

REVISTA

FUNDAȚIILOR REGALE

ANUL XI

1 FEBRUARIE 1944

Nr. 2

D. CARACOSTEA	I. Simionescu	243
C. RĂDULESCU-MOTRU	Mărturisiri	247
PETRU MANOLIU	Versuri	265
VICTOR PAPILIAN	Toaca 'n cer	269
ION PILLAT	Versuri regăsite	279
Prof. Dr. GR. T. POPA	Despre substanța vie și proprietățile vieții	283
OTILIA CAZIMIR	Note de drum	301
G. OPRESCU	Ceva despre Geneva romantică și legăturile orașului cu câțiva dela noi	305
OVID CALEDONIU	Din cielu « Grădini despletite »	316
C. SĂNDULESCU	Fragmente din legile lui Platon	319
ZOE VERBICEANU	Versuri	323
ION CONEA	Ce este și ce se chiamă Oltenia	329
N. CARANICA	Cântec de iubire	340
LUCIA DEMETRIUS	Poveste veche	344
C. I. ȘICLOVANU	Versuri	372
AUREL CHIRESCU	Cercuri	374
D. CARACOSTEA	Caracter și critică	379

TEXTE ȘI DOCUMENTE

ION SÂN-GIORGIU	Lexiconul românesc-nemțesc al lui Ion Budai-Deleanu	391
-----------------------	---	-----

COMENTARIII CRITICE

PETRU COMARNESCU	Lucrări de filosofie românească	413
ION ȘIUGARIU	Viața poeziei	426

CRONICI

ANTON DUMITRIU: LOGICA POLIVALENTĂ de *Fl. Tuțugan*; «FILARMONICA» IN LUMINA INCEPUTURILOR SÎMFONICE de *Tudor Ciortea*; PROBLEME DE FILOSOFIE A CULTURII FOLCLORICE de *Melania Livadă*

CRONICA BIBLIOGRAFICĂ

de *George Baiculescu*

N O T E

SPIRITUL REGIUNILOR ȘI LOCALITĂȚILOR NOASTRE, de *Petruș P. Ionescu*, *Ion Const. Chițimia*, *Augustin Z. N. Pop*, *Nestor Camariano*; RELAȚII ȘI COLABORĂRI INTERNAȚIONALE, de *Petru P. Ionescu*, *Ion Pătrașcu*, *Elena Isescu*; STRĂINII DESPRE NOI, de *Ion Pătrașcu*, *C. Jiga*; ȘTIINȚĂ MILITARĂ de *Vintilă Teodorescu*

REVISTA FUNDAȚIILOR REGALE

REVISTĂ LUNARĂ DE LITERATURĂ, ARTĂ
ȘI CULTURĂ GENERALĂ

DIN APRILIE 1941 CONDUSĂ DE
D. CARACOSTEA

Secretar de redacție: OVIDIU PAPADIMA

R E D A C Ț I A
A D M I N I S T R A Ț I A
F U N D A Ț I A R E G A L ă P E N T R U
L I T E R A T U R ă Ș I A R T ă
B U C U R E Ș T I I I I
39, BULEVARDUL LASCAR CATARGI, 39
T E L E F O N 2-06.40

ABONAMENTUL ANUAL

PENTRU INSTITUȚII RURALE: LEI 3000
PENTRU INSTITUȚII URBALE: LEI 5000
ABONAMENT DE SPRIJIN: LEI 10000
PENTRU PARTICULARI: LEI 1440
ABONAMENT REDUS (PENTRU ELEVI, STUDENȚI, PREOȚI
ȘI ÎNVĂȚĂTORI DELA ȚARĂ) LEI 800

CONT CEC POȘTAL Nr. 1210

ABONAMENTELE SE POT FACE ȘI ACHITA PRIN ORICE
OFICIU POȘTAL DIN ȚARĂ
MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE ÎNAPOIAZĂ

EDITATĂ DE FUNDAȚIA REGALĂ
PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

REVISTA FUNDAȚIILOR REGALE

ANUL XI, Nr. 2, FEBRUARIE 1944

FUNDAȚIA REGALĂ PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ
BUCUREȘTI 1944

I. SIMIONESCU

Pe când pe alte meleaguri se lucrează pentru a crea un tip uman nivelator: «omul eurasiatic», mijloc de universalizare al unui anumit fel de a fi, străin de firea noastră, — noi, pentru a ne afirma propria ființă, puneam în *Revista Fundațiilor Regale* problema caracterului.

În sens apusean, și românesc totodată, vedem în caracter prima formă răspicată a individualității, precum și prima treaptă de înălțare către personalitate.

Față de tendința de nivelare care merge până la a șterge originalitatea popoarelor, plănuiam împreună cu colaboratorii Revistei să prezentăm cititorului o seamă de figuri reprezentative, dela sătean până la cele mai înalte expresii ale culturii, și care să alcătuiască un început de caracterologie românească. Aceasta ca dovadă a resurselor noastre bogate și ca mijloc de a învedera tipul uman pe care suntem chemați să-l reprezentăm în cultura europeană, ca o sinteză armonică între Răsărit și Apus.

Cine ar fi crezut că, pe când ne frământam să găsim o figură reprezentativă cu care să începem multiplele aspecte de caracterologie românească, arătătorul destinului avea să ni-l indice în chip dureros pe iubitul și de toți prețuitul coleg I. Simionescu, regretatul președinte al Academiei Române.

Toate trăsăturile vastei sale activități sunt fețe ale unui caracter armonic dezvoltat. Era dintre fericiții care ar fi putut mărturisi că munca nu este o povară. Toate lucrurile de preț se săvârșesc printr'o voință nevoită, necăznică, marile împliniri fiind afirmarea firească a unui tipar înăscut.

Rareori am avut prilejul să văd în viața noastră contemporană un om al cărui ethos să fie mai înfrățit cu însuși caracterul științei

lui. Geologul și paleontologul I. Simionescu, care afirma adesea că « natura este educatoarea sufletului omenesc », s'a deprins a vedea și resorturile morale ale vicții drept imperative la fel de puternice și de neclintite ca cele ce au cârmuit structura și morfologia pământului nostru.

Pentru omul dezvoltat organic, adesea a fost utilizată imaginea copacului-simbol, adânc înrădăcinat în solul patriei și primind pe frunzătura lui răsrângerile largi ale cerului. Prin originea lui țărănească, I. Simionescu a avut dela început larg contact cu solul nostru. În adâncimile straturilor străvechi, l-a explorat ca nimeni altul. Mai întâi, a pornit dela cucerirea științifică a Moldovei sale și treptat și-a întins explorările asupra întregului domeniu românesc. Observați cum pe temelia aceasta geologică și paleontologică, se înalță din ce în ce mai sus. Plantele, animalele, locurile, satele și orașele noastre, apoi sufletul provinciilor au grăit adesea prin cuvântul său. Lucrarea-sinteză: *Țara noastră*, apărută de curând la *Fundația Regală* într'o a doua ediție, începe cu pământul și se încheie cu valorile culturii.

Cum geologul se interesează de manifestările măruntelor vietăți ale trecutului, știind că viața lor a făcut una cu natura pământului, tot astfel Simionescu se pleca cu deosebită dragoste asupra vieții celor mici care însă prin număr ne condiționează destinul.

Privit în cadrul tiparelor de viață intelectuală a trecutului, Simionescu aparține tipului de scriitor pe care Francezii l-au denumit enciclopedism, iar germanii Aufklärung. Credea că arătând prin lumina minții calitățile neamului, ne putem izbăvi de scăderile noastre. Este vechea idee, care dăinuiește dela Socrates, că prin cunoaștere ne putem regenera. De aici, jertfa omului de știință de a face opera de propagandă culturală.

Când privești bibliografia lui publicată de profesorul Gheorghe Macovei, îți dai seama că pentru tărâmul acesta al operei care cu un cuvânt diminuant se numește vulgarizare, Simionescu avea o deosebită înclinare.

Ca deschizător de căi în această direcție, a avut pe marele Ion Ghica. Iar ca exemplu direct de a îmbina în disciplină a expresia aleasă cu preocuparea de adevăr i-a stat înaintașul iubit Grigore Cobălcescu.

Reprezentantul direcției regenerării prin lumină a mai primit în ființa sa și îndemnul puternic al poporanismului moldovean. Dacă n'am ști ce s'a lucrat în Moldova în această direcție și am cunoaște numai străduințele lui I. Simionescu, ar fi de ajuns să ne dăm seamă de o întreagă configurație caracterizată prin grija de înălțare sătească. El însă nu era din tagma celor care își fac un mijloc de a ajunge din mizeria celor de jos.

Pentru a-l înțelege, este necesar să-l vezi nu numai în categoriile ideologiei formelor istorice, dar să sondezi mai adânc în însăși firea lui. Aceasta condiționează mai mult chiar decât împjurările externe și influențele primite.

Săteanul de origină aducea pe lume un dar cu atât mai prețios cu cât nu era numai al lui, ci stă în virtualitățile sătenilor noștri: echilibrul și măsura. Se vede că este aici ceva nu numai general omenesc, dar și din caracterologia românească.

După cum am arătat cu alte prilejuri, în deosebi la cei mai aleși dintre noi este o nevoie de a armoniza contrariile. Este o trăsătură a tipului clasic, neprimitor al exagerărilor de orice natură. Intre înclinările sufletului și nevoile de lămurire ale spiritului său, n'a fost conflict. De aici rezerva lui față de tot ceea ce era unilateralitate. Poate că în el a fost un singur conflict: acela dintre chemarea omului de știință și dintre nevoia de a se dăruia mulțimilor. Această trăsătură de echilibru explică și greutatea de a-l așeza într'o anumită categorie a valorilor.

Unii cercetători ai formelor vieții au luat drept criteriu exclusivă identificare a personalității cu o anumită valoare. Se vorbește deci de omul religios, de cel teoretic, de omul faptei și al puterii, de omul economic, de cel estetic. Deplin, Simionescu n'ar intra în niciuna dintre aceste categorii. Cu anumite restricții, s'ar apropia mai mult de tipul omului social. În forma lui deplină, acesta este întâi caracterizat printr'o aproape religioasă lepădare de sine, așa încât chemarea lui stă în a se uita complet, dedicându-se numai germeilor de viață sădite într'alții.

În ființa echilibrată a lui I. Simionescu, erau reprezentate toate trăsăturile amintite, fără ca vremea să aibă predominarea. Cea mai redusă dintre toate era aceea a puterii în sens politic. Când îl alăturiți de tipurile curente: omul bizantin, sforarul;

amatorul de adulație etc. etc., îți dai seamă de ce Simionescu s'a bucurat de o autoritate pe care niciodată n'a căutat-o.

Era întruparea unui fel de a fi pe care Țăranul dela Dunăre îl prețuește îndeosebi: o m e n i a. Este forma românească a omului social. Ea este în concordanță cu spiritul de dreptate, de ajutor, de firească înclinare pentru tot ceea ce lucrează și produce, fie om cât de umil, fie personalitate, fie instituție.

De aceea, așezămintele mari erau fericite să facă apel la luminile ui. Intre acestea, se numără și *Fundațiile Regale* pe care le-a servit și în vremuri grele, având în vedere numai țelurile înalte, în acel spirit de măsură, de continuitate și nepărtinire, care a cimentat pedestalul autorității lui.

Suna ceva neaoș în ființa lui. Când îl auzeam începându-și cuvântările prin obișnuitul «Domnilor colegi», cuvintele acestea vibrau ca și cum dincolo de ele ar fi stat popularul nostru *Oameni buni*. După cuvântul Psalmistului, funcțiunea socială reprezentată prin el tindea către «zid de pace» și «turnuri de frăție».

Privindu-l în total, îți dai seama că, pentru a defini exact atitudinile noastre față de viață, avem nevoie de tipare de caracterologie românească semnalizată prin lexicul nostru aplicat formelor de viață proprii și valorilor omenești.

În I. Simionescu, prețuim o alcasă experimentare a omului cu înăscute însușiri de măsură, de spirit gospodăresc și echilibru clasic, în stare să urce cu demnitate cele mai înalte trepte sociale, lăsând după el o amintire bine cuvântată: tipul ț ă r a n u l u i d e l a D u n ă r e.

Dacă vreunul de pe meleagurile «omului eurasiatic» ar fi asistat la funerariile lui I. Simionescu și, văzând unanima părere de rău a tuturor claselor sociale, ar fi întrebat cine este cel condus cu atâta jale la locașul de odihnă, cineva ar fi subliniat o calitate, altul o alta, dar toate răspunsurile ar fi avut o notă constantă:

— *Un om de omenie.*

D. CARACOSTEA

MĂRTURISIRI

FĂCUTE LA ASOCIAȚIA CREȘTINĂ A TINERILOR
ÎN 4 DECEMBRIE 1943

Așteptați dela mine mărturisiri, nu simple amintiri. Mărturisirile sunt și ele amintiri, dar sunt amintiri garantate, ca fiind legate în mod permanent de fondul sufletesc al cuiva, iar nu aruncate și păstrate la întâmplare în magazia memoriei, pentru a fi apoi scoase și expuse, iarăși la întâmplare, înaintea publicului. Mărturisirile decurgând din firea eului, implică în ele și multă răspundere; de aceea ele nu se fac de obicei decât prin constrângere: pentru o apărare, sau pentru o pocăință; și numai în puține cazuri, în scop educativ.

Probabil, Domniile Voastre mi le cereți în scop educativ, fiindcă în cea mai mare parte sunteți tineri și vedeți în mine numai pe profesor. În afară de Domniile Voastre, eu știu însă că sunt alții; unii care mă iubesc și alții care mă urăsc, care cu toții așteaptă mărturisirile mele pentru a le folosi și în alte scopuri. Regret că nu pot satisface de astă dată pe toată lumea. Nădăjduesc că va veni timpul și pentru aceasta. Deocamdată să vă satisfac pe Domniile Voastre.

Las la o parte mărturisirile pe care le-aș putea face privitor la perioada studiilor universitare. Despre această perioadă am scris cu altă ocazie (« Amintiri din vremea studiilor » în *Revista Fundațiilor Regale*, 1 Februarie 1934, precum și în ziarul *Timpu* în cursul anului 1940). Despre profesorul Wilhelm Wundt, dela Universitatea din Leipzig, care în special a contribuit la pregătirea specializării mele în psihologie experimentală, am scris de asemeni mai

multe articole. Ultimul tot în *Revista Fundațiilor Regale*, 1 Ianuarie 1944. Mărturisirile de față privesc perioada vieții de după terminarea studiilor universitare; încă și această perioadă, mărginită la activitatea de publicist și de profesor de filosofie. Bine înțeles, într'un rezumat concis, pentru a cuprinde un șir cât mai lung de ani.

Începutul activității mele publicistice, care a precedat pe aceea didactică, datează dela 1893, adică de acum 50 de ani, de când cu terminarea studiilor universitare. Înainte de terminarea studiilor universitare am publicat numai tezele de licență, în drept și în litere, cerute pentru obținerea diplomelor respective dela Universitatea din București, și teza de doctorat în filosofie cerută de Universitatea din Leipzig. Pe vremea școlarității mele, studenții nu obișnuiau să scrie la ziare, sau reviste. Ei nu obișnuiau să citească măcar ziare sau reviste, necum să scrie la ele. Chiar după ce terminau studiile și își începeau cariera, tinerii din acea vreme nu erau zoriți să dea lucrări la tipar. Generației mele îi lipsea interesul să se afirme prin publicații, fiindcă nu exista între membrii ei concurența de astăzi. Oricine avea un titlu universitar, mai ales luat din străinătate, găsea înaintea sa cariera deschisă gata. Nu era nicio nevoie, ca pentru a-și asigura un loc în învățământul universitar, bunăoară, tânărul titrat doctor să se miște, să dea din coate, sau să amenințe. Erau timpuri patriarhale, când nu se cunoștea lupta între generații. Incalte, conștiința de a aparține unei generații reformatoare, cu o misiune a sa proprie, nu exista. Generația mea avea conștiința pe care o avea neamul românesc întreg, și pe care o găsea exprimată, la lumina zilei în școală: conștiința veche istorică a unității și a eternității Neamului Românesc. Niciodată n'am fost tentați să ne atribuim o menire proprie, pe care să voim a o realiza prin mijloace alese de noi. Generația mea era, cu un cuvânt, fără ambiții în ordinea vieții istorice. Ea se integra fără murmur în starea de fapt pe care o găsea stabilită înaintea sa de generațiile care au precedat-o.

De aceea publicațiile tinerilor erau rare. La începutul carierei lor, inginerii, avocații, magistrații, medicii, profesorii chiar, aproape că nu tipăreau. Rareori tipăreau și după ce se învecheau în carieră. Eu n'am publicat în timpul studiilor, dar am publicat îndată ce am terminat studiile, și încă cu ceva grabă. Ce m'a făcut să ies

din regula comună? Increderea exagerată în însușirile mele excepționale de scriitor? Nu. Dimpotrivă. Destinat carierei de profesor universitar, am simțit din primul moment că însușirile, pe care tineretul nostru universitar le cere dela un profesor de filosofie, mie-mi lipsesc. Nu eram orator, și pe deasupra, eram și timid. Acest complex de inferioritate trebuia compensat prin manifestări de publicistică. Astfel, din îngrijorarea pe care mi-o da inferioritatea, am grăbit cu tipărirea de lucrări înainte de a începe cariera didactică. Bine înțeles, nu cu pretenția de a speria publicul cu lucrări originale. De altminteri, publicul nici nu pretindea lucrări originale. El nu pretindea nici personale măcar.

La sfârșitul secolului trecut și la începutul secolului de față, atât mie, cât și oricărui care se ocupa de filosofie, nici prin vis nu ne-ar fi venit ideea, să creem sisteme filosofice personale. Aceia care erau profesori se mărgineau să expună sistemele filosofice străine, învățate din cărți. Aceia care nu erau profesori, nici măcar atât. Ambiția noastră era satisfăcută, dacă ni se recunoștea meritul că am înțeles bine pe un Kant, pe un Hegel, pe un Schopenhauer, sau pe vreunul altul dintre filosofii celebri. Ar fi fost chiar discredități, mai ales aceia care erau profesori, dacă li s'ar fi atribuit idei personale. Aceasta ar fi însemnat că nu-și cunoșteau bine materia, ce aveau de predat. În climatul cultural, de acum 30—50 ani în urmă, nu erau condiții prielnice pentru originalitatea filosofică. Vasile Conta, Titu Maiorescu, I. Crăciunescu, C. Dumitrescu-Iași, I. Găvănescul, Alexandru D. Xenopol n'au năzuit la creații personale; ei s'au mulțumit să expună în mod credincios cele împrumutate din filosofia Apusului, permițându-și numai în mod excepțional să facă complectările ce le cereau, nu convingerile lor personale, ci cunoștințele pe care le aveau auditorii sau cititorii lor. Aceia dintre filosofi, care își permiteau să facă mai mult decât simple modificări, își alegeau ca limbă de publicare, o limbă străină și nu cea românească. Așa, dintre cei citați mai înainte, au făcut Vasile Conta și A. D. Xenopol.

Aceasta a fost situația pe care am găsit-o la începutul activității mele publicistice, și în care am persistat în primii ani. Scrierile dintre anii 1893—1900 sunt, în cea mai mare parte, note marginale pe cărțile străine de filosofie, și numai într'o foarte mică

parte, încercări de gândire filosofică personală. Astfel articolele din *Convorbiri Literare* din 1893, 1894, 1895 și 1896, aduc rectificări, completări pentru o mai bună înțelegere a problemei psiho-fizice; a crizei științifice contemporane; și a practicei pe care trebuie să o aibă pedagogia în școală. Broșura despre *Viața și filosofia lui Fr. W. Nietzsche*, din 1897, de asemenea, este o expunere obiectivă a teoriilor acestui filosof; — așa de obiectivă, încât colegul meu de Universitate și de Academie, Nicolae Iorga, mi-a mărturisit odată, că lectura acestei broșuri i-a fost de ajuns ca să-l orienteze în dedalul bibliografiei nietzscheene contemporane. Amintesc că în broșura despre Nietzsche sunt adunate articolele apărute în *Epoca literară* de Dumineca, de sub direcția lui I. L. Caragiale, care se arăta entuziast la cetirea lor. Tot așa de entuziastă era și Regina Elisabeta, după destăinuirile ce mi-a făcut bibliotecarul Palatului regal, François Robin. În schimb, Regele Carol a comunicat lui Titu Maiorescu, și acesta mi-a comunicat de îndată și mie, că găsește ideile lui Nietzsche primejdioase și că se miră că eu le-am dat publicității. Caragiale totuși a adunat articolele în broșură și a îngrijit ca tipărirea să se facă în condițiuni excelente. În aceeași categorie intră și articolele cuprinse în primul volum din *Studii filosofice*, care se ocupă de *Valoarea silogismului*, de *Problemele psihologiei*, de *Problema sufletului*, de *Concepțiunea energetică asupra naturii*, de *Psihologia martorului* de *Psihologia industriașului*, etc. articole care sunt apărute în diferite reviste înainte de a fi reunite în primul volum de *Studii filosofice*.

În această situație aș fi continuat poate să persist, și ca profesor în urmă, mulți ani, dacă în destinul vieții mele nu s'ar fi produs o schimbare, care a adus după ea consecințe neprevăzute. Și anume: în 1900 am izbutit să intru în învățământul universitar, ca profesor agregat de filosofie, dar în același timp am devenit directorul unui organ de publicitate, *Noua Revistă Română*. Cu începere dela 1 Ianuarie 1900 mi-am luat obligații la o muncă regulată de publicistică, pe lângă aceea profesorală. Ce m'a îndemnat să-mi extind astfel raza activității? Numai complexul de inferioritate pedagogică despre care am vorbit, sau și cerințele unei vocații, care-și făcea apariția? Probabil și una și alta.

Dar să încerc a istorisi faptul, fără a insista asupra cauzelor care l-au produs.

Încă din anul 1893, când m'am înapoiat dela studii din Leipzig, pe când nici nu gândeam să încep o activitate publicistică, mi s'a oferit de către Vintilă C. A. Rosetti direcția ziarului *Românul*, un ziar liberal vechi și bine cunoscut. Cum a ajuns Vintilă C. A. Rosetti să-mi facă această propunere, n'am priceput atunci, și nici n'am stăruit a pricepe mai târziu. Relațiile mele cu Vintilă C. A. Rosetti se stabiliseră de abia din toamna acestui an 1893, prin mijlocirea unui prieten, profesorul C. Ionescu, care a fost mai târziu, mulți ani, directorul Liceului «Lazăr» din București; și se mărginiseră la o colaborare sporadică. Mi se pare chiar la un singur articol, care a apărut în *Românul* din 18 Decembrie 1893. Să fi încântat acest articol așa de mult pe Vintilă C. A. Rosetti? Să fi fost insistențele lui Ionescu? N'am stăruit să aflu, fiindcă propunerea n'a avut o urmare, în aceea ce privește raporturile mele cu *Românul*. Ea a avut însă o însemnată urmare în aceea ce privește raporturile mele cu Titu Maiorescu.

Titu Maiorescu a fost profesorul meu preferat în timpul studiilor făcute la Universitatea din București. Cred că n'a fost lecție, conferință publică, sau publicație, pe care Titu Maiorescu să le fi făcut, din toamna anului 1885 până în vara anului 1889, pe care eu să nu le fi luat la cunoștință. În vara anului 1889, terminând cu Universitatea din București, el m'a luat cu dânsul în voiajul de vacanță în Elveția; și apoi, după ce am rămas în străinătate pentru continuarea studiilor, m'a urmărit tot timpul, prin corespondență, la Paris, München și Leipzig, interesându-se de aceea ce lucram. Prin repetate scrisori, el mă îndemnase să vin cât mai repede, în țară pentru a începe cariera de profesor la Universitate. El era dar mai mult decât protectorul meu, era ca și părintele meu. Cui puteam dar comunica mai întâi propunerea lui Vintilă C. A. Rosetti, decât lui Titu Maiorescu? M'am dus la dânsul, și după ce i-am expus-o, i-am cerut sfat. Nu voi uita niciodată ochii mari pe care i-a făcut Titu Maiorescu auzind de combinația cu *Românul*. Dar *Românul* este un ziar liberal, au fost primele sale cuvinte. Noi avem ziarele noastre. Cum te-ai gândit tocmai la un ziar liberal? La explicațiile mele că intenționez să fac din *Românul* o tribună culturală, iar nu politică, și că această transformare o voi anunța răspicat dela primul Nr. care va începe seria nouă, Maiorescu s'a mai liniștit, și lăsând la o parte conside-

rațiile politice, și-a luat atitudinea lui obișnuită îngăduitoare, menținându-se la sfaturi practice. Direcția unei gazete zilnice cere o muncă brută și deci istovitoare. Un filosof nu este pentru așa ceva. Un filosof scrie când vrea, nu când i se comandă. Ziariștii, chiar când sunt directori, sunt salahori, nu sunt scriitori. Gândește-te bine. Promite-mi că te vei gândi bine, a sfârșit prin a-mi spune apăsător Maiorescu. Dar n'a fost nevoie de multă gândire pentru ca să iau o hotărâre. Faptul că l-am văzut întristat pe Maiorescu a fost deajuns ca să renunț la direcția *Românului*. A doua zi nici nu m'am mai gândit la propunerea d-lui Vintilă C. A. Rosetti. Titu Maiorescu s'a gândit la ea însă multă vreme, și negreșit în defavoarea mea. Faptul că eu am avut un moment intenția să iau direcția unui ziar, care nu era prieten politicei sale, a fost prima sa mare deziluzie asupra mea.

Acestei mari deziluzii a urmat apoi a doua, la scurt timp după aceea. Iată câteva detalii și asupra acesteia.

Doritor de a-mi începe cât mai repede activitatea profesorală, am cerut să fac, câțiva ani înainte de 1900, un curs liber de filosofie; favoare ce mi-a fost numaidecât acordată. În acest curs aveam să mă ocup de curentele filosofice noi din Germania. În prima lecție aveam să vorbesc, mai întâi, despre rolul pe care l-a avut Titu Maiorescu în învățământul filosofic românesc, prin lecțiile ținute asupra lui Kant și asupra școlii idealiste germane, apoi în a doua parte a lecției, aveam să dau o caracterizare a noii filosofii germane, în deosebire de aceea a secolului, așa zis al Luminei (Aufklärung). Am pregătit lecția în toate amănunțele. Pentru prima parte a ei, eram îndestul de documentat prin audierea cursului lui Titu Maiorescu timp de patru ani; iar pentru a doua parte, cetisem mai tot ce se scrisese atunci în Germania asupra divergenței dintre spiritul istoric, caracteristic secolului al XIX-lea, și spiritul raționalist, caracteristic secolului al XVIII-lea. Aveam în memorie această primă lecție, ca o lecție gata să fie expusă la un examen. Din nefericire n'am așternut-o pe hârtie. M'am încrezut în puterea memoriei. Și memoria m'a trădat. Emoția de a face prima lecție, în fața unui public numeros, în rândul căruia se găsea însuși Titu Maiorescu, mi-a eclipsat prima parte a lecției. Am început direct cu partea doua. După patruzeci de minute de abia am observat că Iacob Negruzzi îmi face semne disperate,

arătând spre Titu Maiorescu. Atunci mi-am dat seama de gafa făcută. Mi-a trecut un moment prin minte să cer scuze publicului și să viu la partea întâi; dar neexperimentat cum eram această învățare nu mi-a reușit. Poate că altuia, mai puțin timid, i-ar fi reușit cu ușurință. Am sfârșit astfel lecția după 40 de minute. Și nu m'am mulțumit cu atât. Muștră de conștiință că n'am vorbit despre Titu Maiorescu, am avut naivitatea să adaug la sfârșit că voi repeta ora viitoare aceeași lecție, completând-o cu toate datele care se cuvin. Acest adaos a pus vârf la toate. Acum toată lumea a știut că am uitat să vorbesc despre Titu Maiorescu!

După această a doua deziluzie, eram ieșit din sufletul lui Titu Maiorescu. Și nu numai am ieșit, pentru a-i rămâne un indiferent ci pentru a-i apare ca dușman. Din cauza acestor deziluzii, produse una după alta la un interval scurt, activitatea mea profesorală a întârziat câțiva ani. Când a început în 1900, nu Titu Maiorescu a mijlocit-o; din potrivă, el a împiedecat-o pe cât a putut.

În timpul cât am stat în afară de Universitate, am scris studii de filosofie, ca și cum aș fi fost în Universitate; în acești ani însă, direcția mea spirituală a suferit o mare schimbare. De unde eram pregătit să fiu profesor de școală și numai profesor de școală, ținerea în afară de Universitate m'a deprins să privesc și dincolo de zidurile Universității, la publicul român doritor de instituții europene bazate pe simțul dreptății și al răspunderii. Poate că această schimbare s'ar fi produs și altfel. Ea s'ar fi produs, în orice caz, mai târziu. Greutățile întâmpinate cu intrarea în Universitate, ca profesor, au accelerat-o desigur.

Astfel am venit la hotărârea de a înființa *Noua Revistă Română*, la 1 Ianuarie 1900; care a avut drept consecință extinderea activității mele în diferite direcții. Programul *Nouei Reviste Române* era, pe cât de vast, pe atât de curajos, după cum vă puteți convinge din următoarele rânduri pe care le citez din el: « Pe terenul politic aceea ce lipsește Statului român este practica publicității. Legile se fac și se desfac fără vreo prealabilă consultare a opiniunii publice și chiar fără o sinceră consultare a Parlamentului. Pe terenul literar situația și aci nu este prea încântătoare. Instrăinată de aspirațiile și interesele marelui public literatura noastră imitează pe întrecute modele străine ajungând a fi o literatură de distracție ». Programul se încheie cu aceste mari cuvinte: « Dorim României

de mâine o cultură potrivită geniului său; ferită de ademenirile falșului patriotism; o cultură bazată pe respectul adevărului și al dreptății, având un ideal înțeles și împărtășit de toate straturile sociale ale neamului românesc. Pentru pregătirea acestei culturi apelăm la întreaga inteligență română ».

Am căutat să realizez acest program, cu multă râvnă și cu toată sinceritatea. *Noua Revistă Română*, apărută în 16 volume, continuată apoi prin *Ideea Europeană*, în șapte volume, după războiul din 1916—1918, a fost organul de publicitate, poate unicul organ de publicitate, în vremea sa, care oferea coloanele sale scriitorilor care nu erau înrolați în partide politice, sau școli literare. Nu voi înșira aci numele scriitorilor și felul lucrărilor care au fost publicate în ea; este destul să spun că *Noua Revistă Română* era revista de actualitate a epocii sale, pe care tineretul universitar mai ales o aștepta cu nerăbdare, ca să-i citească fiecare număr.

Dela 1900 înainte aveam o îndoită ocupație. Devenisem deodată în acest an profesor și director de revistă. Cum aveam să se împace aceste două ocupații? Când bine, când rău, așa cum era de așteptat. Rău, prin surplusul de muncă, și mai ales prin munca împrăștiată pe care mi-o impuneam. Căci revista, deși apărea de două ori pe lună, avea un conținut enciclopedic: Politică, literatură, știință și artă. Citirea numai a articolelor variate care se prezentau spre publicare aducea ea singură destulă pierdere de timp. Apoi contactul cu scriitorii, care după cum se știe nu este totdeauna de o natură amicală, ba nici măcar de o natură civilizată, aducea pe lângă pierdere de timp și griji noi. Un scriitor se simte jignit că i-a fost amânat articolul, altul că nu i s'a pus articolul în fruntea revistei; unul prinde bănuială din orice observație, altul se umflă în pene — cu deosebire poezii — după cele mai banale complimente; în sfârșit o lume aparte, în care fiecare ins se crede a fi centrul universului, și cu care trebuie să te porți diferit de cum te porți cu alții. La toate acestea adăugați greutatea materiale. Abonați care nu plătesc; depozitari improvizati, care nu țin nici măcar registru de ce primesc spre vânzare; absența unui personal pregătit pentru o bună administrație, toate acestea adunate la un loc dau măsura grijilor pe care trebuie să le suporte un director de revistă; încă un director improvizat și el în bună parte, așa cum eram eu. Cu toate acestea, mărturisesc că nu am să mă plâng. Activitatea de

director al *Nouei Reviste Române*, și al *Ideei Europene* a avut și o latură bună. Ea mi-a înlesnit documentarea în chestiuni privitoare la viața românească; și nu o documentare scoasă din cărți, ci din viul grai al oamenilor cu experiență. Ca director de revistă puteam intra în relație cu oameni politici de mâna întâi. Căci oamenii politici sunt foarte sensibili la aprecierile publiciștilor. Deși ocupați toată ziua, cu fel de fel de afaceri, ei găsesc totuși timp să stea de vorbă cu un redactor de gazetă sau de revistă. Astfel mi-a fost dat să mă documentez din experiența unui Vasile Lascăr, G. Panu, Tache Ionescu, P. Carp, Al. Marghiloman și mai ales din aceea a lui Nicolae Filipescu. În același timp, tot activitatea dela revistă mi-a dat ocazie să trăiesc în de aproape cu I. L. Caragiale și Anghel Demetrescu, doi dintre cei mai adânci cunosători ai obiceiurilor noastre. Activitatea publicistică a desăvârșit adaptarea gândirii mele filosofice la condițiile de existență ale neamului românesc; a făcut din mine un profesor de filosofie pentru Români, dacă nu chiar un filosof român. Activitatea împrăștiată dela revistă m'a făcut atent asupra aplicațiilor pe care gândirea filosofică le poate avea asupra vieții poporului românesc. Pe planul acestor aplicații, asupra vieții poporului român, am scris articolele despre *rolul social al Universităților*; *despre patriotism*; *despre doctrina conservatoare* și în sfârșit, broșura *Cultura română și politicianismul* din 1904, care, răspândită în nenumărate ediții, m'a fixat definitiv în rândul acelora care cercetează sufletul românesc. Fără activitatea dela revistă aș fi rămas probabil cercetător al problemelor pur filosofice, și n'aș mai fi scris între anii 1932—1942: *Vocația, Românismul și Etnicul Românesc*. Că a fost un bine, această influență a activității dela revistă, o cred eu. Eu pot însă să fiu greșit. Aici sunt ținut să spun numai ce cred eu, iar nu ce cred alții despre mine. Alții vor face la rândul lor, mărturisirile pe care le vor crede de cuviință.

Pe lângă desăvârșirea de mine însumi, pe care mi-a adus-o activitatea dela revistă, mi-a fost dat să trăiesc, în cursul acestei activități, momente de neprețuită fericire pe care nu le voi uita niciodată. Manifestarea tinerelor talente, care roiau în jurul *Nouei Reviste Române* și *Ideei Europene*, îmi înviora zilnic sufletul și îmi sporea încrederea în roadele muncii ce depuneam. Toate grijile și greutățile dispăreau odată ce eram intrat în atmosfera redacției.

Aici îmi găseam răsplata oboselilor. Tovărășia tinerelor talente, pe care am trăit-o în acel timp, o trăiesc și astăzi ca pe o vie nostalgie. Nae Ionescu, M. Beza, V. Georgescu-Breazu, Perpessicius, Dragoș Protopopescu, Virgil Barbat, Emil Isac, Octav Onicescu, Ramiro Ortiz, Mircea Florian, C. Sudețeanu, Emanoil Bucuța, Cora Irineu, Nemo, Ștefan Nenițescu, Max Costin, C. Beldie, Zeletin, M. Antoniadă și alții, învățăceii trecuți, cum își ziceau dânsii, prin școala mea « de carte, de condei, sau de omenie numai »; strânși în jurul *Ideii Europene* « în același gând pentru biruința adevărului », de mulți ani s'au risipit, și unii dintre ei, nici nu mai sunt în viață, dar în amintirea mea ei stau nedespărțiți, și în plină lumină, ca și cum i-aș fi văzut ieri.

* * *

Cele două activități sfârșiră prin a se armoniza dela sine, după câțiva ani. După publicarea Elementelor de *Metafizică* (1912), în care duc mai departe discuția asupra apriorismului Kantian, începută prin teza de doctorat din 1893, scrisul meu, în aceea ce privește filosofia, se subordonează definitiv intereselor culturii românești. Problema culturii, de altminteri, sub aspectul ei filosofic o tratasem în *Puterea sufletească*, apărută încă din 1908, așa că tranziția spre cultura românească, îmi era înlesnită. După războiul din 1916—1918, deodată cu întregirea neamului, mă dedic în special intereselor de cultură românească; și cum între aceste interese educația ocupă primul loc, mă dedic chestiunilor școlare și de reformă sufletească. Inceputul în această direcție îl face *Personalismul energetic*, din 1927, în care aștern principiile de bază ale operii de educație; și anume: constituirea personalității omnești și corelația acestei personalități la condițiile mediului său de viață. După *Personalismul energetic*, au urmat *Vocația* (1931), *Românismul* (1936) și *Etnicul Românesc* (1942), în care problema culturii românești este urmărită mai departe sub diferite alte puncte de vedere. Intre aceste scrieri îndreptate spre problemele culturii se intercalează aceea despre *Timp și destin* (1940), în care reiau și închei vechea discuție asupra apriorismului Kantian, discuție pornită încă dela teza de doctorat în filosofie. Publicarea acestor lucrări de filosofie nu m'a împiedecat să dau și toată atenția cuvenită laturii curat profesionale a îndatoririlor mele de profesor. Am ținut

cursurile de *Logică* în 1914—1915, (tipărit însă numai în acest an, 1943, în ediție definitivă) și de *Psihologie*, care aparțineau categoriei mele, nu după lecturi ocazionale și improvizate, ci după cercetarea amănunțită a bibliografiilor în limba germană și limba franceză, pentru a da astfel auditorilor mei o cât mai fidelă rezumare a progreselor realizate de aceste două științe. Cursurile acestea sunt astăzi amândouă tipărite, și după cât mi se spune, nu sunt de loc învechite, deși ele au fost ținute cu 20 de ani în urmă.

Pentru a înlesni apoi o colaborare mai strânsă între toți acci care se ocupau de studiul filosofiei am transformat colecția de *Studii filosofice*, pe care o făcusem să apară chiar înainte de a fi numit profesor, dela al VII-lea volum al acestora (în care se cuprind *Elemente de metafizică*, 1912), într'o publicație trimestrială, care apare și astăzi în al XXVIII-lea an, ca *Revistă de filosofie*. În *Revista de filosofie* și-au văzut lumina tiparului cea mai mare parte din articolele și studiile filosofice produse în ultimul pătrar de secol: Trebuie să completez însă mărturisirea mea cu adaosul că pentru îndelunga durată, precum și pentru selecționarea materialului acestei publicații, meritul îl are în primul rând secretarul de redacție, d-l profesor N. Bagdasar, care s'a dăruit ei cu toată competența și puterea sa de muncă.

Ce m'a făcut să prefer problema culturii, și nu o altă problemă, din multe altele, pe care le poate oferi viața sufletului românesc? De ce mi-a plăcut ipostaza de educator, și nu aceea a unui antropolog, care luminează obârșia sau a unui profet care descifrează destinul acestui suflet românesc? Nu știu eu singur, de ce. Probabil, că menirea de pedagog zăcea în firea mea, așa cum crede Vasile Băncilă. Aceea ce pot mărturisi însă este că dacă astăzi ar fi să încep din nou activitatea mea filosofică, tot spre problemele culturii românești m'aș îndrepta. În greșelile de direcție ale acestei culturi continuu eu să văd piedecile care stau în drumul consolidării Statului românesc.

Direcția culturii noastre, de până acum cel puțin, în loc să se fi îndreptat spre ridicarea forțelor de producție, în agricultură și în industrie, care ar fi asigurat un trai civilizată populației, și numai pe urmă treptat să se îndrepte spre formarea cadrelor de conducere (adică de boierie) ale Statului, cadrele funcționărești, a făcut tocmai deandosele. Direcția culturii noastre s'a îngrijit să sporească

numărul școlilor, din care să iese câți mai mulți boieri, și câți mai puțini producători. De fapt n'au ieșit din ele boieri, ci cerșetori în haine boierești. De aceea am ajuns acum să începem o nouă politică culturală, care ar fi putut să înceapă de mult.

Direcția greșită de până acum a fost favorizată de indolența orientală, care în curs de atâtea veacuri s'a furișat și a pus stăpânire pe sufletul românesc. Românul nu urăște munca; dimpotrivă îl vedem ostenind în tot felul de muncă, dar el muncește pe improvizate, fără persistență. Zicătorile populare îl zugrăvesc ca pe un om care se apucă greu de un lucru, de care apoi se lasă ușor; că este născut poet; adică visător, fără simțul realității. Zicătorile exagerează negreșit. Un pic de adevăr totuși stă în zugrăveala lor. Personalitatea Românului reprezintă o energie de producție desordonată, care pare condusă de un eu mistic, neadaptat cerințelor tehnice de muncă modernă. Personalitatea Românului trebuie educată în vederea unei producții ordonate. Energia ei, din anarhică trebuie transformată într'o energie canalizată spre o muncă profesională și vocațională bine orientată, din care să rezulte plusul de producție cerut de programul culturii. La direcția veche, care ne da școli pentru pregătirea cadrului de funcționari, avem să opunem o direcție nouă, care să ne dea școli din care să iese profesioniști de elită și oameni de vocație.

În această nouă direcție mărturisesc că sunt concepute scrierile *Personalismul energetic* și *Vocația*. La aceasta mărturisire mă grăbesc să adaog însă, că dacă ar fi să încep din nou activitatea mea educativă în vederea noii direcții, m'aș strădui să o fac mai cu pricepere și mai cu metodă de cum am făcut-o până acum. Pe viitor aș evita întrebuițarea termenilor de fond și formă, pe care i-am împrumutat din frazeologia școlii junimiste, și care nu prea sunt de folos pentru înțelegerea culturii. Prin opoziția dintre fond și formă, opoziție de care m'am servit adesea, își poate cineva explica nereușita unei opere de artă, — și cum se știe junimiștii erau mai toți iubitori de artă, — dar nu și cauza care ține pe loc cultura unui popor. Cultura unui popor progresează, când în viața poporului există un plus de producție asupra consumației. La noi însă era o disproporție între producție și consumație. Pentru acei faguri de miere, pe care-i avea stupul românesc, erau prea mulți trântori și prea puține albine. Apoi, dacă ar fi cum zic, să mai reîncep activi-

tatea, nu mi-aş pierde vremea, scriind articole şi comunicări academice, dela care să aştept, ca dela o mană cerească, îndreptarea greşelilor; cuvântul tipărit nu are în publicul nostru o prea adâncă pătrundere; ci aş începe o propagandă directă în mijlocul celor însărcinaţi cu educaţia tineretului; aş continua să fac aplicaţii psihotehnice în serviciul raţionalizării muncii profesionale, cu o energie îndoită de cum am făcut până acum, insistând asupra acestor aplicaţii la cursuri şi examene, în scopul de a răspândi printre studenţii mei, viitori membri ai corpului didactic, convingerea, atât de puţin împărtăşită astăzi, că şcoala care nu se întemeiază pe selecţia elevilor şi ai cărei absolvenţi nu primesc o bună orientare profesională, este de un prea mic folos pentru cultura românească. Dar bun este Dumnezeu! Dacă aceste toate nu le pot face eu, se va găsi un altul, care să le facă şi să le ducă la un bun sfârşit.

Ce va rămâne oare din activitatea mea filosofică culturală, când nici cel mai mic amendament în legile învăţământului public; nici o cât de mică inovaţie în practica instituţiilor culturale, nu-şi reclamă o directă filiaţie din filosofia mea? Filosofia mea culturală pare a fi trecut pe deasupra, fără a avea o priză asupra sufletului românesc, aşa cum trece câteodată vara, pe deasupra pământului ars de secetă, câte un nour încărcat de ploaie, dar din care nu cade un strop măcar de apă. Eu nu ştiu, şi nu o voi şti niciodată, dacă această aparenţă redă adevărul, sau este înşelătoare. Asupra ei vor face alţii mărturisiri. Eu mă mărginesc a mărturisi numai că nu am gândit niciodată de mai nainte, la data când va avea să dea roade munca mea filosofică. Dacă ea va da roade mai curând, sau mai târziu, sau chiar niciodată, îmi este indiferent. N'am sămănat pentru mine, ca să aştept rodul sămânţii cu nerăbdare, ci pentru acei care vor veni după mine: şi aceştia sunt fără sfârşit.

Unul dintre gânditorii cei mai perspicaci, din lumea literaţilor noştri, d-l Emanoil Buceţa, într'o cronică a sa, vorbită la *Radio Bucureşti*, spunea, acum de curând, că înfăţişarea mea de muncitor pe arena culturii, îi aminteşte statuia lui Perseu din logile Lanzi dela Florenţa. În această statuie, Perseu este reprezentat de Benvenuto Cellini, în mâna dreaptă având spada, cu care a retezat capul frumoasei Meduze, şi pe care el îl ţine sus în mâna stângă; iar la picioarele lui Perseu se văd şerpi care înconjurau, în loc de păr, capul Meduzei; şi care aveau darul de a pietrifica pe toţi câţi

fi vedeau. Bucuță a avut o vedere justă, dar ea nu se potrivește numai mie, ci tuturor câți ostenesc pe arena culturii. Pe această arenă se întâlnesc, nu una singură, ci multe Meduze. Multe chipuri frumoase de Meduze, înconjurate cu șerpi ucigători, se ascund în idolatriile ce le păstrează în sufletul lor, preinșii apostoli ai culturii; Meduze care împietresc pe acei care le apropie. Dacă eu personal am izbutit să tai, sau nu, capul vreuneia din aceste Meduze, nu știu; aceea ce știu însă, este că nu mi-a lipsit curajul să le denunț, orișunde le-am întâlnit, înlesnind astfel altora după mine sarcina de a curăți de ele terenul culturii românești.

V'am făcut destule mărturisiri; poate chiar prea multe; totuși simt din privirea Domniilor Voastre că mai așteptați una: aceea pe care eram chiar dela început să o fac, dacă aș fi ascultat în mod strict de regulile protocolului. Domniile Voastre, în cea mai mare parte, sunteți membrii unei *Asociații creștine a tinerilor*. Se cuvine dar să aflați, care este raportul filosofiei mele cu Ideea de Dumnezeu, și cu problema metafizică, în genere. Sunt din școala ateorilor materialști, sau a credincioșilor creștini; și dacă sunt din aceasta din urmă care-mi este crezul? Aveți tot dreptul să-mi puneți aceste întrebări și fiindcă aveți dreptul, eu am obligația să vă răspund cinstit aceea ce gândesc.

Incep cu problema metafizică, pe care să-mi dați voie să o rezum în câteva cuvinte, și în mod cât se poate de popular.

Problema metafizică stă în întrebarea: cum se face că omul cu mintea sa mărginită și cu o existență așa de vremelnică poate să ajungă la adevărurile universale și necesare pentru toate timpurile, precum și la legile morale, care să-l ridice deasupra vieții animale?

La această întrebare filosofii antici răspundeau foarte simplu. Omul este dotat cu rațiune; și prin rațiune el ajunge la adevărurile universale și necesare, precum și la legile morale de conduită. Filosofii moderni înlocuiesc rațiunea, când cu formele și categoriile Kantiene; când cu structurile și funcțiunile psihice, sau psihofizice ale gândirii omenești, fără a face apel la apriorism, și aceștia aparțin cu deosebire școlilor filosofice care se fundează pe metodele experimentale. Eu aparțin acestora din urmă. Între ei însă filosofia mea prezintă câteva diferențieri: Pentru mine, universalitatea și necesitatea atât a adevărului, cât și a legilor morale sunt garantate, nu numai de psihofizica sufletului individual, ci de corelația în care

stă experiența omului individual cu condițiile întregului mediu cosmic. Cum pentru existența omului, ca ființă individuală biologică, trebuiesc date anumite condiții ale mediului cosmic, fără de care această existență n'ar fi posibilă; tot așa, pentru ca din experiența conștientă a omului individual să se poată ajunge la adevăruri universale și necesare, precum și la legi morale, trebuie ca această experiență să fie susținută pe o corelație cu întreg mediul cosmic; trebuie ca structura și funcțiunile inteligenței omenești să fie produsul evoluției întregului mediu cosmic. Aceasta este teoria metafizică dela baza sistemului de *Personalism energetic*. Cu alte cuvinte, adevărurile de cunoștință și legile morale de conduită, nu-și dețin caracterul lor de universalitate și de necesitate dela anumite forme și categorii ale minții, presupuse de natura apriorică și transcendentă; ci dela faptul că operațiile sufletești prin care ele au fost stabilite fac parte integrantă din existența întregului cosmos. Intre Cosmos și persoana omenească este o corelație strânsă, și această corelație garantează depășirea de sine la care izbuteste să se ridice mintea omenească, atunci când ea stabilește adevăruri și legi morale cu caracter de universalitate și de necesitate.

Mărturisesc că înainte de a ajunge la aceste concluzii, am avut o ispită, o mare ispită. M'am gândit un răstimp să înlocuesc apriorismul școalei Katiene, cu structura etnicului, sau a mentalității de de rasă, și să pun astfel, în locul corelației dintre mintea omenească și cosmos, corelația dintre mintea omului și structura lui sufletească de membru al unui popor, sau al unei rase, așa precum fac unii filosofi astăzi, străini și chiar români. În cazul acesta, ar fi fost să consider adevărurile și legile morale, ca având o universalitate și necesitate în marginea firii sufletului românesc și nu mai întinse. În consecință, ar fi trebuit să vorbesc de timp și de spațiu românesc, de o logică românească etc. N'am căzut în această ispită, deși căderea în ea mi-ar fi fost plătită cu multă popularitate de către public. Și nu regret. Oricât și-ar iubi cineva neamul, în filosofie totuși trebuie să avem în vedere că neamul face parte din omnire.

Aceasta în aceea ce privește problema centrală a Metafizicei.

De această problemă însă se leagă numaidecât o întrebare care duce la Ideea de Dumnezeu.

Iată această întrebare,

Fie că depășirea de sine a minții omenești se face prin mijlocirea rațiunii, ori prin mijlocirea apriorismului transcendent, ori prin mijlocirea corelației în care stă mintea cu întreg mediul cosmic, este totuși de neînțeles, cum această mijlocire persistă să se facă în mod identic cu sine, în tot decursul timpului? Înainte de a ajunge să mijlocească adevărurile și legile morale, cu caracter de universalitate și necesitate, de unde își iau: rațiunea, apriorismul, sau energismul cosmic, puterea lor de a sta deasupra timpului? Cine le asigură identitatea cu ele însăși pentru veșnicie? Asemeni întrebări se pun aproape de la sine; mai ales astăzi, când oamenii de știință vorbesc de discontinuitatea mersului naturii, și când determinismul universal este pus la îndoială și înlocuit chiar cu indeterminismul.

Răspunsul la această întrebare ne pune în fața rolului pe care-l împlinște Ideea de Dumnezeu, în concepțiile filosofice moderne.

Acea care garantează, în cele din urmă, ridicarea minții omenești deasupra vremelniciei și mărginirii sale este Puterea divină. Dumnezeu nu ne poate înșela, schimbând de la o zi la alta datele pe care noi ne întemeiem raționamentul. El, stând deasupra Timpului, este singurul în măsură să asigure minții noastre identitatea cu sine însăși. Ideea de Dumnezeu este principiul suprem care fundează ordinea universului, și dimpreună cu aceasta care dă conștiinței omenești absolutul, de care ea are nevoie pentru a avea încredere în sine.

Eu mă mulțumesc cu această definiție a Ideii de Dumnezeu. Dar sunt și unii care nu se mulțumesc. Între aceștia, unii neagă cu desăvârșire rolul pe care Ideea de Dumnezeu îl are la fundarea adevărului și al moralei. Aceștia sunt ateii materialști. După aceștia adevărul și morala, pentru a fi stabilite, n'au nevoie de ordinea inițială, dată de Ideea de Dumnezeu, ci se stabilesc de sine din haosul inițial al universului. Apoi sunt alții, care nu neagă Ideea lui Dumnezeu; o amplifică însă cu tot felul de momente scoase din experiența omenească. Astfel, fiindcă omul în viața sa are de luptat cu tot felul de rele și de nedreptăți, așa ei cred că și Dumnezeu are de luptat cu un Diavol, care încearcă la fiecare moment să-i zădărnicească opera; sau fiindcă omul, în mărginirea și vremelnicia sa, se vede amenințat în avutul și puterea sa, și pentru aceasta își zăvoarește ușile casei pe cât poate, tot așa ar avea și Dumnezeu teama

de a fi tulburat în A-Tot-Puternicia sa și în consecință ființa sa stă înconjurată cu tot felul de opreliști, care îi asigură puterea.

În scrisul meu filosofic, n'am căzut în asemenea exagerări. Părererea materialiştilor că universul este un haos, mi se pare absurdă. Iar amplificarea Ideii de Dumnezeu cu tot felul de atribute, nici-odată n'am avut semeția să o încerc. Am lăsat-o pe seama altora. M'am mărginit, în problema religiunii, să pun în acord Ideea de Dumnezeu cu principiile fundamentale ale raționamentului și am fost mulțumit că am putut să stabilesc acest acord. Personalismul energetic presupune că în univers există o corelație între evoluția energiei fizice și procesul personalizării; adică o finalitate de ordin psiho-fizic, iar nu un haos. Această finalitate postulează Ideea de Dumnezeu. Pe Ideea de Dumnezeu apoi se fundează adevărurile minții și legile morale de conduită, cu caracterul lor de universalitate și de necesitate. Ideea de Dumnezeu rămâne astfel în limitele gândirii luminate.

Știu prea bine că problema religiunii prezintă și alte aspecte importante, care se referă, nu numai la gândirea luminată ci și la dedesubtul gândirii sau la inconștientul omului. Dar aceste aspecte cer, dela acela care cutează a le pătrunde, însușiri extraordinare. Ele cer: o vedere demonică, prin care să-și deslușească, în inconștient și dincolo de inconștient, lucruri pe care nu și le deslușesc ceilalți muritori, și mai cer încă, dacă lucrurile sunt deslușite, ca acel care le vede să le poată și îmbrăca în haina mistică a metaforei pentru a le da prestigiul revelației. Sufletul meu simplu de Oltean n'are aceste însușiri extraordinare. N'am printre însușirile mele, nici vederea demonică, nici stilul poetic al metaforei. Ceva mai mult. Nu le simt nici măcar lipsa. Ce a voit Marele și Bunul Dumnezeu cu mine, lipsindu-mă de aceste însușiri? A voit să mă pedepsească, sau să-mi ar te o favoare? Dacă a voit să mă pedepsească, atunci nu înțeleg pe tru ce, în loc să mă certe, mi-a dăruit o sănătate și o liniște sufletească deplină, care mi-au permis ca și după vârstă de 75 ani, să pot folosi toate facultățile mintale, și să pot vorbi despre Ideea Lui chiar înaintea fiilor săi iubiți, cum o fac astăzi, vorbind creștinilor români, adunați în *Asociația creștină a Tinerilor*?

Dacă n'a voit să mă pedepsească, atunci, ferindu-mă de demonism și de misticism, a voit să-mi facă o favoare. În cazul ac sta, cum i-aș putea arăta recunoștința mai bine, decât îmbrăcându-i Înțeleșul

Ideii în logica raționamentului luminat, iar nu în metaforele izvorite din plămada Inconștientului întunecat; și să îndemn totdeodată și pe alții să facă la fel? Cu acest îndemn, sunt convins că fac operă de bun creștin. Căci ce a adus creștinismul în lume; schimbând prin aceasta fața lumii? A adus liniștea în sufletul omenesc, îndestul de torturat până aci, în timpul păgânismului, de superstițiile demonice, izvorite din spaima misterului. Creștinismul a avut ca rezultat pacea în sufletele credincioșilor. Orice filosof, care stă în acord cu religia creștină, trebuie să urmărească același rezultat. Mai ales, un filosof român, care știe rolul nefast, avut de superstiții în viața poporului său.

C. RĂDULESCU-MOTRU

ELEGIA DOUA

Nu voi putea să-mi tălmăcesc cenușa,
Nici chinului să-i liberez cătușa,
Iar zilele sunt tot mai mici, mai stranii,
Asemeni unor hrube povârnite,
Prin care doru 'n haine ofilite
Imi sângeră tăcerile și anii.

În rostogol, deavalma 'n gol, strivite,
S'au prăvălit pleoapele-asfințite,
Iar bezna roade tâmpla ta culcată...
Ce demon știe gura să-ți sărute,
Și crinii mici ai mânelor tăcute?

Surâsul tău, e-acuma *Niciodată*.
Rămas în fundul unui vis de slavă,
Imi fumează trecutul ca o navă
Purtând spre umbre neatinsul mâine...
Prin ochii goi, cocorii depărtării,
În unghiuri duc ofrandele uitării
Când ieri pășește 'n urmă ca un câine.

Dar fruntea asta, lespede vecină
Cu neantul ce-o păzește și-o alină, —
Hotar nesigur între somn și moarte, —
Nu-și mângâie amezile cu teamă,
Și desnădejzii nu-i plătește vamă,
Când veghea o deschide ca pe-o carte.

Viesparele 'ndoielii, — ursitoare
La căpătâiul gândului în floare, —

Destramă taina și inspiră lutul,
 Dar hăul lumii, — spaimă fără basme, —
 Nesățios de lacrimi și fantasme,
 Sugrumă 'n mugur cântul și 'nceputul.

Ne înfășoară timpul ca un șarpe,
 Și solzii lui au melodii de harpe:
 Litanii pentru cea din urmă treaptă...
 Se stinge fructul supt de întrebare,
 Drumul se frânge fără de iertare,
 Sub apa țării nimeni nu ne-așteaptă.

Vecie aspră, tristă disciplină,
 Doar clipa 'ngenunchiată ți se 'nchină,
 Când moartea-i pune gluga 'ndoliată!
 ...Ce semn e mintea? Viața ce ecouri?
 Sfârșitu-și mână turmele de nouri,
 In cuibul serii inima-i uscată.

...Vai, nici poemul nu-ți cunoaște glasul,
 Când ritmu-i ager își scandează pasul
 Precum un puls trăind o bucurie?
 Cuvintele sunt faguri storși de miere,
 Trăirea-i tremur, cerul e durere...
 ...Nu mai cântați!... Destinu-i la chindie.

S F Â R Ș I T

Chemins qui mènent nulle part...
Rainer Maria Rilke

Drumuri ce duc spre nicăieri,
 Fără de azi, fără de ieri...

Cerul aprins precum un rug,
 Nu-mi face semn unde să fug.

Pe spate, gol, trecutul viu,
 Stă răstignit... Totu-i târziu!

Mijloc de basm, inimă, tu,
 Spune-i acum vieții: *Nu!*

TE MĂ

Cântec nou, cântec uitat,
Tinerețea mea pierdută,
Cine viersul ți-a curmat
Ca'ntr'o spartă alăută?

Noaptilor le-am dat popas
Și 'ndoielilor străine.
Câte drumuri de pripas
Nu s'au răstignit în mine?

Demoniile mi-au plâns
Vinul minții mort în struguri;
Crama inimii și-a stins
Zorii adunați în muguri...

...Cântec drag, cântec durut,
Mântuirea mea pierdută,
In ce zâmbet ai tăcut
Umilită alăută?

CLIȘEU

Precum cocori, în toamnă, pe sub lună,
Prin ochii tăi trec călduri de dureri;
Suntem alături, nu și împreună,
Căci pașii nasc tot alte depărtări.

Cad picuri rari și liniștea destramă;
Sub scoarțe timpul țârâie trudit;
Nicio nădejde nu ne mai recheamă,
Niciun trecut nu știe c'am trăit.

Atâta gol după atâta vis!
Atâta moarte 'n lacrimi să încapă?
— Un dor nu-i cheia chinului deschis,
Când nu știi *măine* cum o să înceapă...

În parcul nins cu noapte, de ridici
Privirea, cerul pare-o mânăstire,
Pomi goi și slabi, hieratici mucenici,
Se roagă pentru-a noastră întâlnire.

PETRU MANOLIU

TOACA 'N CER

— Ce vremuri or fi fost demult? Oamenii erau buni, drepti și umblau în frica lui Dumnezeu — dar mai mult decât atât, știau iubi... De aia auzeau toaca'n cer...

Petrișor pe burtă la gura podului, asculta povestind pe Matrona. Se urcase pe furiș după nuci și prune uscate, și iată-l de dragul vorbeii frumoase, uitându-și de lăcomie și pofta pântecului.

— Și 'n ajunul Crăciunului, Dumnezeu a deschis chiar obloanele cerului și s'au văzut îngerii... Îngeri mai frumoși ca cei de pe iconostas... și cântând din harpe de aur și flaute de argint...

Copilul se simțea dus! Nu erau povești! Matrona nu putea minți, nu putea minți fiindcă era oarbă. Și Petrișor știa dela mamă-sa că mincinosul își ascunde minciuna în căutătura ochilor. Apoi, în tindă se găsea și coana preoteasa și nevasta dascălului Galaction și doamna notărașului și alte multe femei... Cum era să-și facă Matrona râs de ele?

Matrona știe lucruri ascunse celorlalți, fiindcă vede altcum decât ceilalți. E oarbă din naștere! Oarbă, dar niciuna din muierile satului nu știe toarce atât de subțire și de frumos. Și niciuna nu poate mânuși iglița atât de îndemănat.

— Dacă oamenii ar ști să iubească și azi ca pe vremuri...

Copilul e cu gândul și cu sufletul la minunea minunilor. Cerul deschis, îngerii așezați ca 'n bănci la școală... Aripile lor îs de aur, fața de argint. Mai încolo, în curțile raiului, e clopotnița. Toată 'n aur! Și toaca tot de aur! Iată și îngerul clopotar.

E drept la trup și sfânt la privire!

El începe să bată toaca. Matrona îl vede, Matrona îl aude. Da! da... Orbii au primit alte daruri dela Dumnezeu, și mai ales fetele

oarbe din naștere. Dumnezeu le deschide curțile cerului. De aceea ele aud toaca 'n cer și văd îngerii cântând.

* * *

În clasă-i tăcere mare! Niculiță a lui Achim stă în picioare, cu tăblița măgarului de gât. Din banca lui, Petrișor îl privește cu inima îndoită. Ar vrea să-i pară rău, așa l-a învățat Matrona să plângă de nefericirea altora dar, Niculiță e un copil rău, bătauș și gâlcevitor. Bine îi spune domnul învățător: pădure! Cum dă 'n primăvară, fugi dela școală și aleargă hailui prin pădure. Petrișor ar vrea să se bucure. Bine i-a făcut domnu învățător! Auzi, să nu știi credeul! Și totuși nu izbuteste. Nu că se teme. Doamne ferește! Tăblița măgarului n'o să spânzure nicicând de gâtul său. El e cuminte și silitor! Dar Matrona l-a învățat să nu se îngâmfe. Îngâmfatul nicicând n'o să audă toaca 'n cer!

Iată-l și pe Valerie, în genunchi pe boabe de fasole! Și Valerie-i alt blestemat! În loc să plângă de rușine, se strâmbă, scoate limba și dă cu tifla copiilor din bancă.

— Petrișor, spune tu credeul...

Băiatul tresare, parcă o strună ar fi plesnit în suflet. Apoi o scurtă zăpăceală în creier, după care el se simte ușor, ca și cum mâinile și picioarele i-ar fi de lână. Se scoală și începe să zică frumos și legat:

— Cred într'unul Dumnezeu...

În clasă tăcerea e și mai adâncă. Glasul lui parcă o tot afunda în cugetul copiilor. Căci știe să joace viersul, ca Matrona fusul, când îl suie, când îl coboară.

— Bine, Petrișor... Tu ești un băiat bun. Fă-te 'ncoa...

Școlarul se apropie de catedră. Acolo se găsește plata și pentru bine, și pentru rău. Într'o parte nuiaua de trestie de mare, de cealaltă parte sacul cu bunătați! Învățătorul scoate un covrig din sac și i-l prinde cu o sfoară de gât. Așa o să se înapoieze până acasă, Niculiță de gât cu tabla măgarului, el cu covrigul. Așa o să treacă pe la primărie, în văzul domnului primar, a domnului șef și a notarului. Așa o să treacă pe la cârciumă, unde la ora asta domnul părinte bate de zor cărțile cu dascălul și cu Achim, tatăl lui Niculiță pădurețul.

* * *

Petrișor se svârcolește în pat. Nu poate adormi. Cum de-o fi aflat Matrona? Și bucuria lui a fost cam sdruncinată. Niculiță, desmeticul, a desenat pe tăbliță o lumânare în dreptul măgarului și a pus semnul egal. Asta ca să-și facă râs de domnul învățător. Căci toată lumea îi spune feștilă, e slab și lung ca o lumânare, galben la față și are părul vâlvoi, ca flacăra unei feștile. Și la primărie a râs domnul primar, a râs și domnul notar, iar la cârciumă dascălul i-a cântat în glas de psaltichie:

Ieremie Tau
Feștila de sau
Cum o potrivești
Mare măgar ești.

Și când a trecut Petrișor cu covrigul plăcintă pe piept, toată lumea era veselă.

— Ia priviți-l, ce mândru s'arată... Are «dicurație»... Țsta a luptat la Plevna...

Prin urmare răsul satului cădea asupra domnului învățător și a lui, care apăraseră credeul. Și chiar Matrona l-a muștrat cu blândețe:

— Nu trebuie să te 'ngâmfi. Trufia e cel mai mare păcat. Ea oblo-nește cerul... De aceea trufașul nicicând nu vede fața lui Dum-nezeu.

Petrișor nu pricepea prea bine rostul vorbeii ăștia. De ce trufie? El apăruse doar rugăciunea sfântă, batjocorită prin neștiință, de un copil leneș și pădureș.

Petrișor nu poate dormi. Se svârcolește în pat. Pesemne nici azi n'o să i se deschidă curțile raiului, să audă toaca 'n cer și să vadă pe îngeri ca pe niște copii în bănci, cântând din harpă de aur și din flaute de argint. Nici azi, din cauza mării lui trufii...

* * *

— Când o fi la «Mărite Craiu, ți-am adus daruri mândre», eu o să adaug: și o feștilă de său...

E Valerie îmbrăcat ca Velizar magul.

Toți copiii râd, numai Petrișor cată cu spaimă la păgânul din fața lui. El este înger, are cămașă albă de in peste hainele lui de școală și de umeri prinse aripi aurite. Cum o să sufere el să-și rădă Valerie de domnul Învățător?

— Iar eu o să răspund: Taie capul copiilor și feștila lumânării, face mândru Niculiță.

Niculiță e Irod. Are chivără tricoloră în cap, sabie de lemn la brâu și ledungă de hârtie în diagonală.

— Să nu faci asta, se amestecă îngerul.

Petrișor are un gând frumos în minte. În astă seară, în seara de ajun, poate i se deschide cerul s'audă toaca sfântă.

Copiii merg prin zăpadă. Cei mai înaintași trosnesc cu bicele. Alții împușcă de zor cu puști de soc. Se apropie de casa Matronei. Acum Petrișor se înspăimântă. Dacă Valerie se ține de cuvânt? Dacă Niculiță își face de râs învățătorul? E la grea cumpănă.

— Dacă om cânta bine, Dumnezeu... începe el pe departe, către Achim..

— Ce? se răstește Niculiță.

— Dacă om cânta frumos, Dumnezeu ne deschide cerurile și om auzi toaca sfântă.

Irod copilul prinde a râde. Așa o fi râs și Irod-împărat când a poruncit să fie tăiați pruncii nevinovați.

— Cine ți-a spus?

— Matrona...

— Oarba? râde Valerie.

— Lasă-l, mă, chicotește Niculiță, ăstuia o să-i arate oarba toaca 'n cer...

Dar dinspre panta cealaltă le strigă altă stea:

— Inchină steaua!

— Ba închinați-o voi!

— Ce-ați zis, bă?

— Pe ei, fraților!

Stelele-s aruncate la pământ, sar chivărele, se încurcă săbiile, bătaia se încinge. Petrișor fuge, fuge...

A nimerit la Matrona.

— Lele Matrona scapă-mă... scapă-mă.

E atât de obosit.

Matrona îl ia cu aripi cu tot în brațe și-l culcă în pat. Se așează lângă el. E atât de obosit. A fugit, și de frică, dar și de rușine. E atât de bine în odăița asta! Matrona îi aduce lapte cald și pâine bună. E atât de bine!

— Lele Matrona, spune-mi dumneata... oare s'or deschide și pentru mine curțile raiului, s'aud toaca 'n cer...?

II

Scriitorul Petre Frateș se găsea în greu impas. În trei zile trebuia să trimită la revistă, nuvela cerută. Nimic mai simplu! Subiectul îi sta parcă în vârful degetelor: o amintire din copilărie. Să-o transcrie aiudoma! Pregeta însă. Subiect prea sentimental! Întâmplări cu oarbe din naștere, cu toaca 'n cer și cu copiii-îngeri, nu se mai cred. Is demodate! Să schimbe atunci subiectul! Greu! Amintirea Matronei oarbe din naștere, a lui Niculiță pădurețul și a lui Valerie desmeticul, de câteva zile trăia aievea, ca pe vremea copilăriei. El era un scrupulos al meseriei, poate îl mâna același scrupul din copilărie, când chinuit, nu știa cum să apere credeul, fără să cadă în cumplitul păcat al truției. Din mulțimea amintirilor, întâmplărilor și faptelor observate, ăsta era subiectul care trebuia tratat, fiindcă-i venise sorocul! Azi avea destulă experiență! În epică nu interesează nici stilul, nici analiza psihologică, nici temeierile morale! Un singur criteriu: personagiile să trăiască! Să trăiască întâi laolaltă cu tine autor, să se desprindă din tine ca și cum te-ai dedubla prin scisiparitate, și apoi să trăiască pe socoteala lor proprie, ca prieteni sau dimpotrivă ca dușmani...

Frateș era foarte înverșunat la lucru. El auzi ușa deschizându-se, dar nu se întoarse. Auzi și pași ușori. Gândurile îl țineau nemișcat la masa de lucru. Trista noapte a unor ochi fără lumini, îi adumbrise parcă și privirea lui, îl făcuse parcă mai bun. Și cu glasul blând al oarbei el peregrinase din prispa casei de țară, până 'n curțile cerului.

Poate din timpurile copilăriei, i se trăgea darul de scriitor... poate din doliul acelor ochi morți și din glasul Matronei atât de frumos purtat, cu cadența de lumină, ca toaca 'n cer.

Deodată simți mângâierea catifelată a unui obraz de femeie, și răsufletul ei parfumat. Atunci se întoarse fericit. Clîpa se întregise. Acordul devenise perfect.

* * *

Petre Frateș avea norocul unei mari iubiri. De orice se putea îndoi, înafară de iubirea Marinei. Prea mu te dovezi avea! Stricase jogodna pentru el, refuzase alte căsătorii... și nici nu încerca să se mute cu catedra în București. Depărtarea, credea ea, este indispensabilă unei iubiri de artist. Căsătoria? Poate va veni, poate nu!

În orice caz, să însemneze ritm de progresiune pentru o nouă etapă! Greutatea cu un om capricios, ca orice artist, nu e să inițiezi o mare iubire, ci s'o poți menține.

Se plimbau acum la șosea. Era o noapte frumoasă de toamnă: cerul puzderie de stele, pomii desfrunziți...

— Cât e de frumos!

— Te iubesc...

Tăcură câțeva vreme. Pe urmă el privi spre cer.

— Oare de ce nu simt nevoia să traduc frumosul care ritmează universul în jurul nostru, prin intermediul imaginilor...? Cât de pucil ar fi de pildă: Pomii desfrunziți, panoplii de praștii... Stelele, pietre asvârlite... Cerul, câmp de bătaie...

Marina îl strânse la piept. El îi simțea răsuflul cald ca o aromă de seră și pieptul tare ca un izvor. Nu! Nu imagini! Trecuse de etapa poeziei, trecuse de jocul dorințelor, trecuse parcă și de vis, cheltuisese toată fantezia vorbei și toată patima simțirii, și totuși se simțea atât de bogat! Adevărata iubire urmează poeziei, îmbrățișării și visului. Ea se înfăptuește, dacă cei doi amanți sunt în stare să modeleze un gând adânc.

— Iubirea mea cere o verificare...

— Spune, iubite...

— Înainte să vii tu la mine... mă luptam c'o amintire, care vrea să devină subiect de nuvelă... E vorba de o oarbă din naștere...

— Care ajunge să vadă... glumi Marina. E o temă veche, reluată azi în special de femeile-autoare.

— Nu, nu... protestă Frateș. Tocmai de asta mă tem... să nu cad în sentimentalism banal. Mi-e groază de happy-end-uri facile, dar deopotrivă disprețuesc efectele stridente! Nu mai pot suporta; calul alb la dricul negru și crucea neagră pe pieptarul alb... Ascultă-mi subiectul! O oarbă din naștere, atât de bună și de mi-loasă! Cum să-l tratez? Din capul locului e compromis! Și totuși mă obsedează... sufletul mi-l impune.

III

În gara de nord, cei doi iubiți își luau rămas bun. Fuseseră atât de fericiți, încât despărțirea nu trebuia să însemneze depărtare și rupere de viață, ci numai înlănțuire de nădejdi. Atâta bucurie,

atâta risipă de frumos, chiar după despărțire nu trebuia să dispară, ci dimpotrivă să crească, să se amplifice și să trăiască pe soco-teală proprie.

— Pot să te rog ceva?

— Vorbește, iubito...

De pe peron, Frateș o privea la fereastra vagonului. Era atât de tânără, de frumoasă! El voia să-i rețină parcă fiecare gest, fiecare vorbă. Aceeași senzație de bogăție, de mare bogăție!

— Am o rugămintă și zâmbi. O protejată.

— Lanțul slăbiciunilor al lui Caragiale...

— Nu, nu...

Ca un sgârcit cu aur în față, așa și el aduna sclipirile ochilor ei.

— Cine-i protejata ta?

Marina deveni serioasă.

— E Matrona.

Pleoapele Marinei se coborîră puțin și umbra lor îi întuneca fața.

— Iți cer doar să fii drept cu Matrona.

În sufletul lui Frateș izbucni un sentiment generos. Prea o iu-bea pe Marina, prea îi era recunoscător Matronei.

— De ce s'o arăți altfel de cum a fost...? De ce să scoți un monstru, dintr'o făptură aleasă?

— Ai dreptate, Marina... Este însă o parle de mister în scris. Un imbold obscur mă căsnește... să nu crezi că n'am fost în de-ajuns de chinuit.

Intr'adevăr, nu-și putuse explica procesul. Pentru ce o făptură bună, blândă în realitate ca Matrona, trebuia cu atâta răutate pres-chimbată.

— Matrona, continuă Marina, mi-a făcut cel mai mare bine... mi te-a modelat așa cum ești... Fără ea, cine știe dacă ne-am fi putut iubi... Oare fără ea, ai fi ajuns atât de mare și de bun...?

Sentimentul obscur începe să se zbată în sufletul scriitorului. Dacă soarta oarbei din naștere, era hotărîtă? Dacă un dublu destin, o urmărea, unul pământesc, celălalt ideal? Dacă avea s'apară a doua oară la lumina zilei, nu potrivit vieții ei pământești, ci așa cum se plămădisese în sufletul scriitorului?

— Mai e încă ceva... continuă Marina, vreau să fii cinstit, complet cinstit... fiindcă iubirea noastră n'ar putea dura fără siguranța unei cinste perfecte. Cinstea fiecărui gând, a fiecărei

dorinți, a fiecărei bucurii, a fiecărei dureri. Fără paradox, aș vrea ca și capriciile să-ți fie cinstite...

Și fiindcă trenul se puse în mișcare, ea-i trimise un sărut din vârful degetelor, și la urmă:

— Nu-mi uita protejată. Nu uita pe Matrona.

El rămase locului, agitând batista până ce trenul coti la rampă. Dar nici atunci nu pleacă. Fiecare vagon intrând în peisajul necunoscut, era prilej de dulce melancolic. Rămase apoi până ce fumul trenului se subție cât spirala unei țigarette, și nici atunci nu se îndură să plece, parcă se mai primeau încă darurile ei din orizontul albastru. Pe peronul îmbâcsit cu esențe de cărbune, fier și ulei, stăruia parfumul femeii iubite. Și aerul parcă vibra de fiorul sărutului trimis prin vârful degetelor. Acel parfum și acel fior, erau ale lui... Da! Era un om foarte bogat.

* * *

Zadarnic încercase Frateș să-și transcrie întâmplarea din copilărie, aidoma. Chiar protecția Marinei fusese fără putere. Nu mergea! Deci să se supună aceluși principiu elementar din arta scrisului, de a-ți lăsa eroii în voia propriului lor destin. Matrona, oarba din naștere, devenise în nuvelă iscoada satului, vedea tot, știa tot, și mai mult, bănuia tot. Un gând abia întrezărit, în mintea ei lipsită de vedere, se înfăptuia aievea. Oarba vedea peste timp și spațiu.

Scriitorul se opri din scris. Iși da seama de infamia faptei. Trăda și pe Matrona, maica lui cea bună din vremea copilăriei, și pe Marina, iubita lui de azi. Dacă nuvela este o prelungire a vieții, el mințea. Sunt femei, tip Matrona și femei tip Marina. Dar nuvela poate nu era o prelungire a vieții obiective, ci a sufletului! Gura păcătosului adevăr grăiește. El era păcătosul care se mărturisea pe sine.

Poate se elibera de un inconștient prea încărcat de dorinți neimplinite sau de traume erotice! Dar bine, el iubea... iubea ca niciodată de frumos! O iubire ca a Marinei te absoarbe cu totul, te eliberează de orice tendință părăsită, te purifică...

Și totuși sub pana lui oarba Matrona devenise o femeie lubrică. Cât e ziua de mare, sta și lucra pe prispă, iar în fiecare noapte își primea alt ibovnic. Și se mărturisea cu cinism.

— Fă, Matronă, la noapte vine Vasile Dorobanțu?

— Nu! E rândul lui Costea al Neamțului.

Și chipul ei imobil în dreptul ochilor, zâmbea jucăuș pe la colțurile gurii.

Din nou scriitorul puse stiloul jos. Rareori făcea pauză. Scrisul fi mergea poștă dela început până la sfârșit.

Poate nuvela era tocmai o reacțiune împotriva adevărului. Și asta-i un fapt banal: trebuința spiritului uman de a contrazice orice. Dar atunci unde-i cinstea de scriitor?

Nu, nu! Frateș cunoștea toate aceste fantasmagorii cu pretenții științifice, de obârșie freudiană. Nici amintirile copilărice, nici traumele erotice trecute, nici starea lui afectivă de față, nu puteau justifica evoluția tragicului destin al Matronei din nuvelă. Atunci poate trebuința de originalitate, dorința de a fi în afara banalului, de a lovi cu voluptate în locul comun, zestrea mediocrităților!

— Asta-i trufie... și trufia ispitește numai pe scriitorii începători... E mult parvenitism în dorința de a ieși cu orice preț din anonim, chiar printr'o originalitate factice.

El trecuse de mult peste etapa trufiei. De trufia copilăriei îl vindecase Matrona... de trufia scrisului, succesul.

— Pot eu să speriu cât vreau pe vajnicul burghez, or fi câțiva oameni de știință, câțiva literați sau cel puțin câțiva oameni de gust, ca să observe sforțile și să denunțe procedeul. Pentru ce, Doamne? Pentru ce?

Iși amintea de protecția Marinei. Cât o iubea de mult! Și nici măcar pentru ea!

— In nuvela mea poate am nimerit chipul adevărului... a adevărului fără patimă nici socotință... a adevărului, ochiul intuiției care depășește locul comun, a adevărului adevărat. Inșă după ce criteriu?

Iată-se ajuns la o altă banalitate: forța răului, depășind pe cea a binelui.

Fraterș continua să scrie. Scria acum aproape fără voe, ca într'un acces de somnambulism. Mâna mergea într'o parte, judecata își continua de altă parte drumul ei implacabil.

Din nou în minte, protecția Marinei, protecție ineficace! In scrisul lui intervenea o forță mai puternică. Trăia un fel de coșmar. Și de coșmar adeseori îți dai seama. Te trezești, dar cum ai adormit îl iei din loc, îl racordezi, îl duci mai departe... Trebuie să-l trăești în întregime. Atunci din nou, eliberare, freudism?

— Nu, nu... continuă el să se apere, e mai mult decât atât.

Ciudat fenomen! Era scriitor cu trecut! Și niciodată nu fusese preocupat de motivele propriei lui creații. Acum era de-a-binele disjungat. Două fenomene distincte, în același timp. Orice motiv plauzibil îl simțea depășit. Parcă Matrona copilăriei era incompletă și el acum o completa... Nu din o dorință josnică de a trivializa un ideal, de a spurca o făptură de elită, ci parcă din trebuința de a o reda umanității. Iși amintea de femeia păcătoasă iertată de Isus. În ce scop? Același! S'o completeze! Să facă din ea un tip uman! S'o scape de trufie. E o trufie a păcatului, ca și a perfecțiunii.

Iată pe Niculiță pădurețul! Țsta era soțul lui. Nu soțul de școală și de joacă, ci soțul întru completare. Unul cu tăblița măgarului, celălalt cu decorația unui covrig, făceau o singură făptură. Scriitorul epic e deci o slugă nu a insului, ci a acestei nefericite specii umane, care în ea are și imboldul către ideal și frâna împotriva lui. Să știi că se află toaca 'n cer, dar să n'o auzi niciodată! Asta-i destinul umanității. Poate-i o explicație... Atunci, în chip paradoxal plătea Matronei o poliță de recunoștință. Matrona îl scăpase pe el de păcatul trufiei. Acum era rândul lui. Isus reabilitase pe păcătoasă pe plan ideal, el reabilita o făptură ideală pe plan uman! Poate toată explicația era o nărozenie... Iată, voia să fie cinstit cu el, cu meseria lui... și nu izbutea. În orice caz, forța creației depășea toate explicațiile curente.

Frateș se opri din scris. Terminase nuvela. Sufletul lui parcă plângea și totuși era fericit. Plângea de dragul Matronei, plângea de dragul Marinei. Citi finalul:

— Du-te, mă Petrișor... Oarba o să te 'nvețe...

E Niculiță și cu Valerie, care-l împing. Ei, la ea au făcut ucenicia dragostei. Matrona le-a fost profesoară.

Băiatul intră sfios. Se teme. Abia ajuns pe prispă, că oarba l-a și dibuit. Lasă lucrul pe laviță.

— Tu ești, mă Petrișor? Vino la mine, drăguțele... Să vezi tu, ce bine o să fie... Hai fă-te'ncoa în odaie. O s'auzi cântecul îngerilor de pe iconostas și toaca bătând în cer.

VICTOR PAPILIAN

VERSURI REGĂSITE

SFĂRȘIT DE TOAMNĂ

Nu mai vorbi, nu râde, nu te gândi, nu plânge,
Nu mai visa zadarnic: e prea târziu acum.
Nu vezi ce toamnă tristă?— Cu pete mari de sânge
Se irosește frunza pornită 'n sbor pe drum.
Prin codrul de cărbune plutește-al iernii fum —
Nu mai vorbi, nu râde, nu te gândi, nu plânge.

Cu fața ei asemeni iubirii ce-a trecut,
Pe tâmpla din Văratice, din vremuri legendare,
O Sfântă-i zugrăvită de un necunoscut.
Icoana tăinuită ce farmec straniu are:
Tăcut o șterge veacul, dar tot mai blândă pare
Cu fața ei asemeni iubirii ce-a trecut.

1910.

DIN SAMISEN

I

Munte Fuji, munte Fuji,
Peste tine sboară norii —
Berze albe, berze negre,
Cu aripile întinse.

Mi se cerne lin iubirea
Pe cărări la Kumamoto.
La Kitzumo —rânduri-rânduri,
Vântu-mi ninge tot trecutul.

— Samisen cu două coarde,
Tremurând te-ating și tremuri:
Strună veche, suflet tânăr,
Laolaltă ni se frâng.

II

Lângă templul vechi din Niko,
E un lac și în oglinda-i,
Ca un nufăr printre nuferi,
Chipul de-aur al lui Budha.

Sfântul chip cu o privire
Apele înseninează —
Vezi din fundul apei limpezi,
Albă, luna cum răsare.

Și pe coastele Japoniei
Kuno-Șivo se numește
Un curent marin și apa-i
E atât de-adânc albastră

Că pescarii cred: e cerul
Ce în zori își spală fața...
Dar cunosc doi ochi, doi numai,
Mai albaştri decât Șivo.

1911.

C H I E M A R E

Stă casa bătrânească sădită printre nuci,
În vârf de deal. E toamnă. Pe gardul de uluci,
Atârnă în ciorchine, grei, strugurii și 'n vie
Poteca înserării te 'mbie — și te duci.

1910.

CĂLĂTORUL

Ai fost, ne spui, prin insuli cu nume spaniole
Și ai iubit creola și verzii papagai,
Și inima, din mare în mare, ți-o legai
Când înfloreau catarge cu pânzele: corole.

Ce mi-e călătoria și-al mărilor amar
Și insula rodită cu palme și banane —
Mă vezi pornit de-acuma pe alte-oceane
Spre portul unde n'află nici vas, nici marinar.

Mi-am îmbarcat destinul pe calea cea mai lungă
Spre țărnul ce nu poartă un nume în atlas.
Corăbiilor tale, mereu gonind, le las
Zadarnica strădanie în nicăiri s'ajungă.

Dar de te joci de-a mingea cu globul, — pasu-mi știe
El singur să lărgească ogorul strămoșesc,
Și cumpăna veciei în suflet mi-o găsesc
De-mi ancorează 'n zare Carpații pe moșie.

1910.

ION PILLAT

DESPRE SUBSTANȚA VIE ȘI PROPRIETĂȚILE VIEȚII

În cursul vremii, biologia morfologică și-a sporit puterea de observație analizând din ce în ce mai fin construcțiile organice. Dela observația globală a ființelor întregi, făcută cu ochiul liber, cercetătorul a trecut la observația părților compunătoare, desfăcând alcătuirea corpului în organe și a organelor în elemente de construcție. Această analiză morfologică a fost perfecționată mereu prin întrebuințarea instrumentelor optice măritoare, cu ajutorul cărora s'a putut observa din ce în ce mai adânc structura intimă a alcătuirilor viei. Pe calea aceasta s'a ajuns la descoperirea epocală a unităților purtătoare de viață din care sunt formate organismele complexe, unități care au fost numite *celule* și care constituiesc tipurile de forme elementare sub care se manifestă viața. Despre teoria celulară a organismelor vom trata mai pe urmă; deocamdată accentuăm numai că forma vie cea mai obișnuită și cea mai răspândită (atât cât putem ști până azi) este: *celula*. Celula apare ea singură ca o formă foarte complexă, alcătuită din mai multe organite și o substanță fundamentală în care sunt așezate organitele. Atât substanța acestora cât și substanța fundamentală manifestă calitățile deosebite pe care, puse toate la un loc, le numim *viață*. Substanța însăși este numită din această pricină *substanță vie*. Mai înainte de a face o cercetare de amănunt a organismului uman și a construcției sale, este necesar să analizăm înfățișarea generală pe care o prezintă substanța pe care se dezvoltă viața și mai înainte încă e bine să cercetăm proprietățile pe care le prezintă viața, oriunde s'ar desvolta ea.

Oricât de curios ar părea, o definiție satisfăcătoare a vieții este greu de dat, fiindcă viața este o manifestare complexă pe care n'o putem exprima precis. Stephane Leduc ¹⁾ arată că ceea ce a izbit mai mult imaginația oamenilor, când a fost vorba să înțeleagă calitățile vieții, a fost mișcarea. Tot ce se mișcă are viață, așa s'a crezut un timp. Tot Leduc citează unele definiții vechi: a lui Heraclitos care compara viața cu o flacără; a lui Aristoteles care zicea că « viața este nutriție, creștere și pierire, având drept cauză un principiu cu scop în sine — « entelechia »; a lui Bichat care susținea că « viața este totalul funcțiilor care rezistă morții ». Și el singur (Leduc) susține că « ființele viețuitoare sunt niște transformatoare de energie și de materie, cu forme evolutive, a căror constituție esențială este starea lichidă în care se cuprind substanțe albuminoide ».

Alți cercetători din timpul nostru caracterizează viața mai ales prin proprietatea pe care o numim « sensibilitate » și « iritabilitate », datorită căreia un corp viu are putința de a răspunde la o acțiune externă, printr'o modificare proprie (Leduc).

Wilhelm Roux ²⁾ amintește și el de unele definiții, mai cu răsunet, ale vieții; definiția lui Spencer de pildă: « o continuă adaptare a relațiilor interne la relațiile externe »; apoi definiția lui Haeckel: « sunt vii toate corpurile care se nutresc, se înmulțesc, au mișcare voluntară și simțire »; o a treia definiție amintită de Roux este aceea dată de Carl Hauptmann ³⁾ după care « ființele vii sunt sisteme în care își țin echilibrul nu niște simple particule, ci diferite procese; de aceea ființele vii trebuiesc deosebite, sub numele de *sisteme dinamice*, de formele anorganice cristalizate sau amorfe, care sunt *sisteme statice* ».

Paul Kammerer ⁴⁾ înșiră și el un număr de calități caracteristice vieții și care ar fi: excitabilitatea, motilitatea, metabolismul, creșterea, înmulțirea și ereditatea.

La fel înșiră, clasificându-le, calitățile distinctive ale vieții fiziologul american Ralph S. Lillie ⁵⁾. Pentru el prima calitate a unei ființe vii este facultatea de a transforma substanța asimilând-o și desasimilând-o, prin urmare: « metabolismul ». Ființele vii sunt *sisteme metabolizante*. Al doilea grup de proprietăți este format din « creștere », « menținere », « reproducere » și « ereditate ». Creșterea este specifică, adică se produce în urma unei asimilări și atât

«menținerea» cât și «reproducerea» nu sunt decât forme de creștere. «Menținerea» formei vii se face prin creșterea la loc a substanței distruse; iar «reproducerea» este o creștere «peste limitele individuale» (cum spunea Haeckel) sau o «creștere discontinuă» (cum spune Ralph S. Lillie). «Ereditatea» este o consecință a asimilării și este deslănțuită de același proces general al creșterii. A treia mare calitate distinctivă a vieții este după Ralph S. Lillie «iritabilitatea», adică facultatea de a răspunde prin schimbări în activitatea proprie a formei vii la schimbările din mediul exterior, care lucrează astfel ca un stimul. Răspunsurile pe care le dă o formă vie nu sunt întâmplătoare ci sunt *adaptive*, arătând o anumită potriveală în folosul ființei. Al patrulea grup de calități este alcătuit din «regulare și adaptare» și din «integrare». Orice formă vie tinde să se mențină împotriva factorilor dăunători. Pentru aceasta ea se adaptează continuu la condițiile schimbătoare. Ființele vii se potrivesc la mediul lor (potrivirea se face structural, chimic și activ). Adaptările pot să fie statice (sau morfologice), cum ar fi de pildă planul de organizare al grupelor animale sau simetria bilaterală; ori pot fi active și atunci se numesc *regulări*. Toate regulările organice sunt de fapt echilibrări, menite să menție organismele pe o anumită linie de existență. Și cca mai comună echilibrare este aceea care coordonează organele în forma și în activitatea lor, făcându-le să fie interdependente și totodată subordonate întregului. Aceasta se cheamă o «integrare», iar integrările cer să existe o comunicare, chimică sau de altă natură, între diferitele părți compunătoare ale organismului. A cincea categorie de proprietăți ale vieții enumerată de Ralph S. Lillie este aceea ce numește el «activitatea spontană». Aceasta este o manifestare de întreg a unui organism constituit și nu o proprietate de parte constituantă. Ea are caracter de activitate ținută spre un scop și apare numai după integrarea părților într'un tot.

Intr'o lucrare extensivă de examinare critică a biologiei, J. Lefèvre *) prezintă caracterizările vieții și mai pe larg, cam în felul următor: o ființă vie este o construcție complicată în care forțe active sunt mereu în opoziție cu degradarea energiei și cu inerția materiei. Substanța vie este iritabilă, înțelegând prin asta că ea reacționează la schimbările care au loc în jurul său, opunându-se lor. Atâta vreme cât ea reacționează trăește, este vie; de îndată

ce iritabilitatea scade viața se stinge până ce prin dispariția iritabilității substratul vieții devine inert și moartea apare. În cursul vieții materia vie se degradează mereu printr'un proces de uzură și iritabilitatea scade. Substanța vie se află așa dar într'o continuă luptă cu factori adversi, cu mediul, care o asaltează mereu. Acest caracter de neîncetată reacțiune Lefèvre îl cuprinde într'o expresie simplă care spune că *a trăi înseamnă a lupta* (loc. cit., p. 21).

Substanța vie luptă mereu fiindcă mereu întâlnește forțe adverse în jurul său și de aici iese o altă calitate fundamentală a vieții, aceea de a avea repulsie pentru tot ce este străin: *anti xenie*. Pentru ca să poată lupta contra mediului ființa vie consumă energie pe care o scoate din distrugerea propriei sale substanțe, de unde Lefèvre scoate a doua expresie caracterizatoare a vieții: *a trăi înseamnă a se distruge*. Distrugerea însă nu trebuie să meargă prea departe și pentru a scăpa de moarte ființa vie absoarbe substanță străină pe care însă o transformă pentru a o face identică cu a sa. Această proprietate minunată se cheamă « asimilare » și substanțele care se pot asimila se numesc alimente. Luptând contra mediului extern, ființa vie își uzează propria sa substanță (pe care o repară prin asimilare); din această uzură ies corpuri care sunt și ele străine și dăunătoare vieții și care trebuiesc eliminate prin « excreție ». O substanță vie reacționând mereu și uzându-se mereu, produce mereu substanțe vătămătoare, toxice, ceea ce îl face pe Lefèvre să formuleze o a treia expresie cu care se caracterizează viața: *a trăi înseamnă a se otrăvi* (loc. cit., p. 22). Dar împotriva acestei amenințări continui cu otrăvirea luptă atât suprafața de contact a substanței vii cu mediul extern (care nu lasă nimic să intre decât dacă este asimilat), cât și suprafața de contact cu mediul intern (prin care se elimină tot ceea ce a devenit străin și poate fi dăunător vieții). Energia necesară pentru luptă a substanței vii am văzut că este scoasă din propria sa distrugere. Această distrugere este o ardere, o « combustie » și pentru aceasta este nevoie de oxigen. *Viață fără respirație nu se poate concepe și respirația măsoară în fiecare moment intensitatea vieții* (loc. cit., p. 23). Energia însă nu poate produce o muncă decât dacă se stabilește o diferență de nivel, adică numai dacă se degradează ceea ce duce la apariția ultimei forme de energie: căldura.

Orice ființă vie produce și degajează căldură și cantitatea de căldură măsoară în fiecare moment intensitatea vieții (loc. cit., p. 23).

Caracterizarea vieții nu este însă completă numai cu aceste însușiri; trebuie adăugat încă un factor, acel al ordinei și al coordonării. Ca să fie iritabilă o substanță vie înseamnă că ea primește o atingere oarecare, pe care o transmite în interiorul său și la care reacționează apoi prin dispozitivele de care dispune. Intr'o ființă complexă acest drum al iritabilității este constituit dintr'un aparat de «recepție», unul de «coordonare» și al treilea de «execuție». Și cum asemenea căi, numite reflexe, pot fi foarte numeroase, ele la rândul lor sunt armonizate într'un tot unitar.

Așa cum Lefèvre face din «iritabilitate» proprietatea centrală a vieții, R. Hesse ⁷⁾ pune mai presus de toate «metabolismul». După el *viața nu-i decât o continuă devenire* (asimilarea), (loc. cit., p. 4) și *o continuă risipire* (desasimilare), (*ibidem*).

După cum vedem, o caracterizare și o definiție scurtă a vieții nu se poate da, fiindcă viața este complexă. Fiecare calitate pe care o punem printre caracteristicile vieții poate face distincția între ce este viu și ce nu este, numai dacă luăm cazurile extreme: un organism superior în comparație cu un mineral de pildă. Când ne apropiem însă de limitele organizărilor vii, distincția devine foarte anevoioasă și definițiile date vieții devin relative. Caracterizarea cea mai completă a vieții a fost dată de Wilhelm Roux (loc. cit., p. 387—416: *Über das Wesen des Organischen*). După părerile acestui autor, orice alcătuire pentru a fi vie trebuie să manifeste următoarele nouă calități: 1) Să introducă în interiorul său substanță luată dinafară; 2) pe care mai întâi s'o transforme pentru a o face asemenea cu propria sa substanță; 3) să transforme propria sa substanță până la înstrăinarea de sine însăși; 4) pe care apoi s'o elimine; 5) să-și sporească masa; 6) să se înmulțească; 7) să transmită caracterele proprii descendenților; 8) să prezinte fenomene de mișcare și 9) să evolueze (adică să treacă în cursul existenței prin mai multe forme care se complică mereu).

Toate aceste calități trebuie să se întâlnească pe aceeași formă pentru a se putea zice că este vie, căci fiecare calitate luată în parte se poate găsi și la corpurile fără viață. Ba încă Roux (amintindu-și ideea lui Heraclitos) face o comparație a formei vii cu o flacăra și găsește aproape toate calitățile vieții manifestate de

limba de foc pâlپătoare a unei lumânări aprinse, fără ca aceasta să se poată numi un corp viu. Așa de pildă substanța care alcătuiește lumânarea intră în domeniul flacării, absorbită de capilaritatea fitilului; acolo particulele de ceară devin incandescente și asemenea

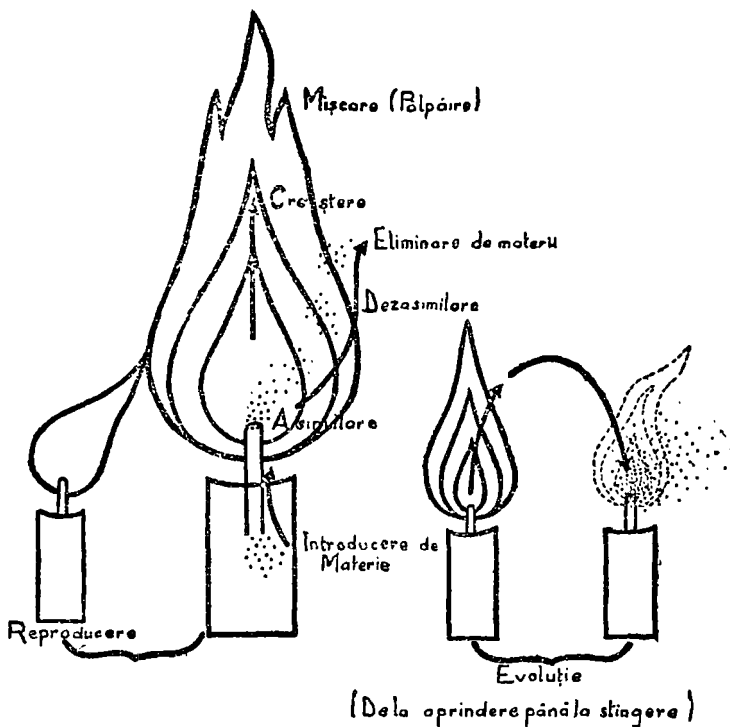

Fig. 1

cu particulele care se agitau în flacără de mai înainte. Când acestea ajung spre periferia flacării, la o temperatură mai joasă, se deosebesc iar de particulele din zona incandescentă și sunt aruncate afară sub forma unor corpuri necomplet arse (vezi schema de mai sus). Astfel am avea realizat un fel de ciclu metabolic (cu asimilare și desasimilare) ca în corpurile vii. De asemeni flacără prezintă o mișcare continuă sub forma pâlپării; și în momentul aprinderii crește de la dimensiuni minuscule până la dimensiunile ei tipice, iar când se stinge se micșorează până dispăre; deci în total ar fi astfel un fel de scurtă evoluție în care flacără poate trece prin mai multe forme. Aprinzând lumânarea dela altă lumânare,

flacăra se reproduce; și după materialul din care sunt fabricate lumânările, calitățile de luminozitate, de dimensiuni și de culoare se transmit dela una la alta. Așa dar, o flăcără ar avea în ea manifestarea (simplistă desigur) a tuturor calităților vieții și totuși nu este vie. Aceasta din pricină că nu este deajuns să avem la un loc, în orice condiții, manifestările vieții pentru ca corpul pe care ele se află să fie viu. Roux completează definiția sa arătând că un corp, pentru a se numi viu, trebuie să ordoneze proprietățile caracteristice vieții conform cu două principii fundamentale, pe care le numește: 1) *autofuncție* și 2) *autoreglare*.

Primul principiu l-am mai putea numi și *principiul individualizării*. Prin aceasta se înțelege că corpurile vii, deși manifestă aceleași proprietăți, ele totuși le combină în nuanțe diferite și în așa fel încât niciodată nu putem găsi două corpuri vii *identice*, ci numai asemenea. Fiecare proprietate de corp viu, fiecare funcție, este în organisme individuală; este *în felul său*, este o *autofuncție*. Individualizarea formelor vii se bazează prin o infinită variabilitate de amănunt și pe o tot atât de infinită variabilitate a combinațiilor de caractere. Formele vii sunt unice; niciodată nu se pot găsi două cu totul la fel, ci ele prezintă numai similitudini, nu identități.

Al doilea principiu se mai poate numi încă *principiu de proprie conservare*. Formele vii caută să se menție împotriva forțelor de dezagregare care le-ar atinge. Toate încercările de alterare a unei forme vii întâmpină rezistență hotărâtă și în caz când totuși ea a fost parțial distrusă ori alterată se reface cum a fost. Pe această tendință de refacere a substanței vii se bazează toate procesele de regenerare, de apărare și de vindecare a organismelor. Și tot pe această tendință se grezează și transmiterea de caractere dela o formă vie la alta, adică ereditatea.

Caracterizarea ființelor vii se face mai ales prin aceste două principii (de « autofuncție » și « autoreglare »), pe care nu le putem găsi manifestate la nicio formă fără viață. La aceste două principii Schaxel⁸⁾ mai adaugă unul afirmând că viața este legată în totdeauna de o formă organizată (*organicismul* lui Bertalanffy).

Definiția lui Wilhelm Roux este cea mai completă dar în același timp este și cea mai lungă (ceea ce constituie o scădere). Afară de aceasta ea pune accent pe un caracter pasiv: *autoreglarea*. Ființa

vie ne apare astfel ca o formă care suferă influența împrejurimii și la atacul acestei împrejurimi ea reacționează printr'o putere conservatoare, datorită căreia se reface cum a fost. Noi credem însă că cel mai de seamă caracter al vieții este agresivitatea ei. Forma vie nu-i o simplă formă plastică, suferitoare, care rezistă agresiunilor venite dinafară, ci este ea însăși invadatoare, acaparatoare a mediului. Substanța vie atacă mediul său pe care încearcă să-l transforme, asimilându-l. *Mediul rezistă substanței viei și nu invers*. Acesta pune numai frontiere cosmice (limite de temperatură, de umiditate și de materie) pentru dezvoltarea vieții; dar în interiorul acestor limite, viața asaltează mereu materia și energia pe care încearcă să le stăpânească și să le diriguiească. Tot procesul de transformare materială care constituie metabolismul, este o consecință a acestei agresivități vitale, care tinde să animeze materia inertă așa cum flacăra tinde să transforme în flăcără tot ce întâlnește. Din acest efort asimilator iese și uzura proprie și resturile unei asimilări necomplete care formează partea negativă a metabolismului, datorită căreia, până la urmă, materia vie se degradează (așa cum se degradează și forțele universale, atunci când se transformă). Celelalte calități prevăzute de Roux în definiția sa: introducerea și eliminarea de materie, mișcarea, creșterea, diviziunea și evoluția sunt numai consecințe ale agresiunii asimilatoare pe care o are viața inerent. O altă caracteristică fundamentală a substanței purtătoare de viață este că ea reacționează contra degradării prin reproducere; formele viei se refac, perpetuându-se în timp; dar ele nu se pot actualmente produce spontan, din rezervorul general de materie. În această reproducere ele transferă calitățile lor dela o generație la alta și această transferare este ereditatea. În sfârșit este sigur de asemenea că viața se dezvoltă numai pe un substrat eterogen, cu o structură complexă; substanța vie este organizată și numai în virtutea unei asemenea organizări ea poate ataca împrejurimea în scopul unei asimilări. În urma acestei analize a proprietăților vieții, noi dăm o nouă definiție pe care am formula-o astfel: *viața este o forță agresivă asimilatoare, care luptă împotriva degradării prin reproducere*. Formele viei sunt forme eterogene, care astăzi nu se pot produce spontan, dar care se continuă indefinit în timp, prin ereditate reproductivă; ele au o persistentă tendință de a se menține și de a se reface (Haldane) ⁹⁾.

Toate celelalte definiții și analize ale proprietăților vieții se pot încadra în definiția noastră, care cuprinde numai ceea ce este strict esențial. Hoffmann¹⁰⁾ căutând să facă o paralelă între forma vie și cea fără viață, compară o ființă cu un cristal. La cristal el găsește multe manifestări pe care le prezintă și o formă vie: apariția formei, specificitatea ei, metabolismul, creșterea, diviziunea și mișcarea, dispariția formei, toate se pot observa și în lumea cristalelor. Acestea sunt doară proprietăți comune tuturor formelor, vii sau fără viață. Semnele vieții (*Kennzeichen des Lebens*) sunt altele după Hoffmann: întâi este «organizarea» unei substanțe complexe — protoplasma — pe care să se concentreze toate proprietățile materiale găsite atât în lumea vie cât și în cea neînsuflețită. Organizarea cea mai răspândită se găsește sub forma de celulă și în astfel de organizare se dezvoltă o tendință de menținere și de propagare plănuită. Calitatea cea mai caracteristică a vieții este acest țel, continuu manifestat, de a persista și de a se reproduce într-o formă tipică. Această proprietate derivă din natura agresivă și asimilatoare a vieții, care pentru a putea ataca mediul își dezvoltă treptat grupările de substanțe fermentative în masa formei vii, dând astfel naștere la structuri. Pentru ce este substanța vie agresivă și asimilatoare, nu ne întrebăm aici, unde ne găsim în domeniul unei științe experimentale și nu în câmpul speculației filosofice. Fapt este că substanța vie se menține atacând împrejurimea, iar din tendința ei de a asimila iese și aspectul ei de forță cu țel ca și configurația ei plănuită.

Simplificată fiind astfel concepția despre viață, putem arunca o scurtă ochire asupra considerațiilor generale privitoare la acest subiect, care umplu din ce în ce mai mult preocupările celor mai mulți cercetători. În special în Germania, și mai ales în urma retragerii vitalismului, care a dus la totalismul biologic, problema vieții a intrat în atenția celor mai diverși gânditori și literatura privitoare la acest subiect a devenit imensă¹¹⁾. Fără a ne putea opri măcar la simple enunțări din multiplele sisteme de reflecție biologică, amintim aici câteva din ele. Unul este acel al lui Woltereck¹²⁾: *Philosophie des lebendigen Wirklichkeit*; altul al lui Jakob von Uexküll¹³⁾ și încă unul al lui Haldane¹⁴⁾. Woltereck distinge nouă proprietăți fizice generale ale corpurilor vii: aceste corpuri sunt «biosisteme» adică sunt unități determinate, complexe, care au o «continuitate» obliga-

toare (își mențin specificitatea lor) prin transmitere ereditară. Biosistemele sunt «*totalități*» care nu-și adună simplu însușirile, ci le supra-și subordonează într'un întreg. Ele sunt de asemenea sisteme «*iritabile*» și «*instabile*», mereu în transformare (polimorfe), care plecând dela un început simplu se desfășoară spre stări mai complicate («*Anamorfoză*»). Toate au activitate spontană sub formă de «*bioimpulsii*» și se disting printr'un fel de «*intenționalitate*» (fie de adaptare la mediu, fie de coordonare a funcțiilor organice). Totodată ele «*reacționează*», deci răspund la ațâțările externe, și primesc activ influențele mediului (*receptivitate*). Ființele vii răsună la împrejurime. Toate aceste manifestări sunt grefate pe trei tendințe generale, caracteristice formelor vii: tendința participării la împrejurime; tendința la expresie și tendința la menținere. Pe măsură ce se perfecționează viața, se dobândește o experiență interioară care culminează cu apariția psihicului. În această lume internă se repetă cele nouă proprietăți fizice generale, căci noi trăim într'un «*eu complex*» și «*unitar*», în care constatăm o «*continuitate*» a vieții noastre și ne dăm seama că acest eu este «*un întreg*». Ca și în fizica vieții în psihismul ei există o «*iritabilitate*», o «*instabilitate*» și un «*polimorfism*» foarte accentuat, care se îndrumează dinspre stările simple dela copil către altele din ce în ce mai complicate dela adult («*anamorfoză*»). Și aici găsim: «*bio-impulsii*» sub forma spontaneității voluntare și «*intenționalitate*» în exteriorizarea eului. La fel există o «*reactivitate parafizică*» și o «*participare parafizică*».

Pornind dela aceste caracterizări, Woltereck desfășură un întreg sistem filosofic, dincolo de domeniile experimentale, din care nu reținem deocamdată decât caracterele a ceea ce numește el *habitus antinomic* «*al proceselor vieții*». Viața ne apare, după Woltereck, sub înfățișarea unor multiple contradicții:

1. Ea este alcătuită din procese, funcții, manifestări cauzal determinate; dar dezvoltarea ei precum și unele funcții par a fi îndreptate acauzal spre un țel. Determinismul strict pe care se sprijină fizica vieții sfârșește în indeterminismul de orientare al ei.

2 Ființele purtătoare de viață sunt forme instabile (cu metabolism continuu, și continuu ele transformă energie) și totuși ele sunt persistente pe sub toate transformările pe care le sufăr (*Dauer im Wechsel*).

3. Formele și structurile vie sunt polimorfe și totuși apar ca unități și ca întregimi.

4. Ele se înfățișează ca niște repetiții continue, dar în cursul vremii se arată totuși în forme noi, progresive.

5. Formele purtătoare de viață se desfac prin diferențiere în felurite feluri de celule și organe, dar în același timp sporește în regnul animal gradul de concentrare a tuturor funcțiilor.

6. Organismele primesc continuu ațătări externe, la care reacționează, dar totodată produc manifestări spontane.

7. Activitatea lor este legată de anumite norme fixe, dar concomitent prezintă un grad de libertate, care sporește odată cu nivelul organizării.

8. Formele vie sunt continuu transformate și tulburate prin influențe externe contingente; dar ele înving mereu aceste puteri turburătoare și contingențele lor.

9. Fiecare organism conține un mozaic schimbător de rudimente ereditare (gene) și totodată o fixitate constituțională, reprezentată prin planul de organizare și prin organe.

10. Viața este străbătută de nenumărate dizarmonii (boli, atacuri, distrugerii) și totuși în organismele individuale ea apare armonic.

11. Fiecare organism este o formă-structură materială și totodată atâta cât trăiește, el este și un interior nematerial (*un centru ontic*) care participă, simte, intenționează și se exprimă.

12. Cu toată această desfacere esențială în « exterior » și « interior » nu numai că fiecare organism este un întreg dar și întregul șir de evenimente ale vieții individuale este un proces total. (Aceste douăsprezece antinomii sunt traduse aproape cuvânt cu cuvânt din Woltereck (*loc. cit.*, p. 33—34).

Von Uexküll¹⁵⁾ pleacă dela ideea că forma sub care ni se prezintă lumea încunjurătoare depinde strict de aparatele noastre de percepție și de tendința vieții de a organiza în jurul ei un mediu particular necesar persistenței sale. Esența însăși a vieții nu-l preocupă. La acest punct el se refugiază în concepția lui Ranke¹⁶⁾ care admite alături de forțele fizice alte forțe îndrumătoare, pe care le numește « dominante », și care ar determina manifestările vieții. Aceste forțe ar fi de același gen cu forțele fizice, numai că ele ar avea o inerentă tendință către diriguirea și gruparea celorlalte. Studiul lor îl numește Ranke *diafizică*. Diferența între viu și ne-viu,

după Uexküll se stabilește numai într'o lume a concepțiilor (*Anschauungswelt*), pe care singur omul o dobândește. Pe acest autor îl interesează mai puțin manifestările propriu zise ale vieții cât mai ales îl interesează felul cum se prezintă aceste manifestări în lumea concepțiilor. Iar acolo, viața poate fi considerată ca « pură percepție », ca « idee pură », ca « reprezentare » și ca « relație », dar în toate acestea punctul de plecare este tot percepția. Percepția, și deci aprecierea lumii, și cu ea înțelegerea vieții, sunt dependente de mediu, care mediu nu este întâmplător ci este construit anume de fiecare ființă vie pentru sine însăși. Mediul este organizat de ființa vie din elementele întâmplătoare ale împrejurimii și el este format numai din ceea ce alege o viețuitoare în raport cu interesele proprii. Tot ce n'o interesează rămâne înafara mediului său și nu participă la manifestările vieții sale. O ființă vie este o formă organică care-și construiește mediul său particular; și aceasta este cea mai de seamă calitate a vieții, căci din această facultate de a alege realitățile și de a construi cu ele un mediu favorabil dezvoltării și persistenței proprii, derivă toate celelalte calități pe care diferiți autori le-au considerat a fi caracteristice formelor viei. Dar însăși facultatea aceasta superioară noi credem că derivă din tendința inerentă a vieții de a transforma în sensul său lumea încunjurătoare și de a și-o asimila atacând-o.

În sfârșit, amintim aici și sistemul de gândire biologică al lui J. S. Haldane. El pleacă dela ideea lui Smuts¹⁷⁾, după care cea mai izbitoare caracteristică a formelor viei este că ele apar ca niște *întreguri coordonate activ*, cu toate că astfel de coordonări active, pentru a forma întreguri s'au demonstrat că există și în lumea fizică. Haldane însă adaogă ceva: el susține că aceste întreguri coordonate activ fac un tot împreună cu mediul lor. *Nu putem separa în spațiu fenomenele vieții de acele ale mediului*, cu atât mai mult cu cât la alcătuirea lumii încunjurătoare organele noastre de simț iau o parte activă. Aceste organe modelează înfățișarea universului impunându-i o formă. Prin ele noi participăm la construcția realității alcătuind o unitate indisolubilă cu mediul. Această unitate (formă vie-mediu) este un întreg activ, cu tendința de a se menține și de a se propaga. Noi am spune însă altfel: formele viei se fuzionează cu mediul lor până la aspectul unor întreguri unitare din pricină că ele caută să asimileze acest mediu atacându-l mereu. Rezi-

stența mediului la agresiunea vieții apare ea însăși, la o examinare rapidă, ca un atac asupra formelor vii. În fond procesul este invers: substanța vie are inițiativa creației unor forme, pentru care scop ea invadează mereu formele inanimate. Această inițiativă poartă numele de «voință» în filosofia lui Schopenhauer¹⁸⁾, iar Haldane o numește «viață», cu atribut de forță universală dată (întocmai ca electricitatea, lumina, magnetismul, etc.), forță care tinde să puie ordine în haos. Formele vii pătrund unele în altele prin faptul că ele fac parte din mediul celorlalte și sunt reciproc interesate în existența comună. Dar viața atinge cel mai înalt grad de perfecțiune la om, acolo unde se dezvoltă un psihic complicat, în care se adună experiența trecutului și se combină tendințele de viitor. În fond, oriunde este viață, este, cum spune Haldane «retrospecție» și «prevedere», organismele având o istorie și fiind îndrumate spre un țel. Retrospecția și prevederea se combină ordonat în ceea ce se numește personalitate și Haldane ajunge să afirme că pentru el *lumea fizică apare ca o lume biologică care se extinde peste mediu și la om lumea experienței devine o lume psihologică sau o lume spirituală a personalității*. De aceea suprema calitate a vieții este, după acest autor, personalitatea și sistemul lui poate fi numit «spiritualism biologic» sau «personalism». El merge atât de departe încât socoate că «*chiar în lumea fizică trebuie să existe germeni de personalitate*». Astfel s'a ajuns în ultimele decenii să se accentueze din ce în ce mai mult pentru caracterizarea formelor vii psihicul, care se află în raporturi cauzale cu substratul material al vieții. Între acest substrat și între psihicul organizator al unei ființe sunt relații continue pe care Alwin Mittasch¹⁹⁾ le-a figurat într'o schemă reprodusă mai jos. În această schemă se pun trei cercuri concentrice, din care cel mai lăuntric (A) reprezintă domeniul psihofizic al voinții conștiente, al simțirii, al reprezentării și al gândirii. Al doilea cerc (B) mai periferic reprezintă domeniul ipotetic al voinții inconștiente, al impulsilor și al voinții entelechiale. Al treilea cerc, și cel mai periferic, (C) reprezintă organismul întreg cu toate funcțiile și reacțiunile sale. Pentru plante cercul al doilea este cel mai dinăuntru, la aceste organisme neexistând decât două cercuri (fără acel al voinței conștiente, simțirii etc.). Între domeniile astfel figurate există neîncetate schimburi și influențe în sensurile arătate pe figura 2.

Astfel, prin săgeata arătată cu litera *W* se indică acțiunile voluntare conduse de sfera conștiinței și care au o direcție dinspre interiorul ființei către exteriorul ei (*D*). Prin săgeata notată *Tr.* sunt indicate tropismele, adică tendințele de apropiere a elementelor din afara formei vii și care se opresc la sfera alcătuirii fizice

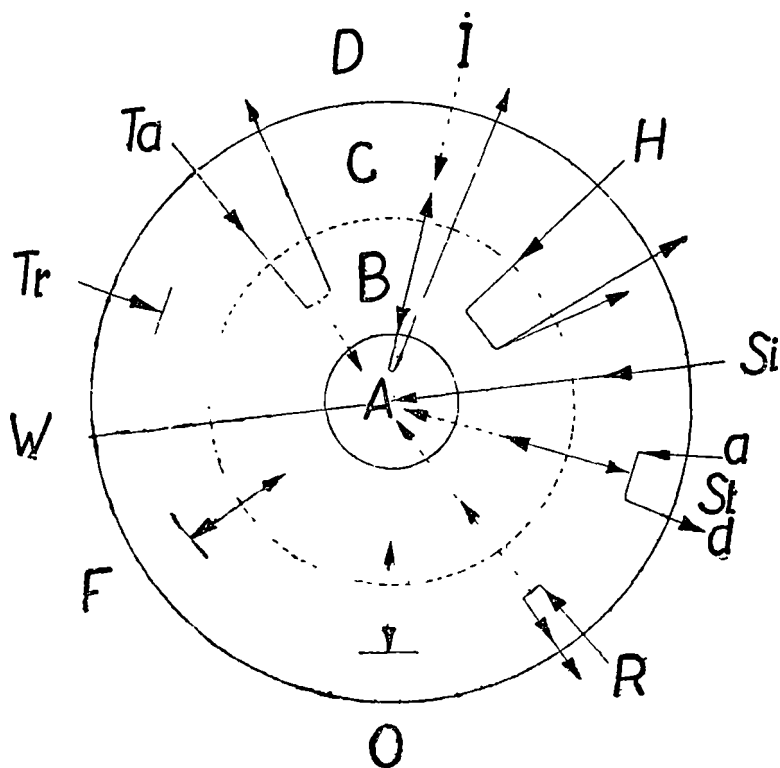

Fig. 2

a unui organism. Prin *Ta.* sunt indicate taxiile, tendințe de apropiere a elementelor din afară și totodată și de orientare a formei vii către corpurile străine; *I* arată manifestările de instinct și impulsurile; *H* ar fi influențele ipnotice care nu trec dincolo de inconștient; iar *Si.*, arată excitațiile sensoriale, care invadează ființa vie până în sfera conștiinței. Procesul metabolismului este figurat prin ansamblul de săgeți *St.*, în care *a* înseamnă asimilație și *d* înseamnă disimilație. *R* reprezintă procesele reflexe, care se pot petrece în

toate sferele vieții. Între sfera fizică a vieții (C) și sfera inconștientului (B) sunt numeroase interrelații care constituiesc funcții organice involuntare (O) sau procese de creștere și de formare (F). Totalitatea acestor relații pe care Mittasch le numește *biocausalisme* constituie o formă vie. La această imagine schematică, dacă am vrea să arătăm concepția lui Haldane, ar trebui să socotim încă o sferă care să cuprindă extensiv tot spațiul D și care ar reprezenta mediul fuzionat cu ființa vie.

* * *

Intr'o lucrare ca aceasta ne interesează de sigur în primul rând organismele, formele vie, accentul căzând pe « forme ». Pentru înțelegerea formelor însă adesea este nevoie să urmărim procesul general al relațiilor dintre ele și dintre ele și mediu. Viața ca forță generală, ființele vie ca masă și ca varietate, organismele ca principiu de alcătuire, pot stârni diverse concepții orientatoare, care să folosească cercetărilor și înțelegerii adânci a vieții. În acest vast câmp al formelor viețuitoare, privite ca un tot existent pe pământ, în această așa numită « biosferă », nu încercăm să facem acum investigații, subiectul depășind cadrul propus. Cine se interesează de astfel de probleme poate citi cu folos volumul *La vie* scris sub conducerea lui André Mayer ²⁰⁾, în enciclopedia franceză mobilă; și mai ales capitolul de început: *Introduction à l'étude de la vie* (4.04—1) în care se cuprind sugestii foarte luminoase.

Înainte de a încheia această expunere însă mai trebuie să lămurim o latură a problemei și anume aceea a *substanței vie*. În diferite rânduri am întrebuițat în expunerea aceasta termenul de *substanță vie*, concomitent sau foarte apropiat de termenul de *formă vie*. Există oare cu adevărat o substanță cu proprietățile vieții pe ea, sau există numai organisme, substanța neavând valoare vitală decât într'o alcătuire organică? Intr'o vreme se admitea de unii cercetători o trecere nesimțită între substanța neînsușită și substanța vie. Haeckel ²¹⁾ în teoria sa monistă admite că viața se dezvoltă pe un substrat material complicat, care derivă din combinațiile chimice, fără intervenția vreunei forțe speciale. După stabilirea teoriei celulare prin Schleiden și Schwann s'au legat manifestările vitale de existența celulelor. În celule, după multe încercări experimentale și reflecții biologice, s'a ajuns prin Max Schulze ²²⁾ la

ideea că protoplasma (substanța fundamentală a celulei) este purtătoarea vieții și cu drept ea se poate numi *substanță vie*. Analiza protoplasmei, făcută din toate punctele de vedere, a stârnit o bogăție de lucrări și de publicații speciale greu de egalat²³). Din toate se degajază ideea că substanța vie, pentru a desfășura atributele vieții trebuie să fie organizată și protoplasma este o astfel de organizație, adică este o alcătuire eterogenă făcută din părți supra- și subordonate, care coexistă armonic. Cea mai răspândită formă de organizare a ființei vii este aceea a unei mase protoplasmice în care se află un nucleu și alte organite (= celula). Viața este celulară ori nu este de loc și ea derivă din altă formă vie preexistentă, neputându-se creea actual: *Omnis cellula e cellula* (R. Virchow²⁴). S'au găsit însă și forme vii mai simple decât celulele tipice și acestea sunt bacteriile și virusurile. În special virusurile nu au o organizare care să semene cu cea a celulelor și ele se prezintă sub forma celei mai simple mase de substanță vie. În timpul din urmă Stanley²⁵) a reușit chiar să cristalizeze molecule de virus, care, puse apoi în condiții favorabile, recapătă toate calitățile caracteristice vieții. Cu aceasta s'ar fi ajuns la întinderea unei punți de trecere între substanța vie și substanța inanimată, așa cum presupunea în ipoteză Haeckel. Cu toate acestea și în cazul virusurilor avem de a face tot cu o substanță organizată și încă una care are un trecut organic, deoarece până azi nu s'a putut fabrica din elementele brute compunătoare virus. Ce s'a observat până acum este o foarte mare apropiere între organizarea vie inferioară a unui virus și o moleculă de substanță protidică care de obicei nu-i vie și de asemeni s'a observat că starea cristalină nu ar fi distrugătoare de viață ci numai o formă de latență a ei. Este de observat însă că moleculele acestea de virus-proteină sunt cele mai mari din câte s'au constatat până acum. Așa de pildă ponderea moleculară a proteinei din boala mozaicului a fost calculată de Stanley la 17.000.000 față de ponderea moleculară a albuminei de ou care este de 30.000. Iar Stubbe a găsit pentru o altă virus-proteină dintr'o boală dela iepure ponderea moleculară de 25.000.000 (Din Mittasch, *loc. cit.*, p. 109). Și s'a mai constatat de asemeni că substanța vie trebuie să conție numai decât protide, iar acestea să se afle într'o stare de diviziune particulară, pe care o numim stare coloidală. Starea coloidală nu înseamnă viață, dar viață fără această stare nu se cunoaște. Toate

calitățile pe care le-am văzut că sunt caracteristice corpurilor vii capătă explicațiile cele mai satisfăcătoare prin proprietățile desfășurate de coloide și mai înainte de a începe să ne ocupăm de organisme, ca forme specifice, este nevoie să ne ocupăm de substratul material al formelor vii și de starea coloidală în care se găsește el.

Prof. Dr. GR. T. POPA

LITERATURĂ

1. Stéphane Leduc, *Théorie physico-chimique de la vie et générations spontanées*. A. Poignet. Editeur. Paris, 1910.
2. Wilhelm Roux, *Gesammelte Abhandlungen über Entwicklungsmechanik der Organismen*. Leipzig. Vg. von W. Engelmann, 1895. Bd. 1, p. 387.
3. Carl Hauptmann, *Die Metaphysik in der modernen Physiologie*. Dresden, 1893.
4. Paul Kammerer, *Allgemeine Biologie*. Deutsche Verlags-Anstalt. Stuttgart und Berlin, 1920, p. 1—4.
5. Ralph S. Lillie, *Protoplasmic action and nervous action*. The University of Chicago Press. Chicago Illinois, 1923, p. 1—13.
6. J. Lefèvre, *Manuel critique de biologie*. Masson et Cie, Paris, 1938.
7. R. Hesse und Fr. Dolflein, *Tierbau und Tierleben in ihrem Zusammenhang betrachtet*. Bd. I. *Der Tierkörper als selbständiger Organismus*, (R. Hesse). Leipzig und Berlin. Druck und Verlag von B. G. Teubner, 1910, p. 3—7.
8. L. Bertalanffy, *Kritische Theorie der Formbildung*. Vg. von Gebrüder Bornträger. Berlin, 1928.
9. J. S. Haldane, *The philosophy of a biologist*. Oxford. At the Clarendon Press, 1936.
10. Hermann F. Hoffmann, *Die Schichttheorie, eine Anschauung von Natur und Leben*. Ferdinand Enke Verlag. Stuttgart 1935.
11. Se pot găsi unele indicații de literatură din acest câmp în referatele mele de ansamblu: *Biologia totalitară* (« Insemnări ieșene », Vol. I, 1936, p. 300) și *Spiritualismul în biologie* (« Insemnări ieșene », Vol. II, 1936, p. 578).
12. Richard Woltereck, *Philosophie der lebendigen Wirklichkeit*. Bd. II, *Ontologie des Lebendigen*, Ferd. Enke. Verlag. Stuttgart, 1940.
13. J. von Uexküll, *Definition des Lebens und des Organismus*. In « Handbuch der normalen und pathologischen Physiologie ». Bd. I, Allgemeine Physiologie. Vg. von Julius Springer. Berlin, 1927, p. 1—15.
- *Umwelt und Innenwelt der Tiere*. Berlin, Vg. von Julius Springer, 1931.
14. J. S. Haldane, *The philosophical basis of biology*. Donnellan Lectures 1930, London.
15. J. von Uexküll, *Theoretische Biologie*. 2. Aufl. Vg. von Julius Springer. Berlin, 1928.

16. Johannes Reinke, *Grundlagen einer Biodynamik*. Vg. von Gebrüder Bornträger. Berlin, 1922.
17. J. C. Smuts, *Hclism and evolution*, 2nd ed. London, 1927.
18. A. Schopenhauer, *Die Welt als Wille und Vorstellung*. Ph. Reklamm Universal Bibliothek.
19. Alwin Mittasch, *Katalyse und Determinismus. Ein Beitrag zur Philosophie der Chemie*. Vg. von I. Springer. Berlin, 1938.
20. André Mayer, *La vie*. Encyclopédie Francaise. Tome IV. Librairie Larousse. Paris, 1937.
21. Ernst Haeckel, *Le monisme, profession de foi d'un naturaliste*. Schleicher Frères. Paris.
22. Max Schulze, *Über Muskelkörperchen und was man eine Zelle zu nennen habe*. Arch. f. Anat. u. Physiol., 1861.
23. Pentru a ne da seama de bogăția lucrărilor din acest domeniu este destul să arătăm că numai în Germania există o colecție de monografii intitulată *Protoplasma Monographien* (Gebrüder Bornträger) și o revistă cu titlul *Protoplasma*. Să se vadă și literatura din: A. Mayer, *Morphologische und physiologische Analyse der Zelle der Pflanzen und Tiere*. Vg. von G. Fischer. Jena, 1920. De asemeni Julius Arnold, *Über Plasmastrukturen und ihre funktionelle Bedeutung*. Vg. von G. Fischer. Jena, 1914.
24. R. Virchow, *Vorlesungen über Pathologie*. I. Bd. *Die Zellular-Pathologie in ihrer Begründung auf physiologische Gewebelehre*. 4. Auflage. Berlin, 1871. Ang. Hirschwald.
25. W. M. Stanley, *Border between the living and non living is now erased*. Science News Letter. January 9 th, 1937, p. 19.

NOTE DE DRUM

HALTĂ IN CÂMP

Prin flacăra subțire a macilor din fân
Trec fluturi cu aripi de inișor.
Un mac bătrân
Se scutură deodată 'n urma lor, —
Și 'n pacea delicată, macul chel
Rămâne 'n soare singur-singurel,
Să râdă toate florile de el...

Au fost cândva și oameni pe aici
Ori numai maci sălbateci și urzici?
Cât vezi cu ochii, nicio așezare.
Un stâlp de telegraf se uită 'n zare
Și stă la sfat cu frați de-ai lui mai mici
Infipți pe margine de drum după mărime.
Ce taine din adânc și-or fi spunând
De nu-i pricepe nime?...

Tăcem. Și dintr'odată ne fulgeră un gând:
Nu ne-am oprit aici, uitați anume,
Să stăm așa pân' la sfârșit de lume?

Dar nu. Un fir de lobodă —
Pe semne 'n lumea lui cantonier —
Inalță stegulețul roș spre cer
Și face semn că linia e slobodă.

V Ă N T

Dealuri sterpe, câte-un sat calic...
Cară încărcate cu nimic
Dorm în vânt cu hlubele în sus.
Pe-un tăpșan, s'a răstignit Isus.

Lung vârtej de colb învăluit
Trece peste câmp ca o nălucă.
Plopi subțiri așteaptă 'n asfințit
Vântul să mi-i frângă și să-i ducă.

Plug uitat pe margine de zare,
Fără om și fără dobitoace,
S'a întors cu coarnea 'ntr'acoace.
Vântul, cerul, — oare ce să are?

Toate vin deavalma, toate trec
Pe sub apa vântului albastră.
Dealul se târăște 'n urma noastră
Cocoșat și mic — ca un culbec.

IMI PORT CU MINE MORȚII MEI...

Imi port cu mine morții mei,
Și-s tot mai mulți, și tot mai grei,

Și-s tot mai mulți și tot mai vii
In cripta strâmtă-a inimii.

Când zilele-a pustiu mă dor,
Le plâng cu lacrimile lor,

Și dragostea m'așteaptă 'n poartă
Cu tinerețea lor — cea moartă...

Ii port cu mine în zadar
Ca să-i îngrop cu mine iar,

Că 'n pragul marelui popas
Eu n'am pe nime cui să-i las...

Răzăși de pe Siret, cu plete
Și dulce vorbă pe 'ndelete,

Și preoți-cărturari cumiști,
Cu ochi curați, cu bărbi de sfinți,

Și cei mai tineri dintre ei,
Nepoții lor, bunicii mei, —

Atâta am: pământ, pământ...
Și mânilor mi-s goale 'n vânt.

Se pleacă sufletul sărac
Singurătății fără veac:

Atunci când nu va fi rămas
Din tot ce-ai fost decât un glas,

Să simți svâcnind sub fruntea ta
Durerea aspră de-a uita...

APE MARI

Râu și vale, laolaltă,
Numai soare, numai baltă...

Și apa se ridică val cu val
De parcă vrea să 'nalțe podu 'n spate.
O turmă de căsuțe speriate
S'au adunat grămadă sus, pe deal.

Pe sub sălcii apa crește
Malurile să le muște,
Și oțelu-i înflorește
Nuferi galbeni și răzuște.

Uitat pe-un grind, un cocostârc schilod
Rămas de pază, doarme de-a 'n picioare.
Și-o lotcă somnoroasă, lângă pod,
S'a 'ntors domol cu fundu 'n sus — la soare...

OTILIA CAZIMIR

CEVA DESPRE GENEVA ROMANTICĂ ȘI LEGĂTURILE ORAȘULUI CU CÂȚIVA DELA NOI

Scriind acest lung titlu m'am simțit dela început puțin încurcat. Cele ce vor urma privesc pe un fost Domnitor al Moldovei, care singur se considera Grec și lupta pentru independența « patriei » sale, dar care totuși fusese prinț domnitor la noi și se găsea în capul unei numeroase familii, cu ramuri răspândite, mai târziu, una la Geneva, altele aici, în țară. Este vorba de Mihail Șuțu. Il cunoaștem nu numai din documente, ci și din splendidul portret litografiat în albumul lui Louis Dupré: *Voyage à Athènes et à Constantinople*, publicat în 1825, la Paris. Dupré fusese recomandat lui Șuțu de dragomanul ambasadei franceze în capitala Turciei, în momentul în care nou-numitul Domn al Moldovei se pregătea să meargă la Iași, în 1819. Domnul, sedus de calitățile pictorului, îl invită să-l însoțească, mai întâi la București, apoi în orașul său de reședință. Iar Francezul, în schimb, va adăoga la seria de portrete exotice pe cel al Domnitorului, în amplu costum oriental și cu hanger la brâu, într'un cerdac, cum și pe al Domniței Elena, fiica lui Șuțu, în picioare, într'un foișor, aranjându-și găteala capului. Din drumul până la Dunăre el va mai prinde o scenă, cea în care o delegație de cocoane și de boieri moldoveni vin să-și prezinte omagiile viitorului lor stăpân, într'un cort descbis.

Să reținem din portretul lui Dupré, acest « elev al lui David », cum se întitulează singur, figura inteligent seducătoare a Domnului, încadrată de o frumoasă barbă neagră, trăsăturile regulate, aproape clasice, și ochii poate albaștri, poate verzi, care luminează fața.

Este vorba de un bărbat în floarea vârstei, abia trecut de treizeci și cinci de ani, probabil. Poza are ceva din langoarea, predispu-nând la reverie, a Orientului ¹⁾. Mai târziu, după ce împrejurările îl silesc să fugă din Iași, îl vom întâlni la Geneva. Va fi un alt om: energic, activ, întreprinzător, bine înțeles în haine europene, sărac și stăpânit de două gânduri: de a-și pune familia în siguranță și de a-și crește bine copiii; apoi de a sluji Grecia, în epoca cea mai interesantă, dar și mai grea a existenței acelei țări, în vremea războiului independenței și a perioadei turburi ce va urma războiului.

Doi oameni se găsesc atunci în fruntea noului stat, se luptă pentru consolidarea lui, îl susțin cu toată puterea, intervin în dreapta și în stânga, solicitând sprijinul unora și concursul altora, printre cei mari ai zilei, în răsărit ca și în apus: Capodistria, marele patriot elen, și Jean Gabriel Eynard, bancherul din Geneva, filelenul vestit, fără sprijinul moral și material al căruia Grecia nu și-ar fi ajuns poate scopul. Cu amândoi Suțu are cele mai strânse legături.

* * *

Geneva, către 1825, ajunsese un fel de Meca a romantismului, un loc de pelerinaj către care se îndreptau cele mai înalte figuri ale vieții culturale a Apusului. Mai toți câți contau în mișcarea atunci la modă visaseră și plânseseră pe malurile lacului, își transpuseseră pasiunile ce-i mistuiau, unii în versuri răsunătoare, alții în melodii muzicale, ori în tablouri, o a patra categorie, mai simplu, într'o viață sbuciumată, cu contraste violente, cu furtuni și tumult, în care dragostea ținea locul principal. Este deci natural ca genevezii de azi să privească cu simpatie spre această perioadă din viața orașului și să facă tot ce pot ca să nu i se piardă amintirea. De aceea un comitet, în frunte cu d-na Pittard, cunoscută publicului nostru prin multele studii consacrate țării și poporului român, iscălite cu pseudonimul Noëlle Roger, a luat vara aceasta inițiativa unei expoziții a amintirii romantice (*Le Souvenir Roman-*

---

¹⁾ Acest portret ne arată cât de neprobabilă era ipoteza unora din istoricii Români, care considerau domnia lui Mihail Suțu în Moldova, în vremea Eteriei, ca a treia a sa domnie, confundând adică pe Domnul din 1783 cu cel din 1819.

tique). Ea s'a ținut într-una din vilele fermecătoare de pe marginea lacului, în care, acum mai bine de o sută de ani, se desfășurase cu adevărat o parte din feeria romantică, la Mon Repos.

Lamartine, evident, nu putea lipsi din expoziție. Printre obiectele ce emanau dela marele poet era și o scrisoare, scrisă la Florența și adresată unui doctor Coindet din Geneva, la 25 August 1828. Ce este mai curios, este că această scrisoare privește tocmai pe Mihail Suțu, fostul Domnitor.

« Voici, cher Docteur, un souvenir de nous (D-na de Lamartine însoțea pe poet în călătoria lui); c'est pour recommander à vos bons soins en tout genre le prince Soutzo, gendre de l'ancien hospodar en Valachie, qui mène ses enfants à Genève pour leur éducation et désire qu'ils aient en son absence lapui (sic) et la surveillance de ce que votre pays possède de plus distingué. Nous irons j'espère dans quelques mois vous renouveler de vive voix cette prière ».

De altminteri, numele lui Lamartine va mai fi legat de cel al Românilor ce se găseau în streinătate. În 1848, dacă nu mă înșel, prima societate studentească la Paris a Românilor, îl va avea ca președinte de onoare. Suțu, de care se interesează, era însă nu numai ginerele « hospodarului » din Valachia, ci fostul Domnitor din Moldova, compromis în mișcarea Eteriei, și silit să părăsească țara, lăsându-și în mâinile Turcilor toată averea. Totul se lămurește din corespondența pe care Capodistria o are cu prietenul său, bancherul și sprijinitorul cu bani al mișcării de independență a Elenilor, Jean Gabriel Eynard, cu Mihail Suțu însuși ¹⁾ și din cursurile de istorie și literatură, pe care Jacovaky Rizo Neroulos

1) Cf. I. *Correspondance du comte, I. Capodistrias*, 4 vol. Paris, 1839.

2. R. Töpffer, Toată seria Călătoriilor în zig-zag: *Nouveaux voyages en zig-zag; A la grande Chartreuse, autour du Mont Blanc, Paris, 1854; Voyages en zig-zag, Paris 1868; Derniers voyages en zig-zag. Excursions dans les Alpes (1832); Voyages à la Grande Chartreuse (1833); Voyage à Milan (1833); Voyage à Gènes (1834); Chamounix (1835), Dans l'Oberland bernois (1835); Voyage en zig-zag par monts et par vaux (1836).*

3. Edouard Chapuisat, *La Restauration hellénique, d'après la correspondance de J. G. Eynard*, Genève, 1924.

4. Spiridonos Theotoki, *Alliographia I. A. Capodistrias* — I. G. Eynardou (1826—1831), 1929.

« ancien premier-ministre des hospodars grecs de Valachie et de Moldavie », le ține mai întâi, le publică apoi, la Geneva, sub titlul: *Histoire moderne sur la Grèce* (1828) și *Cours de littérature grecque moderne* (1827).

Din prefața acestei ultime publicații, scrisă de Jean Humbert, aflăm o mulțime de detalii cu privire la istoria noastră, la începutul secolului trecut. Astfel, ni se spune acolo, între altele, că Ion Caragea, unul din protectorii lui Iacovaky Rizo, a petrecut șase luni la Geneva, în 1819, împreună cu ginerele său G. Argiropoulo și cu « celebrul Mavrocordat, marele postelnic ». Din Geneva și de lângă Caragea, Rizo este chemat în Moldova de Mihail Suțu, la suirea acestuia pe tron, în 1819, ca mare postelnic. Dar Eteria gonește pe Domnitor, care imediat se refugiază în Geneva, unde vine să-l întâlnească în 1823 fostul său mare postelnic.

Încă dela începutul exilului său în Geneva, Suțu se consideră obligat să ia o parte activă la mișcarea pe care o pregătea Grecia și să-și pună în serviciul aceluia înalt ideal toate puterile de care dispunea. Chapuisat, în opera citată, în notă, după ce vorbește de rolul lui Suțu (p. 14), ne spune că în 1821 financiarul francez Regny « était porteur d'une importante dépêche (către Greci) du prince Soutzo ».

Știrile despre fostul Domn se înmulțesc însă atunci când Eynard se hotărăște să sprijine pe Greci și intră într'o corespondență asiduă cu Capodistria. Astfel, la 9 Iunie 1828, el informa pe Capodistria: « Le Prince Soutzo vient d'arriver à Genève (după o călătorie în Grecia), avec deux lettres de recommandation de l'Archevêque Ignace, qui me mande que vous vous chargez de l'éducation des deux fils du Prince. Nous les mettrons très probablement chez Monsieur Toppler (în realitate Töpffer) (*Allilographia*, p. 112). Scrisoarea lui Lamartine, să nu uităm, este din același an, cu două luni mai târziu.

Eynard continuă: « Le prince est fort intéressant par le profond attachement qu'il porte à ses enfants et par son désir d'en faire des hommes utiles à la Grèce. Il espère que vous voudrez bien vous charger de son troisième fils ». Numele copiilor le cunoaștem din călătoriile în zig-zag: « Jean, Georges et Grégoire ». Ei erau colegi în pensionatul lui Töpffer, e drept ceva mai târziu, când întreprind călătoriile în zig-zag, din 1832 până la 1836, cu un

Cantacuzino¹⁾, cu un Alex. Crysoscoleo, din București, cu frații Alexandru și Radu Golescu (în text numiți Bolesco), cu un A. Plaginos (în text numit Borodinos). Ion Suflu în text este numit Constantin, iar fratele său George, Zanta.

Chestia educației copiilor nu se oprește aici. Cam peste o lună, la 4 Iulie, Eynard scrie: « Je vous remets une lettre que vient de m'écrire le prince Soutzo, qui a mené ici ses trois fils, placé chez M. Töpffer. Le bon archevêque me mande que vous avez eu la bonté de vous charger de l'éducation de deux des enfants. Je ne saurais assez faire l'éloge de cette famille que j'ose vous recommander ». Ar rezulta prin urmare că Eynard nu primise încă răspunsul la scrisoarea precedentă și, ca bun financiar, el are nevoie de aprobarea lui Capodistria însuși, nu numai de rândurile arhiepiscopului, mai înainte de a se angaja cu plata pensiunii la instituția lui Töpffer (*ibidem*, p. 118). La 15 Iulie tot nu venise împunternicirea. « J'avais l'honneur de vous prévenir que le prince Soutzo était arrivé ici avec ses trois fils, qu'il avait mis chez M. Töpffer; je vous disais que le bon archevêque Ignace m'avait prévenu que vous aviez la bonté de vous charger de l'éducation de deux enfants du prince...

« On est extrêmement satisfait de ces jeunes Soutzo qui savent très bien le français, l'italien, le latin et un peu l'allemand; ils

---

¹⁾ Acest Cantacuzino este astfel caracterizat de Töpffer în călătoria din 1842: « Canta, touriste rieur, vif, curieux, brisepiques, étourdi comme un bachelier et dialecticien comme un philosophe d'Athènes, vit, cause, épluche des noix, spéculé, se perd, se retrouve tout à la fois ». Radu Golescu, adică la Töpffer, Rodolphe Bolesco (Nouveaux voyages à la Grande Chartreuse, 1833) se prezintă astfel « Tournure Titan, épaule Farnèse, mollots piliers. Peu versé lui-même dans la langue française, il ne laisse pas de tenir note de tous les cuirs qui se font dans la troupe et d'y trouver un continuel sujet de gaieté, à peu près comme ceux qui tombant eux-mêmes sur le derrière, rient de voir un bourgeois s'étendre par terre. Possède un rasoir pour son usage et rase gratuitement berbes et imberbes ». « Alex. Bolesco, frère du précédent, a l'esprit mathématique, sentimental, dialecticien, surpris, troublé, enthousiasmé tout à la fois. Sans cesser de marcher il discute des problèmes, panegyrise les grands hommes, harangue la belle nature et tente des questions hors de portée aux pauvres habitants des campagnes. Attaqué, harcelé par tous et par chacun, il oppose des principes, se barricade derrière des formules, ou vous cloue au mur avec un argument pointu. Sa casquette est plane, son sac rhomboïdal et sur tous les objets, pour mieux voir, il braque un lorgnon terne ».

parlent et écrivent fort bien le grec; j'espère donc qu'ils deviendront utiles à leur patrie et c'est maintenant la seule ambition de leur père, qui est touchant par l'attachement qu'il montre à sa famille ». (*ibidem*, p. 120).

Simpatia lui Eynard pentru Suțu devine din ce în ce mai activă. Pe măsură ce se cunosc mai bine, bancherul lui Capodistria își dă seama că un om cu atâtea calități reale, cu un atât de plăcut fizic, obicinuit să trăiască în lumea mare, cunoscând, ca unul din principalii ei actori, istoria Orientului, ar putea face un excelent reprezentant al Greciei la Paris. Postul acesta Capodistria îl oferise lui Eynard însuși. Acesta nu-l poate primi, se crede însă îndreptățit, pentru că i se adresase lui, să-și spună părerea și, într'o lungă scrisoare, din 26 August 1828, propune pe Suțu ca agent diplomatic al Greciei în Franța, el care fusese încă sărăcit « pour avoir été attaché à la révolution grecque ». Din această pricină era nevoit să locuiască foarte simplu, la Plainpalais, cartier care până astăzi este mai ales ocupat de sărăcime, într'un mic apartament, în care de abia încap cei doi părinți, trei fete și băiatul ce mai rămăsese acasă (*ibid.*, p. 134). Două zile mai târziu, la 28 August, Suțu însuși scrie lui Eynard ca să-i spună că ar fi bucuros dacă Grecii i-ar oferi postul de ministru la Paris: « Il m'est bien doux de vous repéter, mon très cher Monsieur le Chevalier, qu'en sacrifiant dès le début tout, honneurs, pouvoir, biens, pour cette belle patrie (Grecia), je n'ai jamais eu dans mon esprit que la seule régénération de la Grèce » (*ibid.* p. 135). La 26 Sept. Eynard revine asupra chestiunii burselor pentru copii. « J'ai vu le prince Soutzo qui est profondément reconnaissant de ce que vous vous chargez de deux de ses fils; tout compte fait, la pension ira de 2250 à 2300 fcs. par tête et puisque vous m'autorisez à aller jusqu'à 100 livres, je ferai 2300 fcs. et j'en préviendrai Messieurs Hentsch (casa de bancă unde Capodistria avea depuse fondurile sale). Veuillez leur confirmer cet arrangement ». (*Ibid.*, p. 140). La 13 Octomvrie tot nu se terminaseră tratativele. « J'ai vu Mrs. Hentsch, scrie Eynard, et, d'après vos ordres, j'ai fixé l'arrangement pour les deux fils du prince Soutzo. Depuis 6 juin, époque de leur entrée chez M. Töpffer, ils seront à votre charge à raison de 2300 fcs. pour chacun, soit 4600 fcs... Cette affaire est donc arrangée suivant vos prescriptions ». (*Ibidem*, p. 142).

Aceste scrisori și cele următoare se lămuresc cu cele pe care Capodistria le trimite numeroșilor săi corespondenți¹⁾. Tocmai la 30 Martie, anul următor, acesta răspunde la propunerea făcută cu atâtea luni mai înainte de Eynard (vol. III, p. 102). « Vous m'avez proposé le prince Soutzos comme agent diplomatique. Personne ici ne voudra de lui, parce qu'on ne le reconnaît pas comme Grec. Plus tard on l'acceptera peut-être. Je devrai donc de toute nécessité envoyer quelqu'un du pays et je le placerai à côté de vous et sous votre direction ».

Dar Eynard, care vrea cu tot dinadinsul să servească pe Suțu, nu se dă bătut. Profitând de faptul că nimeni nu fusese numit la Paris, așa cum lăsa să se înțeleagă scrisoarea lui Capodistria, ia cu el la Paris pe prinț și-l însărcinează cu diverse chestiuni. « J'ai engagé le prince Soutzo à m'accompagner (la Paris) ».

« Ses affaires particulières l'obligeant à aller à Paris, je me suis trouvé heureux, vu la position gênée où il se trouve, de lui éviter les frais de voyage. Il pourra d'ailleurs être fort utile à la cause que je vais servir et, dans tous les cas, il fera certainement honneur à la Grèce. Sa grâce, son esprit et son instruction plairont aux Français et je serai enchanté de leur présenter un Grec aussi aimable et aussi attaché à sa patrie. Peut-être sera-ce pour lui, dans la suite, un acheminement pour servir la Grèce. J'avoue que je le désire beaucoup ». (*Allilographia*, p. 215).

La 21 Octomvrie 1829, într'o altă scrisoare, Eynard aduce exemple precise despre felul și inteligența lui Suțu. El a reușit să-și facă prietene din două femei influente, ce pot fi utile Greciei, în împrejurările grele prin care trecea: « Deux anges dont le prince Soutzo m'a fait faire la connaissance, Madame Iverskoff et sa soeur, qui se trouvaient par bonheur à Paris, mettent l'une et l'autre grand intérêt à servir votre cause » (*ibidem*, p. 224).

Capodistria se mai îndulcește, fără însă să cedeze cu totul, cum se vede din scrisoarea dela 31 Octomvrie—12 Noemvrie 1829.

« J'approuve la bonne idée que vous avez eue d'amener avec vous le prince Soutzos. Faites-le connaître, faites-le travailler à votre correspondance et je tâcherai de mon côté de lui ménager

---

¹⁾ *Correspondance du Comte Capodistria, Président de la Grèce*. 4 volume, Genève et Paris, 1859.

l'occasion de rendre service à sa patrie ». (*Correspondance*, III, p. 387).

Eynard simte că prudentul Capodistria va ceda. În mai fiecare scrisoare ce trimite se va găsi un pasaj cu laude la adresa lui Suțu. Astfel, la 23 Noemvrie 1829, apare informația următoare: « Le prince Soutzo a été reçu en audience particulière par le Roi de France qui l'a accueilli on ne peut mieux. Toute la conversation a été sur la Grèce ». Și, mai departe: « Le prince Soutzo a ensuite fait visite aux Dauphin, qui a eu la bonté de faire mon éloge et de témoigner le plus grand intérêt pour la Grèce. Lorsque le Roi est retourné vers le corps diplomatique, il a dit: « Le prince Soutzo est fort aimable, il cause très bien et montre un grand attachement à la Grèce ». (*Allilographia*, p. 233).

Trei zile mai târziu, la 26 Noemvrie, Eynard trimitea o nouă scrisoare: « Le prince Soutzo part demain pour Genève. Je ne saurais assez vous dire à quel point il a réussi. Mr. de Polignac¹⁾ a dit à sa nièce, la duchesse de Guiche, qu'il serait à désirer pour la Grèce qu'elle fût représentée par un homme comme le prince Soutzo et que le gouvernement verrait avec plaisir un pareil chargé d'affaires ». Cum se vede, tactica lui Eynard este din cele mai eficace. Pornise la atac singur. Acum chiamă în ajutor, nu numai pe Ministrul de externe al Franței, dar chiar pe Rege și pe Prințul Moștenitor. După elogiul pe care prințul de Polignac se presupune că l-a făcut despre Suțu, Eynard poate introduce pe al său, personal, plin de superlative (*ibidem*, p. 234).

La 30 Ianuarie 1830 Eynard revine la atac. « M-me de Nesselrode m'écrit qu'on verrait avec plaisir que ce fût le prince Soutzo (comme chargé d'affaires ». Din nou amintește că aceasta ar fi și dorința Regelui, și cea a Dauphinului, și cea a prințului de Polignac ca și cea a d-nei de Montreal, sora ducelui de Richelieu. (*ibidem*, p. 274).

Capodistria nu se mai putea face că a uitat, trebuia să dea un răspuns la insistențele așa de precise și de atâtea ori repetate ale prietenului său din Geneva. Răspunsul poartă data de 24 Fe-

¹⁾ Este vorba de Jules Armand, prinț de Polignac, primul ministru și ministrul de externe al lui Carol X, semnatarul faimoaselor ordonanțe contra libertății presei, care au provocat revoluția din 1830 și venirea la domnie a ramurei de Orléans.

bruarie—8 Martie 1830 și se găsește numai la finele scrisoarei, într'un post scriptum: « P.S. J'ai à vous répondre sur la proposition concernant le prince Soutzos.

« Quel que soit mon désir de lui procurer le moyen de servir la Grèce, il m'est impossible de le nommer lui seul et le premier. Les Grecs supposeraient que je le charge de mes intérêts personnels et non de leurs intérêts » (*Correspondance*, III, p. 497).

În această vreme însă Grecia se sbătea în fel de fel de dificultăți: politice, din pricina suveranului ce trebuia să ocupe tronul, un tron ce nu prea atrăgea pe nimeni, din pricina deficitului și cheltuelilor necesare într'o țară săracă, în care totul era de făcut. În această direcție mai ales sprijinul lui Eynard a fost neprecupețit. În sfârșit militare, căci, fără ajutorul Marilor Puteri, Turcia rămânea un dușman extrem de primejdios. De aceea un om seducător și bun negociator, cum era Suțu, se cuvenea să fie trimis la Paris. Eynard se servește de toate argumentele ce-i stau la îndemână, în speranța că tot va reuși să facă din prietenul său un agent diplomatic al Greciei. Atâta perseverență era natural să fie răsplătită, și a fost, cum vom vedea.

La 24 Mai 1830 Eynard scria: « Le prince Soutzo qui m'est toujours fort utile m'accompagne ce matin chez le général Champagny (aghiotant al Dauphinului), remplissant les fonctions de ministre de la guerre. Nous avons à peu près obtenu sa promesse que l'on vous enverra 1200—1500 hommes ». (*Alliologia*, p. 307).

La 6 Iunie altă scrisoare, tot din Paris, în care Capodistria e informat că Suțu e și el tot acolo, cu toată familia, așteptând să fie numit reprezentantul țării sale. Eynard asigură din nou că nimeni n'ar putea îndeplini mai cu succes această funcție. Personal, el îl consideră ca pe un înlocuitor al lui, Eynard, și se va ocupa ca să-i pue la dispoziție, pentru cheltueli, suma pe care o va crede necesară. Speră că totul se va aranja cum dorește el, Eynard, când Grecia se va liniști și când totul va intra în ordine. E de remarcat că tocmai în acest timp Grecia își caută un rege (*ibidem*, p. 318).

Din scrisoarea dela 23 Iunie se vede că, de acord cu Eynard, Suțu îndeplinea deja funcția de însărcinat de afaceri (*ibidem*, p. 333). Două zile mai târziu, la 25 Iunie, o nouă scrisoare, în care bancherul din Geneva din nou se servește de regele Franței, ca de un fel de artilerie grea, ca să cucerească postul dela Paris. Într'o

conversație pe care a avut-o cu suveranul, acesta i-ar fi zis cu privire la Suțu, care ar fi fost lăsat în locul lui Eynard ca agent diplomatic. « *J'en suis charmé, je l'aime beaucoup et je désire beaucoup qu'il soit ministre de la Grèce ici* ». (*ibidem*, p. 337).

În sfârșit, ghiața se rupe. Cu toate că Grecii Fanarioți erau rău văzuți de ceilalți Greci, cum ne spune Capodistria, începe el însuși să se gândească la Suțu ca la cel mai nemerit reprezentant al țării în Franța. Numirea va fi numai o chestie de timp și de conveniență, rămânând ca ea să fie făcută de suveran, când va fi ales. Astfel, într-o scrisoare către Eynard, din 17/29 Iulie 1830, Capodistria spune: « *M, le prince Soutzos m'a envoyé aussi son premier rapport qui va jusqu'au 21 Juin* ». Si mai departe, « *J'écris au prince que j'accepte avec reconnaissance les services qu'il rendra à la Grèce, mais que je ne pourrai prendre aucune mesure à son égard, attendu qu'à la veille de la nomination du souverain de la Grèce, ce n'est pas moi qui puis l'accréditer auprès de S. M. le Roi de France* ». (*Correspondance*, IV, p. 92).

În adevăr, la aceeași dată se află o scrisoare a lui Capodistria către Suțu, plină de cele mai simpatice aprecieri, unde i se spune și că va fi numit, imediat după alegerea Regelui, și i se dau tot felul de instrucțiuni. (*ibidem*, IV, p. 93).

Astfel, fără să fi fost oficial desemnat, Suțu începe să îndeplinească funcția de Ministru al Greciei la Paris. Cum e natural, scrisorile sale, când către Eynard, când către Capodistria sub formă de rapoarte, se înmulțesc. Ele interesează însă mai mult pe istoricul care se va ocupa de evenimentele din Grecia, decât pe cel care va urmări relațiile noastre cu Geneva. În orice caz, este interesant să mai cităm o ultimă scrisoare dela Capodistria către Eynard, în care descoperim adevărata cauză a ezitărilor și a rezervei aceleia față de Suțu: 10/22 Noemvrie 1830. « *Je suis bien aise que vous ayez pu fournir au prince Soutzo de quoi vivre avec sa nombreuse famille. Vous demandez un act du gouvernement qui lui accorde 36.000 frcs. par an* ». Îi este imposibil să-l aprobe, căci s'ar mumura. « *Il n'y a pas de Grec parlant français qui ne se croie capable de faire l'agent diplomatique en France. Il n'y a pas un seul qui ne déteste du fond de l'âme les Grecs du Phanar* ». (*Correspondance*, IV.)

Totuși Eynard, cu răbdare și perseverență, își ajunge scopul. După o scrisoare către Suțu, din 9 Noemvrie 1830 (*Allilographia*,

p. 363), prin care-i acordă pline puteri ca să trateze, în numele lui, un împrumut pentru Grecia, la Londra, după alte două foarte lungi scrisori, de conținut mai mult financiar, din 10 Decembrie 1830, într'una din ultimele misive, din 11 Ianuarie 1831, ne informează că Suțu, cu adevărat, va primi cam 36.000 franci pe an, în Mai 1831, așa cum propusese lui Capodistria. În chipul acesta, după zece ani de nesiguranță, de încercări de tot felul, de privațiuni chiar, falnicul Domnitor Mihail Suțu, din 1821 se poate crede Ministru al Greciei la Paris, în anul în care Capodistria pierdea asasinat la Nauplia.

G. OPRESCU

DIN CICLUL « GRĂDINI DESPLETITE »

Angelei Botez

I

O, de-aș avea, o, de-aș avea
Văzuta-nevăzuta lună!
Cunoașteți, cerbilor, durerea mea
Ce albă sue 'n Miază-Noapte?
Aici copacul, frunza, vremea
Sunt toate tămăduitoare!
Inchideți ochii, vântul trece
Pe lângă noi ca o licoare
Indepărtată și rece.
Priviți-mă, de-aproape,
Scântectoare clipe, stele!
Inflorească pe umede pleoape
Cerurile ostenite și grele.
O, de-aș cânta, o, de-aș cânta
Auzitele-neauzitele șoapte!
Acuma, Doamne, ne-a rămas o noapte
Ce strâns o ține dreapta Ta.

II

Cântec, niciodată auzit,
In slava grădinii ce se roagă.
Cucernicele ceasuri spre mine vin
Sfioase, poate, sau întrebătoare:
Din care-adânc, din ce senin
Ți-e sufletul o oază, oare?
Rătăcitor, printre atâtea zile,
Cu lumea, dorul prea mistuitor,
Ești margine de cer, azi, Doamne,
Lacrimă sau lungă așteptare.
Pe lângă noi va trece timpul
Intunecat de Octombrie pur;
O, dă-mi, acum, Inaltul, Anotimpul
Din arborii plecați spre noi.
Vânturi, niciodată întâlnite,
Aurore, pururea târzii
Luați-mă de-aici, neprihănite
Tâmpile curând vor înflori.

III

Intre vânturile pribege de-atunci
Și calma, cernita zare de-acum
Steaua înaltă a frunții tale
Sporește lumina tomnatecelor vremi.
Dar tu, iubito, ești pasăre mută
Cântare negrăită sau stingher mesteacăn?
Ascultă, apa cerului neînceptă
Dimineața cade pe umerii noștri.
Departa amurgul, departe, se ofilește
Dar cine trece așa de 'ntristat
Pe 'ntinsa cărare a sufletului?
E, poate, o frunză desprinsă ce crește,
Ostenită, cu fața spre cine știe unde.
De ce, iubito, înserările vin
Așa târziu, câte-odată, și sunt
Ca lacrima caldă a ochilor tăi?

OID CALEDONIU

FRAGMENTE DIN LEGILE LUI PLATON

OMUL NEDREPT ÎȘI NECINSTEȘTE SUFLETUL

1. Ca să vorbim deschis, cel care nu vrea să ocolească faptele pe care legiuitorul le-a hotărît cu deamănuntul ca fiind urâte și rele, iar pe cele hotărîte ca bune și frumoase nu le practică din rășputeri, acela nu știe că într'o astfel de împrejurare își necinstește sufletul — acest lucru prea sfânt — și și-l înjosește.

V. 728 a, b.

IN VIAȚĂ SĂ SLUJEȘTI, SPRE A FI STĂPÂN BUN

2. Fiecare om trebuie să se pătrundă deabinelea de faptul valabil pentru toți, că acel care nu a învățat să slujească, nici stăpân demn de laudă nu va ajunge vreodată și că trebuie să ne gândim mai mult că slujim bine, decât că stăpânim bine ¹⁾: legilor mai întâi, deoarece aceasta înseamnă a sluji zeilor și după aceea să slujim, tineri fiind, pe cei mai bătrâni, cari au viețuit cu cinste.

VI, 762, e.

EDUCAȚIA ESTE INDRUMAREA COPILOR SPRE ROSTUL CEL JUST

3. Pentru a treia sau a patra oară, pare-mi-se, judecata noastră tot ocolind, revine la același fapt: anume la încheerea că educația este imboldul și îndrumarea copiilor spre rostul cel just stabilit

---

¹⁾ Vezi Nietzsche, *Astfel vorbi Z.*, II: « Ci unde aflat-am viață, am aflat și vocea ascultării. Orice vietate este ceva care ascultă », « . . . a porunci este mai greu decât a asculta ».

prin lege și spre ceea ce este recunoscut în deobște, datorită experienței celor mai pricepuți și mai bătrâni ca fiind într'adevăr just.

II, 659, c, d.

DESPRE INEGALITATEA IMANENTĂ

4. ...sclavii și stăpânii nu pot deveni vreodată prieteni și nici nevolnicii cu cei sărguitori, dacă nu se face deosebire între onoruri, căci pentru cei neegali, egalitatea devine neegalitate, dacă nu se ține seama de măsură.

VI, 756 z, 757 a.

IGNORANȚA IDENTICĂ RĂUTĂȚII ȘI NEDREPTĂȚII

5. Când cineva, deși are despre un lucru părerea că este frumos și bun, totuși nu îi este drag ci îl urăște, îndrăgind dimpotrivă ceea ce îi apare ca rău și nedrept, atunci eu socotesc o astfel de neporivire între neplăcut și plăcut pe de o parte și părerea conformă cu judecata pe de alta, ca fiind culmea ignoranței și totodată și cea mai mare, deoarece cuprinde spiritul întreg, plăcutul și neplăcutul existând în spirit asemeni gloatei și mulțimei într'o cetate. Deci atunci când spiritul se împotrivesc cunoștințelor, părerilor sau judecăței, eu numesc aceasta ignoranță; la fel se întâmplă într'o cetate, când mulțimea nu ascultă de porunci și legi și la fel este și cu omul izolat, atunci când nu se împlinesc argumentele cele frumoase cari îi sălășluiesc în spirit, ci contrariul lor.

III, 689 a, b.

SĂ I SE DEA FIECĂRUIA CÂT ȘI CE MERITĂ

6. Când cineva, lipsit de măsură, dă celor mai mărunței partea mai mare, fie că este vorba de pânză pentru corăbii, sau de hrană trupească, ori de putere socială, atunci toate purced pidosnic; iar dâștii amețindu-se, sunt cuprinși fie de boală, fie de practica nedreptăței, care este rodul amețelii.

III. 691 c.

PENTRU ADEVĂRATA ISTORIE A DESBINĂRII
CETĂȚILOR GRECEȘTI

7. Grecii din vremea aceea se împotriveau de bună seamă într'un chip rușinos, o Clinias! Spun rușinos, nu doar că ei nu ar fi învins atunci în frumoase lupte pe uscat și pe apă; ci aceea ce eu numesc rușinos reșede în faptul că la început, dintre cele trei cetăți existente, doar una a purces să apere Elada, pe când celelalte două erau atât de corupte, încât una dintre ele a căutat să o îndepărteze pe Sparta dela luptă și chiar să lupte împotriva Eladei; alta care era fruntașe în vremurile acelea de desbinare, cetatea Argos, chemată fiind să apere Elada împotriva barbarului, nici nu a voit să asculte și nici măcar nu s'a apărut. Iar cel care ar povesti multe întâmplări ale luptei aceleia, nu ar putea spune deloc lucruri de cinste despre Elada; ba nici nu ar spune adevărul dacă ar zice că Elada a căutat să se apere. Căci dacă înțelegerea laolaltă dintre Spartani și Atenieni nu ar fi îndepărtat robia zilelor următoare, poate că nu numai neamurile grecești s'ar fi amestecat unele cu altele, ci ar fi ajuns și cele barbare peste cele grecești și cele grecești peste cele barbare, precum sunt astăzi neamurile stăpânite de Perși, presărate fără normă, unele desbinate, altele întrunite laolaltă. Iată dar ceea ce avem să le reproșăm, o Clinias și Megilos, așa zișilor dregători și legiuitori din vechime, ca și celor de astăzi, pentru ca scormonind pricinele faptelor acelora, să aflăm ce alt lucru trebuia să se facă în împrejurările de atunci.

III, 692 d, 693 b.

DESPRE ASIGURAREA CONDIȚIILOR INIȚIALE
FAVORABILE EDUCAȚIEI

8. Căci cel dintâi mugure — al oricărei vietăți — care încolțește în condiții fericite, este cel mai hotărîtor pentru însușirile firei respective în ce privește atingerea țelului: lucrul acesta se întâmplă la plante, la animalele domestice și sălbatice, ca și la oameni ¹⁾.

VI, 765, e.

---

¹⁾ « In allen Dingen, allezeit Kommt es auf den Ursprung an. Der erste Keim wirkt immer fort durch das ganze Wachstum ». Ranke.

INTEGRALISM, NU INDIVIDUALISM ATOMIZANT

9. Tu ai uitat însă că tot ce este creație se desfășoară în vederea întregului și este îndrumat spre fericita existență a vieții întregului; aceasta nu există de dragul tău, ci tu ființezi în vederea întregului ¹⁾.

X, 903, c.

din grecește de C. SĂNDULESCU

---

¹⁾ Vezi cunoscutul pasagiu din *Fedru* în care Platon discută ipoteza integralistă hipocratică (și scitică ?) în patologia umană. Pasagiul tradus aci din *Legi* ar putea servi ca motto operei lui Krieck și filosofiei integraliste contemporane.

BALADA INCHINARE PRINȚESEI MARIA DE ORLÉANS

Cât ar spune 'n cărți zicala
Că-i dușman cel ce 'n obraz
Laude-ți toarnă, — bănuiala
Lingușirii-mi dă necaz.
Eu socot că au mult haz
Cei ce nu se pot abține
De-adevăr a face caz...
Ce e bun — să spui — e bine.

Sfântu Ion lăasă sfiala
Când vesti în graiu-i treaz
Pe cerescul Fiu, cu fala
Adevărului viteaz; —
Iar mulțimea în extaz
Presimți că Domnul vine
Cu al dragostei ucaz...
Ce e bun — să spui — e bine.

Tot așa și triumfala
Principesă — în atlas
Se născu pentru năvala
Oropsiților de az' —
Morții chiar punând zăgaz,
Cum făcu ea pentru mine... ¹⁾
Fericiri s'aibă talaz!
Ce e bun — să spui — e bine.

---

¹⁾ Fiică a lui Charles d'Orléans, marele protector al lui Villon, principesa Maria s'a născut în 1457, când François fu eliberat — prin stăruința puternicului duce — din închisoarea unde-l aștepta pedeapsa cu moartea.

Domnul mi-este mărturie
Că eu ortul l-aș fi dat
De făcea să întârzie
Pruncul binecuvântat,
Principesa ce îndat'
Opri moartea care vine
Și de ea m'a deslegat...
Ce e bun-să spui-e bine.

Azi mă leg, prințesă, ție:
(Mintea-mi dă acest bun sfat)
Cât puteri au să mă ție
Să te-ascult supus, plecat.
Tu de chin m'ai alinat,
Eu să-ți fiu rob se cuvine,
Pe vecie 'ndatorat...
Ce e bun-să spui-e bine.

Inger de mărinimie
Spre durere aplecat,
Ce-ai stropit cu apă vie
Răni — și-adânc le-ai vindecat,
Sufletul mi-ar fi pătat
De-ar opri să ți se 'nchine
Azi și mâini, neîncetat...
Ce e bun-să spui-e bine.

Principesă. înc'odat,
Recunosc că doar prin tine
Eu din morți am înviat...
Ce e bun-să spui-e bine.

BALADA EPITALAM ¹⁾

Acum, în zori, când cretele sur
Mai viu se-agită și 'n lanț tresare,
Bătând din aripi, c'adulmecă 'n jur
Rația lui de vânat și 'nfruptare, —
Oferu-ți și eu (dorința mi-e mare)
Iubirea mea fierbinte și vie,
Sporită zilnic de dor și 'nsetare...
E lucru sfânt când ești soț și soție.

Domniță, stăpână fără cusur,
Ești azi — și fi-vei fără 'ncetare —
Laura-mi scumpă, laurul pur,
Oblada mea în clipe amare.
Rațiunea mi-o spune — și-i dau crezare —
Ești singura 'n stare robit să mă ție
De pasu-i gingaș pe-a vieții cărare...
E lucru sfânt când ești soț și soție.

Dar și mai mult, când grijile mă fur
Și nori se-adună pe-a vieții-mi zare,
Surâsu-ți serafic, al buzei murmur
Tot noru-l gonește, ca 'n vânt dispore.
Odrasle să-mi aibă asemănare
De-mi da-vei, nu piero a mea seminție;
Să-și semene-ogoru-i dator fiecare...
E lucru sfânt când ești soț și soție.

Prințesă, știu că-mi vei da ascultare:
Inima ta cu a mea să ne fie
Mereu legate în dragoste tare...
E lucru sfânt când ești soț și soție.

---

¹⁾ Scrisă de Villon la 15—16 ani, în cinstea tinerei nobile Ambroise de Loré, proaspăt căsătorită cu înaltul magistrat Robert d'Estouteville. Acesta cucerise iubirea viitoarei lui soții la întrecerile vânătoarești ce s'au desfășurat în anul 1466, la curtea Regelui René, duce de Anjou, conte de Provența și suveran al Siciliei.

În balada-epitalam, Villon cinstește numele soției înșirându-l în acrostih,— și dă cuvântul tânărului soț.

BALADA VRUTELOR ȘI NEVRUTELOR

Știu din lapte musca scoate,
Știu ce-i omul după strai,
Știu cerca frigul din coate,
Știu că-i măr dacă-l mușcai,
Știu ce pom e dacă-l tai,
Știu: ce nu e mort e viu,
Știu de robotești or stai,
Știu orice... eu nu mă știu!

Știu că glugi nu sunt capoate,
Știu de-i cuvios sau crai,
Știu: smeritele's netoate,
Știu boerul după trai,
Știu pungașul după grai,
Știu de-i tont sau de-i duhliu,
Știu ce vin e de-l gustai,
Știu orice... eu nu mă știu!

Știu: asinul multe poate,
Știu ce sunt catâri și cai.
Știu ce's babe și nepoate¹⁾,
Știu câți bani, de-i numărai,
Știu de-s treaz or de visai,
Știu: al Romei har e viu,
Știu că Hus nu-mi stă în Rai,
Știu orice... eu nu mă știu!

Principe, eu știu de toate,
Știu ce-i alb, ce-i tuciuriu,
Știu: din noi praf moartea scoate,
Știu orice... eu nu mă știu!

---

¹⁾ Textual: Știu: la-o Zoe, Zițe's gloate,
sau: Știu: la-o Mary, Mițe's gloate,

BALADA PARLAMENTULUI ¹⁾
SLĂVIRE INALTEI CURȚII DE JUSTIȚIE

Cu cele cinci simțuri a ființei mele,
Cu gura, cu ochii, urechi și nas,
Cu pipăitul, cu pline de rele
A trupului membre, strig într'un glas:
Inaltă Curte, azi de-am rămas
Intregi — și 'n smerire îți stăm dinainte,
Zadarnic cercăm prin slabe cuvinte
S'aducem laudă 'ndestulătoare
Dreptății tale atotputinte,
O, maică, a bunilor ocrotitoare.

Te frânge inimă 'n mii bucățele,
Să nu mi te-arăți — în ăst mare ceas —
Mai fără simțire ca stâncile-acèle
Din care Moise izvor viu a tras.
Țâșniți-mi lacrimi din al inimei vas
Și 'n cald șuvoi ce pe nimeni nu minte,
Slăviți a Curții înaltă minte,
Egală dreptate 'mpărțind ca un soare,
Urmând a Cerului porunci prea sfinte,
O, maică, a bunilor ocrotitoare.

---

¹⁾ Scrisă în iarna anului 1463, când sentința ultimului proces al poetului, — în care Villon era inculpat fără vină, — preschimbă rigoarea pedepsei cu moartea într'un exil de zece ani. De la această dată, cărarea vieții lui Villon dispăre în necunoscut ca și producția lui literară, curmate — cum e firesc să oredem — prin moarte. Balada Parlamentului poate fi astfel considerată drept ultima lui poezie.

Și gura-mi, astăzi, cu dinți și măsele,
De grija mâncării să aibă popas;
Știind c'am scăpat de ștreang și zăbrele,
Că teferi ne 'ntoarcem astăzi acas' —
Să 'nalțe cântare poruncă le las,
Că 'n boiu-mi, plămânii respiră 'nainte.

Tot trupu-mi, ce' n rele putu să se-alinte
Ca porcul în mlaștini de grea duhoare,
Intreg să se plece și 'n veci țină minte
O, maică, a bunilor ocrotitoare.

Seniori, să-mi dați — vă rog prea fierbinte—
Trei zile numai de-acum înainte,
Să-mi iau bun rămas la cei ce mă doare,
Să-mi strâng legătura cu slabe vestminte,
O, maică, a bunilor ocrotitoare.

In românește de
ZOE VERBICEANU

CE ESTE ȘI CE SE CHIAMĂ OLTENIA

Acum câțiva ani, într'o zi de toamnă, în fața unei școli secundare de băieți din Craiova, era zumzet mare de copii veniți din toate părțile Olteniei și mai de departe, să dea examen de intrare. Erau, deci, absolvenți de școli primare, cei mai mulți dela țară. Erau grupe-grupe și-și vorbeau, cea dintâi întrebare ce-și adresau fiind mai ales aceasta: De unde ești? Eram lângă un grup de patru, alături de care, ceva mai la o parte, sta cuminte un al cincilea, atent (și nu) la ce vorbeau cei patru. Unul din aceștia, care isprăvisese pe semne de vorbit cu ceilalți trei, se întoarce spre cel răzleț și-l întreabă:

— Dar tu, tot oltean ești, mă?

— Tot! răspunse acela cam pe lene.

— Din Gorj?

— Mhâcâ! răspunse acela, strâmbând din buze și oarecum fără chef de vorbă.

— Atunci, din Dolj?

— Nici!

— Din Mehedinți?

— Ba!

— Din Vâlcea, atunci?

— Da de unde!

— Atunci din Romanați?

— Mai vezi! răspunse iar acela.

— Cum, nici din Romanați nu ești?

— Iacă, nici din Romanați!

— Atunci de ce spui, mă, că ești oltean? Ce, îți bați joc de mine? se răsti el la cel întrebat, aplecându-se spre el săltat în vârful picioarelor și cabrându-se ca un cocoșel în poziție de luptă. Pentru ce spui, atunci, că ești oltean? repetă acela.

— Pentrucă sunt din Olt, mă deșteptule! « Ofensatul », în fața acestui răspuns neașteptat, se înmuie deodată și, lăsându-se în călcăie, se întoarse plouat spre ceilalți, neștiind ce să zică nici el și — nici aceia. Poate că se întrebau, în clipa aceea, toți patru, dacă mai sunt sau nu ei olteni, odată ce acela era... sigur; și dacă era acela, însemna că ar fi să nu mai fie ei!

Același lucru n'ar fi rău dacă ne-am întreba și noi, oamenii mari: Cine e, în adevăr, oltean și cine — mai mult decât altul. Cu cât, așa dar, — avea mai multă dreptate să se numească oltean băiețelul din podișul Mehedințului, din părțile Vodiței sau ale Cloșanilor, decât un altul din Argeș, Olt sau Teleorman? Pentrucă același este omul din Olt și Teleorman cu acela din Romanașul de peste apă — și poate că mai mult seamănă locuitorii din Vâlcea cu cei din Argeș decât cu cei din Gorj. Oltul, ca toate apele de talia lui, a produs — în colaborare cu istoria — aceiași oameni pe ambele-i maluri. Din gura unui țaran argeșean a notat odată Vasile Bogrea expresia: « E Olt de apă, ce-a venit din sus »! (Plouase spre munte și venise apa mare pe vale!). Și era un țaran argeșean, cum am spus, care vorbea așa — și nu unul vâlcean, (deși putea foarte bine să fie și unul de acela). În niciun caz, însă, n'ar fi putut fi unul din Gorj sau Dolj, cari aceștia — cum se știe — întrebuițează expresia: « Ce de Jii, ce de Jii »!, adică: ce de apă, ce de apă! — când e să designeze o mare suprafață de apă revărsată sau venită din ploii, indiferent unde ar vedea ei această apă. Și apropo de Jii.

Pe la începutul toamnei mă găseam într'un sat din Romanași, aproape de Caracal. Stam de vorbă, în poartă, cu săteanul al cărui oaspe eram. Apărură, din dreapta, câțiva țărani mânând din urmă un cârd — să zicem cârd — de vreo 20 de berbeci.

— Ii vedeți pe aceștia? mă lămuri gazda,ăștia sunt din Teleorman; așa vin din județul ăla în fiecă toamnă, vin mulți și cumpără dela noi, « cu un preț », câți berbeci pot, îi trec Oltul și-i vând, nu știu pe unde, cu preț îndoit. Ne curăță, toamna, satele de berbeci! Și să vezi dumneata un lucru: noi le spunem

lor olteni și ei nouă tot olteni!... Același nume, după al râului, acoperă așa dară, în limba poporului de acolo, populația ambelor maluri ale râului.

— Dar dumneavoastră cum vă spuneți singuri? am întrebat eu.

— «Noi, singuri, nu ne spunem în niciun fel», fu răspunsul, numai că le spunem ăloră din Teleorman olteni și ăloră dinspre Jii, către soare-apune, *jieni*.

Este, așa dar, ce spuneam adineaori: sătenii noștri, cel puțin aceia din partea de țară despre care vorbim, sunt numiți după apa în a cărei apropiere le e satul, fie pe un mal, fie pe celălalt. Și sunt, astfel, mai mult olteni decât argeșeni, locuitorii din jumătatea de vest a județului Argeș, argeșeni curați fiind numai cei de pe valea Argeșului, dinspre est de primii.

Fragmentul de neam românesc dintre Olt și munții Cernii e numit de *noi*, cetădini și cărturarii, cu numele de oltean; dar țăranul de pe Motru sau de pe valea Tismanei are să se uite curios la tine, dacă ai să-l numești oltean. A văzut și el, că, după cum scrie la carte, ar fi oltean; dar dacă n'ar fi fost cartea, școala, n'ar fi aflat-o niciodată, fiindcă el și cu toți înaintașii lui se știau, se știu, de altceva. Tot așa de mirat, cum ar fi și locuitorul din Balta Ialomiței, de pildă, când ar auzi că el este... «muntean» (ca unul care face parte din Muntenia), deși el poate că în viața lui n'a văzut și nu știe cum arată un munte. Altădată, când împărțirile administrative ascultau mult mai mult decât azi de realitățile geografice și erau mai conforme conștiinței și intuiției poporului, *toate județele* încălecau de o parte și de alta a râurilor, închizând în circumscripția fiecăruia din ele fragmente românești în adevăr identice: ca fel de a fi, ca legături întreolaltă, ca interese comune. Așa încălecau, pe Prut de exemplu, cele mai multe județe din lungul acestui râu înainte de răpirea din 1812. Și, oare, județele din lungul Siretului — se înșirue ele de o parte și de alta a lui, *despărțite prin el*, sau, dimpotrivă, se întind pe *ambele-i maluri*, toate? Exact așa cum, iarăși, județele Gorj și Dolj se întind pe ambe malurile Jiului. Ce-ar fi, să zicem, să vină o nouă reformă administrativă, care să mute Gorjul și Doljul numai pe câte unul din malurile Jiului! Parcă nici n'ar fi de conceput. Așa erau odinioară, în Oltenia, Județul Motrului, al Jaleșului, al Jiului, al Gilortului — întinzându-se pe ambele maluri

fiecare, ale râului respectiv. Și așa au fost, de sigur, toate cnezatele românești medievale. *Țara cea mare*, una singură, nu exista, dar existau « țările » — aceste « Români » locale românești, organizate și situate fiecare pe câte o vale.

Și, totuși, Oltul *este* hotar între județe și, încă, între județe ce zac în inimă de țară! De ce, oare? *Faptul nu poate fi decât un răsunet până la noi al autonomiei de odinioară a Olteniei*. Chiar dacă n'am avea o singură mărturie istorică în acest sens, cât de vagă, singur faptul acesta ne-ar pune pe urmele acestei foste cândva autonomii. Fiindcă, dacă n'ar fi fost așa, n'am avea azi județe distincte de o parte și de alta a Oltului, ci am avea județe *culcate pe acesta*, cu el în mijloc. Deschideți bunăoară cuprinzătorul volum « Oltenia », tipărit la Craiova în cadrul recentei « Săptămâni oltene », și citiți în el capitolele care tratează istoria acestei provincii. Veți afla că ecoul acestei apuse autonomii stăruie mereu în decursul vremii și sună, parcă, până și în vremea noastră. Miron Costin însuși, se exprimă *astfel*, despre ceea ce numim noi azi Oltenia: « Această țară a Mehedinților este ca o provincie deosebită. Capii săi se chiamă bani. Ea are steag și muzică ostășească și pecete deosebită; atârnă însă de Domnii muntenești ». Să se fi întins, oare, acel « Banat al Severinului » din secolul al XIII-lea și al XIV-lea din Mehedinți și până la Olt? Să fi acoperit el, adică măcar în răstimpuri, întreg acest ținut care azi se chiamă Oltenia? Exclus, nu e. Iar spre sfârșitul secolului al XV-lea apar în istoria Țării Românești a Munteniei « Marii Bani ai Craiovei » care erau primii dregători ai Domnului dela București și care, acolo la Craiova, își aveau înșiși divanul *lor*, pentru Oltenia. Sunt istorici care au crezut că Oltenia a fost cândva *țară aparte*. Scrie, în adevăr, cronica (Stoica Ludescu) despre începuturile statului Țării Românești: « Însă dintâi izvodindu-se de Români cari s'au despărțit de Romani și au pribegit spre miază-noapte. Deci trecând apa Dunării, au descălecat la Turnu-Severinului, alții în Țara Ungurească pre apa Oltului și spre apa Morășului și pre apa Tisei, ajungând și până la Maramureș. Iar cei ce au descălecat la Turnu Severinului s'au tins pe sub poalele munților până la apa Oltului; alții s'au pogorît pre Dunăre în jos și așa umplându-se tot locul de ei au venit până în marginea Nicopolci (deci, notăm noi, tot până în apa Oltului, la gura acestuia). Atuncia (iarăș observăm

noi: *atuncea*, adică *după ce* și sus sub munte, ca și jos pe Dunăre, au ajuns și s'au oprit la *Olt*) atuncea s'au ales dintr'înșii boierii cari au fost de neam mare și puseră banoveți un neam ce le zicea Basarabii, să le fie lor cap, adică mari bani, și-i așezară: întâi să le fie scaunul la Turnul Severinului, al doilea scaun s'au pus la Strehaia, al treilea scaun s'au pogorît la Craiova. Și așa fiind, multă vreme au trecut, tot ei oblăduind acea parte de loc». Și cronica spune mai departe cum — într'un târziu încoa, după acea «multă vreme» — a descălcat Negru-Vodă de peste munte în părțile Câmpulungului, făcându-și acolo țară; și că dela Câmpulung și-a mutat în urmă capitala mai spre Vest, la Curtea-de-Argeș, așa cum Basarabii și-au fost mutat-o, mai înainte, dinspre apus încoace — spre același Olt și aceeași Curte-de-Argeș (să-i fi chemat oare, atât pe Basarabi cât și pe Negru-Vodă, să-i fi chemat spre Argeș marele drum comercial care venea dela Sibiu și, străbătând Lovișteea, venea încoace, drept la Curte? Faptul e foarte probabil. Și adaogă cronica: «Iar când au fost cursul anilor 1290... atuncea Băsărăbeștii cu toată boierimea ce era mai înainte peste Olt, s'au sculat cu toții de au venit la Radul Vodă Negru, închinându-se să fie sub porunca lui... Și de atuncea s'au numit de-i zic Țeara Românească»! A venit deci, întemeerea, a venit ea din Est, din Oltenia — cum credeau Onciul și Xenopol — sau din Vest, dela C.-Lung-Argeș? «In ceea ce ne privește, credem că Domnia Țării Românești a plecat din Oltenia; tradiția țării face mențiune că *acolo* au fost Basarabii, iar acest nume este și al dinastiei Țării Românești» — scrie un tânăr istoric după ce, acum câțiva ani, când scriam *eu* aceasta el răspundea că *nu*. Iar d. Gheorghe Brătianu, într'o recentă concluzie, după ce adună și relevă o sumă de fapte noi de ordin geografic, toponomastic, lingvistic, fapte care toate, lasă d-sa să se înțeleagă, în aceeași direcție și către aceeași concluzie parcă ar merge: Ce spune Cronica și ce spuneau Hașdeu și Onciul. Impresia noastră este că — vreme multă n'are să treacă până ce concluzia aceasta va trebui să se impună: Intâi a fost Oltenia stat, din Mehedinți la Olt și din Carpați la Dunăre — cu veacuri înainte, poate — și numai după aceea Țara Românească, născută fie din unirea benevolă a Voievozilor de pe ambele părți ale Oltului (o încuscrire sau altfel), fie dintr'o cucerire a unora de către ceilalți. A fost deci, și aici, un fel de descălcare — nu însă

transmontană, ci una transalutană. Și de aceea, cum spuneam, zac și azi pe Olt hotarele județelor de pe dreapta și stânga acestuia: hotarele administrative oltene se cristalizează de mult în lungul malului de Vest al acestuia — și așa au rămas și după unirea politică dintre Est și Vest. În Oltenia — ne-o spun precis și ne-o sugerează și mai mult, în plus, documentele istorice și faptele de geografie fizică și umană, vii și astăzi pe teren — în Oltenia se desfășurase cu veacuri înainte o mult mai bogată viață istorică decât dincoace. Cnezii și Voevozii amintiți în documente sunt mai mulți acolo — și mai vechi. În Oltenia subcarpatică este și azi un munte ce se chiamă Tihomiru, ca și un sat Tihomiru în Mehedinți iar Tihomiru e numele tatălui lui Basarab cel Mare; în Mehedinți se numesc și astăzi *Oslea* doi munți, *Oslea* fiind și numele Banului de Severin căzut în lupta cu Tătarii, la năvălirea acestora; iar Basarabă, numele, e purtat și azi de mulți țărani în Mehedințul de miază-noapte, de alții la Turcinești, Baia de Fier și Cernădia în Gorj, după cum și în Costeștii Vâlciei exista până nu de mult. Analizată cu atenție, Diploma Ioanișilor vorbește mult în acelaș sens. Jumătate din satele menționate în documentele de până la Mircea cel Bătrân sunt sigur identificate în Oltenia, notează unul din autorii volumului *Oltenia* — după cum un altul notează: Din primele trezeci de documente interne ale Țării Românești, douăzeci și cinci privesc oameni și locuri dela apus de Olt». Astfel fiind, înseamnă că hotarele pe Olt ale județelor Vâlcea și Romanați, ca și, între altele, dregătoria ulterioară de Mare Ban în Craiova (vezi și ce spunea «adineaori» Miron Costin) — toate acestea veneau și vin dintr'o tradiție de autonomie istorică peste Olt. Pentru noi, însă, repetăm, nu poate exista și nu se poate pretinde un document mai concludent și mai peremptoriu (în sprijinul părerii că Oltenia a fost cândva țară aparte până în Olt) decât faptul că județele în atingere cu Oltul dintre Carpați și Dunăre îl au pe acesta hotar între ele și nu încalecă ele pe el, așa cum peste tot aiurea pe pământul românesc județele se culcă pe ambele maluri ale râurilor. Numai Dunărea, dela Silistra în jos, *separă* (și nu unește!) județe românești: tocmai din pricină că, până nu de mult, o stăpânire zăcea pe un mal și altă stăpânire pe celălalt. Și Prutul, încă odată, a fost hotar între județe românești numai cât timp a fost hotar între stăpâniri politice deosebite. Așa și cu Oltul: în faptul că

singur el, pe tot cuprinsul românesc, *separă* județe, trebuie să cetim dovada sigură a unei tradiții de autonomie puternică, odinioară.

Sub Daci a fost Dunărea, hotar spre Sud pentru Oltenia; sub Romani, însă, n'a mai fost. Iar munții Mehedințului nu i-au fost, spre apus, nici sub Daci nici sub Romani. Munții din nordu-i, deasemeni nu i-au fost nici în vremea dacă, nici după cucerire (decât, vreme de câțiva ani, între 102—106); chiar împărțirile administrative romane ale Daciei încălecau munții dintre Olt și Dunăre. Ba chiar Oltul, spre Est, nu era hotarul în acea parte al Olteniei, acest hotar fiind fost un val care, pornind din malul Dunării teleormănene, mergea spre Roșiorii-de-Vede, apoi, prin Costeștii Argeșului, la Pitești și poate că, după aceea, prin Curtea-de-Argeș până în munți. Inseamnă, toate acestea, că populația autohtonă și, după aceea, acea daco-romană a Olteniei, n'a avut și n'a cunoscut de hotare nici munții, nici Oltul, nici Dunărea. Inima etnică olteană a pulsă, cu alte cuvinte, în toată acea vreme, spre toate zările cu roiuri din populația sa. Și nici după părăsirea Daciei n'a fost, multă vreme, hotar politic pe vreuna din «personalitățile geografice» amintite. Acestea sunt hotare doar pentru copii, în cărțile de geografie. Pittard, antropologul elvețian, prieten al României, a găsit că același indice cefalic — aceeași formă și același volum al craniului — are populația din câmpia Olteniei ca și aceea din platforma de pe dreapta Dunării, până în Balcani. Iar Jovan Cvijic, un mare geograf sârb, scrie undeva că foarte puțin a lipsit ca actuala Bulgaria dintre Balcani și Dunăre să fi devenit țară romanică. Vă închipuiți ce ar fi fost: un stat românesc cu Dunărea la mijloc, prinsă simetric între Balcani la Sud și Carpați la Nord. Tot astfel Serbia de nord, al cărei fond de populație este unul de Traco-Iliri romanizați, ar fi putut foarte bine să apară de sub Evul Mediu într'o formație politică încălecată pe ambele maluri ale Porților-de-Fier. Așa fel, însă, a fost jocul și așa s'a aplecat cumpăna vicisitudinilor istorice, că harta politică a regiunii este aceea pe care o vedem azi. Procesul de diferențiere etnică între ce este de o parte și de alta a fluviului pe traseul Baziaș-Silistra este, și azi, departe de a se fi desăvârșit: mai mult în dreptul Dunării româno-bulgare și mult mai puțin în dreptul celei sârbo-române.

Și, o concluzie din toate acestea: Oltenia stă, prin populația ei, în strânsă rudenie nu numai cu ce este dincolo de munții ei, spre Nord și Vest, și dincolo de Olt, spre Est. Ci ea trimite o pană comună etnică și peste Dunăre, în substratul etnic al popoarelor din acea parte, mai puternică decât întreg restul, din lungul Dunării, al poporului românesc. Ea e prinsă ca de o țâțână etnică vie — de aceea este dincolo, în acea parte: prin multa substanță (traco-illirică cândva, daco-romană mai apoi, curat românească în sfârșit) aceeași acolo, aceeași dincoă (rugăm să nu fim rău înțeleși). Faptul acesta, ca și clima Olteniei — a celei subcarpatice, mai ales, climă care tot dinspre sud-vest vine — fac ca în explicarea firii oltene caracteristice, să fie nevoie de privit și adâncit câte ceva și de pe acolo, din sud-vest.

Vorbind despre națiunile română, bulgară și sârbă, laolaltă, Nicolae Iorga se exprima astfel, cândva: «popoare pe care toate considerațiunile le îndeamnă să fie în bună înțelegere, mai mult decât atâta: într'o colaborare fecundă și în domeniul material și în acela al culturii... Aceleași rase în fond, acoperite de pojghițe mai noi... Arheologii noștri au găsit în Oltenia de sud-vest și urme ale unei populații ilirice, ceea ce înseamnă că între autohtonii acestei bucăți de țară trebuiesc socotiți, pe lângă Traci, și Ilirii; peste ei au venit Romanii; după Romani — alte pojghițe și, în decursul Evului Mediu, multe alte șuvițe etnice, care toate s'au strecurat și împlântat spre toate colțurile Olteniei; dar care toate s'au topit în fondul etnic preexistent ca picăturile de ploaie în apa mării».

În explicarea firii și, în genere, a caracterului unei populații, trebuiesc avute în vedere, pe lângă tulpina și mlădițele rasiale componente, și împrejurările istorice în care s'a ținut și a străbătut până la noi ființa ei. Aceleași cu cele oltene au fost, și *acestea*, și dincoace de Olt și dincolo de Dunăre și dincolo de Porțile-de-Fier și aproape aceleași cu cele de dincolo de Cerna sau de munții din nord. *Exact* acleiași, însă, se va înțelege că n'a fost posibil să fie. Iar al treilea factor, care să ne explice caracterul oltean este, ca oriunde, cel geografic, adică mediul natural înconjurător. Acesta, însă, este *numai* al Olteniei — cu *asemănări*, uneori, între el și cele de jur-împrejururi, dar atât: *asemănări*, pentru că mediul geografic oltean este *el*.

Așa dar, putem spune despre toate trei componentele de caracter la popoare: elementele rasiale care stau la originea unui popor nu se poate să fi fost exact aceleași — fiecare, adică, dozat în exact aceeași măsură aici și dincolo; niciodată împrejurările istorice nu pot fi, în aceleași cazuri, exact aceleași; și, în plus, niciodată fazele istorice de creștere nu pot coincide perfect în timp, ca dată și durată, dela un popor la altul, — așa că de aici vor izvorî *diferențe* între ceea ce astăzi constatăm și studiem drept caracter la acele popoare.

Va trebui să conchidem, din toate acestea, că omul oltean va *semăna* cu alții, dar va rămâne, totuși, din pricinile enumerate ca și din altele imponderabile, va rămâne și va fi: el însuși. Pe cât de încete, de tainic și îndelung elaborate i-au fost procesele de naștere și creștere până astăzi, pe atâta de grea e descifrarea acestora și definirea precisă a caracterului oltean. Am recitat deunăzi, după ce am ascultat la radio o conferință a d-lui profesor Rădulescu-Motru despre firea olteanului, capitoul despre firea Francezului, dintr'o recentă lucrare de geografie. Am amețit, urmărindu-l, deși deosebit de clar și de frumos scris! Dar era așa de amănunțită prezentarea, așa de departe mersă cercetarea și înțelegerea — încât, pe lângă amețeală, a mai venit și întrebarea: când vor ajunge, oare, cercetătorii noștri filosofi și psihologi să dea o prezentare de acestea, care să-i stoarcă ultima taină și cută, a temperamentului și caracterului omului român, și, în speță, a celui oltean? Pentru că, ce s'a spus și scris până azi e așa de puțin! Și, uneori, așa de general valabil, că poți găsi și alte popoare sau fragmente de popoare cărora aceste prezentări să le vină aproape tot așa de bine ca și aceluia pentru care au fost scrise. Iată, dacă ne oprim numai la omul oltean — ce complexă ne apare făptura lui! atât cea fizică, cât și cea morală! Să chem în minte câteva chipuri și siluete oltene mai cunoscute: ale domnilor Rădulescu-Motru, D. Ciurezu, Radu Gyr, Niculescu-Plopșor și a sculptorului Brâncuș. Poți spune că ai de aface cu același om? Profesorul Rădulescu-Motru mai degrabă ar putea fi luat drept moldovean sau transilvănean decât drept ceea ce trece, în ochii noștri în general, a fi un oltean; scund sau aproape, brun, uscat, nervos, iute foc. Poate că Brâncuș și Plopșor, singuri ei să corespundă tiparului uman cu care umplem noi noțiunea de oltean.

A, veți zice: asta, somatic — dar pe plan sufletesc se poate ca asemănarea să fie mai mare. Nici noi nu spunem că nu s'ar putea ceva, dar cine ar putea-o complet garanta? Deocamdată, pentru noi și pentru toată lumea, tipul omului oltean este acela al micului vânzător de gazete de pe străzile din centrul Capitalei și care, când îl vei întreba de unde-i, îți va răspunde, de cele mai multe ori: Din Gorj, din Vâlcea — dar și din Argeș; este al celor care ne strigă dimineața cu legumele sub fereastră și care, seara, când ar trebui să cadă sleiți de oboesală, se adună laolaltă și, ținând cu mâinile de cele două capete ale cobiliții, o ridică deasupra capului și joacă, de sună pământul ca o tobă sub ei, călușul; este tipul celor doi vânzători ambulanți care, acum câțiva ani de zile la Constanța, au pus coșurile jos și au aplicat cu cobilițele, campionului de box la categoria grea pe țară, o corecție ce va rămâne memorabilă. Oltean înseamnă, în genere, un om scund sau aproape; uscat, în genere; brun, în genere; numai nerv, deasemeni. Oltean înseamnă: energie, voioșie, sociabilitate; înseamnă ingeniozitate și un spirit inventiv inegalabil: nu există situație neprevăzută din care el să nu se poată descurca; are, parcă, iarba fiarelor cu el — cu ea descuie toate împrejurările, ca să spunem astfel. Iar cât despre îndemnarea lui, să amintesc cazul acelor soldați gorjeni care, învățând ski-ul în Gorj pe doage de butoaie, au luat la Sibiu premiul întâi în armată, pe țară. Îi place vorba. Și, deși se spune despre el că-i un spirit practic, realist, neliric, eu știu — totuși — că nișăiri nu se aude așa de des, pe tot cuprinsul românesc, nu se aude așa de des ca în Oltenia, în cântece, cuvântul: *dor*, ca și cele de *pădure*, *Leană* și *foaie-verde*. Și mai am o impresie; că, dintre toate ramurile de Români, cea care prețuește libertatea (și ar lupta cel mai mult pentru ea) este cea olteană. Pandurii, corp de oaste cândva în Oltenia, sunt și corp de oaste națională în istoria Croației. În județul Gorj este un sat Bâjnegi, al cărui nume, spun filologii, vine din forma Bosniaci. Însăși *cula*, locuința-fortăreață olteană, tot înspre sud-vest își are originea. Numele de Basarab, așa de răspândit cândva, și astăzi în Hațeg, Banat și Oltenia, este și azi răspândit acolo sub forma *Besarabici*¹⁾. Tudor Vladimirescu nu-l

---

¹⁾ Unul din membrii guvernului croat și colaborator dintre cei mai apropiați ai Poglavnicului este, astăzi, un *Besarabici*.

purta, dar i-ar fi fost foarte potrivit. Și stă, la baza caracterului și a temperamentului oltean, stă natura — mai ales pentru omul din munții și de sub munții Olteniei. Aceasta vom încerca s'o arătăm altădată și altundeva. Până atunci, să mai spunem un lucru aici: omul oltean nu este exact unul și același, dela o margine a Olteniei la alta. Una e gorjanul, de pildă, și altul romanașeanul. Dar nu e mai puțin adevărat că variantele locale cresc într'un fond comun, general — ca cei « patru sau cinci brazi dintr'o tulpină », ai baladei populare. Să încheem cu mențiunea că, în a lui « Descriptio Moldaviae », Dimitrie Cantemir s'a înșelat amarnic dacă, în caracterizarea generală a Românilui, a înțeles să-i cuprindă și pe olteni în caracterizarea: « nu le plac meșteșugurile și comerțul ».

ION CONEA

CÂNTEC DE IUBIRE

Oricât m'aș sbate 'n valca plângerilor
Tot te aud peste marea de vaer
Departe, departe,
Tu, visul meu pe unde pure de aer
Sfântă Cecilie cântând la orga norilor.

Tu ești iubirea mea cea mare,
Adevărata, singura,
Mireasa mea de-apoi, fecioară floare.
Inima mea de sânge și lacrimi
Numai pe tine te vrea,
Din tine și-astâmpără setea nestinsă,
Tu, muzicanta cerurilor!

Pe locurile unde pașii, azi, îmi lasă
Urma de flacări a durerii
Tu, cândva, umilă și dulce,
Ți-ai aplecat genunchii, o, crăiasă!
Degetele-ți plăpânde 'nchipuiră
Vecinicul semn al patimilor
Și-ai așteptat armonia cea mare...
Atunci, înflorit peste umere, liră,
Tot sângele-ți creștin țâșni 'n cântare,
Scump sângele tău, drag sângele tău de martiră,
Roșie stemă de iubire,
Laudă sfintelor plaiuri stelare,
Sfântă Cecilie!

Numai pe tine te vrea sufletul meu.

Iată, mă târâi plin de lănci,
 Rănile nu le mai număr pe mine,
 (O, notele, notele tale adânci!)
 — Sfântă Cecilie, semenii mei mă sfâșie ca lupii,
 Nu mai știu drumul până la tine,
 Mă 'ntunec, cu 'nctul, în moarte...
 Ci tu-mi șoptești: « Să nu zici asta, să nu zici,
 Eu nu te uit, poetul meu de departe! »
 Si mă săruți pe răni cu svon de muzici.
 Atunci cu toată noaptea din mine mă scol ca o apă,
 Gândurile mele de dragoste
 Fâlfâie 'n jurul tău ca păsările,
 Pieptul mi se deschide larg să te 'ncapă,
 Al tău sunt, Iubită!

Iar tu surâzi, stropită de-auroră,
 Ingerii te 'nconjoară, te adoră,
 Arhangheli cu patru rânduri de aripi
 Ți-ascultă gânditori acordurile...

Uncori stam de vorbă:

— Inima mea, mai am un dușman.
 — Nu te 'ntrista: sunt lângă tine.
 — Dragostea mea, văd prea multă ură.
 — De ce te turburi? Uită-te numai la mine,
 Auzi ce murmure blânde de orgă!
 — Sufletul meu, m'a mai lovit cineva,
 Soarele meu, tot mai departe sunt de țara izvoarelor!
 — O să te iau în țara mea,
 In țara norilor.

A mea ești, mireasă și soră,
 A mea din vecii de lacrimi!
 Lumile 'n doliu plâng, imploră;
 Hohote fără margini,
 In jurul meu, în mine, peste mine,
 Mugesc furtunile de jale.

Eu pipăi totul, ca orbii,
 Dar și mai limpede-aud armoniile tale,
 Și mai cu sete le beau, le caut,
 Sfântă Cecilie!

Adânc e plânsul acesta cu friguri,
 Înaltă rapsodia disperării,
 Dar sus, la izvoarele razelor,
 Cine va 'ntrece orga de iubire?
 O, dulce Cecilie, albă plutire,
 Pe seara lumii, brună de primejdii,
 Dulceață gravă, pură fericire,
 Cred în iubirea mea,
 Cred în tine, crăiasa norilor!

* * *

Acolo când mă vei primi
 Prin raiul tremurând de rouă,
 Vei spune: «Iată-te, dragul meu!»
 Și-o să-mi iai mâinile amândouă
 Zâmbind, străluminând de frumusețe.

Iar eu, pentru toate darurile,
 Tot soarele zâmbetului, paradisul norilor,
 Nu-ți voi aduce decât multe, multe
 Bijuterii de lacrimi
 Tu! Tu!
 Tu, roua sufletului, bucuria florilor,
 Cecilie, dulce mireasă!

Blânde unde de aer ne-or purta
 Ca două frunze gemene.
 Norii, norii sub noi, la nesfârșire,
 Fără răgaz vor alerga,
 Fără de țință, fără cale...
 O, prin albastrul imens, muiat de iubire,
 Ochii mei liberi — cum te vor privi!
 Mâinile mele — cum vor tremura!

Se vor topi de drag într'ale tale!
Imi va fi sete și voi bea
Și-mi va fi sete iar și te voi bea mereu, mereu,
Și 'n limba raiului și-a ta
Plinului meu i se va spune:
Iubire!
Sete și-astâmpăr vor fi una,
O singură mare, suavă minune:
Iubire!
Voi râde, voi iubi, voi ști, voi plânge...
Ca flacăra mă va durea prin sânge
Atâta fericire.

O, prin albastrul imens, muiat de iubire...

Lin, lin apoi ne vom opri
Pe cel mai drag și mai limpede plaur
Și-o să mă 'nveți să mângâi clapele de aur
Din orga norilor...

N. CARANICA

POVESTE VECHĂ

Când cortina, făcută din trei covoare lungi, turcești, toate cu același desen, două împrumutate de prefect și unul de cucoara Zamfira, se lăsase pentru ultima dată, boierii din staluri se ridicaseră în picioare cu mare zgomot, aplaudând și strigând, și cucoanele din lojile joase, bătuseră și ele din palmele lor înmănușate, scoase tare peste marginea de catifea roșie. Fustele largi foiau, două buchete zburaseră către scena pe care actorii făceau reverențe prelungi, unul din loja prefectului, altul din aceea a boierului Mihai Macri drept către fie-sa, care ținuse un rol de frunte. După firea lor, tinerii cari jucaseră acum pentru prima oară, după ce își păstrasera cumpătul trci acte întregi, acum, față în față cu lumea care îi ascultase și pe care o cunoștea fiecare în lumina mare, unii se fâstăceau rău de tot, alții, înfierbântați tare, simțindu-se încă personagiile pe care până atunci le jucaseră, se ascundeau cât puteau în dosul mobilelor din scenă sau se apropiau de marginea ei, împodobită cu scoarțe, și zâmbeau strălucitor rudelor și prietenilor din sală.

Ilinca se ridicase și ea, se lovise de fusta largă cu turnel a Zamfirii în loja îngustă, își trecuse mâna care tremura puțin prin părul ondulat, încurcându-l în florile care uitase că erau acolo, și o grăbise pe Zamfira:

— Să mergem, mamă, să mergem. N'o să putem ieși dacă mai întârziem. O să îmbulzească lumea ușile.

Zamfira stătea anume pe loc. Așa, să le vadă toată lumea, să nu fie unul care să creadă că n'au venit. Sultana le privise când intraseră, parcă le vedea venind de pe lumea cealaltă, atât de tare nu credea că au să iasă din casă, așa cum le privise și pe ele și casa toată și toate cămărilor în care o lăsaseră să pătrundă când,

cu două săptămâni înainte, venise la ele, vicleana, s'o poftescă pe Ilinca să joace un rol. Dumnezeu știe ce bănuiau sau ce scoreau toate femeile astea pe socoteala lor. Și spusese doar și Smaranda, când o întâlnise la marchitan, că s'a auzit în oraș cum că Ilinca ar avea tot chipul ars dintr'o întâmplare necunoscută și de asta nu se mai arată nicăeri, că e pocită pentru totdeauna.

Ilinca stătea acum foarte drept, cu ochii ei de oțel pironiți înainte, spre lojile din față. Acolo, Andrei îi îmbrăca nevastei lui celei noi mantela de samur și două loji mai încolo domnul acela cu barbă căruntă, drept ca o făclie, care venise de curând aici, în Botoșani, stătea cu mâinile strânse în mânuși liliachii, țepene pe rama de catifea a balconului, așteptând și el să se scurgă lumea.

Zamfira se înfioră, o luă pe Ilinca de braț și o trase spre ușă. Privirea pe care Ilinca o așeză atunci pe ea fu aceea a celor mai rele zile petrecute împreună, singure, în iarna asta, în casa lor mare și tăcută.

Se trecea greu de tot pe sălile pline, calde, cu miros de parfumuri, de flori strivite, de flori veștede. Unii boieri se îndreptau spre ieșire, alții spre intrarea care ducea în dosul scenei, să-i felicite pe actori, să-i ia acasă. Prefectoreasa le opri încă odată să le poftescă la ea, unde se adunau actorii de adineauri cu ai lor, toți boierii de frunte ai orașului, la o petrecere. Se adunaseră pentru săracii târgului zoo de galbeni, succesul era desăvârșit. Zamfira mulțumi, dar nu se putu înțelege din vorbele ei dacă aveau să se ducă sau ba.

Afară era foarte frig. În felinarele din fața teatrului se aprinseseră feștile groase, uleiul de rapiță sfârâia și afuma puțin. Săniile împânziseră piața, se încurcaseră între ele, vizitii se ocărau. Boierii alergau să-și găsească fiecare sania lui și cucoanele umflate în rochii volănate și în blănuri, tremurau de frig, cu pantofii mici înfundați în zăpadă. Ilinca, cu fața strânsă de frig sau de altceva, care se petrecea în dosul ochilor ei ciudați, se lipise de un stâlp, albă în blana albă, lângă peretele de var. În jurul pieții se adunaseră calicii orașului, uluiți de atâta freamăt și strălucire.

Domnul cu barbă căruntă, ce fusese în loja din fața lor, se desprinsese dintre cei ce stăteau încă pe trepte, pătrunsese printre sănii și le adusese, suindu-se în picioare la spatele vizitiului, sania lor. Zamfira îl privise crunt și-i mulțumise uscat, grăbită

să isprăvească repede cu el, Ilinca îi zâmbise slab și buchetul pe care-l ținea peste haină, la piept, începuse să tremure foarte tare. Boierul bătrân se dăduse înapoi, salutase adânc, cu chipul prins de părere de rău pentru ce făcuse. Mult timp încă tropăiseră pe loc caii pe piața pardosită cu lemn, ieșită acum la iveală de atâtea copite, care râniseră zăpada, până să poată ieși din îmbulzeala de sănii și birji, și din cercul larg de lumină ce-l făceau felinarele. Și în întuneric chiar, pe străzile neumbrate și neluminate, pe care o luaseră spre casă, Ilinca tot dreaptă, rezemată de spătarul săniei rămase ca și cum și aici o puteau vedea ochii cercetători și neprietenoși din sală. Și când străbătuseră, trecând prin poarta înaltă și largă, aleea prinsă între brazi, suise treptele casei, și trecuse prin odăi, repetată în oglinzile lor lungi, cu aceeași înfățișare nițel de trufie și nițel de rătăcire, Zamfira, care ținea cu o mână sfeșnicul aprins în sala dela intrare la opaițul care ardea acolo, pe masa din mijloc, și cu cealaltă rochia, dădu drumul hainei și o luă de braț ușor, ca și cum ar fi vrut să-i spună ceva, doar ar vedea-o plecând capul și aducând umerii a destindere. Ilinca însă intrase în odaia ei, își aruncase blana pe sipetul cu colțuri și broască mare de metal vechi, și se așezase tăcută, cu buchetul pe genunchi, cu evantaiul lângă el, cu umbra ei mare, tremurătoare, peste masă, până la tavan, născută de sfeșnicul pe care Zamfira îl ținea ridicat în pragul ușii. Atunci Zamfira se apropiase, aprinsese lumânările de pe masă, lumânarea mare dela capul patului, dresese feștila candeliei și-și mai făcuse de lucru prin odaie, cu haina, cu perdeaua, nădăjduind s'o vadă pe Ilinca mișcându-se. Ea însă stătea neclintită, cu ochii cenușii privind în gol, sub genele dese, negre, sprincenele arcate, groase. Sperase Zamfira, care dorise aprig să meargă în lume cu ea în seara asta și se temuse tot atât de adânc de cum se va purta Ilinca acolo, dacă nu va fugi, dacă nu-i va veni să plângă, dacă nu va leșina, că seara asta trecând, va simți fata că nu este atât de greu să dea ochii cu oamenii, ba chiar că i se va deștepta dorul de ei. Dar Ilinca era tot atât de împietrită ca înainte, ba chiar avea ceva sălbatec în privire. Dacă măcar unul din doi ar fi lipsit! Nu se așteptase să fie acolo chiar amândoi! Și Zamfira trecuse în odaia ei, își scosese giuvaerurile, rochia, fustele multe, țepene de balene, care o înfoiau, turnelul, corsetul lung, își desfăcuse părul încă

negru, împletit în coade și adus ticluit în jurul capului și în vârful lui, scoase cele câteva zeci de ace de os, care o apăsaseră, cozile false care fuseseră amestecate cu ale ei și n'o chemase în tot timpul ăsta de loc pe Anica, nici când inelul cu smaragd i se încurcase, ca totdeauna în păr. N'o mai chema deloc seara, de când începuse iarna și serile lungi în care așteptase sau încercase să vorbească cu Ilinca și să lămurească pricinile nenorocirilor lor. Nu voise să aibă martori, uneori Ilinca plângea tare, singură închisă în odaia ei, alteori îi spune vorbe aspre, care în fața slugilor nu se cuvine a fi rostite, care unei mame nu se cade a fi spuse, dar pe care le știa că le merită. Alteori i se așeza pe genunchi, o lua de gât și plângea ore întregi. Dar serile astea se făcuseră tot mai rare. De câțva timp însă Ilinca sta mai mult tăcută, cu o privire rece și neînțelegătoare ca și cum n'ar fi priceput limba în care i se vorbea. Lămurirea mare însă, pe care Zamfira o dorea, ca să pue capăt dacă nu tristeții, cel puțin stării turburi dintre ele, nu venea, și Ilinca făcea tot ce putea ca să o ocolească.

Zamfira îmbracă un halat lung și cald, își strânse părul într'o singură coadă pe spate, încercă dacă ușile spre săli erau închise și intră iar, ușor, în odaia Ilincăi. Fata stătea tot acolo, cu florile pe genunchi, cu spatele drept. Una din lumânări fumegea și picura ceară pe piciorul de argint lucrat al sfeșnicului. În odaie începuse să se răcească. Soba mare de faianță albă, cu o formă ciudată de turn pântecos, era goală de jar.

— Să chem să facă focul, Ilinca? găsi Zamfira un prilej de vorbă.

Ilinca clipi și-și sili ochii să vadă.

— Cum de au venit amândoi? întrebă ea.

— Andrei a venit că se cuvenea să vie, șopti Zamfira, și celălalt, celălalt... Dumnezeu să-l știe... poate ca să te vadă pe tine.

Ilinca încercă să zâmbească.

— Săracul! Și mie mi-e dor de el. Crezi că eu n'aș vrea să-l văd?

Zamfira oftă adânc. Da, pricepea. Și ea poate ar fi vrut să-l vadă, dacă n'ar fi știut că nu trebuie, că nu se cuvine, că nici el n'o merită și că niciodată aici, în Botoșani, nu se vor putea vedea decât așa, de departe, ca azi, la teatru. Numai el purta vina celor întâmplare, numai el, și ea poate, ei doi. Și ea, care nu-l putea urî, putea numai să spună, fără să le simtă, cuvinte de ură despre

el, și Ilinca, fata ei, care încă îl iubea. Fata ei care privea în lumânare acum, fix, cu privesc păsările de noapte în lumină, ziua, cu ochi mari, ațintiți, fără vedere, fără înțelegere. Fata ei așa de frumoasă, degeaba frumoasă, închisă în casă, bolnavă de supărare, părăsită. Era frumoasă Florica astăseară, era veselă, spuse Ilinca alb, drept, cu glas țeapăn.

Auzi, auzi, ce gândea fata ! O văzuse pe Florica bine, se uitase la ea, văzuse, se vedea bine, cât era de veselă și de fericită și cum îi da fericirea asta o frumusețe pe care n'o avusese niciodată fața ei lată, cu buze subțiri și ochi mici. Și Ilinca, fata ei adevărat frumoasă, era ca și cum s'ar fi așezat pe ea un strat subțire de cenușe, ca și cum ar fi purtat, lipită de ea, umbra morții sau a nebuniei. Râzând, n'o mai văzuse din toamnă.

— Nu era frumoasă Florica ? o întrebă Ilinca iar, tot fără să ducă glasul după vorbă, ca și cum vorbele s'ar fi agățat de el, ar fi plutit pe el ca niște lemne pe o apă de ghiață.

— Da, era mai puțin urâtă ca de obicei.

— Dar el, bătrânul, de ce a venit ? Să-l vadă Andrei ? Să creadă.

— Pentrucă e nehibzuit, apucat. Așa a fost totdeauna, gemu Zamfira.

Buzele Ilincăi erau albe, supte. Sclipirea pe care o avusese în ochi, adâncă și întunecată, frăgezimea pe care i-o dase gerul nemai întâlnit de multă vreme, tot ce o făcuse să pară întunecată frumoasă și tânără adineauri, la teatru, se scuturase acum de pe ea și ea însăși părea că se scofâlcește, că scade ca și cum ar fi fost de hârtie, ar fi ars cu flacăre mare, și-ar fi păstrat o clipă forma și și-ar fi pierdut-o apoi, strângându-se, surpându-se. Ce nădejde mai era pentru ea ? Ce mai putea să aștepte ? Să treacă ani, să-și vie în fire, dar să fie cu ani întregi mai bătrână, să uite lumea să-și mai spună la ureche pricina din care Andrei n'o mai luase, și să se mărite, cu cine ? Știa ea ce greu îi place Ilincăi cineva. S'o ierte careva și s'o ia ; să creadă că o iartă, ca pe ea, altădată. Și atunci un gând grozav o fulgeră, un gând pe care nu avusese niciodată curajul să-l aibă, nici chiar atunci când ar fi fost nevoie de el, și ar fi deslegat tot, un gând pe care trebuia să-l spună repede, până când n'avea să-l ascundă în fundul ei :

— Dacă am spune tot ?

— Cum ?

— Tot, cum a fost dela început, adecă începând cu mine? Să le spunem tot, tuturor, să nu mai fie secret, niciun secret pentru nimeni, să se sature toți curioșii și bănuitorii, să nu mai aibă nimeni ce afla. Să știe și Andrei, el cel dintâi.

— Acum, mamă? Ilinca aproape strigase, cu un glas smuls din piept, plin de muștrări.

— Acum!

— Și cui ar folosi asta? Cui ar mai folosi? Ca să le dăm siguranța chiar, că au de ce să ne disprețuiască, după ce s'au luptat până acum cu bănuelile numai? S'o știe Andrei acum? Acum?

De data asta Zamfira începu să plângă tare, cu hohote, căzută într'un jilț, cu capul pe brațe.

— Dacă se putea spune, de ce n'ai spus-o atunci, nu tuturor, dar lui, cel puțin lui, lui Andrei; sau de ce nu m'ai îndemnat, nu m'ai lăsat să i-o spun eu? Atunci, când mi-ar fi fost de folos!

— De unde știi că ar fi vrut? Că ar fi trecut cu vederea?

— El ar fi trecut cu vederea. El nu e ca ceilalți, ca toți dobitoicii ăștia din oraș, ca dumneata, mamă!

Cum stătea așa, cu capul prins în brațe, ce-ar fi fost să-i dea o lovitură cu sfeșnicul în mijlocul capului sau să-i dea cel puțin foc cu lumânarea? Ii trecu prin gând Ilincăi, așa, foc, începând din capătul cozii lăsate pe spate, sau s'o fi lovit puternic în moalele capului negru, lins, cu piciorul gros, colțuros al sfeșnicului? Oare ar fi săltat înapoi, sau s'ar fi înfundat? Poate ar fi țâșnit sânge, ar fi stropit-o pe obraz! și deodată o jale cumplită și o milă mare o cuprinse. Săraca mama! Săraca, săraca mama!

Imbrățișate, plângeau amândouă în odaia înghețată, sub luminile clătinate ale lumânărilor.

Târziu, după ce o desbrăcase încet și o culcase în pat pe Ilinca, Zamfira se întorsese în odaia ei. Aici mai era puțin foc în vatra mare de zid și raza lui se juca pe paturile mari negre, pe dulapurile negre, înalte până aproape de tavan. Mirosea puțin a zid ars, a gutui. Zamfira își puse cămașa de noapte cu volane și dantele multe și se strecură în așternutul rece și uscat. Jucau umbre pe tavan, alături de lumini palide, deschise ca niște aripi, tremurate.

La toate gândurile, la toate grijile ei de fiecare seară venise să se adauge acum o spaimă nouă. Știa că e în oraș, îl zărise odată și din cupea, când ieșise pe strada Mare să facă târguieli, grav,

drept, cu barba lui încă neagră, cu tâmplele puțin albite, cu redingota lui lungă, neagră, cu șuba parcă mai lungă decât a celorlalți boieri, în fața bisericii, coborât din trăsură, întrebând pe dascăl ceva. Dar nu crezuse că are să-l întâlnească vreodată, că au să se găsească față în față, ca la teatru în seara asta, că are să facă el, are să aibă curajul să facă un lucru ca acela, să le aducă lor sania. Nu-l mai văzuse de optsprezece ani, dinainte de nașterea Ilincăi, dela Viena.

Plecase la Viena dusă de conu Iorgu, fratele maică-si, care o lăsase acolo într'o familie, cu o guvernantă acolo angajată, ca să învețe, la un pension alăturat casei în care stătea, limbi străine și clavirul. Cunoștea câțiva Români, studenți acolo, cari veneau s'o viziteze duminica, în salonul cel mare al casei, unde, într'un colț, copiii gazdei jucau « dame », iar într'altul părinții și mătușile vorbeau agale sau jucau și ei « tabinet ». În alt colț, cel cu pianul, își primea ea prietenii români, doi frați, veri cu ea, de fel din Iași, câte un boier moldovean în trecere prin Viena, care venea să-i aducă de acasă scrisori sau daruri, și din când în când pe tânărul boier Radu Blazu, care numai nume bun n'avea între ceilalți din pricina petrecerilor pe care le făcea, a timpului pe care îl pierdea la învățătură, spunea el, fără să învețe, și a vorbelor urite pe care le spunea despre toată lumea. Față de ea Radu însă era tăcut și liniștit. Ar fi vrut să nu-l primească, dar nu știa cum să facă. Ceilalți tineri spuneau între ei că e îndrăgostit de ea, și i-o șoptiseră și ei, în glumă însă, pentrucă niciunul nu găsea că ar fi potriviți. Cântau la clavir, povesteau veștile pe care le aveau din țară, glumeau. Frăulein Klein stătea lângă ei, îi privea fără să priceapă, zâmbea. La ora șapte, familia de gazdă se ridica din colțul ei, copiii erau trimeși să se spele pe mâini, era semnul că trebuie să plece. Odată Radu adusese cu el un prieten, spunea el, un boier tânăr, român din Cernăuți, pe care ceilalți nu-l cunoșteau. Era un băiat înalt, brun, cu o barbă scurtă, cu ochii căprui, blânzi, cu o redingotă ciudat de lungă și cu glas scăzut și trist. Învăța medicina. Zamfirii îi plăcuse pe dată, mult de tot, tristețea lui, glasul lui scăzut și izbucnirile lui, câteodată, după ce vorbise domol, când nu te așteptai de fel, cu alt glas, cu altă flacără în privire, ca și cum cu totul alt om ar fi ieșit la iveală, ascuns până atunci bine, sub fața senină a lui Alexandru Dănilă, un om care

ar fi putut să aibă tot ce voia pe lume, când voia, cu puterea lui sau numai cu puterea dorinței lui. Se vorbise de balul care avea să fie Duminică, la Legația Franței. Verii ei, cari erau prieteni cu secretarul legației, aveau invitații. Voiau s'o ia și pe ea. Niciodată n'o putuseră hotărî să meargă la un bal. Fusesse de două ori în țară și, sfioasă cum era, i se urîse aproape, ascunzându-se după uși, în saloane dosnice, în spatele mătușilor. Știa că nici acum n'are să vie, dar își făceau datoria de rudenii cărora le fusese dată în grije Zamfira.

— De ce nu vii?, întrebăse Alexandru. Am să vin și eu.

Toți izbucniseră în răs, de siguranța naivă cu care Alexandru crezuse că a găsit cuvântul hotărîtor, și râseră apoi și mai mult, de data asta de ea, pentrucă răspunsese liniștită în glas și roșie la chip:

— Ba da, de data asta vin.

Și la bal văzuseră, simțiseră, amândoi că se iubesc. El i-o spusese imediat, cu una din acele izbucniri pe care i le văzuse de prima dată, când acasă, Dumineca trecută, vorbiseră despre Alecsandri, ducând-o de braț în dosul palmierilor artificiali din salonul albastru al legației, sărutându-i nebunește mâinile, poala rochiei, cu un genunchi în pământ, cu fața strivită în palmele ei. Era altfel și mai mult decât făceau ceilalți tineri, când își mărturiseau iubirea, de departe, cu șovăiri, cu vorbe ocolite, cu multe flori trimise, care trebuiau să vorbească în locul lor, abia îndrăznind să-ți ceară când îți făceau mărturisirea, să-ți sărute vârful degetelor sau al pantofului. Și tocmai pentrucă era așa făcut din doi oameni, amândoi altfel fermecători, simțise Zamfira pentru el o slăbiciune nespusă, amestecată cu admirație și cu ceva ce nu mai trăise niciodată, cu o dorință de a fi stăpânită de el, de a asculta de el, de a fi lucrul lui. E prea mult o săptămână, spusese el, nu pot răbda să nu te văd până Duminică.

— Dar nu ies niciodată peste săptămână, decât la pension. sau în trăsură, în Prater cu Fräulein Klein. N'am cum să te văd,

— Nu poți fugi?

Ea îl privise lung.

— Cum să fug?

— Când trebuie să te duci la pension. Să ne plimbăm împreună o după-masă, măcar una până Duminică.

— Așa ceva eu nu pot să fac.

Și putuse ! După ce îl mai văzuse trei Dumineci lângă clavirul înalt dela pensiune, la care cântau amândoi pe rând, între Fraulein Klein, care zâmbea dulce neînțelegând nimic, și cei doi veri cari pricepeau și nu pricepeau ce se petrece, cu Radu alături care îi privea cu ochii lui turburi totdeauna, ca de băutură, simțise că dacă avea să i-o mai ceară, are s'o facă. Și el i-o ceruse. Intr'unul din buchetele pe care i le trimesese, strecurase un bilet în care îi spusese ziua în care o aștepta la capătul străzii pe care era pensionul, la ora intrării. Dusă la braț până la ușa școlii de Fraulein Klein, așteptase în dosul ei plecarea guvernantei și se strecurase afară, de-a-lungul străzii, până la colțul unde o aștepta el. Făcură așa multe plimbări, pe ascuns, pe fugă, în trăsura închisă, cu perdele fumurii, până în ziua în care se dusesse la el.

Acolo . . . , cântaseră la pian, priviseră albume, își vorbiseră de dragoste. Avea două odăi mari cu ferestrele pe Dunăre, cu mobile poleite, cu pat cu polog. În ziua în care, în brațele lui, fusese aproape de abandonul desăvârșit, el îi spusese deodată, desfăcându-i brațele din jurul gâtului lui, cu ochii măriți de tristețe, uzi de lacrimi, cu glas disperat: « Nu trebuie, nu trebuie să vrei să mi te dai toată. Eu nu te pot lua de nevastă ». Și plânsese pe pieptul ei aproape descoperit. Ea nu știuse ce înseamnă « a se da toată », credea că se dase până acum, nu știa bine ce nu trebuie să vrea. Cu capul lui pe piept, se gândise adânc. Fusese înșelată ? Nu, ea voise să vină, ea fugise dela pension, ea o înșelase pe Fräulein Klein. El nu-i făgăduise niciodată nimic. N'o înșelase. De ce nu-i spusese însă mai de mult că n'o va lua de nevastă ? Nu-i spusese, era adevărat, dar era așa de frumos, de deștept, de aprins; o iubea atât de mult. Și ea îl iubea. Să se ridice acum și să plece ? să-i ia capul cald și dulce de pe piept, de pe pieptul gol, să-l înlătore, să se ridice, să se îmbrace și să plece ? La ce bun ? Tot nu mai era o fată ca celelalte, lucrurile astea lasă pe semne urme, tot n'are să poată ascunde asta, că a fost aproape desbrăcată aici, de iubitul ei, n'are să știe să ascundă. El n'o înșelase. El nu-i spusese niciodată mai mult decât: « vino ! ». Și rămăsese acolo, goală aproape, prinzându-i iar gâtul cu brațele, fața dulce, cu barbă moale, neagră, în palmele lungi. Când avea să se isprăvească anul de școală, avea să se omoare. Se strânsese și mai tare la pieptul lui, de-a-lungul lui.

Când se îmbrăcase tremurând toată în fața oglinzii mai mari decât ea, când gândul că moartea numai putea să mai acopere faptul ce-l îndeplinise, abia acum înțeleg`nd cuvintele lui disperate dela începutul după mesii, cuvinte care-i și ridicase vina celor întâmplare, pentrucă prin ele voise s'o ferească și ea nu pricepuse, o mai fulgerase un gând, greu de rostit:

— De ce nu poți tu, îi șoptise ea, cu fața lipită de a lui, ca să n'o poată vedea, de ce nu mă poți lua de nevastă?

— Pentrucă sunt însurat!

Trăise nopți, zile aprige alături de Fräulein Klein, care nu bănuia nimic, politicoasă și surăzătoare, de gazdele ei totdeauna atât de cumsecade, și trăind fiecare zi la fel ca pe cea trecută. Se mai dusesse la el, ca să vorbească de moarte, moartea pe care aveau s'o cheme amândoi într'o zi, la sfârșitul anului școlar, și ca să se iubească. Priveau îmbrățișați prin geamul lung și larg apele turburi ale Dunării între cheiurile ei de piatră cenușie, casele mari de peste drum, cu lumini tremurătoare în sfeșnicile care se zăreau prin perdelele grele, crețe, dantelate, cerul trist și tare opac și neted ca o pânză, deasupra caselor împodobite spumos și înălțate cu gust, și pe urmă strângeau draperiile de catifea și își întorceau privirea spre odaia înaltă, largă, în care patul numai, cu perdelele și întunericul lui cald, dădea impresia de adăpost și de intim. De nevasta de acasă, din Cernăuți, nu mai vorbiseră, cu toate că Zamfira se gândea mult, cu ciudă, cu tristețe, cu gelozie la ea. Aflase că e catolică, niciun fel de nădejde că ceva s'ar putea schimba nu mai încăpea aici.

La sfârșitul anului, în primăvară, când mai erau numai două dumineci până la întoarcerea în țară, și când pe masa scundă, lucioasă, dela căpătâiul patului cu polog, se ivise un pistol mare, sortit să le curme într'o după masă de iubire viața, voise Radu Blazu într'o zi să-i vorbească. Fräulein Klein rămăsese în odaia ei, o durea capul. În salonul mare, lângă clavier, Radu o rugă să fie nevasta lui. Palidă, uluită, ea nu știa cum să-i răspundă.

— Astea sunt lucruri care se vorbesc întâi părinților, răspunse ea, gândind că așa, amânându-l, se scutea pe sine de răspuns.

— Dar până la mătușile și unchii dumitale (că Zamfira n'avea părinți) eu știu ce ai de gând dumneata, pentrucă... vezi, asta e..., eu știu tot!

Zamfira crezuse că-și va pierde firea. Nu avusese putere să-l întrebe ce știe. Radu cunoștea iubirea ei cu Alexandru, îi văzuse pe stradă, în cupea, îi urmărise, o văzuse intrând la el, ieșind tocmai seara. Știa ea că Alexandru e însurat? Lui îi era frică de ziua, în care ea va afla. Mai bine era s'o știe dela el, care i-l adusese aici, la început, pe Alexandru. Să nu se mire că totuși vrea s'o ia de nevastă. O iubește, și apoi nici el nu e un om ca toți oamenii de însurat, e un ticălos, un bețiv. Dacă ea îl ia, poate că n'are să mai fie, dar nu făgăduiește, se poate numai. Ce are să se facă ea altfel? Dacă are să aibă un copil, cum are să se întoarcă în țară? Și atunci Zamfira, care tăcuse tot timpul cu bărbia în piept și primise ca pe niște loivturi toate cuvintele lui, ale omului care îi dădea în dar toată ticăloșia lui, ca s'o scape de ceea ce socotea el că e o ocară și fusese pentru ea fericire, ridicase fruntea și îl privise rece în ochi:

— Il am, copilul. Cred că acum nu mă mai iei!

— Ba te iau, răspunse Radu.

Asta o uluise. Trebuie s'o fi iubit mult, ca să îndure și așa ceva. N'auzise niciodată să se însoare cineva cu o fată ajunsă aici. Se gândea poate și la zestrea ei, și la moșiile foarte mari pe care le avea la Botoșani, el care luase urmele lui taică-său, și băuse tot ce rămăsese nebăut de bătrân.

Și Radu nu se lăsase cu atât. Se dusese la Alexandru, îi vorbise și lui. Ii spusese că n'are dreptul să omoare o fată, după ce că o necinstise, când el, Radu Blazu, voia, așa cum era, s'o ia de nevastă. Alexandru trecuse și el prin furie, gândindu-se că Zamfira putea fi nevasta unui asemenea ticălos, bănuise și el că pentru avere o lua, se temuse de tot ce putea suferi dela el Zamfira, dar încă la urmă, socotind bine, văzuse că e mai bine să aleagă viața nu moartea, pentrucă, oricum era el, Radu îi dădea Zamfiri viața, un nume, o situație cinstită, care acoperea și ascundea toată ocară trecută.

Pe Zamfira o hotărâseră amândoi pe rând, și mai ales Alexandru, pentrucă el, iubitul, știa să găsească vorbele potrivite cu inima ei. Erau tineri, era firesc să-și întoarcă spatele planului de moarte, să alerge către viață, de vreme ce le era posibilă.

Peste un an Zamfira Blazu se întorsese în țară, la Botoșani, cu bărbatul ei, cu care se cununase la Viena, și cu un copil mic.

Radu o iubea cu o iubire disperată și care nu-l schimbase de fel; bea tot atât, se lăuda cu studii pe care nu le făcuse niciodată, juca cărți chiar, risipea banii ei pe chefuri, și când era beat și numai ei doi singuri, îi făcea muștrări și-i spunea cuvinte de ocară pentru cele întâmplare înainte de cununia lor. Zamfira învățase că oamenii nu uită ce au iertat, nici când au caracter nobil, nici când sunt pe jumătate nebuni și fac fapte neomenești de bune, ca Radu. Pentru că înțelesese asta, păstrase taina grozav și n'o aflase nimeni, decât Ilinca, târziu. Peste zece ani, Radu murise. Făcuse, de prea multă băătură, o boală de rinichi și murise.

De Alexandru nu mai știa nimic, din primăvara în care se hotărîse să se mărite cu Radu. Jurase Alexandru să nu mai dea niciodată semn de viață.

Unchii și mătușile muriseră unul câte unul. Rămăsese cu Ilinca numai, în casa mare, cu nenumăratele ei saloane, cu iatacurile ei multe, cu scara mare de palat, cu trepte late și joase, cu parcul de brazi și de trandafiri în care te puteai pierde.

Ilinca creștea, era frumoasă și isteată.

Intr'o zi venise o scrisoare dela Alexandru Dănilă. Vorbea de marea lui iubire, de timpul scurs de atunci, de cât de bine fusese închisă taina asta, cum nimeni n'o mai știa. Ce ar fi fost să vie odată să le vadă? Ar fi crezut oricine că e o cunoștință dela Viena, atât. Nevasta lui avusese doi copii și îi muriseră. Să-i înțeleagă dorința, să nu se poarte aspru, să-l lase să-și vadă copilul, pe care nici nu știa cum îl chiamă.

Zamfira nu răspunse. Alexandru mai scrisese două scrisori, amenințase că vine el la Botoșani. Zamfira, speriată, răspunsesse scurt și aspru, că nu vrea să fie răvășită și viața copilului, așa cum fusese viața ei. Alexandru scrisese atunci o scrisoare convingătoare, cum era el întreg în clipele când se aprindea, când se schimba parcă în altul, căruia nimic nu putea să i se împotrivescă, îi adusese aminte de cele mai bune ceasuri ale lor, de despărțirea lor, în care nu fusese urmă de vrajbă, ci de mare și neîmpăcată iubire, n'aveau decât să vie la Cernăuți, cum veneau atâția boieri moldoveni pentru cumpărături, pentru rochii cum nu se făceau la Iași, și să-l întâlnească din întâmplare. Să-i fie milă de el, îi muriseră doi copii, doar pe al ei, pe al celei mai mari iubiri a lui, îl mai avea.

S'ar fi îndurat Zamfira, dar ce putea să-i spună Ilincăi? Ea, nu mai voia, nu credea că are putere să-l vadă. Cincisprezece ani trecuseră din primăvara despărțirii, și i se părea ei atât de scurți acești ani, încât oricând ar fi putut lega firul atunci rupt. Dar nu asta îi ceruse Alexandru, și în orice chip, nu era cu putință când nevasta lui trăia încă. El pe copil voia să-l vadă, pe fata lui, care era acum aproape de măritat. Dar fetei ce-i putea spune, ajunse odată acolo, în orașul străin și mare, unde avea să se prefacă a umbla după rochii? Un domn vrea să te vadă și te trimet la el cu trăsura? Trebuia să-i spună ceva. Nu era oare mai bine, mai cinstit față de fata asta, care nu-l iubise niciodată pe taică-său și nu fusese iubită de el, care se ascunsese din drumul lui totdeauna și îl văzuse de prea multe ori cules de sub masă de slugi, bolnav de băutura și urîțit, sau adus acasă de vizitii străini, plin de noroi și murdar, adormit; nu era mai cinstit să i se spună ce tată deosebit avea, altfel decât omul de care în niciun chip nu se legase zicându-i «tată»? Era cumplit de greu pentru Zamfira, dar scrisorile lui Alexandru deșteptaseră în ea tot dorul adunat pe tăcute, toată sila de Radu, toată nevoia de a vorbi despre acest lucru atât de mult și bine ascuns. Ilinca era deosebit de înțeleaptă, Ilinca suferea că avusese un tată ca Radu. Era dreptul ei să știe adevărul și Zamfira i-l spusese. Ilinca pricepuse, plânsese alături de maică-sa, jurase să păstreze taina și voise neapărat să plece la Cernăuți, să-l cunoască pe Alexandru.

Și plecaseră. Făcuseră o parte de drum cu diligența, o parte cu trenul... La Cernăuți trăsuseră într'un hotel mare cum nu se afla la Iași și a doua zi Ilinca îl văzuse pe taică-său acasă la el, pentru că nevasta lui era la moșie. Cum se schimbase și ce fel de om devenise Alexandru, o aflase Zamfira dela fată, care dela prima dată începuse să-l iubească. Intre cei doi oameni, care se iveau pe vremuri pe rând în Alexandru, se făcuse un fel de topire, așa că era în același timp și blând și puternic, și foarte cald și foarte treaz în fiecare clipă, pricepând cu gingășie tot ce se petrece în celălalt, chiar când era tânăr ca Ilinca, și făcându-l să înțeleagă cu tărie care e fața firească a lucrurilor. Ii vorbise fetei despre lungile călătorii pe care le făcuse, despre cum e lumea pe acolo, cum se trăește în alte țări mai puțin cu frică de «ce au să spună vecinii», și «cum am apucat din bătrâni», ca la noi, îi vorbise

de maică-sa cu atâta căldură și duioșie, părând el însuși atât de muncit de amintirea ei, încât Ilinca simțise să mai bun și mai puternic prieten decât el, ele amândouă nu putea să aibă. Zamfira care până atunci păstrase îndoieli dacă făcuse bine sau nu venind la Cernăuți, acum se bucura că îi făcuse Ilincăi un dar ca acesta, ea care îi dăduse pe nedrept un tată ca Radu. Ea însă nu-l văzu pe Alexandru Dănilă.

După un an Alexandru le vestise că e la Iași, venit acolo anume ca să-i fie mai aproape Ilincăi să-l vadă, și Zamfira o trimesese deschis, spunând față de toată lumea că Ilinca se duce la Iași la rudenii, ca să-și întregească tot ce-i lipsea în lada de zestre. O duseseră până acolo primarele și nevastă-sa, care aveau treburi în capitala Moldovei. Și așa, din șase în șase luni, venise Alexandru în Iași și se duseseră și Ilinca, condusă când de vechilul moșiei, când întovărășită de cucoane sau boieri ce plecau tot la Iași, la rudele ce le avea acolo, față de care se ascundea când ieșea în târg să-l vadă pe taică-său. Un asemenea lucru însă pe semne că nu poate fi păstrat taină mult timp, și șvonurile care se iviseră pe seama lor, ele le aflară abia târziu, când nu mai puteau drege nimic. Pentru că în timpul ăsta Ilinca se logodise cu Andrei.

Și acum, după ce toate erau sfârșite fără scăpare, și fata bolnavă acolo, în odaia ei, mai avea Alexandru curajul să se ivească până și aici, în oraș, ca și cum nu le-ar fi făcut până acum destul de rău. Venise poate sârmanul să vadă ce e cu Ilinca. Ea îi scrisese scurt și aspru că e nenorocită, că n'are să-l mai vadă niciodată! Ii fusese dor, îi fusese grije. Venise. Și Ilinca zăcea acolo țepăună, rece, cu ochi cari nu vedeau și de multe ori, când îi vorbeai, nu te pricepea.

Ilinca rămăsese întinsă, neclintită, ca în clipa în care maică-sa ieșise din odaie. După ce se gândise, fără să-și poată urni gândul, la Andrei, la bătrân, iar la Andrei, obosise acum, ca după o muncă. Cunoștea oboseala asta. Ii venea mai cu seamă seara, după ce ziua întregă aproape o uitase, așa cum uiți dacă afară ninge sau îngheață, îndreptată toată spre amintiri, spre regrete. Acum simțea cum, încet, tot ce o înconjura se depărta de ea. Rămânea grozav de singură în mijlocul oamenilor și lucrurilor care i se păreau deodată toate, noi și străine. Simțea în ea, uneori, cum crește o mare frică și se întreba de ce îi e teamă. Nu-i era de

nimic din afară, dar înăuntru teama se mărea, creștea repede și atunci îi era în fiecare clipă frică de frica minutului următor, ca și cum el fiind mai groaznic decât cel trecut, avea să deslănțue ceva ce nu știa cum va fi. Avea să fie poate atât de înspăimântător, încât avea să fie silită să țipe, să alerge, să se scufunde. Nu ajungea însă niciodată la țipăt. Nu ajungea nici la cuvânt. Nu vorbea despre frica asta. Ii era urît să vorbească, ca și cum dacă ar fi mărturisit-o avea să-i dea fricii puteri noi, s'o facă un adevăr pentru oricine, nu numai un simțământ al ei, care putea sau nu putea să fie adevărat. Și când groaza îi era mare de tot și ar fi vrut un sprijin din afară, lucrurile îi deveneau străine, și parcă necunoscute, lipsite de rost. Dacă maică-sa, pe care rar o putea suferi îi era pe aproape, dacă o apuca de mână chiar, maică-sa romănea pe loc, cu vorbele ei sigure și cu trupul ei sigur de el și de echilibrul lui, pe când în ea toată siguranța se topea repede, se surpa ca un morman de nisip și nu se putea agăța de liniștea maică-si, decât cu mâna, cu privirea, pe când tot cuprinsul ei, îngrozit, se clătina și gema de singurătate, nesiguranță și frică.

Asta începuse din toamnă, odată cu nenorocirea ei, când se întorsese ultima oară dela Iași. După ce-l văzuse ultima oară pe Alexandru Dănilă. Ilinca nu cunoscuse mulți bărbați în viața ei. Pe taică-său și-l aduce aminte ca pe o spaimă. Unchii bătrâni ai maică-si erau plini de obiceiuri vechi, de manii, de superstiții. Încă nu se desprinseseră cu politica nouă a țării, doi dintre ei se certau cu ceilalți doi, unii primind ideea că România era Regat sub principe nou, străin, ceilalți nevrând s'o admită; unul dintre ei vrând Moldova principat separat, condus de Domn moldovean. Când îl cunoscuse pe domnul Dănilă, Ilinca rămăsese uluită de el. Nu întâlnise încă pe cineva să privească lucrurile cu atâta libertate, să fi văzut atâtea țări, să știe să vadă comicul fără furie, cu haz și frumusețe, cu căldură și elan. Când îl cunoscuse pe Andrei, i se păruse asemănător tatălui ei bun, de asta îl iubise. Andrei era și el liniștit și cald, părea aproape moale atât era de blajin, știa însă să vrea îndelung și stăruitor, cu încăpățănare, cu blândețe și statornicie, până când cel ce-i stătea în față era răpus de atâta dorință adâncă și neclintită, spusă cu atâtea cuvinte egale, bogate și calde. Ilinca fusese totdeauna, chiar în mijlocul oamenilor, departe de ei, ca și cum ar fi fost deasupra lor.

Părea mândră și era numai sfioasă. Era plină de admirație față de maică-sa, care stătuse la Viena, știa limbi străine, citea cărți străine. Ea știa mai puțin, fusese crescută în țară, nu se îndurase Zamfira să se despartă nicio zi de ea, n'o trimesese nici măcar la școala din Iași. Când îl cunoscuse pe Dănilă, rămăsese mirată de știința lui despre locuri, oameni, arte. Se făcuse înăuntrul ei loc pentru stima asta nouă față de oamenii cari cunoșteau ce nu cunoștea ea, pentru cultură. Andrei venise în locul acesta gata să-l primească. Și el cunoștea mult, era medic, venea din Franța. Pusese multă stăruință acolo, unde nu știa că a biruit dela început. De cum îl văzuse, Ilinca ar fi vrut să fie bărbatul ei. Ii lăsase însă, din timiditate, din mândrie, din stângăcie, impresia că o cucește încet, cu silință și dovezi de multe și mari merite. Pe când Zamfira nu pricepea de ce Iincăi nu-i place pe dată băiatul acesta, cel mai ales din Botoșani, de neam bun, cu studii în Franța, frumos, și cum de șovăe când toate fetele orașului nădăduiau să-l întoarcă spre ele, Ilinca, cu o viclenie femeiască pe care nu și-o cunoscuse, tăcea, nu-i răspundea la întrebările fără ocol, îi lăsa să le repete, să-și repete mărturisirile, îi privea adânc cu ochii ei oțelii, și se bucura în sine că e atât de stăpână pe ea și pe el. Ar fi vrut să lungească la nesfârșit timpul îndoielii lui, a siguranței ei, ceasurile în care Andrei, cu vorbe alese și glas încăpățânat și dulce îi vorbea de dragostea lui, care trebuia s'o subjuge într'o zi. Tatăl cel cunoscut de toți al Iincăi, Radu Blazu, nu fusese un părinte de laudă, dar murise de mult, de opt ani, după ce mâncase o parte din avere. Pe Zamfira însă toți o prețuiau, era femeie deșteaptă și cuminte, se știa că suferise dela bărbat ca o sfântă și că tot ca o sfântă se purta dela moartea lui.

Ilinca ședea, culcată în așternutul înghețat, cu ochii țintiți pe tavanul pâncos, înalt: privirea, singura pe care o îndreptase către ea Andrei din loja din fața lor, în seara asta. O privire de medic, cum își spusese ea în gând chiar atunci. De medic trist că e atâta boală pe lume, dar străin de ea, limpede, cercetător. Pe urmă ridicase mânușa nevestei lui, care căzuse de pe marginea lojii, o puse la loc și luă o bomboană din cornetul pe care ea i-l întindea și privise spre cortina în dosul căreia se auzeau încă răbufneli și pregătiri. Se mai vedea încă privirea lui de altădată, stăruitoare, umedă. Il vedea așa cum îl cunoscuse, în primăvara trecută.

Fusese la Iași, să-l vadă pe taică-său. Se întorcea, în cupeul maică-si, cu unchiul Ștefan. Incepuse să se desghețe, să se topească zăpada. Aerul era dulce, cu gost de fructe verzi. În cupeu era cald, mirosea tare a fum, unchiul Ștefan fuma țigări groase, pe care și le învărtea repede, una după alta, cu degetele vârâte adânc în punga de piele, și se minuna de curajul Ilincăi, când se suise în tren, să meargă dela Iași la Cernăuți. El n'avea încredere în invențiile astea noi, în cutiile de tinichea care mergeau cu foc și Dumnezeu știe ce puteau să pată pe drum. La un râu vizitiul se oprise. Ii era teamă să nu fie prea subțire sau crăpată ghiața pe alocuri. Se dăduse jos s'o cerceteze mai de aproape. Era și un han acolo, la răscruce de drumuri. Mai stătea o cupea în fața hanului. Și vizitiul ei se temuse pe semne de râul pe cale de a se desgheța. Unchiul Ștefan voise să coboare, să bea un ceai la han. Înăuntru era și drumețul din cealaltă cupea, un boier, tânăr, palid, cu părul blond și ochii mari, căprui. Unchiul Ștefan îl cunoștea, nu-l mai văzuse de când era mic: era băiatul boierului Bogdan, plecat la studii în străinătate, întors acum, medic. Mergea la Botoșani, să rămână acolo. Era frumos. Ilinca văzuse din prima clipă că și el o găsește frumoasă, că rămâne cu ochii pironiți la ea, deasupra paharului de ceai, că își alege vorbele și își mlădie glasul, că se pierde și se găsește în fața privirii ei adânci și serioase. În han era cald, vizitiul întârziau, unchiul Ștefan punea mult rom în ceai și vorbea cu poftă și haz. Hotărîseră pe urmă să treacă râul de ghiață pe jos și trăsurile să le vină pe urmă, când vor fi pe celălalt mal, ca să fie siguri că cel puțin ei au să scape. Cu pași ușori și siguri, netezind oglinda râului cu rochia lungă, mărginită cu blană, sprijinită de brațul lui tare și tânăr, trecuse răsând, ca la cadril un parchet lucios, șarpele adormit și sclipitor. Ajunși cu bine dincolo, unchiul îl poftise pe doctor în cupeul lor, ca să mai schimbe o vorbă până la Botoșani, să nu li se urască. Infoiați în haine multe, în șubele lor îmblănite care umpleau trăsura, legănați pe drumul prea moale acum și inegal, ei se priveau, pe când bătrânul vorbea. Ilinca își aducea aminte tot ce spusese atunci Andrei, tot ce tăcuse ea, tot ce povestise cu haz și vorbe multe unchiul Ștefan. Le istorisise cum își furase ultima nevastă, când el avea 40 de ani, și ea 15 ! Părinții ei nu voiau să i-o dca, pentrucă îl socotea prea bătrân pentru ea — vădov de două ori ! —

și atunci, când o văzuse odată în fundul grădinii, trimisese vizitiul s'o cheme până la poartă, ademenind-o că-i va da boierul lui o cutie de bomboane. Fata venise la poartă, Ștefan o luase pe sus, o suise în trăsură și o dusese la el acasă, unde părinții ei veniseră să-i dea consimțământul. Erau de atunci 30 de ani, unchiul Ștefan era tot vesel și sdravăn, mătușa Măriuca era cea mai rea gură din Botoșani, frica străinilor și a prietenilor și mai ales a lui, care se căia amar că o furase cu 30 de ani în urmă, când era sfioasă și dulce ca o vrabie. Doctorul râdea încet, tăcut, cu toată fața palidă luminată de răs, cu ochii foarte negri în lumina aurie pe care i-o puneau în jurul chipului părul și barba scurtă, blondă, Purta pălărie, ca în țările mai puțin reci, din care venea, și un dolman cu guler de nurcă.

La Botoșani primăvara se răsândise, își amânase venirea ei. În grădina cu brazi se ridicaseră, ca acum, nămeți înalți, potecile se închiseră. E bine, se gândea Ilinca în întuneric, e bine că s'a întors atunci iarna, am avut și o iarnă împreună. Un bal, ultimul, întârziat, un drum cu sania odată, un drum pe jos altădată, pe sub pomii rotunzi grei de zăpadă; sub un cer ca o tichie pusă pe capul orașului, vătuită, moale, deasă. Și primăvara, care se pornise apoi, violentă, cu zile țipătoare de lumină ca niște diamante în montura somptuoasă a noptilor înstelate, zile pline de bucurie, ca și cum de dimineață până seara ar fi trăit o viață întreagă, cu copilăria și bătrânețea ei încărcată de miresme melancolice, calde și ostenite, totdeauna cu Andrei alături, atent, cu privirea teacă fierbinte pentru toate mișcările ei, de cuvintele ei. Cu ceaiul băut la ora 4, obicei adus de curând de peste Prut, în fundul parcului, la masa prinsă într'un inel de brazi, între Zamfira și Andrei, în lumina coaptă a dupămesei. Se logodiseră de Paști, în Mai, cu petrecere mare, cu lumini multe în toate saloanele și sălile deschise, cu servitori mulți pe scările albe, scunde și late, cu tarafuri de lăutari așezate în parc, ici și colo, cu flori multe și oaspeți veseli și aleși, cu dans pe parchete cu flori mari de lemn încrustat în lemn. Fuseseră cu Zamfira, cu unchiul Ștefan și mătușa Măriuca la moșie, la Livezile. Nici acolo, nici acolo n'avea să se mai poată duce vreodată, nici mirosul de fân să-l mai simtă, nici greerii să-i audă prin ferestrele deschise care vedeau cerul, în casa albă înălțată de pridvor în mijlocul livezii

a căpițelor și a pomilor cu vrăbii ziua și cu privighetori noaptea. Tot ce era bun, ce era frumos pe lume, fusese trăit alături de Andrei. Fără Andrei avea să fie dureros, trist, străin, neprimitor. N'avea să se mai închidă niciodată în odaia cu sulfină pe scrin și pe dulapurile negre, pentru că are să știe că alături, dincolo de peretele subțire, nu mai e ca atunci, Andrei. Sensul adânc de taină dată la iveală, pe care îl căpătaseră nopțile, frumusețea, muzica, pierea odată cu Andrei. El le adusese, el le lua din lumea șeasă și obositoare, ca un drum de vară.

Nunta o hotărâseră în iarnă. În Octomvrie Alexandru Dănilă scrisese că se află la Iași, că o așteaptă acolo pe Ilinca. Bucuroasă că are să-i poată povesti prin grai, nu numai prin scris, marea ei fericire, Ilinca se grăbise să se ducă la Iași. Mai avea și lucruri de cumpărat pentru zestrea ei, așa că prilejul era bun și lesne de crezut. Andrei, ținut de treburi la Botoșani, îi găsisese plecarea firească. Ce vești însă, sau ce cuvinte viclene ajunseseră până la el, Zamfira nu pricepea, în ziua în care, cu privirea grea de băneli și de rușinea că îndrăznește să le aibă, Andrei venise să-i ceară voie să plece la Iași, s'o aducă el acasă pe Ilinca, ca nu cumva să n'aibă cine o întovărăși la venire, spusese el. Zamfira nu cutezase să-l oprească în niciun chip, ca să nu-i întărească bănelile, dar se temuse tare. O putea, Doamne ferește!, întâlni pe Ilinca alături de Alexandru, și ce ar fi putut crede Andrei atunci? Și așa se și petrecuseră lucrurile. Mergând spre casa rudelor la care Ilinca trăsesese, Andrei o văzuse ieșind din casă și suindu-se, într'un cupeu de piață, o urmărise, o văzuse intrând în hotelul orașului, singurul afară de hanuri, și după ce așteptase două ore în zloată și frig, o văzuse ieșind la brațul unui domn, ferindu-și fața, să nu fie văzută, în gulerul înalt al hainei și suindu-se cu acel domn într'o trăsură. Nu se mai dusesse s'o vadă în acea seară și pornise a doua zi spre Botoșani. Așa cum voise Dumnezeu să se întâlnească în primăvara trecută pe acel drum, îi pedepsise și acum, cu aceeași întâlnire. Ilinca pornise și ea înapoi spre Botoșani și la primul popas, trăsurile lor se întâlniră. Pentru că venea din spre Iași, unde nu-l văzuse și pentru că era palid și cu ochii turburi și răi, Ilinca pricepuse văzându-l, că Andrei știa ceva, altfel de cum era în adevăr, dar rău în orice chip. Și pentru că el nu se clintea din loc, în picioare lângă caii înaintași, privind-o

așa, țintă, în fața vizitiilor, cari nu se dumireau, mersese ea către el, șovăind și clipocind prin noroiul desfundat din fața hanului, și îi spusese tremurând, cu glas scăzut și pripit:

— Ce e, Andrei? De ce? Ce crezi tu? Spune-mi ce crezi?

— Nu pot să cred, decât ce am văzut. V'am văzut aseară. Mi se spusese și n'am vrut să cred. V'am urmărit. Venisem să te iau. Nu mai spune nimic. Te rog. Ar fi degeaba...

Pricepuse și ea că ar fi fost degeaba. Timpul se scurgea pe lângă ei. Caii tropăiau în apă. Vizitii așezau mereu hamurile, ca să facă ceva, cu ochii în pământ. Adevărul nu i-l putea spune. Nu era taina ei. Și a ei dacă ar fi fost, nu știa dacă Andrei ar îngădui-o și dacă ceilalți, cei cari îl trimiseseră pe urmele ei care știau și ei va-să-zică, ar mai primi-o pe ea, pe maică-sa între ei. Nu putuse decât să îngâime, frângându-și mâinile, mică în fața lui, cu ochii rugători agățați de el, cu poalele muiate în mocirla drumului, pătrunsă de frig ca de o desnădejde.

— Nu pot să-ți spun. Nu pot să-ți explic. Dacă vrei să mă crezi așa, pe cuvânt, bine. Dacă nu, nu pot să-ți spun nimic.

Fără răspuns, Andrei o luase străin de braț și o împinse înăuntrul trăsurii lui.

Și plecaseră amândoi în același cupeu, strivit, doborât de durere, de singurătate, de neînțelegere, fiecare în colțul lui, pe drumul lung acum, nesfârșit, pe care începuse fericirea lor trecută, vestejită. Nu puteau vorbi, erau sfârșiți ca de o mare oboseală, desnădăjduți. Când se întunecase, Andrei mai întrebese, sec, uscat:

— Cine e? Spune-mi cine e?

— Nu pot să-ți spun, răspunse Ilinca.

La poarta casei ei se despărțiseră. Il simțise plecând, ca pe o mare rupere, ca și cum plecând ar fi smuls cu durere toată viața din ea și ar fi târât-o după el, ca pe o trenă. Ii ieșiseră înainte argații, alergând prin ploaie cu felinare aprinse, slugile de casă, maică-sa în pragul ușii, care parcă scădea și creștea sub lumina clătinată. Nu-i auzise, nu-i văzuse, parcă se zbuciumau pe alt tărâm, pe care ei și rămaseră pentru totdeauna. Pe Andrei nu-l mai văzuse de atunci. Ii trimisese inelul, funda de tafta pe care i-o desprinsese de pe rochie la balul din April, șuvița de păr pe care i-o dăduse la logodnă, cele două scrisori, singurele pe care i

le scrisese, când plecase la Livezile, înainte de venirea lui acolo. Ea îi trimisese numai inelul, scrisorile, fotografia, mănușile lui, pe care le uitase într'o seară la ele și ea le păstrase. Se închisese în casă. Nu voise să audă ce se vorbea afară, în târg, și din pricina asta nu mai primise pe nimeni. Zamfira voise să-i ascundă cununia lui Andrei, dar dintr'un fel de milă și de disperare, văzând-o cum zilnic îl așteaptă și crede și nădăjduiește că el își va schimba gândul, semănându-i a sminteală așteptarea asta încordată, vrând să i-o curme și să-i pună în față adevărul, ca să nu mai caute o închipuire, îi spusese că Andrei o luase pe Florica, îndemnat se vede de maică-sa. Și mărturisise Andrei pe semne bătrânei care era pricina adâncii lui tristeți și despărțirii de Ilinca; fără îndoială că ea nu păstrase taină un lucru care i se părea rușinos, care îi nefericise băiatul, și stăruise pe lângă el să se însoare ca să uite și ca să uite și lumea.

Ilinca știa, pricepea că se cuvine să-i treacă, să se vindece, să încerce să trăiască mai departe firesc, în mijlocul oamenilor. Cu puțină stăruință, sau măcar cu mai multă bunăvoință din partea lor față de cei care altădată s'ar fi bucurat să le aibe prietenia, ar fi izbutit poate în timp să facă să nu li se mai vorbească nici de logodna ei stricată, nici de ceea ce povestea orașul despre ele și nici să simtă că oamenii se gândesc la asta. Dar tocmai silința asta nu putea să și-o dea, și bunăvoința asta nu putea s'o aibă. Se simțea înstrăinată de oameni, pe niciunul din ei n'ar fi vrut să-l vadă. Erau dușmănoși, răi, caraghioși, din pricina lor pe cel mai bun, pe cel mai ales, pe taică-său nu-l putea întâlni, și pe celălalt, aproape asemenea cu el, îl pierduse. Pentrucă el poate, Andrei, ar fi priceput poate și ar fi iertat greșeala maică-si, dacă i-ar fi mărturisit-o, dar înțelegerea asta ar fi trebuit s'o plătească la fel cu ele, cu pierderea considerației lumii, fără de care nu putea trăi. Tot ce chibzuia rece și limpede că se cuvine să facă, o desgusta. Nu putea să-i facă părtași în niciun chip la durerea ei; compătimirea lor o înfuria, bănuelile lor o scârbeau. Nu voia decât să stea singură în odaia ei, culcată dacă se putea, nepieptănată, neîmbrăcată dacă o lăsa maică-sa, cu aceleași gânduri mereu... Intâi cu amintirea unei zile sau a alteia, petrecută alături de Andrei, pe urmă, când amintirea fusese prea stoarsă, prea uzată, cu chipul lui în față, numai cu el, cu privirea lui sau

cu un zâmbet al lui în fundul ochilor mari deschiși, ațintiți în tavan fără să-l vadă, sau fără imagini, fără amintiri, cu un sentiment adânc, greu ca o piatră de mormânt așezată pe piept, de părăsire de umilință, de dor. Lângă ceea ce știa limpede își făcuse loc însă, ca o ființă străină, un simțământ ciudat, cum intră într'o odaie caldă o rază de frig umed printr'o ușe, printr'un geam crăpat. Incepuse să-i fie frică de ceva. Nu știa de ce. De o imagine la care putea ajunge disperarea, imagine la care n'ajunsese niciodată, care nu știa cum va fi, dar pe care o presimțea groaznică. Adormea în patul larg, cu volane multe, cu dantele multe, sub raza focului și a candeliei. Și, deodată, în mijlocul nopții reci se trezea, ca și cum firul subțire al somnului ar fi fost tăiat scurt cu o foarfecă rece. Se trezea limpede ca și cum n'ar fi dormit de loc, ca și cum n'ar fi visat. Din salonul de alături se auzea limba pendulei bătând grav, cuminte. Și deodată i se făcea teamă. De nimeni și de nimic. De ceva dinnăuntru. Inima începea să bată foarte repede, respirația să se încurce, să se taie. Întâi întunericul era fără fund, necunoscut și străin. Nu știai la ce te puteai aștepta dela el. Raza ovală a candeliei pe zidul întunecat era și mai dușmănoasă. Privind-o numai, așa lunguiață, palidă, de neînlăturat acolo pe zid, ca un ochi, ca un gând în mijlocul peretelui de beznă, ca și cum zidul în locul acela voia ceva, spunea ceva, și ea nu pricepea ce. Simțea un fel de silă, de neliniște amestecată cu groază pentru ea. S'ar fi putut ridica s'o stingă, dar îi era frică și de mișcările ei, ca și cum ar fi fost mișcările neînțelese ale unei ființe necunoscute și ciudate. Se gândea să strige, dar îi era frică de glasul ei, ca și cum primul strigăt pornit în întuneric s'ar fi întors împotriva ei, și de frică ar fi strigat iar, și nu le-ar mai fi putut opri pe celelalte, multe, multe, până la moarte. Înăuntru stătea ceva să se rupă, să se deșire, să se pornească. Sămânța fricei era ca minutul viitor să nu aducă o frică și mai mare, care să spargă acel lucru dinăuntru ce stătea să plesnească, și pe urmă tot să nu mai fie decât urllet, cădere, vraște. Nu făcuse niciodată, în dățile când fusese în starea asta, nicio mișcare, nu spusese nicio vorbă. Și nu rostise niciodată nicio vorbă fără șir, dar își spusese totuși, sigură și disperată: asta e, asta va fi nebunia. Nu se mai gândea atunci nici la Andrei, nici la zilele de altădată, nici la despărțirea lor. Și el, ca orice, ca maică-sa, mobilele din odaie, lumina, întu-

nericul, era teribil de departe, de neatins, din altă lume, o lume pe care o părăsea, o lume dușmănoasă, care alerga înapoi, ca și cum distanțele între ea și lucrurile ce-i cădeau chiar sub mână ar fi devenit nemăsurat de mari. Se temuse, când se îndurase de maică-sa și de ceea ce își datora ei chiar, și ieșise în lume, la spectacolul de aseară, să nu i se întâmple și acolo, în sala plină, să se simtă așa, la un pas de nebunie, dar fusese atât de turburată de ivirea lui Andrei în loja din fața lor și a lui Alexandru Dănilă puțin mai la dreapta, că uitase. Ce va fi crezut Andrei, văzându-l pe taică-său acolo? Și ea, ieșită în lume tocmai în seara asta, după atâta timp! Și jur că și-a spus că are dreptate. Maică-sa, numai maică-sa era de vină. Ea o silise să tacă. Și Andrei credea acum că avusese dreptate. Nechibzuitul bătrân era acolo, în fața lor. Se gândise atât de mult la asta, că uitase să-i fie rău. Acum își dădea seama că, dacă ar uita mereu, nu i-ar mai face frică poate niciodată, că așteptarea ei aducea, chema răul, dar nu putea să nu-l aștepte, să nu-l ademenească, să nu-l iște! Și acum, uite, și acum, era la un pas, îl simțea cum aleargă în ea ca un fior de frig, cum se întărește, crește și țâșnește deodată, ca un vulcan de ghiață. Tăcerea, golul camerei deasupra capului îi părură respingătoare, toate gândurile de până acum grozav de străine și dușmane, cu neputință să fie gândite de ea, să se lege de ele, nefolositoare orice apropiere, o grabă, o nerăbdare să rostogolească minutele o cuprinse și o frică mare că fiecare din ele aduce deslănțuirea, sfârșitul. Nesuferit îi părea așternutul sub palme, sub umeri, primejdioase colțurile zărite prin odaie sau închipuite, desgustătoare rotunjimile, fade până la greață planurile, departe toate, departe deodată și pe urmă în golul făcut de fuga lor, gura aceea adâncă, căscată pe aproape, în care avea să se rostogolească ea sau ceva din ea sau toată lumea. Și o frică sălbatecă, deslănțuise deodată neomenească, vijelioasă. După un sfert de ceas de chin, istovită, cu teamă de somn, cu teamă de trezie, de pat, de odaie, de singurătată, de tovărășie, de ea însăși, căzuse într'un somn adânc.

Alexandru Dănilă nu cunoscuse până acum Botoșanii. De o săptămână, de când era în târg, se învățase cu frumusețea, cu bogăția orașului, mai boieresc decât Cernăuții, deși mai mic și mai lăaturalnic. Cotea acum pe străzile cu zăpadă înaltă, pe sub copacii

revărsați peste grilajuri sau ziduri până la mijlocul trotuarului de lemn, printre casele mari, unele cu un cat, cu scări care se despicau în două ca o apă în două șuvițe și se adunau pe urmă iar într'una singură, cu parmalac de fier înflorat, cu balcoane late, așezate aproape de pământ, în fața ferestrelor dela parter, cu grădini nesfârșite în jurul lor, în spatele lor, cu alei solemne de brazi, cu morminte înalte de zăpadă, sub care dormeau trandafirii. Palate când copiate după cele vieneze, când oarecum rusești, cu o asemănare izbutită sau nu cu Moscova. Săniile își sunau clopoțelii pe străzile moi, adânci, pasul calului nu se auzea. Dănilă mergea încet și răsucea iar în gând tot ce avea să-i spună Zamfirei și mai ales ce va trebui să spună ca să fie primit de ea. Se simțea mișcat cum nu mai fusese de mult. Chipul Ilinchii în seara trecută, ținuta ei față de el, îl duruseră grozav. Auzise, de când era în oraș, destule svonuri, ca să priceapă că, dacă niciunul nu era adevărat, în orice chip amândouă, și mama și fata erau destul de nenorocite, așa cum de altfel îi spusese și Zamfira în singura scrisoare pe care i-o scrisese, în toamnă, după ce o văzuse pe Ilinca la Iași. După asta, toate scrisorile lui se întoarseră nedeschise. Trebuie să se fi petrecut ceva grozav în Ilinca după ruperea logodnei ei, dacă nu-și mai îndreptase gândul către el, dacă nu-i ceruse ajutor și sfat, după atâta prietenie ce întemeiaseră. Era și acum, ca și atunci, la Viena, tot el vinovat. Știa. Din slăbiciune, din egoism, din nechibzuință, făcuse nenorocirea Ilinchii, cum o făcuse și pe a Zamfirii altădată, și le iubise pe amândouă, mai mult decât pe ceilalți, căroră le înlesnise o viață bună. Era blestemul lui!

Poarta mare a casei lor era încuiată. Trebuie să bate tare cu bastonul și cu pumnul, ca să vie o slugă să deschidă. Pe trepte, singurii pași care însemnaseră zăpada dela începutul iernei, cei de aseară, fuseseră acoperiți de o nouă ninsoare. Știa că n'are nevoie să-și spună numele, că și slugile știau, ca și stăpânii, că venise un străin în Botoșani, și că acesta era străinul. Așteptase mult în fața ușii și adăstase și mai îndelung într'un salon mare, înghețat, cu mobile aurite, tapisate cu mătase galbenă cu dungi verzi, înghețată parcă și ea, cu oglinzi cu ramă de oglindă, cu candelabre de cleștar. Aici pe semne fusese logodna Ilinchii, despre care îi scrisese ea atât de fericită. Aici, sub candelab-

brul ăsta aprins, între mătușurile astea, care atunci altfel străluceau, trebuie să fi zâmbit fata lui, cu flori în cap, cu ochi umezi.

În odaia ei, Zamfira își frângea mâinile, năucă, nehotărîtă. Nu-l crezuse în stare să vină la ele, nu știa dacă trebuie să-i trimeată vorbă prin Vasile, că nu-i poate vorbi nici azi, nici vreodată, sau să se ducă simplu, ca o mamă nenorocită ce era, să vorbească despre suferința copilului ei cu singurul om care îl iubea ca și ea, și purta vina, ca și ea. Dimineața, când intrase în odaia Ilinchii, fata îi spusese aspru, răgușit, cu ochi dușmănoși:

— Du-te, mamă! Du-te de aici! Nici dumneata, nici nimeni, n'are ce să-mi facă. S'a isprăvit cu mine.

Și Zamfirii îi era frică, pentru Ilinca, de același lucru, dar ea nici în gând nu-i spunea amenințării ășteia « nebulie » și nici nu voia să creadă că Ilinca îi simte apropierea, cum i-o simțea ea. Dacă copilul ei era pierdut, ce însemnătate mai puteau avea bârfele oamenilor, stima lor, disprețul lor. Dacă Alexandru se încăpățânase să le treacă pragul, cu toată împotrivirea pe care o puseseră ele până acum, poate că știa el ceva, putea el ceva. Zamfira era prea obidită, prea răpusă, ca să nu vrea să poată plânge în fața cuiva, da vina pe cineva, cere ajutor. Era mai bine să-l primească. Când trecu dincolo, cuvintele reci și aspre cu care voia să-l întâmpine pieriră, uitate. Amândoi se priviră lung. Zamfirii i se năzări în minte fotografia tatălui lui Alexandru, care atârna deasupra patului lui, la Viena, în odaia în care se iubiseră cu aproape douăzeci de ani în urmă. Era parcă tatăl iubitului ei de odinioară, domnul grav care-i stătea în față. Barba numai era tăiată altfel decât cea din fotografie, decât a lui Alexandru cel dela Viena, după moda lui Napoleon al III-lea și redingota lungă și strânsă pe talie, mai puțin lungă decât a portretului. Privirea îi era alta, ca un foc pe sfârșite, vorbea altfel, avea parcă alt glas. Aseară îl văzuse ca prin ceață. Lui, dimpotrivă, Zamfira îi semăna acum mai mult cu fata de altădată, decât aseară la teatru, când toaleta, pieptănătura, pudra și toată încordarea, dorința ei de a părea nestingherită de lume și mândră, o făcea pentru el o cucoană necunoscută și încă frumoasă. Acum era obosită, cu cearcăne sub ochi, pieptănată la întâmplare, trecută, deformată. Semăna ciudat cu ea, era fata care plângea câteodată la pieptul lui,

de jale că va trebui să moară, aceeași fată, pălită, uzată și crescută și scăzută, obosită și alterată decât trăise și înțelesese.

Și stăruința pe care se pregătise el s'o pună și severitatea pe care voia ea s'o aibă, căzuseră, li se șterseseră din minte. Vorbele nu se hotărau să vină, sorbiți de amintiri amândoi, înduioșați, încurcați, abătuți. Mai târziu abia, după ce se așezase într'un fotoliu Zamfira, și-l întrebasese, la întâmplare, de sănătate, își aduseseră aminte de Ilinca. Erau doi părinți amărâți, care voiau să-și scape copilul.

— De ce nu m'au văzut pe mine altădată, când ieșeam dela dumneata, de ce nu m'au văzut pe mine, să nu mai fi fost eu de atunci, pentru viața asta de mizerie pe care am trăit-o ! Și să nu mai fi fost nici ea. Și dacă dumneata nu aveai gândul smintit s'o vezi pe ea, nimic nu s'ar mai fi întâmplat.

— Mă știi cum sunt, Zamfiro. Când mă frământă un dor sau o dorință, nu pot să mă opresc. Și, blestematul de mine, fac rău numai altora cu nestăpânirea asta, întoarce-s'ar odată împotriva mea !

— Nu te blestema, Alexandre, ce ești tu vinovat, că nu știm noi să ne împotrivim, că suntem slabi, când tu vrei ceva !

Apoi îi povestise tot, și boala fetii, starea ei de melancolie, de sălbăticie, ura pe care începuse s'o aibă împotriva maică-si. Pe Alexandru Dănilă asta îl turbură mai rău ca tot. Știa, dar nu rosti, că și maica lui murise nebună, și copiii lui se prăpădiseră de curând pentru că erau firavi și lesne atinși de boală. Gânduri cu care venise se potriveau și mai bine acum. Voia s'o convingă pe Zamfira să-și ia fata și să plece pentru un an, pentru mai mult, în altă țară. Bani aveau destui, cerea voie să le mai trimeată și ei. De ce să nu plece ? Nu era un obicei deprins în România, dar Italia era plină de englezoaice, Franța de străini și străine de toate neamurile. Fata era frumoasă, deșteaptă, se putea mărita acolo. De ce să aștepte să le îngroape Botoșanii de vii ? El le putea aștepta în drum, le putea duce până unde aveau să hotărască, putea să și stea o bucată de timp cu ele. Pentru străini era lesne să treacă drept rubedenie. Ea, Zamfira, mai fusese în țări străine, de ce se sălbăticese acum ? Zamfira n'avea cum să se împotrivească, vedea că are dreptate, dar îmbătrânise, îi era greu, vedea lucrurile cum le vedea tot târgul, cu « nu se cuvine », « nu e obiceiul », « ce-o să zică lumea » înainte. Alexandru Dănilă știuse însă totdeauna

s'o hotărăscă, s'o facă să creadă ca el. Cum aveau însă s'o hotărăscă și pe fată, pe ea care nu voia să se scoale dimineața, să vorbească cu o slugă, să iasă din odaia ei? Poate că tot el, Dănilă, avea mai multă putere, dar mai întâi trebuia să-l vadă pe el, pregătită încet, ca să nu se sperie, ca aseară la teatru. Spusese doar că i-ar face plăcere să-l vadă, dar nu vrea. Să vrea! Alexandru nu vrea să amâie, la ce bun? Dacă Ilinca era bolnavă, se aflau și în străinătate doctori, ba chiar mai buni decât aici.

Ilinca se sculase, ca în fiecare zi, cu amintirea nelimpede a unei nenorociri definitive, cu siguranța că nu mai are nimic de așteptat, că tot ce vine va fi gol, searbăd, greu de purtat, cu silă de mișcare, de silință, de lumină. Peste o clipă își făcuse loc în capul ei amintirea răului din noaptea trecută. O cuprinsese frigul. Avea să mai vie. Așa ceva nu era de îndurat. Era mai mult decât puterile unui om. Nimeni nu-i puteau ajuta. Venea ca un blsetem orbește, de neînlăturat. Era fără leac. În fața geamului cenușiu, un brad înaltă se clătina de vânt, se înclina tare. De lucrurile astea din odaie, care îi fuseseră atât de străine, de dușmane toată noaptea, n'avea să se mai poată apropia, ca de oamenii din oraș, dușmanii. Avea să vie maică-sa. Să-i vorbească dulce, să pună mâna pe ea, s'o desmierde, s'o roage mii de lucruri pe care nu le voia. Nu le voia. Nici pe maică-sa n'o voia. Nu mai putea s'o suferi. Ii venea să urle când o simțea aproape. Bradul din dreptul geamului se clătina, se apleca. Iar o zi, iar o noapte ca asta. Aseară, la teatru, Andrei, acolo în loje. N'are să-l mai vadă niciodată. Ar fi și prea târziu. Andrei crede acum că a avut dreptate, e sigur. Taică-său, nici pe el n'are să-l mai vadă. Nu se cuvine! Nimic nu se cuvine! Și ce se cuvine e desgustător, greu, nesuferit. Acum are să vie mama. Repede! repede! Să n'o mai vadă! Repede, ce? De-asta, repede, să n'o mai vadă. Nici răul, răul acela grozav să nu mai vie! Nebunia, care o așteaptă, pe care n'are cum s'o ocolească. Decât frica, mai bine să moară. Cu ce? cu ce? Are un pistol, dar e în iatacul Zamfirii. E un cuțit ascuțit în biroul lui taică-său, pus pe perete, pus pe perete într'o teacă de piele lângă pușcă, lângă tolba de vânătoare, ar fi bun. Să nu se întâlnească cu Zamfira numai. Singurul lucru e să nu șovăie. Repede. Trece prin două odăi reci. Din salon se aud glasuri. Vorbește cu vechilul.

Ho, ho ! Nu aude nimic. Ilinca se vede în oglinzi, lungă, subțire, cu halatul fâlfâind peste cămașa cu volane; are părul ciufulit și parcă fuge de cineva. Ii e frică. De cine fuge ? Cine e în urmă ? De cine fuge ? Parcă ar fi ea însăși propriul ei strigoi. Parcă e o nebună. O nebună ! Așa, ca în oglindă ar ajunge, dacă ar fi nebună, și s'ar opri în fața oglinzii, s'ar s.râmba, ar râde, ar țipa, i-ar fi frică de nebuna din oglindă ! Ușa biroului scârțâie lung, nedeschisă de mult. Înăuntru e praf și ger. Și aici e o oglindă. Să nu se vadă ! Ia cuțitul de pe perete și, cum l-a apucat, fuge, fuge cu el, uită ușa deschisă, se lovește de ziduri, de colțuri.

Bradul se clatină mereu în fața geamului. Candela trosnește ușor, cu feștila sfârșită. Nu mai aruncă lumina aceea ovală, oribilă pe zid. E bună și ziua la ceva. La ce e bună ziua ? Ce e bun ? Nimic, nimic ! Dacă vine acum Zamfira ? Repede, repede, să n'o vadă, nu vrea s'o mai vadă niciodată, cu privirea ei plânsă și rugătoare. Ce o roagă ? Să nu fie nenorocită, să nu fie bolnavă ? Parcă se poate ! Repede, repede ! Întâi cu dreapta la stânga, și pe urmă rezemi cuțitul și lovești încheetura dreaptă pe ascuțișul lui. Repede ! Bradul se clatină. Candela pâraie. Lucrurile încep să fugă, să fugă înapoi. E într'un gol mare, rece. În clipa următoare ar putea țipa, s'ar putea întâmpla ceva grozav, simte cum se apropie, se apropie ceva grozav. Uite cuțitul. Uitase cuțitul. Repede.

Când Zamfira intrase în odaia ei, să-i vorbească despre Alexandru și planurile lui, o găsisse pe Ilinca leșinată în mijlocul patului, cu mâinile în lături, din care curgeau două șiroaie, îmbibău cearceaful, salteaua, se prelingeau pe jos, pe covor. Era prea slabă ca să se trezească din leșin, și sângele curgea mereu. N'au mai putut s'o deștepte.

Fata s'a prăpădit până în prânz, pentrucă stătuse singură așa, mai mult de jumătate de ceas. Taică-său a plecat înapoi la Cernăuți, și nu l-a mai văzut nimeni din cei ce-l cunoscuseră la Iași sau la Botoșani, iar Zamfira s'a închis în casă, singură, bătrână, bocitoare ca o cucuvea, așteptând s'o ia Dumnezeu, care uitase de ea, până aproape de războiul cel mare.

Moartea Ilinchii s'a întâmplat în luna Februarie a anului 1880.

LUCIA DEMETRIUS

PRINȚUL CU MASCĂ DE CERB

Pădurea țeapănă, lacul tăios sunt și acuma
Unde-au căzut oglinda și peria, răsărite.
Locul îl știa numa
Cerbul bătrân cu coarnele tocite.

Vânătorul cutează, între hălci săgetatul.
Cu lacrimi cerbul și-a plâns împrumutata ursită,
Prinț de sânge era vânatul,
Băuse doar dintr'o urmă de copită.

Mâna și arcul au săgetat,
In păclă însă ochiul greșise. Și azi
Vânătorul plânge sângele nedeslegat
Din basmul sfârșit în păduri urcătoare de brazi.

P A C E

Înălțimea a limpezit toate tărâmurile, —
Pentru privit e acest mereu început.
Ca pe un steag, unice au căzut,
S'au așezat țăriile și palorile.

O, nu schimba culorile!
Mă va durea sufletul.
Nu îmi lua pacea înaltelor domuri
Cu o schimbare de tonuri.

N A R C I S

Narcis a fost prins în capcana oglinzii,
Privirile l-au legat de pârâu.
Să se ridice nu poate, căci pe sine s'ar pierde,
S'ar risipi din tăinuitul desfrâu.

Unde s'o fi ascuns Echo
Când se aude și din peșteri și din pădure?
Pentru Narcis a pierit zâna Echo din iubire —
Să-l cheme, să-l cheme mereu, e glas fără făptură.

Narcis se frământă 'n capcana oglinzii.
Se-upleacă peste cel înecat, întreg să-l admire,
Să vadă de i se tulbură fața sau unda,
Se resfrânge în apă ca în închipuire.

A început să-l acopere floarea mortului tânăr.
Cu brațul prins de țărână
Să se mângâie ar vrea, dar nu e 'n adânc.
Ci el își zâmbește 'nainte, se 'ngână:

« — De te-aș fi cunoscut, chip ce desfată,
Nu într'o apă înșelătoare mereu.
O, Narcis de-ai ieși din privirea-mi muiată,
O, de nu aș fi veșnic eu !

C. I. ȘICLOVANU

CERCURI

I

Osândirile, nestăvilite,
O mie de lațuri mi-au întins.
Mă feream, dar sborul îmi obosea teama.
Rând pe rând,
Morțile le-am sărutat
Și-am trecut mai departe.
Până la Tine, Dăruitorule,
Până la cercul de foc al neclintirii Tale,
Am înduplecat,
Istovind în făgăduință,
Și ultima moarte.

II

Pentru care împlinire
Imi golești, Doamne, cântecul de soare
Ca pe un sbor, de aripi?
Zorii pe care Ți-i adaug apunând,
Cuvântul ce Ți-l cresc cu adierea mea
Și neîntinații ochi cu care Iți sporesc lumina
Vor fi deajuns să-Ți ocrotească veghea?

Mari freamăte se-alungă și se strâng
In ceața ce ne-ascunde pe-amândoi.

III

O, Bunule, m'am amăgit de-atâtea ori
Că nu ești nici în îndemn,
Nici în ajungere
Și nici măcar în îndoială.
Cum, oare, de nu Te-am putut vedea
Când, nefîndupecat, svârleai
Pe mări încrâncenate argonaute sboruri,
Ce-mi risipeau în patru vânturi rănilile
De m'am trezit descătușat de ele?

De undeva, străină, doar o umbră
Imi amintește-atotputernicia Ta.

IV

Să nu Te pierd,
M'am strâns în mine ca 'ntr'un sâmbur,
Puternic închizându-Te 'nlăuntru,
In coaja de nespart a disperării.
Atunci, doar, când Te voi atinge
Reci fulgere, fără astâmpăr,
Și cercuri de 'ntuneric, nesfârșite,
Cu încheștarea lor sfâșietoare,
Vei ști, desferecându-Te, ce 'nseamnă
Neiertătoarea 'mbrățișare a morții.

V

Din ce mi-ai adunat
Nimic n'ai suferit, Dăruitorule,
Și totuși ce îndurerată Ți-e 'mplinirea.
De Ți-aș putea mai viu cuprinde visul
Nimic nu m'ar opri să-l întregesc
Cu jertfa de-a rămâne-asemeni lui.
Mi-ar fi mai neîngenunchiată bucuria
Știindu-mă părtaș la rod cu Tine.

Culesul de ne va găsi alături
Iți voi întoarce darul, împăcat.

VI

Nu Te-am păstrat pentru azururi, Doamne,
Ci pentru cerul ars sub care curg.
De bolovanii lui îmi sparg lumina
Ce sare, oarbă 'n țăndări de amurg.
In râsul lui adânc mă prăvălesc
Ca într'un fund de turbure cascadă.
Dacă nu ești în vuetul de jos
Și nici acolo, unic, la izvor
Inseamnă că Te sfâșii lângă mine
Ca să mă 'nveți durerea pe 'ndelete.

Pe țărmul unor zări nemaiaținse
Nisipuri oarbe îmi adulmecă zadarul.

VII

Ingemănat în limpezimi cu Tine,
Port multe din miresmele minunii
Pe ramurile mele timpurii.
Când, greu de rod, m'o scutura furtuna
Nu-mi voi întoarce fruntea dela Tine
Și nici nu-mi voi culege stelele căzute.

Sub boarea viului Tău cântec
Fecunda țarină a desmierdării
Mă va rodi în noua primăvară.

VIII

Cercuri, nesfârșite cercuri mă strâng.
Din ele n'ai să poți să mă desprinzi
Cât ești cu mine una, înlăuntru.
Steaua care Te soarbe lacom nu e stea
Ci ochiul meu ce Te pândește din ungher.
E 'nfricoșarea care mi Te vrea
Alătura, fereastră înspre culmi.
Știu că lumina înflorită în mine
Nu-i decât umbra Ta care-mi rodește,
Dar cine ar putea să stăvilească
Neînțeleșul vânt ce ne tot paște
Și care înalță, uriașă,
Vecia ca pe-un munte între noi?

IX

Ciudatul freamăt care, larg, Te sună
Ca pe-un suspin de tulnic peste hău,
Imi dă de veste pururi pe ce pisc
I-aprinzi luminii limpezile focuri.

Trudind pe urmă-Ţi,
Nevolnic mă împart atâtor umbre,
Că niciodată n'am s'ajung
Secata stea să mi-o 'nfloresc
La flacările cântecului Tău.

AUREL CHIRESCU

CARACTER ȘI CRITICĂ

I

Rareori am văzut priviri mai încordate decât ale debutanților care, prezentându-ți opera lor — un mănunchi de poezii, o nuvelă, o dramă chiar — așteaptă un cuvânt la această întrebare:

— Am sau n'am talent?

Valuri de scrisori, însoțite mai ales de versuri, bat la poarta unei reviste, cum odinioară întrebători se îndreptau spre oracolul dela Delphi. Iar iubitorii, ca să nu zic cunoscătorii de literatură, sunt neconținut solicitați să dea mult așteptatul răspuns de acoladă noilor veniți.

Nu există un studiu asupra debutului în literatură.

Lacuna se explică prin puțină atenție dată problemelor de creativitate și de caracterologie literară. Dar terenul trebuie să fie desțelenit. Materialul va aduce lumină în aceste direcții neexplorate. Vom conveni că este un spectacol interesant să urmărești gesturile prime ale scriitorilor privite ca simptome ale firii lor.

Pentru a indica numai extremele, mă voi mărgini să aleg două tipuri contrastante din literatura noastră.

Avem în notele lui I. B u d a i - D e l e a n u material fragmentar din care putem reconstitui o parte numai din tensiunea și trăsăturile de caracter din care a crescut *Tiganiada*. Nu mă ocup aici de caracterul operei în sine, chestiune pe care voi atinge-o mai târziu într'un alt context, când voi privi opera ca un mijloc de a caracteriza generația sa. Deocamdată, relevez numai că scriitorul acesta reprezintă un caz cîm greu i-am găsi pereche într'alte literaturi. Debutul său a fost ursit să rămâie postum și

marchează, odată cu începutul beletristicii noastre, și una din culminațiile ei, cu atât mai impunătoare cu cât opera rămâne izolată. Să stăruiești până la capăt întru desăvârșirea unei astfel de creațiuni, fără să ai un public format, lucrând între străini departe de neamul tău, fără o tradiție de limbă a poeziei și fără măcar de a spera că vei fi odată tipărit — fie și postum — iată atâtea trăsături pe care nu le putea ilustra decât una din formele cele mai alese ale caracterului.

Deși într'alte condiții și proporții, — aceluiași tip îi aparține și Grigore Alecsandrescu. Intre Budai-Deleanu și el stă o generație și o întregă dezvoltare beletristică. În constelația debutului său, a jucat un rol, între alții și înaintașul său Iancu Văcărescu — care i-a prezis un viitor frumos în poezie. Cum se întâmplă adesea, vârva a pornit din cercul colegilor de școală ai tânărului poet.

Un altul s'ar fi mulțumit cu gloriola; dar aici apare o trăsătură de caracter la tânărul care se știe și se vrea închinat poeziei. Debutantul nu căuta un patron și nu cerea o prefață-blazon. Era dintr'o altă substanță. Il interesa nu să pară, ci să-și împlinească destinul creator. Din această nevoie, a pornit *Epistola* sa către I. Văcărescu. Nu se îndoia de chemarea de poet, dar era neliniștit asupra căilor proprii. Când se naște un poet, natura hotărăște și genul — *felul* — scrierii lui? Intreaga epistolă este străbătută de chinuitoarea întrebare asupra propriilor mijloace de expresie. Este conflictul dintre avânturile sufletului și ochiul spiritului critic.

Epistola aceasta este prima psihogramă de caracterologie, în poezia noastră. Critica este concepută ca un factor de creativitate.

Dar și pentru Grigore Alecsandrescu și pentru urmașii săi, materialul documentar din anii de formațiune este redus. De abia la Eminescu avem posibilitatea de a privi problema debutului într'un câmp mai larg. Este ceea ce vom face în prezenta cercetare, după ce mai întâi vom arăta cerințele și limitele previzibilității în literatură.

Mai întâi este nevoie să delimităm problema, schițând tipul opus: debutul scriitorului la care nu predomină nevoia de a fi, ci aceea de a părea.

Tipul acesta este atât de frecvent și are atât de multe variante, încât voi alcătui din nenumăratele lui întrupări o singură imagine.

Și pentrucă e nevoie de un semn de recunoaștere, voi pune-o sub paza unui ilustru experimentator, care și-a aninat numele cronicarului Urechea, devenind V. A. Urechia.

Toți de aceeași ființă au simțit nevoia unui patronaj. Neputându-l înscrie pe cartea de vizită, l-au afișat la fiecare prilej. Cel puțin personajul-simbol și-a ales ca patron un nume din trecut. Era oarecum o podoabă căutată. Cei mai noi au nevoie de un patron contimporan... Pe unul l-a prezentat în templul literelor Vasile Alecsandri; cutare a avut o prefață elogioasă dela însuși Caragiale; pe X l-a aplaudat la scenă deschisă însuși Delavrancea; domnul Alfa a primit acolada de mare poet dela Macedonski; domnului Omega însuși Maiorescu i-a scris patru rânduri de prefață concludentă. În sfârșit unul a fost uns pe frunte cu mirul lui Cincinat Pavelescu; iar altul cu acela al distincției argheziene.

Pentru comemorarea veșnică a distincției, fiecare și-ar anina la patronimic numele celui ce i-a prezidat debutul, dacă ar fi uzul.

În lipsa acestuia și neputând purta o decorație sau un ordin comemorativ își amintesc totuși patronul cu orice prilej, în amintiri, în discursuri festive, în articole omagiale. Din numele prevestitorului radiază ceva ca un nimb de care eroul nostru are nevoie ca de un hrisov de noblețe. Tipul acesta a fost încondeiat de N. Iorga, atunci când a făcut portretul lui V. A. Urcche. Dar Iorga s'a lăsat prea mult dus de trăsăturile proprii și oarecum anecdotice ale eroului său așa încât aspectul tipic e necesar să fie conturat.

Elementul fără de care nu poate să trăiască acest fel de viețuitoare este sgomotul. Descartes zicea «cuget, deci exist», eroii acestui fel de a fi își zic: fac sgomot, deci exist. De aici nevoia de a organiza adulațiile. Pentru aceștia aplauzele, succese fie și de o zi, claca de presă și de teatru împreună cu toate abilitățile de a se vârî în atenția publică sunt tot atât de indispensabile ca și aerul pe care îl respiră. Portretele acestor vânători ai succesului circulă prin gazete, ca și interviurile. Colecția prefețelor și dedicațiilor oferă material amuzant pentru a-i caracteriza. Cum obțin 2—3 rânduri dela un scriitor consacrat, le publică și, dacă nu le au, țin să amintească în public atenția binevoitoare atitudini dedicându-și patronului prima operă în semn de recunoștință pentru căldura cu care a recomandat «întăia mea încercare». Și ca în operetele unde aceeași suită se învârtește circular de mai

multe ori din culise pe scenă, pancartele scriitorilor și dedicațiilor apar la ocazii festive, la radio, banchete, etc.

Dela debut, se organizează astfel o tehnică a difuzării celor care simt mereu nevoia să li se spuie că au talent și mulțimile ascultă cu evlavie oracolele. Cei deprinși dela început astfel vor lua o cută pentru totdeauna.

Mai târziu, după ce literatura le-a făcut oficiul de trambulină, cei mai mulți, oricare le-ar fi îndeletnicirea principală, păstrează din contactul cu lirica sau cu teatrul o înclinare de vorbire ornamentală care acoperă adesea ceva gol și umflat. Iar Apollo jignit prin falsul lor cult le transformă opera de mai târziu într'o colecție de expresii care ar face să pălească pe celebrul Joseph Pruchomme.

Ar plăti cât o poemă să urmărim în scrisul lor de mai târziu pe acești falsi slujitori ai muzelor. Tipul acesta trebuie neapărat să aibă înclinări de om social, dar nu pentru a sluji ci pentru a circula; și oriunde apar reprezentanții lui, se simt chemați să-și înfigă « drapelul convingerilor ferme și definitive ».

Dar destul cu tipul exhibiționistului. Frecvența acestui amestec de operetă, reclamă și adulație nu trebuie să ne depărteze de problema valorilor. Dimpotrivă, cu cât circulă mai mult hârtia devalorizată, cu atât grija de a descoperi filoanele de aur este mai îndreptățită. Am pus în acest prim capitol față în față cele două tipuri de scriitori pentrucă, dela început, contrastul ne arată că undeva pe terenul acelei forme de vicață care este caracterul trebuie să se caute simptomele adevăratei valori manifestate încă dela debut, așa cum sunt semne care arată comorile ascunse.

II

Se vede că atari întrebări: ce ne spun debuturile scriitorilor (în care cuprindem și scrisul lor nepublicat) despre destinul lor, au mare putere de a frământa tineretul anilor de formațiune, pentrucă rareori am văzut mai încordată atențiune la ascultătorii prelegerilor de literatură decât atunci când, fie și întâmplător, am aruncat această întrebare:

— Poate fi vorba de previzibilitate în creațiunea literară?

De altă parte, observați cu ce atenție urmărește publicul mare vaticinările trepidelor foiletoniste. Setea cu care, nu numai debutanții și publicul mare, dar și cunoscătorii așteaptă un răspuns la atari întrebări, este un semn că, dincolo de problema succesului sau nesuccesului, este vorba de ceva mai tainic: de trăsăturile adânc sădite în ființa noastră și de posibilitatea de a scoate la iveală darul născut al fiecăruia.

Dincolo de simptomele, ca să nu zic însușirile individuale, putem oare găsi o cale pentru a descifra ceva din însuși destinul creator condiționat de anumite trăsături?

Atari probleme (dar nu în legătură cu literatura) au agitat sub forme felurite conștiința vremurilor. Astrologia, fizionomia, chiromancia, iar mai târziu chiar și grafologia au căutat să afle ceva din zodia fiecăruia.

Reținem că, dincolo de felurimea căilor, pretutindeni se urmăreau *semnele*.

Dar pe cât de răscolitoare e problema aceasta, pe atât de absentă este în bibliografiile de istorie, critică și estetică literară. Aș fi foarte recunoscător acelora care mi-ar arăta că mă înșel, semnalându-mi, dacă nu monografiile, măcar încercări oricât de modeste. Bibliografiile marilor poeți conțin uneori pagini despre începuturile lor. Dar aceasta întâmplător și nu sub unghiul previzibilității, care ne interesează aici. Iar cine urmărește desbaterile din congresele amintitelor discipline, constată că s'a vorbit ce vreți, numai despre ce ne spun începuturile marilor creatori, cu privire la destinul lor de mai târziu, nimic, nimic.

Numai figurile eroilor, profeților și sfinților, pentru că au răscolit mai mult conștiința popoarelor, au dat prilej la unele legende și mituri, care, printr'anumite întâmplări ale nașterii și copilăriei, uneori prin visuri, au prevestit că ne aflăm în fața unei zodii-minune. În privința aceasta, există un studiu despre nașterea eroului predestinat, așa cum apare în anumite mituri Cirus, Moise, Romus și Remus, etc.

Prin opoziție cu tipul acesta, s'a născut, așa cum se întâmplă adesea în folclor, tipul opus: acel al pigmeului și sceleratului predestinat. În literatura noastră, *H a s d e u* a fost și aici deschizător de cale, atunci când a scris romanul său de tinerețe *Ursita*, din nefericire rămas neterminat.

Dar pe când eroii fie ai faptei, fie ai credinței și chiar pigmeii au fost considerați sub raportul acesta al predestinării și previzibilității, materialul cu privire la destinul creator al poezilor, n'a fost adunat, necum sistematizat și adâncit.

Lucrul este cu atât mai de mirare cu cât dela romantică și până astăzi a prosperat mult forma nuvelei și a romanului de artist, în care însă nu creativitatea începuturilor este esențialul, ci afirmarea deplină. De altminteri, romanul de artist ca și biografiile romanțate urmăresc mai mult anecdotică vieții decât opera. Iar când întâmplător un roman își propune să zugrăvească amănunțit și sbuciumul creator, așa cum a făcut Romain Rolland în romanul de mari proporții *Jean-Cristophe*, descrierea adolescenței e dominată de conturul biografic. În centrul romanului stă în chip semnificativ viața nu a unui poet ci a unui muzicant. Lucrul este explicabil, în genere muzicantul fiind mai precoce decât poetul.

Putința de a prevedea existența unui poet rămâne o problemă a viitorului. Și dacă știința nu s'a ocupat de ea până acum, este și pentru că ideea aceasta de a prevedea deșteaptă prea mult cor-tegiul de procedee mecanizate, care n'au ce căuta în literatură.

III

Toate considerațiunile acestea arată cât de necesar este să precizăm condițiile unei atari investigații.

În primul rând, este de subliniat că, în sectorul acesta, nu avem altă cale de a intui și de a transmite altora intuiția noastră, decât pe aceea a expresiei.

Dar pubertatea și adolescența su nt vârstele marilor expansiuni și deci deosebit de prielnice manifestărilor vecine cu expresia. La vârsta aceasta, virtuozitatea, ca să nu zic îndemânarea iese uneori nestânjenit la iveală. O anumită elocvență a frazei, oarecare sonoritate, uneori chiar temperatura unei pagini dau prilej nu numai amatorilor, dar chiar cunoscătorilor de a se amăgi. Pe baza unei duzini de pagini publicate prin periodice, de câte ori n'am auzit circulând buna-vestire: « s'a născut un nou Eminescu, Coșbuc, etc., etc. ».

Când răsfoiești criticele foileton, înregistrezi deseori cazuri de prevederi și valorificări desmințite. De altă parte, răceala și nega-

țiunea întâmpină adesea pe scriitorii urșiți să rămână. Ca instrument de vaticinări, « poșta redacției », a devenit o instituție națională. Și unii auguri își ticluiesc astfel corespondența încât să-și asigure folosul marilor descoperiri și îndrumări. Este o atitudine asemănătoare celor care cumpără multe lozuri la loterie: poate unul dintre ele va ieși câștigător.

Toate acestea arată cât de necesară este o critică de prevedere.

La rândul lor, cercurile și saloanele literare își recrutează prezența mereu înprospătată a debutanților, speculând nevoia acestora de un pronostic favorabil. Adesea amfitrionul își dă părerea cum papagalul își prezintă în cioc prezicerea.

Oricât s'ar părea de neînsemnate atari manifestări ale vieții literare, sunt numai o searbădă supraviețuire a unei străvechi trăsături omenești, care, într'anumite momente, a stăpânit nu numai masele, dar și pe unii cunoscători. Dela omul din popor până la regi și împărați șiruri nesfârșite au bătut la poarta care ascunde cunoașterea de sine și prevederea valorilor.

Faptele sunt prea numeroase și prea revin mereu, ca să nu semnalizeze necesitatea unei adânciri critice. Este un domeniu propriu, care cere să fie constituit într'o disciplină. În ce privește cunoașterea omului în genere, nu a poetului, nevoia de previzibilitate își caută azi instrumente de îndestulare în institute și laboratoare. Fiind vorba de cerințele practice ale vieții, vechea lozincă a științei: « savoir pour prévoir » își are aici îndreptățirea.

Altfel stau lucrurile, când este vorba de domeniul atât de gingaș în aparență, dar adânc în fond, al poeziei.

O primă greutate este aceea a vârstei.

Ieșit din copilăria, care, în linii generale, este o adaptare, debutantul este de obicei în faza pubertății și adolescenței. Vârsta aceasta corespunde unui tip, dacă nu de destrămăre, în orice caz de tranziție, când drumul copilăriei a fost părăsit și alt făgaș nu există.

Este o poziție față de existență, care nouă, în perspectiva întregii vieți, ni se pare tranzitorie, dar care fiind o realitate în ea însăși trebuie să fie văzută caracterologic.

Anticipând cele ce vom avea de spus asupra tipologiei umane ca mijloc de a încadra caracterele, amintesc aici că filosoful K a r l

Jaspers, ocupându-se de diferitele poziții față de lume și de tipurile corespunzătoare, deosebește trei tipuri: unul deplin încadrat datinelor tradiționale în viață, în religie, în formele de artă; tipul nihilistului, al destrămatului și uneori al haotecului, pentru care vechile suporturi nu mai există, iar altele nouă nu i-au luat locul; în sfârșit, tipul creatorului prometeean de noi valori, care dă lumii, pentru multă vreme, un nou sens, forme noi și o nouă tradiție.

Adolescența, prin natura ei, aparține tipului al doilea. Dacă o privim istoric, este o fază de tranziție. Dar ea are răspiccate caractere și poate da signatura unei întregi epoci. Poetul vremii moderne, care a dat expresie tragică acestor zbateri între cer și pământ, este H. Ibsen.

Cercetări recente asupra caracterului pubertății, vârsta începuturilor literare nepublicate, arată că aceasta corespunde tipului haotic și de negațiune stabilit de Jaspers. Limita fixă a quo și ad quem nu există. La noi, am cunoscut tineri ajunși la maturitate, care-și intitulau volumele de critică: *Nu*; *Negativism*, etc. Toate valorile erau răsturnate. Dacă ar fi fost numai gesturi individuale, lucrul n'ar fi fost relevant. Dar o întreagă configurație în critică și anumite preferințe ridicau pe scut tipul destrămatului, de care ne-am ocupat în *Prolegomena arghezi*ana.

De altminteri, sunt în literatură anumite motive caracteristice pentru faza nemulțumirilor, însoțite de avântul spre zărilor necunoscutului. În privința aceasta, este tipic motivul pornelii pe un drum fără capăt. Este motivul care, începând cu simboțiștii noștri, dela Macedonski și Minulescu până azi, dă signatura unei bune părți nu numai din lirica, dar și din întreaga noastră beletristică, începând, în teatru, de pildă, cu acea piatră de hotar reprezentată prin *Solii păcii* de St. Petică.

La început, fazele unei noi îndrumări literare au ceva din caracterul tumultos și uneori chiar haotic al tipului relevat de Jaspers.

Frământarea cea mai adâncă a puberilor și a adolescenților vine tocmai din faptul că, fiind în ebuliție, nu știu ce fierbe în ei, necum unde să se oprească. De aceea, debutanții au nevoie de un critic-confesor, de un prieten care să se aplece cu atenție asupra lor. Este tipul schițat în acel duo care este critica asupra lui I. Minulescu din poezia *Poezia română de azi*.

Mai târziu, critica noastră modernistă n'a putut stăruii pe calea aceasta pentru că, fiind mânuită de scriitorii care, în anii lor de formațiune, n'au trăit intens problematica nouă, au căutat mai târziu să-și dea lor iluzia și poezilor impresia că sunt de o ființă cu inovatorii, deși sensibilitatea și întregul stil de viață îi desminte.

Critica de supralicitare este și ea un capitol din complexul caracter și critică.

Debutanții însă primesc bucurosi supralicitările.

Am cunoscut tineri atât de emoționați de atenția dată primelor manifestări încât glasul li se tăia, pentru că nebuloasa din ei — și vai de adolescentul care nu este o nebuloasă! — lupta zadarnic să prindă contur, iar ei se simțeau încă departe de a putea stăpâni lumea care se sbătea în sufletul lor.

Tipul acesta s'a realizat la noi întâi prin S t. P e t i c ă, poetul care — și pe tercnul ideologic — l-a reprezentat ca nimeni altul. Era firesc lucru ca Maiorescu să vadă în el confuzie și să osândească. Și acum mă urmărește negrăita expresie din privirea lui St. Petică, atunci când a părăsit sala de examen unde căzuse asupra lui verdictul maiorescian. S'ar fi zis că prospețimea și mândria unui răsărit de soare făcea una cu un sângeros amurg prevestitor... Rare ori am simțit mai viu conflictul între două lumi și două tipuri de oameni.

Tânărul osândit atunci era tipul contrar, care arăta necesitatea altor forme. Cum vechii Traci trimeteau solie lui Zamolxe printr'un sol ispășitor aruncat spre cer și prins în sulite, la fel acest poet mucenic sângera de dorul altor lumi. Și mi-l întru-chipez închizându-și ochii în muzica acestor versuri de odă la o urnă elină:

Cântarea care n'a fost scrisă
E mai frumoasă ca oricare...

În atmosfera aceasta, nu este de mirare că prind isprăvile unor precizatori de speța celui zugrăvit de anticul L u k i a n din S a m o s a t a în satira *Alexandru sau Profetul mincinos*. Pentru a ne apropia în parte conținutul acestei opere, relevăm că există un paralelism între ea și motivul basmelor care circulă și la noi despre eroul care izbuteste să cunoască limba deosebitelor animale și prin aceasta dobândește o putere suprafirească.

În liniile ei mari, opera lui Lukian este transpunerea în satiră și ironie a eroului care, devenit stăpân pe limba animalelor, știe ce se va întâmpla. Fără pregătire, fără muncă și fără niciun dar deosebit, el izbutește să amăgească, speculând setea de profeții mincinoase a mulțimilor.

Iată cum procedează acest erou. Inchide un pui de șarpe de casă într'un ou de găscă astupat cu un dop și ascunde oul într'o mlaștină. Simulând delirul profetic, târăște după sine mulțime de gură-cască și, ca sub o inspirație divină, prinde oul într'o cupă, apoi arată celor uimiți cum puiul de șarpe (animalul este și simbol al zeului Asklepios) se încolăcește pe degetul său. Prin diferite tertipuri, izbutește să facă pe cetățeni a crede că șarpele este însuși zeul Asklepios. În scopul acesta el arată mulțimilor pe șarpele cel mare al casei și izbutește să facă pe cetățeni a crede că puiul a crescut în chip miraculos, semn că este într'adevăr o zeitate.

Isprăvi de felul acesta sunt curente și în critica literară, unde foiletonistul se simte obligat să descopere un poet măcar odată pe an.

Popularitatea criticilor care vorbesc de manifestările tinerești prezentate ca debuturi miraculoase este asigurată. La rândul său, descoperitorul este preamărit de beneficiari. Se naște astfel un cerc de menajări și laudă reciproce. Bagheta magică se ferește de a lovi; dimpotrivă, mângâie ușor la dreapta și la stânga, pipăind terenul pentru noi candidați la descoperirile miraculoase.

În acest chip, prosperă tipul criticului care știe să fie bine cu cât mai multă lume. Ici o vorbă bună, dincolo un surâs amical, în stânga o privire de încurajare, la dreapta un semn de « înainte »!

Este piedestalul oportunist care asigură mântuitorului beneficiul abilităților sale. Criticii de felul acesta nu știu și nu pot să fie singuri. Merg pe calea bătătorită și devin eroii exhibiționismului. Iar cei proclamați precum și toți cei ce așteaptă să le vie rândul alcătuesc corul de preamărire a felului acesta de a face critică. Nu poate fi vorba aici de o funcțiune socială, pentru că tipul omului social este caracterizat printr'o completă lepădare de sine și subordonare față de nevoile superioare.

Înjghebăm astfel valori nu atât din ceea ce reprezintă cutare sau cutare augur, cât din funcțiunea de augur, așa cum o vor can-

didații prorocirilor amăgitoare. Dar toate aceste dansuri pe funii ne răpesc o bagatelă: vremea care ar trebui închinată adâncirii marilor probleme.

Foiletonismul curent nu înțelege de ce un Maiorescu, de pildă, care cunoștea aproape tot ce se publica mai remarcabil în țara sa, a fost totuși atât de sobru și măsurat, când a vorbit de poeții tineri. Increderea lui robustă în valoarea ce se impune dela sine îl făcea sceptic asupra criticei care stăruiește în comentarii destinate publicului larg. Și apoi el reprezintă o reacțiune aristocratică împotriva proclamărilor și prorocirilor anterioare, mult mai înrudite cu baterile de tobă de azi decât s'ar crede și ar trebui.

În caracterologia criticei noastre contemporane, apare astfel o paradoxală trăsătură: maiorescianism stropit cu aghiasma care pe vremuri se numea takism. Relevez faptul pentru că nu este un fenomen izolat. Într'un capitol viitor, vom vedea înfrățirea aceasta chiar și în filosofie, sub forma unui semnificativ elogiu al inconsecvenței.

Într'unele privințe, estetizării democrației de azi au mai multă înrudire cu epoca premaioresciană decât s'ar crede. Când te uiți la resorturile culturale ale acestora, la pregătirea lor, la izvoarele exclusiv franceze și la dogmatismul care se încaieră adesea cu un impresionism naiv, îți dai seama că firele de înrudire nu duc spre felul maiorescian. Acesta conținea virtual necesitatea științei, cu tot ce decurge de aici pentru pregătirea specială cerută de adâncirea fenomenului românesc.

Calul de bătaie al autonomiei esteticului — ca și cum ar fi ceva autonom pe lumea aceasta! — nu este decât un aspect al nepregătirii pentru captarea și adâncirea specificului românesc. De aici, oscilările acestei critice între dogmatism și impresionism. Dacă autonomia artei ne scutește dogmatic de orice legături cu disciplinele învecinate, iar poezia este o cetățuie în mijlocul lumii — de ce să nu adoptăm această strategie atât de comodă, care ne liberează de multiple cerințe și face ca o carte de versuri, de pildă, să fie ceva deplin izolat?

Cât privește tactica valorificărilor periodice, pentru că nu au la îndemână meșteșugul eroului lui Lukian: acela de a substitui micului animal domestic pe cel mare, pentru a proba astfel prin creșterea miraculoasă prezența zeului, acești critici se folosesc de

orice operă nouă a poeților-minune, o umflă până la dimensiunile universului, pentru a face pe naivi să creadă că așa s'a întâmplat, precum dâșii au căutat.

Din critica zilnică, procedeul trece în monografii de istorie literară. Ajungem astfel la un nou tip de critică: sub masca științei, critica de adulație, căreia se cuvine să-i facem onorurile unei atenții speciale.

D. CARACOSTEA

TEXTE ȘI DOCUMENTE

LEXICONUL ROMÂNESC-NEMȚESC A LUI ION BUDAI-DELEANU

CELE DOUĂ PREFEȚE

Ion Budai-Deleanu are locul său bine hotărât în istoria literaturii române, prin fragmentul de poemă epică *Țiganiada*. Activitatea sa în domeniul istoric și filologic a fost cercetată însă mai puțin temeinic, deși în ultimul timp interesul pentru acest multilateral, harnic și interesant latinist a crescut.

Studiul lui Alex. Ciorănescu despre *Scrierile istorice ale lui Ioan Budai-Deleanu* aduce o lumină nouă cu privire la cunoștințele sale de istorie și la contribuția pe care el a adus-o la vremea sa întâilor cercetări istorice românești ¹⁾. Daș cercetarea lui Al. Ciorănescu se desprinde singuratecă din mijlocul rarelor studii ce au fost închinat acestui enciclopedic învățat și adevărat om al renașterii românești culturale. Mai de mult Gh. Bogdan-Duică a atins problema influenței germane în *Țiganiada*, nu a adâncit însă și epuizat legătura lui Budai-Deleanu cu literatura și știința germană ²⁾.

E adevărat că opera științifică a lui Budai-Deleanu se găsește împrăștiată prin nenumărate manuscrise, dintre care o parte se află la Academia Română. Totuși este surprinzător că până astăzi lexicoanele sale nu au fost cercetate mai în amănunțimi și că mai ales lexiconul româno-german, a fost trecut cu vederea de către germaniștii noștri.

Este adevărat că Gh. Cardaș în introducerea la ediția sa din *Țiganiada* a citat unele fragmente din prefața lexiconului româno-

---

¹⁾ Alex. Ciorănescu, *Opera istorică a lui Budai-Deleanu în Cercetări Literare* de N. Cartoian, Vol. II.

²⁾ Gh. Bogdan-Duică, *Despre Țiganiada lui Budai-Deleanu*, partea I. Înfrâuririle germane, București 1902. (Extras din *Convorbiri Literare*, Anul XXXV, 190).

german¹⁾. Dar el n'a făcut lucrul acesta decât spre a stabili anumite date biografice cu privire la Budai-Deleanu.

Lexiconul românesc-nemțesc al lui Ion Budai-Deleanu nu este cel mai vechi dicționar pe care-l avem; fiindcă în 1788 apare dicționarul lui Ioan Molnar²⁾. Lexiconul lui Budai-Deleanu, rămas nepublicat, e desigur și el început înainte de 1800, dacă ne luăm după bunul de tipar dat pe unul din manuscrise — și anume pe manuscrisul socotit definitiv de autor — și care e din 14 Aprilie 1818. De altfel autorul mărturisește în prefața românească a lexiconului că a început să lucreze la el cu treizeci și șase de ani ani în urmă, ceea ce înseamnă că atât concepția lucrării cât și începutul ei datează din 1782.

El era de altfel cunoscut, cum remarcă Gh. Cardaș, de Engel la 1806 și de Gh. Șincai la 1829. După însăși mărturisirea lui Budai din prefața românească, el a pornit lucrul la acest dicționar la Viena, în 1783, când a început să adune cuvinte și să le pue la rând după alfabet, lucrând neîncetat la orânduirea și întregirea materialului timp de treizeci și cinci de ani.

Deasemeni, în ce privește proporțiile, lexiconul lui Budai-Deleanu ni se înfățișează cu mult mai bogat decât « micul dicționar româno-german și germano-român » al lui Clemens Andreas sau chiar decât « vocabularul » lui Ion Molnar. Ion Budai-Deleanu a vrut să facă o operă de proporții mai mari, folosindu-se de toate cunoștințele sale filologice și lingvistice, care erau destul de ramificate și de adânci.

Firește că la începutul veacului al XVIII-lea dicționarele mixte româno-germano-latino-maghiare deveniseră o modă, cum e de pildă dicționarul lui Clain. În orice caz faptul că în cele două decenii dela începutul veacului XIX apar mai multe dicționare germano-române și româno-germane e o dovadă cât de viu era contactul latinșiștilor români și al lumii intelectuale române în genere cu știința și literatura germană. Desigur că aceste dicționare au avut și o latură propagandistică, latinșiștii voind să facă limba românească cunoscută și să scoată în relief caracterul ei latin, lucru ce reiese clar din lexiconul lui Budai-Deleanu. Dar erau și motive practice care provocau apariția acestor dicționare și anume rolul covârșitor pe care-l jucau latinșiștii în politica și administrația imperiului sau după ocuparea Bucovinei.

* * *

¹⁾ Ion Budai-Deleanu, *Figaniada*. Ed. II-a de Gh. Cardaș. București, 1928, p. VIII și XVIII.

²⁾ Ion Sân-Giorgiu, *Deutscher in der rumänischen literatur*. Sonderabdruck aus « Deutsche Vierteljahrschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte » Jahrgang XVII, Heft 4, S. 463.

Dicționarul lui Ion Budai-Deleanu se găsește la Academia Română în mai multe versiuni manuscrise, dintre care unul, care are un bun de tipar din 1818, pare să fie cel definitiv, adică cel destinat de autor tiparului. El cuprinde numai «lexiconul românesc-nemțesc» și este complet, adică dela prima și până la ultima literă a alfabetului. E scris foarte citeț, partea germană cu litere gotice, iar partea românească cu litere cirilice. E probabil o copie, în orice caz este o versiune revizuită a unui text mai vechiu, care și acesta se găsește necomplet printre manuscrisele Academiei Române.

Lexiconul româno-german, compus din patru volume, se găsește la Academia Română la ms. 3778—3781. Locul unde manuscrisul a fost încheiat și unde probabil avea să fie tipărit este Lemberg.

Cele patru volume aflate la Academia Română însumează în total 1238 pagini, dintre care, aproape două sute de pagini din primul volum sunt ocupate cu prefețe, introduceri, lămuriri și listă de prescurtări.

Astfel lexiconul se deschide cu o prefață în limba germană care cuprinde filele 3—7 și e urmat de o prefață în limba română cuprinsă la filele 9—24. Dela fila 43—138 se publică un text româno-german, pe două coloane, cu o introducere asupra lexicologiei cât și asupra criteriilor care l-au condus pe Budai-Deleanu la alcătuirea acestui lexicon. Nu lipsesc nici interpretări în sensul latinist al unor termeni de toponimie și onomastică (de pildă: fila 55 verso, interpretarea cuvântului *vlah*, *valah*) ceea ce arată că Budai-Deleanu subordona problemele de filologie elementelor de romanitate. Dela fila 139—176 se publică tabele de cuvinte românești cu traducerile lor în nemțește, latinește și italienește. E caracteristic faptul că Budai se folosește și de vocabularul limbei italiene, pe care o cunoștea temeinic, spre a scoate iarăși în relief romanitatea limbei românești. Urmează apoi, probabil pentru cetitorii occidentali, dela fila 177—187, explicații și lămuriri asupra alfabetului cirilic, iar dela fila 189—192 o listă de prescurtări.

Dicționarul urmează scris foarte citeț, dându-se pentru fiecare cuvânt și derivatele lui toate explicațiile.

Budai nu folosește exemple din texte și nici nu epuizează toate întrebunțările și înțelesurile ce se pot da unui cuvânt. El este însă conștiincios și se dovedește a fi un foarte bun cunoscător al celor două limbi pe care le servește dicționarul său, izbutind aproape în totdeauna să găsească echivalentul german pentru cuvântul românesc.

Iată de pildă un cuvânt românesc, cum e cuvântul *boer* și familia lui, redat de Budai în limba germană:

boerescu (boyerescu) adj. einem Bojaren gehörig, einen Bojaren betreffend, herrschaftlich, vornehm.

boerescu (boyeresco) v. n. inf. boerie zupfen (nur = vulg und selten üblich).
boerescul (boyerescul) s. m. (mold.) herschaftliche Gebigkeiten, Robot.
boerește (boyeresc) adv. auf Boyarer Art.; auf eine herschaftliche vornehme Art.
boerie (boyeria) s. f. Die Boyarenwürde. ein Staatsamt-hohe Würde, eine höhere öffentliche Würde. — (fila 283).

Cu toate aceste însușiri dicționarul lui Ion Budai-Deleanu n'a fost folosit de lexicologii care l-au urmat. A. Tiktin nu l-a utilizat și se pare că nu l-a cunoscut. De remarcat încă o particularitate a acestui manuscris: semnătura lui Budai-Deleanu e întâi Budeanu și apoi înlocuită de o mână străină cu Budescu.

Dicționarul acesta este, cum am spus, o formă revizuită și definitivă a unui manuscris mult mai dezvoltat, care împreună cu alte manuscrise ale lui Budai-Deleanu se află la Academia Română sub numerele ms. 2411—25 în paisprezece volume. El poartă titlul «Lexicon româno-german și walachisch-deutsches Wörterbuch» și ocupă primele zece volume.

Acesta e desigur manuscrisul original, mult mai dezvoltat decât cel dintâi, dar fără prefețe și introducere și cu o sumedenie de ștersături.

Ms. 2421—2425 cuprinde, în patru volume, jumătate dintr'un dicționar germano-român, deci partea a doua din marele lexicon româno-german și germano-român. Cele patru volume par să înfățișeze un text definitiv, care nu are niciun fel de corecturi. El nu ajunge însă decât până la litera M. În continuarea aceluiași manuscris găsim două volume dintr'un «lexicon latino-romanicum sau valahicum» dar care nu înaintază decât până la jumătatea literei A, precum și o listă de cuvinte în ordine alfabetică și un studiu «Despre Bucovina».

* * *

Pentru a se vedea seriozitatea, conștiințiozitatea și pregătirea pe care le dovedește Budai-Deleanu în alcătuirea dicționarului său, am crezut că e bine să dau publicității cele două prefețe ale sale.

Trebue să remarcăm la prefața germană nu numai o limbă și un stil, care dovedesc că Budai cunoștea și scria la perfecție limba germană, dar și o înțelegere deplină a dificultăților care stăteau în calea unei opere atât de noi pentru acea vreme, cum era un lexicon româno-german și germano-român.

Dealtfel în prefața scrisă în limba germană, Budai se arată de o rară scrupulozitate științifică și recunoaște fără înconjur că țelul ce și l-a propus fi cere o muncă îndârjită și neîntreruptă într'un domeniu în care nu avea predecesori.

Prefața germană are o dezvoltare redusă, ea nu e lipsită totuși de interes, scoțând în deosebi în relief modestia lui Budai și conștiința lui încă treprinde o operă în calea căreia se găseau încă foarte multe piedeci «fiindcă nimeni înaintea lui nu o străbătuse încă».

Deasemenea Budai remarcă faptul că părăsind țara nu mai avea la îndemână toate mijloacele de cercetarea, adâncirea și strângerea materialului lexical și că deci dicționarul său întâmpina dela început greutăți pe care cu cea mai mare bunăvoință nu le-ar fi putut învinge. Singurătatea și izolarea de țară în care a fost pus să lucreze au contribuit desigur ca încheierea acestui dicționar să întârzie atât. La aceasta s'a mai adăogat apoi și lipsa unor colaboratori, care să-l ajute să copieze materialul imens al manuscrisului inițial Budai își mărturisește astfel cu toată modestia conștiința nemecniciei sale, recunoscând că pentru o operă ca aceasta nu ajunge o singură persoană, chiar dacă ar munci toată viața ei. Ceea ce este în deosebi interesant în această prefață germană e afirmarea lui Budai *că dicționarul său va cuprinde o limbă care e vorbită dela Tisa până la Nipru*, precum și constatarea ce o face că limba românească posedă două dialecte mai accentuat deosebite: cel dacic și cel tracic. Budai nu folosește dialectul tracic pentru dicționarul său, fiindcă n'a avut prilejul să-l cunoască pe teren. In ce privește dialectul dacic, pe care-l știe într'o serie de subdialecte, el îl cunoaște mai mult din cărți bisericești și manuscrise. Latinistul și puristul Budai nu se sfiește nici față de cetitorul străin să-și arate uimirea că în cărțile bisericești au pătruns multe slavonisme și că prin aceste cărți slavonismele au pătruns și în popor. Budai a fost de aceea silit să ție seama de slavonisme, dar el și-a dat totuși ostencala ca cercetând cărțile vechi să descopere cuvintele străvechi și curate «daco-valahe», pe care apoi le-a introdus în dicționarul său.

Asupra acestor probleme de istorie și filologie Budai revine mai pe larg în prefața românească a dicționarului. Prefața germană, care e de altfel scrisă într'o limbă germană foarte matură și lipsită de orice stângăcie stilistică, dovedește că Budai stăpânca în chip desăvârșit limba lui Goethe, ceea ce se vede și din cuprinsul dicționarului, care se remarcă printr'o mare varietate a vocabularului german. In prefața românească Budai se întinde pe 33 file (pagini) spre a-și mărturisi gândurile sale cu privire la dicționarul său, la care a muncit, după cum mărturisește, treizeci și cinci de ani. Ceea ce l-a mânat pe Budai la această operă n'a fost dela început un scop practic, « ci unul ideal și anume acela de a alcătui un lexicon pe care numai neamul nostru să-l aibă ». Incă din adolescență Budai a început să strângă cuvinte, lucru pe care l-a urmat și mai târziu în timpul dregătoriei sale, « când vremea care fusese și care era hotărâtă pentru odihna mea era dăruită lexiconului ».

Nu e nicio mirare că Budai se vaetă « de mahnicioasa nespornicie a lucrului, care nimenea nu poate să-l priceapă, numai cel ce este osândit a face lexiconul »; fiindcă Budai nu lupta numai cu greutățile firești oricărui început de acest fel, dar și cu lipsa cărților

românești care i-ar fi înlesnit adunarea materialului lexical. El este însă conștient de misiunea ce o va îndeplini și că « neamul viitor » îi va fi recunoscător pentru fapta împlinită. Budai insistă deasemeni și asupra trebuințelor bănești, pe care el numai cu greu le poate întâmpina, amintind cu tristeță că « atâția boeri, arhierii, arhimandriți, egumeni și alții pre care cu tot felul de presos îmbogățeau neamul românesc să fie pus la mijloc din nemăsuratele venituri numa câte un galben, era nu numai tipariul plătit, dară și lucrătorul îndestul dărui ».

Prefața românească a lui Budai-Deleanu înfățișează pentru noi un deosebit interes prin aceea că, Budai nu apare atât ca un autentic reprezentant al școlii latiniste, cât mai curând ca un român neaoș care se mândrește mai mult cu descendența dacică a poporului românesc, decât cu cea romană. Este adevărat că Budai confundă pe Daci cu Sloveni și că deci cunoștințele sale privitoare la strămoșii noștri sunt confuze. Dar dacă se ridică împotriva neologismelor care au pătruns în dialectul moldovenesc — turcisme, slavonisme și grecisme — și cele din dialectul ardelenesc unde elementele maghiare și germane ocupă un loc de frunte, el nu se dă deloc în lături să primească în lexiconul său neologisme apusene mai noi. Principiul după care se conduce Budai în alcătuirea dicționarului său este cel utilitarist. De aceea înlocuind pe cât poate cuvintele rusești și sârbești, el se desvinovățește că nu a introdus în lexicon mai multe cuvinte străine. Budai a avut însă și un scop pedagogic și patriotic, căci mărturisește că « a vrut să deștepte pre patrioșii săi și să le arate, cum ei au început a lăsa cuvintele sale strămoșești și a lua în locul lor altele cu mult mai nehnice ». Budai-Deleanu este cu totul conștient de misiunea sa istorică în alcătuirea dicționarului său româno-german, care trebuie să fie deci punctul de plecare al unui mare dicționar « pentru toate limbile europene de seamă (franceză, italiană) precum și latina și elineasca ». Budai renunță la desăvârșirea acestui lexicon « în cinci părți și 10 tomuri », pentru motive de ordin practic, căci își dă seama că nu va putea aduna mijloacele bănești trebuitoare tiparului. Planul său se restrânge deci și el cuprinde două părți și patru tomuri. Partea întâi va cuprinde în tomul întâi « Dictionarium Romanico-Germanicum » iar în tomul doi « Dictionarium Germanico-Romanicum »; partea a doua se va compune în tomul trei din « Dictionarium Romanico-Latinum », iar în tomul patru din « Dictionarium Latino-Romanicum ». Din aceste două părți Budai-Deleanu n'a realizat decât partea întâi cuprinzând dicționarul româno-german și cel german-român. Budai ne lămurește de ce s'a apucat întâi și a adus la bun sfârșit dicționarul româno-german și cel germano-român. Mai întâi fiindcă « o mare parte a neamului (românesc) se află sub stăpânirea înaltei împărății a Austriei,

unde limba nemțească este dominatoare »; apoi fiindcă « neamul nemțesc este dintre toate altele cel mai aproape de neamul nostru și cultura lui au ajuns la acel grad, cât și Franțozii și Italienii tălmăcesc cărțile Nemților pre limba sa ». La aceasta se mai adaogă și puțința pe care o vor avea Românii, ca datorită unui astfel de lexicon să poată folosi cărțile germane. Astfel Budai-Deleanu socotește că misiunea sa principală este să devie unul dintre cei dintâi intermediari între cultura germană și tânăra cultură românească. Lexiconul său avea să fie piatra de temelie a acestei cunoașteri și înțelegeri reciproce româno-germane. Așa cum este alcătuit tomul I care cuprinde lexiconul româno-german — cel germano-român nu se afla printre manuscrisele găsite de mine la Academia Română decât parțial schițat într'o primă ciornă, în ms. 2421—2425 — ne arată rolul pe care acest dicționar l'ar fi avut la vremea lui dacă el ar fi fost tipărit. Budai-Deleanu nu a avut norocul să-și vadă visul cu ochii și opera sa capitală, căreia i-a închinat treizeci și cinci de ani din viață, a rămas doar un simplu manuscris, pe care l-a îngălbenit și prăfuit vremea și pe care noi l-am făcut după mai bine de un veac obiectul acestei incomplete cercetări.

ION SÂN-GIORGIU

PREFAȚĂ GERMANĂ
(An den deutschen Leser)

Als ich den Entschluss fasste, ein romänisches oder walachisches Wörterbuch zu verfassen, war ich noch zu jung, um alle Schwierigkeiten einzusehen, die sich mir bey der Betretung neuer noch von Niemanden vor mir gewandelten Pfaden entgegenstellten, das Schicksal wollte noch dazu dass ich mich aus dem Lande, wo diese Sprache zu hause ist und wo ich alle Mittel bey der Hand haben konnte, meine Sammlung vollkommen in die Ordnung bringen, entfernen musste.

Meine Versetzung in ein fremdes von den Quellen meiner Untersuchungen entferntes Land, und der politische Wirkungskreis, den mir mein Geschick anwies, machte es mir unmöglich dem bereits angefangenen Werke meine ganze Aufmerksamkeit und Verwendung zu widmen und ihm den Gehalt einer gediegenen vollendeten Arbeit zu geben.

Es gebrach mir in dieser neuen Lage von manchen Quellen zu einer vollkommenen Sammlung und ich musste mich mit dem bereits gesammelten Materialien begnügen, ganz allein ohne Leistern, ohne Fingerzeig und fremder Beihilfe, musste ich viele Jahre hindurch mühsam sammeln, sorgfältig forschen, behutsam sichten und nur nach öfteren, ermüdeten, verdrüsslichen Schreiben und Aufschreiben, gelang es mir mein Wörterbuch in Ordnung zu bringen, wie ich es dem geneigten Leser hier überliefere.

In diesem Stande war zwar das Wörterbuch schon seit mehreren Jahren fertig, nur noch nicht ins Reine gebracht, weil ich keine geschickten Abschreiber finden konnte. Ich hielt aber mit demselben auch deswegen zurück, weil ich noch immer hoffte in mein Land zurückzukehren und es bei dieser Gelegenheit mit neuen Zusätzen zu bereichern; dann das Ganze anders umzuarbeiten und vollkommener einzurichten, aber diese Gelegenheit traf nicht

ein und ich sah mich endlich gezwungen den Weg einer Korrespondenz einzuschlagen. Diese fiel auch schlecht aus, denn manche Korrespondenten antworteten gar nicht, andere hingegen, die mir über mehrere Gegenstände Auskunft hatten geben sollen, musste ich selbst Aufschlüsse ertheilen. Indem ich nun mich ganz allein ohne Hoffnung einer neuen Sammlung, besonders aber in einem Alter befand, wo man sich auf mehrere Jahre keine sichere Rechnung machen kann, konnte ich die Ausgabe nicht länger verzögern. Bey allem diesem glaube ich dass dieses Werk so unvollkommen es in sich sein mag, doch von einigen Werthe sey, weil es in seinem Fach das einzige und das erste.

Dass es vollkommener seyn konnte, ist ausser allem Zweifel, aber zur Verfassung eines solchen, ist eine einzige Person nicht hinlänglich, wenn sie auch ihr ganzes Leben dazu widmen sollte.

Das walachische oder walachische Volk besteht aus mehreren Millionen Menschen und im ganzen Umfange ist es nicht so unbedeutend, wie es sich manche vorstellen: Alle zwischen der Theis und dem Schwarzen Meere, dem Gebürge Hämus und dem Dniپر liegenden Provinzen sind von Walachen bewohnt. Ihre Sprache theilt sich in zwey Haupt Dialekte, nämlich in den Dazischen und Trazischen, eigentlich in die Mundart welche die Walachen in der Walachey, Moldau, Siebenbürgen und Ungarn, und in jene welche die Walachen in Romanien (: Rumili) und anderen Provinzen von Alt Trazien sprechen. Es ist nun wohl zu bemerken, dass mein Wörterbuch sich bloss auf die dazische Mundart beschränke, weil ich keine Gelegenheit hatte, mit dem Trazischen Dialekte näher bekannt zu werden.

Der dazische Haupt-Dialect, theilt sich ferner in mehrere, besonders aber in drey, zwar unter sich weniger verschiedene, doch kennbare Mundarten ein, die Verschiedenheit merkt man am meisten beym Volke, und in manchen Redensarten, dem ohngachtet, die dazischen Wlachen verstehen sich, viel leichter unter einander als ein Venetianer einen Toskaner.

Die Schrift der dazischen Wlachen, ist die sogenannte Cyrillische, ihre Litteratur, die dickleibigen Kirchen- und Ritualbücher ausgenommen, beschränkt sich auf sehr wenige gedruckte Bücher, aber es giebt umsomehr ungedruckte Manuskripte.

Da nun diese ihre Kirchen- und Ritualbücher theils aus der griechischen, theils aus der slavischen Sprache übersetzt worden, und weil man dabei auf Grammatik oder auf die Reinheit der Sprache, dann auf dem ächten National Ausdruck, wenig bedacht war, so erscheint darin die Volkssprache mit russischen Wörtern ganz überschwemmt. Die Übersetzer waren meisten Ausländer, der walachischen Sprache unkundig, welche statt sich die Landessprache eigen zu manchen, nur mit einer oberflächlichen Kenntnis derselben zu Werke gingen.

Daher geschah es, dass sie bey jeder Geleghenheit, wo sie das wahre walachische Wort nicht wussten mit unbeschränkter Freyheit ein russisches hinstetzten, welches das walachische Volk bis heute nicht versteht. Die Geistliche welche anfangs den Gottesdienst in der russischen Sprache verrichten mussten, um recht studiert zu scheinen, fingen hernach an auf die Art zu slavonisieren; wie es vormal in Europa mit dem latinisiren zugeh, sie sagten da bei nicht mehr *Sân-Georgiu*, sonder *Sântu Georgie* nicht mehr *precurata* sondern *precesta*, auch statt *născătoare de Dumnezieu*. *Bogorditza*, u. dergl.

Von dem grichischen übertrug sich diese Mode auf die Bojaren, und theilte sich endlich dem Volke mit. Auf solche Art sind die alten und echt rumänischen Wörter aus dem alltäglichen Gebrauche verdrängt, und sogar das mit einer Menge russischen und slavonischen Wörtern überladen, deren wahrer Sinn, er bis heutzutage nicht versteht. als z. B.:

[: *preobraszenia* :]
 [: *tlagovestenia* :]
 [: *ispasu* :]

Verklärung, Geiste
 Maria Verkündigung
 und mehrere der gleichen.

Nur bey dem rohen Volke in den Gebürgen, wo es sich nicht mit fremden Nationen vermischen kann, findet man noch alte, ächte wlachische Wörter, und zwar eine grobe aber reinere Sprache. Ich habe bey der Verfassung dieses Wörterbuches, vorzüglich darauf gedacht jene dazisch-wlachische zu sammeln, welche bey den ganzen Volke in Dazien üblich, und in ihren Büchern gebräuchlich sind.

Ich habe zwar alle ihre gedruckten Bücher, welche ich erhalten konnte, durchgelesen und die darin befindlichen Wörter, sorgfältig ausgezogen. Ich war aber nicht so glücklich mehrere ihrer Manuscripte deren es eine Menge giebt, zu bekommen, welche die Wlachen nach alter Sitte, weder draussen lassen, noch einem dritten mittleilen.

Ich habe dem ohngeachtet dafür gesorgt, meine Sammlung so zu bereichern, dass aus dem dazisch-wlachischen Dialecte sehr wenige Wörter meiner Aufmerksamkeit entgangen seyn dürften — die doch bey der zweyten Auflage leicht beygesetzt werden können. Die Wörter welche aus der Volkssprache genommen worden sind, habe ich überall angemeykt, wie auch jene die nur in alten Büchern zu finden sind.

Was endlich die deutsche Orthographie betrifft, solche mag hier und da fehlerhaft und verschieden seyn, denn ich musste mich mehreren Abschreiber bedienen, und nach der ersten Revision mangelte es mir an Zeyt, eine zweyte genauer vorzunehmen; Ich hoffe dennoch hierin unsomeweg Nachsicht zu verdienen, da bey einem solchen Werke auch den beübtesten und aufmerksamsten Rewidenten manche Fehler entgehen können.

Ms. A. R. 3728

LEXICONUL ROMĂNESCU-NEMȚESCUL

și

NEMȚESCU-ROMĂNESCU

alcătuit de Ioan Budai, chesari-crăescul
sfetnicu la județul nemeșilor în Livău

Tomu I

ce cuprinde în sine

Lexiconul Romănescu-Nemțescu

PREFAȚA ROMĂNEASCĂ

Prefație

(Fila 9). Treizăci și cinci de ani au trecut, de când am luat asupra mea osteneala alcătuirii unui lexicon românesc.

Pricina mi-au fost lipsa unei cărți ca aceasta în limba noastră; îndemnul iubire de neam, scoposul folosire de obște.

Adevărat că o apucare de acest fel era prea nesocotită, dară ce nu face îndrăzneala tinerețelor, mai vârtos când să învinge cu focul patrioticesc, arzând pururea, cu dorință de a vedea cândva și întru poporul românesc încai răsărind bunele învățături.

Văzând, că toate neamurile Europei (fila 9 verso) au, de mult acum lexicoanele sale, numai la neamul nostru lipsește o carte ce se poate zice spița ce de întâi a culturii, mă simt răpit cu totul spre acest scopos înalt. Deci pără-

sînd toate alte folosuri private, mi-am afiorisit ceale mai bune zile a vieții singur spre alcătuirea cărții aceștii.

Încă nu săvârșisem școalele obicinuite ¹⁾, cînd am început, a aduna cuvinte și a le pune în rînd după alfabet, cu gîndul ca întorcîndu-[mă] ²⁾ la patrioșii miei cu ajutorul celor mai procopsiți în limbă și cu cetirea cărților ce nu avusăm prilejul a le avea la mînă, voi putea (fila 10) săvârși în urmă lucrul apucat.

Însă almintre au hotărît ursita, căci precum neguțătorul ce plutind de preste mări, să întorcea acasă tocma cînd va să abată la mal, răpit fiind de năprasnică vijelie și vînturi năsălnice, să trezăște aruncat înapoi cu multe sute de miluri la niște ostroave necunoscute, așa și eu abia călcai strămoșescul pămînt, cînd întâmpinîndu-mă toate împrotivelele, fui silit iarăși a mă înstrăina, ba ca cum ași zice a merge ³⁾ (fila 10 v.) de voe bună în urgie întru care nemernicie mă aflu pînă acuma.

Însă măcar lipsit de tot prilejul, de a mă sfătui cu cei procopsiți în limba noastră, pentru multe îndoiele ce-mi vinea în minte la talmăcirea deplină a cuvintelor, apoi și neavînd cea mai mare parte a cărților românești și a manuscrisurilor dintru care să mă fi putut folosi întru această grea și nevoincioasă osteneală, totuși vremea ce-mi prisosea după împlinirea dregătorii mele și care era hotărîtă spre odihna mea, mi-o dăruiam lexiconului.

(Fila 11). Cu toate acestea nu odată mă aflam biruit de greutatea și mîhnicioasa nespornicia lucrului, care nimene nu poate să-l priceapă, numai cel ce este osîndit a face lexicoane.

Intr'acest chip asuprit o parte de mărirea osteneții, de altă parte mîhnit pentru lipsa cărților, nu odată îmi vinea, să arunc toată a multor ani sudoare în focu.

Dară socotința, că cea mai grea parte era gata și că de ași părăsi lucrul acum început, doară încă un veac ar trece pînă cînd să vor afla cineva, să primească atîta greutate asupra sa, iar neamul românesc (fila 11 v.) va rămîne lipsit de lexicon sîngur din ⁴⁾ vina mea.

Cum zisăi, iarăși mă dumerea și așîța de nou întru mine mai cu totul potolită răvnă.

Aceste nu pomenesc bunule cetitoriu pentru oareșcare deșartă arătăciune, căci la cei pricepători însuși lucrul va cuvînta pentru sine, dară am crezut a fi de trebuință, să mărturisesc toate împrejurările, pentru ca mai lesne să treci cu vederea nedeplinia și lipsele făpturii.

Mai vîrtos de vei lua la socoteală, cum că un om singur nu putea să facă mai mult.

(Fila 12). Singur dară fără nice un ajutoriu, am alcătuit acest lexicon întru care aduc niamului meu toată osteneala tinerețelor mele, și o închin.

Nici poftesc altă răsplată, fără ca să o primească cu acea cunoștință simțitoare cu care eu o am săvârșit și cu care i-o afierosescu.

¹⁾ *Deasupra rîndului este adăogat «eram în țară străină».*

²⁾ *Acest «mă» este adăogat de mine, editorul.*

³⁾ *În afara rîndului «fui silit în urmă a mă așeza în țară străină».*

⁴⁾ *În afara rîndului «socotința aceasta».*

De cumva nu ar primi și nu ar cunoaște prețul cărții acestei, vina nu este de partea mea, știu că neamul viitor îl va pricepe și mă va binecuvânta în mormânt.

Zis-am, că doară nu va primi afierosirea și nu va cunoaște prețul făptorii (fila 12 v.) aceștie și am pricină, căci având lexiconul de mult gata, în zadar am năzuit la mulți dintru neam și cu adevărat la cei mai de frunte pentru ajutorință la cheltuiala tipografului și neavând altă fărâjuruințe deșerte, am trebuit în urmă, să iau bani pe camătă.

Deci cu dreptate, mă îndoiesc, ca să cunoască acum prețul unui lexicon.

Și adevărat atâția boeri, atâția arhierei, arhimandriți, egumeni și alții pre care cu tot felul de presos îmbogățește neamul românesc, să fie pus (fila 13) la mijloc din nemăsuratele venituri numa câte un galben, era nu numai tipariul plătit, dară și lucrătorul îndestul dăruit.

Însă oricum să judece oare care pentru aceste, destul că eu aduc aice cel mai întâi lexicon în Limba Românească.

În cât să atinge făptura, începutul obicinuirea și trebuința lexicoanelor trebue, a aduce aminte în scurt următoarele împrejurări.

Dupăce Goții, Hunii, Vandalii și alte neamuri varvare (fila 13 v.) au povoit cele mai politice fără ale Europii, iară mărita împărăția Romanilor au fost cu totul surpată în Apus, perit-au pre încetu apoi și învățata Limba Latineasca și cu dânsa de preună periră în urmă și științele cu tot felul de învățături liberale.

Muzele spăimântate fugind de nainte sălbatecilor Miezului nopții, năzuiră iarăși la răsărit de unde oare când veniră.

Italia cu alte eparhii de pe împrejur întră atâta apoi să însălbătici, cât de aici încoalea numai umbra rămasă a măririlor (fila 14) ei trecute. Mai vârtos Limba Letinească, cum zisăi, acel organ a științelor, prin care putea iarăși, să se ridice la întâia sa vrednicie, rămasă cu totul uitată.

Fiind așa împărăția Apusului mai multe veacuri, purure luptându-să cu varvarii asemenea în urmă scoarte căzu și pe Împărăția Răsăritului pe cel a doilea Rom a slăviții republice românești.

Împărății Țarigradului, după moartea lui Feodosiu și nefericita despărțirea împărății între ai săi doi feciori, în urmă moleticindu-să (fila 14 v.) și afundați întru dezmiardările palaturilor sale părăsiră toată grija ocrotirii împărății sale.

Marginile era ca o poartă deschisă varvarilor; din lăuntru niște intriganți evnuci [chivernisea împărăția]¹⁾ cu neplinită lăcomie; din afară o apăra cei mai lepădați pavazuitori de oști.

Romanii cei adevărați patrioți fură urgisiți de către Greci și cu nume de la Slovenii împrumutat adecă *Vlahu* însemați și nice putea almintre, să-i cheme, căci Grecii se chema pre sine (fila 15) Romei sau Romani.

Romanii de preste Dunăre, asuprași fiind despre a sa însuși împărăție, să sculară în urmă, și-și întemeiară o noao și puternică împărăție în fața Țarigradului celui sumeț. Întru acest chip prin o strâmbă și neajunsă politică își pierdură Țarigrădenii cel mai harnic braț, iară gloțiile de preste Dunăre nu înceta ai jefui mai tot în anul. Pe aceste vremi întră atâta ajunsease ticăloșia

¹⁾ Era în ajara rândului.

împăraților Răsăritului cât nu mai gândea cum să se apere (fila 15 v.) și să alunge cu armele pe vrăjmașii săi, oi mai vărtos ca niște banchieri și neguțători [cum să-și cumpere mai lesne]¹⁾ pacea cu argint.

Așa și făcând și cu Turcii de oare câte ori [în urmă]²⁾, precepură acești asiatici mișelia și nehărnicia protivnicilor săi pricepură adecă cum că cu luarea cetății Țarigradului să poate împreună lua toată împărăția [cu bogățiile împreună]³⁾ precum au și urmat.

Cu surparea aceştii împărății dară alcași științe și învățături care oarecând pribejiră din Italia și de mult acum să adăpostea în Vizant, văzând că barbaria să revarsă acum preste tot răsăritul, iarăși s'au întors la Italia, acolo aflând ele acum după multe veacuri împlânziți pre acei de a căror frică oare când scapară începură a să răsfire și a pune întâiul temei: Spre o noao rănăștere a acestui temei nu au fost altul, nice putea, să fie fără învățătura limbilor elinești și latinești, fiinducă, întru aceste doă limbii, să cuprindă toată înțelepția și, acolo, aflăm temeiul a toată învățătura.

Revărsându-să din zi în zi (Fila 16 v.), cunoștința limbilor acum pomenite între neamurile Europei.

Aflatu-s'au oameni înțelepți, care au socotit, cum că fiind limbile aceste moarte, cu mult mai lesne să ar putea învăța, când să ar pune toate cuvintele elinești și latinești în rând după slovele alfabetului, apoi să să talmăcească fieșcare cuvânt pre limbile cele viețuitoare întru care vorbim.

Acest cuget dupăce s'au pus la practecă, s'au arătat așa de folositoriu cât precum vedem astăzi (Fila 17) de atunce încoace toate neamurile Europii, care au făcut cel mai întâi pas cătră cultură, mai întâi de toate, s'au grijit de lexicon întru limba sa.

Ba luând sama învățații neamurilor politice, că lexicoanele au și alte daruri adecă nu numai hotăresc noimele cuvintelor și le fac stătătoare, ce în gura norodului din loc în loc să mută, dară pun și întâiul temei învățăturilor, au așezat prin soțietăți de mai mulți procopsiți întru limbii; (au făcut)⁴⁾ și lexicoane naționale, prin care s'au talmăcit sănguri cuvintele limbii patrioticești, precum au făcut și Academia dela Crusia pentru Italiani și Academia dela Paris pentru Franțozi.

Insă acest feliu de lexicoane poftesc adunarea a mai multor învățați depreună, ca să poată covârși toate dialecturile și osăbitele noime a cuvintelor.

Întru acest chip au fost începutul lexicoanelor.

Când am luat asupra mea datoria alcătuirii lexiconului românesc, cugetul meu era cel mai de frunte să adun toate cuvintele adevărate românești și să le înșir după alfabetul românesc, apoi să talmăcesc (fila 18) fieștecare cuvânt pe lătinie și aceasta să fie un tom, apoi luând cuvintele cele lătiniești, precum să află la ceale mai bune lexicoane, să le talmăcesc pre românie și aceasta să fie al doilea tom.

¹⁾ Era în afara rândului.

²⁾ Era în afara rândului.

³⁾ Era în afara rândului.

⁴⁾ Era în afara rândului.

Aceste doao tomuri să facă partea cea de întâi.

Așijdere făcând cu Limba Elinească, Italienească, Franțozească și Nemțască, să fac un lexicon în cinci părți și în zece tomuri.

Dară fiinducă aceste toate părți nu s'ar putea nice odinioară tipări deodată, ce pe rând, parte de parte, întâia. (fila 18 v.) acea limbă care este pentru Românii de supt Împărăția Austrii cea mai de trebuință adecă Limba Nemțască.

Cu această dară, am talmăcit lexiconul românesc, după ce-am sfârșit adunarea tuturor cuvintelor.

Dară văzând [apoi] ¹⁾, abia voi putea purta cheltuiala aceștii părți, mă am socotit în urmă să-l fac numai în două părți și în patru tomuri, adecă partea întâie să fie precum am zis Tom. I.

Lexiconul Românesc talmăcit pe Nemție — Dictionarium Romanico-Germanicum, iar Tom. II: Lexiconul Nemțesc talmăcit pre Românie Dictionarium Germanico-Romanicum, apoi partea (fila 19) a doao: Tom. I [să fie] ²⁾ Lexiconul Românesc talmăcit pre Lătinie — Dictionarium Romanico-Latinum, iar Tom. II Lexiconu Lătinesc talmăcit pre Românie — Dictionarium Latino-Romanicum la care această parte [a doa] ³⁾ să se adaoe și Limba Elinească.

Pricina pentru care am socotit, ca Lexiconul Românesc și Nemțesc să se tipărească mai nainte de Românesc și Latinesc este precum am zis, că o mare partea neamului românesc să află supt stăpânirea înălțatei împărății a Austrii, unde Limba Nemțască este domnitoare și (fila 19 v.) toți cei bine născuți români trebuie, să o învețe; cari de mult acum doresc un lexicon întru aceste doao limbi.

A doao-Neamul Nemțesc dintru toate altele este cel mai aproape de neamul nostru și cultura lui au ajuns la acel grad, cât și Franțozii și Italienii talmăcesc cărțile Nemților pre limba sa.

Deci, mai lesne, ne putem folosi întru multe din cărțile lor, fiind ei mai aproape decât din limbile neamurilor mai depărtate.

Iară pricina cea mai de frunte, pentru ce-am vrut, să să tipărească Lexiconul Românesc (fila 20) Lătinesc mai târziu, au fost, căci cu toată a mea sârguință ca să fac Lexiconul Românesc deplin, adecă să adun toate cuvintele românești, totuși lesne este, a să încredința, cum că multe cuvinte românești au scăpat de naintea luării mele aminte și multe au rămas cu totul neștiute, dintru care pot fi unele ccle mai de frunte și adevărate strămoșești, care doară sânt la o parte de norod până acuma neuzite iară la altă parte în obiciai.

Deci am socotit ca tipărindu-să acest Lexicon Românesc-Nemțesc înainte, să poftesc pe toți patrioții și întâi pre cei învățați în Limba Românească, ca să binevoiască, a cerceta

(Fila 20 v.) din cuvânt în cuvânt lexiconul acesta și a lua sama de nu au rămas afară cuvinte chiar românești și obicinuite în țara lor și deacă ar afla

¹⁾ *In josul paginei era: «Că patrioții nu vor să mă ajute și înrt'acest chip».*

²⁾ *In afara rândului,*

³⁾ *In afara rândului.*

unele, să le înșămnează cu talmăcirea adevăratului înțeles a lor, apoi să mi le trimită ori prin poștă, ori cu măcar ce alt prilej, ca să poci băga acele noi cuvinte la a 2-a parte adecă la *Lexiconul Românesc și Latinesc*.

Iară pentru această bunătate nu numai că vor fi înșămnați ca niște împreună ajutători la prologul părții a doaoale, dară vor avea și dela neam mulțumită.

Intru acest chip tipărindu-să partea întâia (fila 21) și împărțindu-să la osăbite eparhii românești ar putea, să să îmbogățească a doua parte cu multe cuvinte a deosebitelor dialecturi românești și a să face cu vreme un *Lexicon Românesc deplin*, care să poată sluji la tot neamul și va fi vrednic, a să talmăci împreună cu *Limba Latinească și Elinească*.

Aceasta au fost pricina, pentru care am vrut să nu să tipărească *Lexiconul Românesc și Latinesc* mai întâi, însă pentru ce am vrut, ca să fac și *Lexiconul Lătinesc* în chipul mai sus pomenit au fost, că *Limba Lătinescă* este adevărata mama (fila 21 v.) limbii noastre și izvodul de unde au purces *Limba Românească*.

Acolo la partea a doao, voi arăta purcederea tuturor cuvintelor noastre.

Insă afară de aceasta, *Limba Lătinescă* este una dintru cele mai învățate și mai vechi în Europa și drept aceasta cea mai trebuincioasă la tot neamul românesc, fiindu că toată învățătura și toate scrisorile cele mai vechi sânt alcătuite intru această de obște limbă. Nici să poate zice astăzi, că este cineva în Europa învățat, care nu va ști Latinește, măcar să fie intru alte cât de pro-copsit.

(Fila 22). Aceste doao părți acum numite a *Lexiconului Românesc*. am hotărft, să le dau la tipariu acum îndată, măcar că sânt lipsit de tot ajutorul patrioticesc, măcar că las toată dobârda la tipograf.

Insă dupăce am văzut zădarnica năzuință la mare sufleția celor de frunte a neamului, nu am nici o nedejde [mai mult]¹⁾, ca să poci isprăvi și celelalte părți adecă *Italieneasca* și *Franțozeasca*.

Cu toate acestea, având neamul românesc acuma *lexiconul* intru limba sa, adecă cuvintele românești puse la roând, care nu au fost până acum, lesne va fi fieșteci a talmăci ori pre care (fila 22 v.) limbă cu facerea *lexiconului românesc*.

Arătat-am începutul, scopul și bunătatea *lexiconului*, ba și împărțirea lui acum, mie-mi rămâne alta numa, să arăt și făptura lui cea din lăuntru.

Cu adevărat să află *lexicoane* cu mai multe limbi grămădite împreună.

Eu încă având gata acum *Lexiconul Românesc*, care este capul lucrului, puteam, să adaog intru un tom toate cele mai sus pomenite limbi.

Spre pildă puind cuvântul românesc *Dumnezeu* puteam, să talmăcesc acest cuvânt pre grece *Θεος*, lătinește-*Deus*²⁾.

(Fila 23). *italienește-Dio*; *franțozește-Dieu*; *nemștește-Gott* și așa talmăcind toate cuvintele românești, să fac numai un tom.

¹⁾ *Era în afara rândului.*

²⁾ *În josul filei era scris: « s'au rupt ghița și cea mai mare greutate s'au biruit, celelalte sunt adăugături ».*

Dară un lexicon ca acesta nu să poate zice lexicon întru noima adevărată, ci mai vartos nomenclator, fiindcă ar arăta săngur cuvintele, fără a tălmăci osăbitele noime.

Pentru acei ce au învățat limbi străine și să au indeletnicit cu lexicoane și care precep de preună în ce atărnă curăția limbii, nu ar fi trebuință, să zic aice mai multe în ce chip s'au tocmnit acest lexicon și cum este așezarea lui cea din lăuntru.

(Fila 23 v.) Inșă pentru folosul celor ce n'au avut prilej până acum, de a învăța limbi streine cu mijlocirea lexiconului; nice au luat seama la întregimea limbii cu mult mai puțin au socotit cândva asupra îndreptării ei.

Sântem datori a face următoarele luări aminte:

I. Măcar că limba noastră, ce să chiamă românească, are începutul său de la limba Romanilor adecă de la Limba Lătinească, care au vorbit-o poporul Romanilor, fiindu încă în Italia și la Roma lăcuind, totuși după ce Traian au povățuit coloniile (fila 24) Romanilor la Dația, adecă la Ardeal, la Țara Muntenască și la Moldova, acei Romani descălecând aceste țări, au aflat acolo multe neamuri lăcuitoare, cu care după o lungime de vreme au fost sălăți, să să invecinească.

Din îmblare și comerțul adeseu cu dâșșii, au trebuit, să împrumute din limba acelorași mai multe cuvinte precum s'au arătat la cuvântul asupra neamului și a Limbii Românești, ce să află alăturat acestui lexicon precum să întâmplă fieștecarui neam ce au avut (fila 24 v.) nenorocire a fi cu lacuirea în mijlocul deosebitelor limbi streine. Dațienii, între care mai întâi au locuit strămoșii noștri, au fost un felu de sloveni.

Aceasta să arată din istorie și se prepune din limba noastră, care are dela dâșșii pre multe cuvinte, ce să osăbesc până acum de cealalte rusăști și sârbești mai târziu băgate la limbă cu prilejul tălmăcirii cărților bisericești. Unele dintru acele cuvinte sânt: dobitoc, dobândă, izbândă, noroc și mai multe alte care de bună samă sânt slovenești (fila 25) dară astăzi nu să află la nice un dialect slovenesc.

Afară de aceste mai sânt și alte feliuri de cuvinte slovenești, ce precum am zis, s'au băgat la limba noastră cu prilejul primirii slovelor sârbești și cu tălmăcirea cărților bisericești de pre slovenie.

Ba sânt multe cuvinte și de acele ce cu adevărat nu să află la lexicoanele lătinești, dară totuși pureceg de la Lătinie căci:

a) la lexicoanele lătinești nu s'au pus fără acele cuvinte, care s'au aflat la cărțile lătinești, ce au ajuns până la vremile noastre.

Deci multe care le vorbea Romanii (fila 25 v.) au rămas cu totul necunoscute.

b) Știm că Limba Lătinească mai pe urmă cu totul s'au stricat, iară noi Români dintru acea stricată avem o mare parte precum: drac, balaur, zoao, stric, dreg, sămbră, țist, văr, mascur, doagă și mai multe.

c) Trebuie, a ști, că Români însuși au izgonit foarte multe cuvinte, care nu să pot zice streine ce mai vartos proprii ale noastre măcar nu le putem arăta purcederea dela Limba Lătinească precum sânt: privighetoare, măsăriță, măresc, cuceresc, capet și mai multe de aceste toate.

(Fila 26). Dară acest feliu de cuvinte ori să știe de la Dașieni sau Sloveni ori de aiure, fiindcă odată s'au primit la tot neamul, nu să pot privi mai mult ca streine, ce adevărat românești dară nice să pot zice pentrucă une cuvinte au asemănare cu cele sârbești, cum că sânt luate; încai nu să poate zice de toate, căci este o mare întrebare despre unele de le-am împrumutat noi de la Sârbi sau Sârbii de la noi spre pildă cetind oarecare slovean cuvântul *sicriu* sau cum zic alți Români *sicrinii* și să zică, că cuvântul acesta este luat dela slovenescul *širinja* foarte ar zminti, (fila 26 v.) căci scrium este adevărat cuvânt latinesc și [să poate prepune că mai curând]¹⁾ Slovenii l-au împrumutat dela Latini [decât Latinii dela Sloveni]; apoi [nici pot] să zică, că vorba *iubesc* este de la cuvânt slovenesc *liubiti* [fiindcă], am putea răspunde că și Latinii au zis *lubesco*, *lubet*, *lubener*.

Deci noi mai curând am luat aceasta dela Latini decât dela Sloveni.

Să cade a ști, că scopul meu n'au fost, să adun toate cuvintele câte sânt obicinuite la Români prin toate țările unde să află ei cu lăcuința, căci aceasta ar fi fost cu neputință unui om săngur (fila 27) a săvârși, fiindcă ar trebui, să lăcuiască în toate acele părți câțiva ani luând sama la voroava norodului și doară lângă aceasta, să ar afla cele mai multe cuvinte străine luate dela neamurile vecine, care cuvinte întru celelalte părți românești sânt neînțalesă.

Gândul meu au fost dară, să adun numai acele cuvinte, ce să află în cărțile și scrisorile de obște a neamului românesc; lângă aceasta și toate acele cuvinte care sânt obicinuite la tot neamul ori de la care limbă să porceadă (fila 27 v.) căci de vreme ce s'au primit odată de cătră tot neamul, precum s'au zis mai sus, nu să pot zice mai mult streine, ci proprii a neamului românesc.

Dintru care mai sus arătate urmează:

a) că toate cuvintele obicinuite numai la o parte de Români și nu să va putea dovedi, că sânt adevărate strămoșești, adecă porcegătoarc dela Limbă Latinească, acelea nu pot să poftescă, ca să se pue la lexicon.

b) Toate cuvintele rusești și sârbești, fără de nici o alegere și trebuință, băgate la cărțile bisericesti (fila 29 v.) tot acest feliu, care mi s'au părut, că sânt mai larg obicinuite la obște și care îndată nu le-am putea tălmăci cu alt cuvânt spre de obște înțeles precum: pocăință, post, duh, cetesc, greșesc și alte.

Aceste ajungă spre dezvinovățirea mea, pentrucă n'am băgat la lexicon multe cuvinte streine, care sau că nu s'au primit dela tot neamul, sau că s'au băgat la cărțile bisericesti fără trebuință.

Am să dau cuvântul și celor ce doară să vor mira, pentruce am pus la lexicon multe cuvinte până acum doară (fila 30) neauzite și neștiute.

Mă mărturisesc, că multe cuvinte de aceste s'au băgat la lexicon.

Dară trebuie, a ști că toate acele cuvinte sânt chiar românești și verică să află la cărțile vechi, verică să obicinesc și acum întru unele eparhii românești precum sânt cuvântul *opu*, propriu, șerb și altele de acestea (fila 28) având noi în locul lor altele chiar românești mai vechi și mai de înțales, trebuie, să lipsească de la lexicon de unde urmează, că având noi în limba noastră cuvintele

¹⁾ In josul filei era nota: « *sicrinia* sau dela ungurescul *sekreni* ».

taur și *porumba* ar fi necuvincios să punem buhaiul și hulubul Bucoveninilor care cuvinte ceilalți Români nici le-au auzit cândva; nice voi zice scripcă în loc de vioară sau alăută.

Deci să nu bănuiescă Dumnealor Moldovenii când nu vor afla aice: buclucuri, calabalicuri, fudulia, glendisirea, șeretlicul, peschieșul, tainul, tachimul și nenumărate altele nu de mult (fila 28 v.) dela Turci și dela Greci împrumutate.

Nu să supere nice Dumnealor Ardelenii și Ungurenii, când, în zadar vor căuta chischineul, necrăvălăul, hinteul, copirișăul cu oghiale, epuletiurile, tistiile și mai multe de aceste. Despre provincia celor din Țara Românească nu pot, să zic nimica, căci nu am avut prileju, a cunoaște mai de aproape dialectul muntenesc.

Zis-am mai sus și pentru cuvintele vărâte în limba noastră prin procopsiții tâlmaci a cărților bisericești și poftăresc, că acele nu au nice un drept la limba noastră, (fila 29) căci nu aflu nice o cuvincioasă pricină, pentru ce să zicem Precesta. pentruce să zicem apăsitoriu, spășesc, izbăvesc, având noi mântuitoriu, mântuesc.

Apoi ce va să zică *pleanu* la Biblie, care nice un adevăr român nu pricepe, dacă nu va ști rusăște, dar dacă vei zice *jacu* și *prază* ficștecare înțalege ce va să zică acoloși; clicui, când putem zice adevărat românește chiema, striga; poate aceste dară împreună cu psalomii, molidva și peasma pavccerșița și celalalte n'au aflat loc la lexicon.

Cu toate aceste am pus altele mai multe.

De voi fi pentru aceste cărtit de către oarecare poftesc, să binevoiască acei cărtitori mai întâi de toate a băga sama, cum că cea de frunte datorie a unui făptori de lexicon este să adune toate (fila 30 v.) cuvintele limbii aceie întru care să facă lexiconul mai vărtos cele ce se află la cărți. Deci aflând cu aceste cuvinte, o parte la cărți, altă parte în gura norodului românesc viefuitoare, nu le-am putut cu atâta mai vărtos să le trec cu vederea, una că sânt adevărate strămoșești, alta că mai mulți alții mă ar fi de împotrivă vinuit și doară mai mare dreptate.

Insă cea mai vrednică pricină este, că am vrut prin aceasta, să deștept pre patrioții mei și să le arăt, cum ei au început, a lepăda (fila 31) cuvintele sale strămoșești și a lua în locul lor alte streine cu mult mai neharnice, ca să-și poată accieși patrioți, dacă ar avea oarecând să-și curățescă și să-și îndrepteze limba; alege cuvinte după plăcere.

Pus-am la lexicon și mai multe cuvinte nu de mult de către cei mai aleși și învâțați dintru nație întrebuințate.

Pus-am dar toate cuvintele românești, măcar că unele cuvinte nu să obicinuesc deobște la toți, arătând împreună la tot cuvântul unde să află și să obicinuesc, (fila 31 v.) care mai toate cuvinte s'au împrumutat dela Greci [sau dela Latini]¹⁾ și însemnează numiri obicinuite numă la învâțatui sau meșteri, căci unele ca acestea Poporul Românesc nu le-au avut până acuma în obicei.

¹⁾ Era în afara rândului,

O parte dintru aceste cuvinte să află și la cărțile noastre, iară o parte să obicinuesc de mult acum în conversațiile de obște și la scrisori private.

Toate acestea le-am înșămnat cu o cruciță † lângă aceste, am adaus și eu înșă foarte puține altele, ce să află acum primite la toate neamurile Europii precum: alianță, cabinet, (fila 32) echipaj, bagajă, avangardă, modă, căci și acestea sânt de obște cunoscute la cei politiciți; apoi neavând noi ale noastre, am socotit, că fac un lucru primit patrioților puindu-le și la lexiconul românesc.

În urmă am pus mai multe cuvinte obicinuite numai în Ardeal și am înșămnat că numa la țărani și la poporul de obște sânt obicinuite, din pricină că această parte a lexiconului este mai vărtos alcătuită pentru Țara Ardealului și a eparhiilor ungurești.

Mai încolo, iarăși pentru desvinovățirea mea trebuie a spune (fila 32 v.) drept ce la infinitivele verbelor am adaus pretutindene *re* adică pentrucă am aflat la multe cărți vechi și anume la pravili, apoi obiciaiul de a nu grăi *re* la infinitivuri ¹⁾ nu este întemeiat întru altă, fără întru obiciaiul norodului, care obicei la limba învățată cu atăta mai puțin să poate urma, cu cât este împotriva bunei ortografii.

Însă unele alte neamuri urmează obiceiul norodului la limba sa învățată Precum Nemții la vorba lor de obște încă nu pronunțio *ere* cel de preurmă la infinitive.

(Fila 33 adecă în loc de ..... ²⁾ zic..... ³⁾ sau și ..... ⁴⁾ și totuși la scrisorile sale pun totdeauna.

De nu vor ajunge aceste, caute mai multe la gramatica mea și de nu s'ar îndestula cineva nice cu acele, atunci îmi cauta a mărturisi, cum că nu mare precepere întru învățătura bunei voroavei va arăta unul dintru cei ce vor cărți acest chip de scrisoare, fiinducă dară eu puind *re* la infinitive nu am vrut alta, fără să arăt cumcă la Limba Românească îndreptată trebuie, să pue acel *re* la scrisoare măcar că îndeobște (fila 33 v.) nu să grăește. Iară care nu voește limba îndreptată pe acela nu oprim, să se ție și de aci încolo de stilul psaltirii și a letopiseșelor.

Adaug și aceasta în urmă, cum că am alcătuit lexiconul după alfabetul românesc, adecă după rândul cum urmează slovele sârbești singur, pentru îndemnarea patrioților, măcar că după socotință trebuia să-l alcătuesc după alfabetul lătenesc, căci cu acest chip să ar fi putut lesni nu numai pentru noi căutarea cuvintelor străine dară (fila 34) și pentru alte limbi căutarea și aflarea cuvintelor românești.

Pentru ortografia lătenescă, care am fost silit, a primi la lexicon adecă talmăcind cuvintele românești și cu slove lătenești, am arătat la gramatică îndestulate pricini și arăt și aiei că am trebuit neapărat, să fac aceasta pentru

¹⁾ În text e scris «*infinitivuri*».

²⁾ Cuvânt nemțesc.

³⁾ Cuvânt nemțesc.

⁴⁾ Cuvânt nemțesc. La facerea corecturii editorul n'a avut la îndemână manuscrisul lui Budai-Deleanu, spre a umple golurile. (Nota editorului).

streini, ca să nu-i asupresc cu atâtea fealuri de slove asemene între sine. Ortografia mea, care am aflat dintru toate mai destoinică când vom ¹⁾ să scriu cu slove lătimești limba noastră dar va părea grea (fila 34 v.), însă s'au pus numai pentru străini.

Dar la ortografia cu slove sârbești am lăsat afară multe slove asemene mai vârtos pre oγ ²⁾ și ω ³⁾ precum și... slova în am întrebuițat-o ca și până acum. [Am vrut] ⁴⁾, (fila 34 v. să se împreuneze cu n ⁵⁾ adecă în lh ⁶⁾ totdeauna, căci nu mă pot încredința cumcă după o bună ortografie, să se poată face dintr'o consoană și o vocală numai o vocală singură, cum au făcut până acum ortografii noștri, ce nu s'au auzit la nice un neam.

După ortografia vechie în are tot aceiași pronunție

(Fila 35) ca în adecă naș cu ior numa cât să pune totdeauna la început și nice odinioară la mijloc.

Iar în să pune totdeauna la mijloc nice odată la început, căci în sine tot aceeași pronunție are, ori să scriu întru ori întru.

Deci eu ași pofti, ca să să întrebuițeze și de acuma înainte însă cu chipul mai sus numit.

Iar cum că așa trebuie, să fie am cuvioasă pricină adecă: noi când pronunțăm slova nu o putem pronunța așa ca să nu să auză depreună și glasul unui n; fiindcă cuvântul încă tot o pronunție are cu dânsa mancă (fila 35 v.) Impreunat din firea lui în cu dânsul sau nu?

Cum că nu este împrumutat glasul lui n cu f din firea lui, nu poți să zici măci însuși grăirea acestei slove te face de minciună.

Iar de este împreunat atunce poftescu, să-mi scri aceste cuvinte: *înmi scrie frate-meu* [și să le cetești] ⁷⁾.

Eu zic că așa, nu să poate scrie, ci mai vârtos *îmi scrie frate-mieu*, pentrucă dacă la pronunția în să aude glasul lui n atunce cuvintele cele *îmi scrie frate-meu* vei trebui, să le cetești *înmi scrie frate-mieu*.

Iară cuvintele *îți dă de mâncare* vei trebui, să le grăești *înti dă de mâncare*, (fila 63) almintrele ai pronunța în doao chipuri adecă odată cu n și altă dată fără n.

(Fila 36). Dintru acestea fieștecare va precepe, că mai bine este, ca să să pue la în totdeauna un n și cumcă în cu n tot o slovă este.

Drept aceasta ar fi cu mult mai bine, ca una dintru acestea să să leapede cu totul dela scrisoare.

Pentru cei ce n'au fost obicinuiți a întrebuița lexiconul, îmi caută să dau următoarea îndreptare întâi că fieștecare cuvânt are mai întâi de toate noima sa cea de întâi și firească precum când zicem: *cap* înțelegem după noima cea

1) *In loc do voim-editor.*

2) oγ = u.

3) ω = o, editor.

4) *In afara rândului.*

5) H = n.

6) IH = in.

7) *In afara rândului.*

întăia și firească acea parte a jivinilor vicțuitoare, dela care să (fila 36 v.) începe trupul și care ocărmuește celelalte mădulari.

Dară când zicem *capul lucrului capu codrului*, atunce cap să ia în a doale noimă pentru asemănare și va să zică începutul codrului și pricina întăia a lucrului.

Așjdere zicem: capul oștilor și altele. Acestea sânt toate noime strămutate pentru asemănarea lucrului cu capul firesc.

Drept aceasta trebuie, a ști, că eu, tălmăcind cuvintele românești, am pus nu numai noima lor întăie și firească dară și toate celelalte întru câte s'au obicinuit cuvântul.

Însămnând noima a doalea cu număr II, a treile cu III și mai încolo cu IV, V, VI etc. unde și unde însămnând și osăbitele chipuri ale voroavii precum și parimiile.

A doao: Cu adevărat neavând vină, nu ași trebui, să mă dezvinez, dară fiindcă mi să va băga vină, pentru ce am tălmăcit multe foarte cuvinte al mintre de cum s'au obicinuit pre une locuri? La care voi răspunde: cum că la tălmăcirea cuvintelor, am căutat mai 'nainte de toate de unde purced și ce noimă au avut întru limba de unde au purces.

Deci aflând, că o parte de neam (fila 37 v.) așa obicinuesc și acum acel cuvânt [cum s'au obicinuit la limba din care au purces]¹⁾ aceeași normă am pus și eu la lexicon, necăutând, că altă parte de Români iau cuvântul acela întră-altă noimă.

Arătând totuși de multe ori și celelalte noime, încât am avut știință spre pildă: cuvântul judec să trage dela cuvântul lătenesc *judico* și însemnează la Latini, mai întăi de toate acea lucrare a minții cu care ia potrivind doao lucruri sau mai multe între sine; alege și închee cuvinița sau necuvinița adecă hotărâște.

De acoloa, s'au făcut substantiva *judicum*.

(Fila 38). adecă « județu », care însemnează însuși hotărârea minții.

Deci iarăși s'au luat graiul acesta la ..... și au însămnat adunarea celor ce hotărâsc părerile și pricinile oamenilor, adecă care judecă și s'au zis și acea adunare de judecători « județ » fiindcă acei bărbați adunându-să judeca pricinile cetățenilor.

De acolo prin voroavă figurată au început, a să chema și locul sau curtea unde să aduna judecătorii *județ*, precum zic acuma la Moldova *divan*.

În urmă, s'au obicinuit, a să chiea (fila 38 v.) « județ » tot ținutul, care era supus unui județ, precum și astăzi vedem în țara Muntenească, unde ținuturile să chiamă *județe*.

Deci luând sama, că acest cuvânt *județ* purcede dela lătinie, unde au avut și are toate noimele mai sus numite; apoi că tot întru același noime să obicinuesțe și la o parte de Români astăzi ba și la cărțile cele vechi să află aceeași noime.

¹⁾ În afara rândului.

Eu încă așa le-am pus la lexicon necăutând că *pre* (fila 39) la alte locuri, nu sânt așa obicinuite.

Așa dintru aceeași pricină nu am tălmăcit cuvântul « judecată » precum fi tălmăcește norodul *pre* une locuri adevă în locul de *judicium* ..... ci l-am tălmăcit precum este și precum să cade *sententia* sau ..... adevă hotărîrea județului.

Pentru aceasta nu este bine vorbit, când să zice *l-au tras la judecată*, ci bine românește trebuie, să să zică: *l-au tras la județ*, dară când să zice *i-au eșit judecată* este bine is și nu să poată zice *i-au eșit județul*.

(Fila 39 v.) fiinducă *judecata* este hotărîrea județului sau hotărâta și *sententia*, dar nice am pus în locul adunării unde să judecă pricinile cetățenilor cuvântul *pre* une locuri obicinuite *judecătorie* ci precum să cuvine *județ* fiindcă după firea limbii cuvântul *judecătorie* are cu totul altă noimă iar nu *judicium* s'au ..... fi mai vartos *jurisdictio* ..... adevă puterea de a judeca.

În urmă, adaogă și aciasta, că în Moldova rău s'au obicinuit, a să zice: *judecătorie* în locul (fila 40) de *jude*, căci după curată Limba Românească este o mare osăbire între *jude* și *judecătoria*, fiindcă nu tot *judecătoria* este *jude*, dară dc împotrivă tot *judele* este *judecătoria*; adevă *judecătoria* poate fi măcar cine care *judecă* în sine asupra vreunui lucru, iar nu fieștecare poate fi *jude-Richter* care din dregătoria *judecă* pricinile cetățenilor. La Moldova, nu să obicinuește, acum, cuvântul *jude*; numai la țigani care numesc *pre* dregătorii săi în loc de *judeci*. Dară între alte (fila 40 v.) părți românești ba și la cărți să află cuvântul *jude* pretutindene și la numărul de mulți *judeci*. Întru acest chip, l-am trebuințat și eu la lexicon, princare cuvânt să înțelege numai cel care este orânduit de la domnia țării, ca să *judece* pricinile cetățenilor.

Spun adevărul, că m'am rușinat a pune la lexicon cuvântul « *vornic* » prin care *pre* une locuri înțeleg Români tot aceeași ce înțelegem noi alții prin cuvântul *jude*.

(Fila 41). Întâi: cuvântul *vornic* nu este primit la tot neamul.

Deci nu să cade, să să pue în locul cuvântului strămoșesc *jude*.

A doao: *vornic* precede dela cuvântul slavonesc *dvornic*, care chiar românește va să zică curtean sau om de curte.

Acum dară socotește bune cetetoria, cum toate să însămneze acest cuvânt un *jude* sau *judecătoria*.

Să putea cu adevărat aduce aice și alte mai multe dar vrând a scurta *pre* lungul cuvânt, îmi caută a le lăsa *pre* un alt prilej.

Sânguri numai luând aminte, că scoposul meu (fila 41 v.) nu este, ca să și mute o parte sau alta de Români chipul voroavei sau dialectul său, ci numa sângur acela ca vrând oarecândva patrioții românești ași face o limbă de obște pentru învățături, ca să să știe feri de une cuvinte ce nu sânt nice adevărate românești; nice trebuinoioase și încātu să va putea, săși curățească limba întru care vor să scrie asupra învățăturilor.

Cu acestea eu mi-am împlinit toată datoria. Pus-am temelul culturii, alcătuind acest lexicon și o noao (fila 42) gramatică care va eși deosebit în tipariu.

Arătat-am neajunsa și lipsele ortografii și a scrisorii slovenești.

Arătat-am cărarea către o altă mai bună; arătat-am și adevăratul chip de a scrie cu slove lătinești.

Deci aducând aceste de 'nainte a județului patrioților nu socotesc că voi fi cărtit pentru bunul cugetul meu în cai de către cei înțelepți a neamului.

Budeanu ¹⁾
BUDESCUL

---

¹⁾ *Cu o altă cerneală și de o altă mână s'a intercalat între literele n și u k, încât s'ar părea că s'a modificat numele.*

COMENTARII CRITICE

LUCRĂRI ROMÂNEȘTI DE FILOSOFIE

1. Lucian Blaga: *Trilogia cunoașterii* (Eonul Dogmatic, Cunoașterea Luciferică și Censura Transcendentă), editura Fundației Regale pentru Literatură și Artă, 1943, p. 458; 2. Dumitru Staniloae: *Poziția d-lui Lucian Blaga față de Creștinism și Ortodoxie*, tiparul tipografiei Arhidiecezane, Sibiu, 1942, p. 150.

II

În ceea ce privește consecvența lăuntrică a sistemului d-lui Lucian Blaga, deci puterea sa de construcție filosofică, trebuie să recunoaștem că, într'adevăr, *Trilogia Cunoașterii* cinstește scrisul românesc, fiind vrednică a ședea alături de atâtea alte încercări majore de a da un răspuns unor tipice frământări ale vremii și neamului nostru. Aspectul epistemologic al trilogiei — fie că cineva îl acceptă, fie că îl respinge în total sau în parte — este încheșat nu numai din câteva idei fundamentale, dar și din numeroase analize și argumentări, fie privind dogmele, fie privind atâtea căutări și soluții ale științei și filosofiei contemporane. Credem că ceea ce a impresionat acum zece ani a fost nu numai originalitatea tezelor filosofice, ci și familiaritatea autorului cu atâtea teorii fizicale și procedee ale științelor, peste care putea privi cu aceeași dramatică sete de certitudine și cu aceeași dârză și serios mânărită dorință de a-și închea o viziune sau o concepție, care să răspundă mulțumitor îndoielilor și căutărilor.

Acum zece ani, lumea dela noi nu era deprinsă cu considerații filosofice despre viteza luminii, relativismul lui Einstein sau teoria cuantelor. D. Lucian Blaga nu s'a lăsat însă — ca atâția alți filosofi dela noi și mai ales din străinătate — stăpânit de științele fizicale și matematice. Niciodată acest material nespuse de semnificativ și totuși adesea ambiguu pentru filosofie — oferind uneori soluții diametral opuse — nu a dominat pe filosoful Blaga. După zece ani, la o nouă lectură, trebuie să îi recunoaștem meritul că în genere a întrebunțat cu precizie, dar și cu necesara cumpănire materialul oferit de științe filosofiei, nelăsându-se stăpânit de

acest material cu aparențe revoluționare, ci întrebându-l doar pentru a-l lega de vechile și totodată veșnicile căutări ale spiritului.

În timp de un deceniu s'a progresat în cunoașterea materialului întrebunțat de d. Blaga, fără ca prin aceasta cartea d-sale să își piardă din consistență. Dintru început, construcția s'a bazat nu pe senzaționala noutate a materialului, ci pe planu-i și viziunea strict filosofică. D. Lucian Blaga nu a ignorat marile și fundamentalele căutări ale științei și, de aceea, e greu de dovedit cu temei că filosofia sa ar fi neștiințifică. Dar, iarăși, nu se poate spune că gândirea i s'a limitat la rezultatele adesea schimbătoare și ambigue ale cercetărilor vremii, nefiind vorba, prin urmare, de o filosofie strict științifică, în sensul științelor pozitive sau exacte, actualmente pline de mărețe incertitudini și turburătoare neajunsuri, dacă ne referim la fizică, știința într'adevăr cea mai apropiată de căutările metafizicianului.

Ceea ce predomină în sistemul d-lui Blaga este tocmai atitudinea sa de filosof, condus de câteva idei și gânduri mari, urmărite cu o destulă subtilitate logică și cu o constructivă consecvență. În acest sens, filosofia sa are suflul și desvoltarea unui sistem universal, amploarea constructivă fiind cumpănită de dramatismul căutărilor.

Gânditorului i-a venit adesea în ajutor artistul, fapt firesc de vreme ce în concepție viziunea este cuprinsă și depășită, dar existentă, ca în concept, imagina sau în logică, estetica. Și pentru că ne referim la artă, să nu uităm frumusețea adecvată a limbajului întrebunțat, prin care se contribuie stăruiitor la crearea unei gândiri superioare, limba fiind nu numai o dovadă, dar expresia însăși a puterii de meditație, pe care creatorii o capătă de sigur dela poporul lor, înapoiindu-i-o înfinit mai semnificativă și mai bogată. Fără a abuza de neologisme, dar nici de cuvinte vechi, căutând limpezimea filosofică în primul rând, d. Lucian Blaga a realizat un nivel la care pot comunica marea tradiției noastre cu oceanul limbajului filosofic universal.

Sistemul acesta ne apare drept proiecția unei conștiințe frământate de căutări fundamentale și în stare de a da un măreț și consistent răspuns. Sistemul este o construcție temeinică, iar într'însul stăruesc și se desvoltă o seamă de gânduri și teme spornice ca dogma, văzută metodologic; ca misterul, înțeles ca fundal ontologic și ca idee directoare; în sfârșit, ca censura transcendentă, necesară domniei categorice a dogmei și misterului.

Se înlănțuesc convenabil și spornic aceste leit-motive cu celelalte teme și observații? Părerea noastră este afirmativă. Fără a fi ferit de unele contradicții și insuficiențe, prezente în oricare operă, sistemul d-lui Blaga își are o consecvență lăun-

trică, o unitate spirituală, o progresie încheată. Privit în mare, doar legătură dintre partea epistemologică și cea metafizică, adică dintre primele două volume și cel de al treilea, nu ni se pare necesară, cu toate că posibilă.

Vrem să spunem că unei epistemologii, care se întemeiază pe dogma despărțită de conținutul ei ontologic și pe intelectul ec-static, ce se exprimă dincolo de funcțiile logice, i se putea foarte bine atribui și o altă bază metafizică decât aceea a Marelui Anonim, care asigură creativitatea noastră, ascunzându-se de noi și se apară de noi, instituind pentru totdeauna o cenzură transcendentă. Ideea unui destin orb sau arbitrar, a unui zeu insondabil, a unei Dumnezeiri imanente, a unui suflet al lumii de tip spinozist, a unei voinți universale ce aneantizează sau chiar a unui neant oriental putea aproape la fel de bine fi atașată epistemologiei dogmatice, în care « rezonanța atitudinală » maximă o are misterul, care, oricât l-am despica, rămâne în fond suveran, cunoașterea luciferică exprimând dramatismul sau tragicul frământărilor noastre, dar neducându-ne nici cât de cât la idei clare și distincte sau la ideea veracității divine. Dimpotrivă. Către sfârșitul introducerii celui de al treilea volum, autorul — cu o onestitate științifică de care nu ne-am îndoit niciun moment — arată în text și în nota de jos că: « viziunea metafizică, pe cale de a fi expusă, nu urmează cu necesitate din analiza făcută cunoașterii luciferice... Recunoaștem, prin aceasta, că rezultatele obținute în *Cunoașterea Luciferică* sunt susceptibile în cele din urmă să fie încadrate și de alte viziuni metafizice ». Vom cerceta mai jos, pe măsură ce ne vom opri la anumite teme discutabile, de ce totuși autorul s'a oprit la această *viziune* metafizică și nu la concepția creștină și ortodoxă, ce nu ar fi priit acestei filosofii a misterului decât doar într'o singură ipoteză.

Menținându-ne încă la caracterizarea filosofiei d-lui Lucian Blaga, înainte de a-i judeca valabilitatea, credem că trebuie să accentuăm celelalte două mari calități, în afară de puterea de construcție, și anume că această filosofie exprimă tipic neliniștile vremii și ajunge la unele soluții inspirate de condiția românească a autorului. De fapt, înfățișând aceste merite, ce exprimă timpul și spațiul viu al autorului, vom întări totodată și dovada privitoare la puterea sa de construcție filosofică, bazată pe o lăuntrică și dărză consecvență sistematică.

Este cert că pentru orice cititor, din oricare parte a lumii, *Trilogia cunoașterii* aduce răspunsuri la criza de certitudine, pricinuită nu atâta de insuficiența rațiunii cât de izbucnirile iraționalismului, dominante în ultimele decenii, și de surprizele metafizice, oferite de cercetările fizicale. Indoelile criticismului, cu despărțirea dintre epistemologie și ontologie, sunt continuate

și aici. Ce e în fond dogma concepută de d. Blaga decât o disociație între cunoaștere și ontologie? Considerarea dogmei ca metodologie specifică intelectului ec-static nu este decât urmarea radicală a procesului de disjungere dintre cunoaștere și realitate; trecerea dincolo de adecvația logică dintre gând și lume.

Originalitatea d-lui Lucian Blaga trebuie înțeleasă în funcție de o stăruitoare procedare a criticismului dela Kant încoace. De sigur că a răpi până și dogmei legătura cu conținutul ei, prefăcând în mister lumina puternică a chemării ei și deci anulând într'un sens revelația dumnezeiască, a cărei expresie este dogma, sau, dacă ne menținem în immanent, anulând inspirația tainică sau intuițiile inimii — constituie un act radical, pe care criticismul și mai apoi intelectualismul din ce în ce mai metodologic și mai depărtat de ontologie îl implicau. Direcția era trasată de vreo sută cincizeci de ani încoace, iar în timpurile noastre fenomenologia abuzează tocmai de considerațiile metodologice. (Chestiunea legăturii cu fenomenologia a fost pusă în treacăt în studiul « Lucian Blaga și Eonul Dogmatic », publicat în volumul *Filosofi și sisteme* (editura Societății Române de Filosofie, 1933). Totuși, d. Blaga are meritul de a fi intuit puțința de articulare a misterului și tragica lui convertire parțială și în fond zădarnică (pentru că rămâne neaducătoare de liniște filosofică și de certitudine existențială).

În ciuda calmului expunerii, descărnarea dogmei și întrebuițarea ei ca o cazma ce sfarmă și extrage fărâme de mister sunt acte tragice, provenite dintr'o disperare sau măcar dintr'o cumplită îndoială, pe care mințile cele mai bune și mai nobile o trăiesc din plin, în aceste decenii când stăpânirea ideilor clare și distincte și încrederea în adecvarea logică dintre gândire și realitate au fost, într'atât de mare măsură, înlocuite cu problema determinismului și indeterminismului, a prefigurării totalitare, a relativismului; cu mitul sângelui, cu forțele magice ale subconștientului, cu supunerea în fața iraționalului, cu îndreptățirea morală a fluctuațiilor psihologice dela caz la caz sau dela etapă la etapă, cu fărămițarea particularistă pe rase, neamuri și popoare a universalismului humanist, în favoarea unor organicități dinamice în fine, cu atât de abundente informații și retrairi ale primitivismului, teluricului și procedelor magice, alături de sigur de multe rămășițe ale altor evuri și stiluri de viață.

Justificarea pe care filosoful român o aduce pentru un eon dogmatic capătă sens numai dacă judecăm răspunsurile și soluțiile date în funcție de răsturnările, crizele și neliniștile vremii noastre, mai precis ale generației dintre cele două războaie mondiale, generație care a participat direct nu numai la uriașe conflicte naționale și economice, sau la revoluții sociale, dar și la re-

voluții în domeniile ce păreau mai statornice și mai armonioase, ca acelea ale matematicii, fizicii și biologiei.

Crescând din conștiința tragică a acestor schimbări, întrețiate haotic uneori, gândirea d-lui Blaga avea destule motive să recunoască misterului și nepătrunsului o suveranitate absolută, iar mijirilor rațiunii și experienței caracter de frânturi despicate, cu nobil chin și mărețe efortări, de-o cunoaștere ce problema-tiza totul.

Intr'un astfel de peisaj spiritual putem prețui mai la dreapta-i valoare efortarea de construcție sistematică a d-lui Blaga și ridicarea sa pe aripile oboseite ale cugetării universaliste, cărmuite totuși de o cutezătoare avântare în zonele misterului.

Am adus expunerea noastră la acest peisaj spiritual din mai multe pricini. Întâi, pentru că numai comparând sistemul filosofic cu datele și condițiile în care s'a născut îl putem prețui. *Trilogia cunoașterii* nu este un răspuns dat în vremuri de dogmatism materialist, sau de închistare într'un raționalism prielnic și nici în fața unei calme empirii, ce evolua din propria-i inerție. De asemenea, nu este nici construcția unui ambițios care vrea cu orice preț să-și aibă un sistem de gândire propriu, pentru a cuteza ceea ce alți iluștri înaintași sau contemporani nu au vrut sau nu au putut face.

Trilogia cunoașterii este un răspuns, semeț într'adevăr, dat în vremuri tragice și cețoase, cu nobile și îndrăznețe încercări de cunoaștere, dar cu chinuitoare întrebări asupra rostului vieții omenești. Niciodată ca pentru generația d-lui Blaga și cele următoare, din care facem parte și noi, căile Domnului nu au părut mai ascunse, iar biologia umană prada unei supreme ironii. Recunoașterea misterului, ca fundal ontologic, și a cunoașterii luciferice, ca nobilă și totuși aproape zădarnică modalitate epistemologică, au fost și încă sunt soluții, n'am spune satisfăcătoare, dar oricum operante și susceptibile de coerență existențială. Explorarea misterului, precum am mai spus-o, a făcut cariera acestei filosofii, așa cum mitul, explorat în puritatea și vibrația originară, a făcut cariera poeziei d-lui Blaga.

Mai reiese din toate acestea că sistemul de care ne ocupăm exprimă și, până la un punct, caută să soluționeze neliniștile timpului nostru, lucrarea fiind mai mult decât o întreprindere singulară și un act de originalitate individuală, chiar dacă este și astfel.

Dacă observăm bine, construcția filosofică a d-lui Lucian Blaga nu este proiecția unui spirit humanist, pentru care, deci, omul și spiritul lui să fie măsura lucrurilor, iar mai presus de toate, adevărul unic și veșnic. Am subliniat că, deși nepotrivnică rațiunii, filosofia aceasta dă misterului o întâietate metafizică, iar strădania ei este trecerea dela un irațional complex la unul mai elementar,

renunțând la fundarea pe adecvația logică dintre gândire și realitate. Perspectivele și tonalitățile acestei filosofii — în care nu uităm că operează totuși un criticism de riguroasă coeziune — sunt, după părerea noastră, acelea ale unui primitiv.

Că prinitivismul acesta dominat de mister este tragic — e adevărat: filosoful s'a ivit după atâtea veacuri de încredere în logos și în om. Dar, de altă parte, tocmai această domnie a misterului, pe care mintea îl forțează aproape magic prin metodologia dogmatică sau prin cunoașterea luciferică, ne silește să revenim la izvoarele iraționale, subconștiente, colective, de dinaintea raționalismului și humanismului. Cetind *Trilogia cunoașterii*, avem uneori simțământul că parcă nu a existat niciodată adevărul universal și Dumnezeu creștinismului sau, dacă au existat, autorul I-a uitat sau I-a ocolit, retrăgându-se la izvoarele credințelor primitive, iraționale, magice, care neputând cunoaște realitatea o transfigurează.

În această etapă a expunerii noastre, am atins, de fapt, o teză pe care am mai susținut-o și care ni se pare foarte relevantă. Ocupându-ne în numărul de 1 Ianuarie 1942 al acestei reviste de pictura românească, arătam cum întoarcerea artei occidentale la peisaj, la flori, la natura suverană, după atâta pictură în atelier, -a coincis cu momentul în care noi Românii luam contactul cu străinătatea, înlesnindu-ni-se astfel — oricât s'ar susține contrarul — prilejul de a nu ne falsifica prea mult. Oameni ai naturii, trecuți în literatură direct dela folclor la romantism, sărind deci peste stadiul humanist, care a condiționat cele mai înalte creații europene, noi, Românii, am avut norocul și nenorocul să ne formăm ca pictori și sculptori în momentele în care naturismul domnea în Occident. De aici, excelența unui Luchian, Andreescu, N. Grigorescu, Petrașcu, Pallady și Brâncuși, care apropiați de natură încă din copilărie s'au putut realiza la un înalt nivel artistic european, datorită tocmai faptului că însăși Europa se apropiase de cultul naturii prin peisajul și florile impresionismului și ale curentelor ce-au urmat. Arătam tot acolo, de altă parte, cât de străini am rămas față de portretul semnificativ, care a făcut totuși gloria epocilor humaniste și în care au excelat geniile picturii.

Întoarcerea Occidentului la un primitivism relativ ne-a priit nouă, oamenilor naturii, îngăduindu-ne să ne exprimăm calitățile fecundate de o îndelungă tradiție naturistă, rămânând încă stângaci tâlmăcitori ai psihologiei umane, fie în portrete, fie în romane sau simfonii. Abia după acest stadiu, viitoarele generații, sperăm, vor putea să ajungă mai organic la arta humanistă, realizându-se pe plan mondial.

Avem impresia că și cu filosofia d-lui Lucian Blaga s'a petrecut ceva similar. Filosoful s'a format în momentele în care

lumea căpătase sumbrele perspective ale declinului lumii occidentale, ce-și dăduse glorioasa măsură în humanismul raționalist și luminos. Haosul iraționalist, subconștientul cu ademeniri de vis, lupta biologiei energice afirmate cu misterul sau tainele existenței adusesese spiritul la o stare primitivă, elementară, pre-rațională.

Românul Blaga a găsit în gândirea Occidentului condiții de manifestare a unei bune și relevante părți din ethosul neamului său, asigurând filosoficește bazele unei viziuni despre lume în acord cu folclorul și chiar cu o anumită concepție despre țărâ-nimea noastră. Intre « forma internă » a personalității sale, dornică de descifrarea mitului și misterului, între simțămintele sale de om al naturii și al pământului românesc și între climatul filosofic occidental în care s'a format la Viena, imediat după primul război mondial, s'a săvârșit o intensă colaborare, vădită mai ales în caracterul cunoașterii luciferice, în fundalul metafizic al misterului și în concepția despre Marele Anonim. Celelalte lucrări de filosofie vor accentua și mai deplin particularitățile acestei colaborări.

În lucrarea sa de necondiționată admirație *Lucian Blaga; energie românească* (Cluj, colecția « Gând Românesc », 1938), d. Vasile Băncilă a și înfățișat gândirea aceasta ca o unică și superioară expresie a viziunii românești despre lume, făcând din filosof un tipic exponent al tradiției țărănești, dar luând mai puțin în seamă ceilalți doi factori ai sintezei: constituția individuală a gânditorului (« forma sa internă », care oricât ar fi condiționată de societatea în care s'a format își are și o unicitate spirituală și o anumită constituție individuală), precum și determinarea, prin fecundare și disciplinare, adusă de școala filosofică și de lecturile Occidentului.

Astfel, este cazul să remarcăm, s'a constituit această filosofie de stadiu primitiv, de spiritualitate pre-creștină, de tonalitate aproape magică. Și ceea ce e mai primitiv în această filosofie nu este, firește, solida și documentata argumentare epistemologică, ci considerarea misterului ca un fundal metafizic, din care se întrupează însuși Marele Anonim, cu censura-i transcendentă, care, în fond, apără misterul și echilibrează cutezătoarele încercări ale cunoașterii luciferice.

Avem certitudinea că autorul și-a dat seama de caracterul primitiv, pre-rațional și pre-creștin, al acestei filosofii, când a optat — în partea metafizică — la viziunea Marelui Anonim și a censurii transcendente, căci numai astfel el apăra misterul și salturile transfiguratoare ale dogmei. O metafizică ortodoxă sau măcar în general creștinească ar fi putut fi atașată epistemologiei, dar i-ar fi schimbat sensul și tonalitatea, trecând cunoașterea spre lumină, claritate, adecvație, veracitate divină. Și probabil că

autorul a optat pentru această metafizică misterioasă spre a-și construi o bază pentru viitoare considerații de spiritualitate autohtonă, acordând categorial naturismul, ce încă persistă, cu străvechi concepții și comportări geto-romane, cu o plinătate a inconștientului și cu proiectarea în irațional, mai vibrantă în primitivismul ei actual. Constatăm, așadar, și aici, ca și în ce-i mai bun și mai tipic românesc din pictura și sculptura noastră, că din cultura și arta occidentală s'au ales, în momente prielnice, de neașteptată sincronizare, ceea ce este potrivit folclorului și viziunii naturiste și primitive românești. După atâtea legături devotate cu humanismul și raționalismul european, stabilite de filosofii noștri, iată un act de renunțare voită! Iată o trecere la alte realități omenești, mai sumbre și mai tragice, trecere, la fel de accentuată, în felul ei, ca biologismul, ce aproape neagă cunoașterea, al lui Nietzsche sau ca pragmatismul, ce nu mai crede în adevărul logic, ci în adevărul cu care poți lucra spornic în viață, deci dăător de rezultate imediate.

Inrâurit de cei care vedeau ficționalismul cunoașterii — și pe care îi citează, în special pe Nietzsche și Vaihinger — filosoful român concepe realitatea misterului și cunoașterea luciferică tocmai pentru a ieși din impasurile acestea, unde existau de sigur umbre de adevăr. Dacă n'ar fi decât caracterul tragic al cunoașterii omenești, pe care d. Blaga îl accentuează și caută să-l facă totuși operant, și încă ar trebui să ne dăm seama că filosofia aceasta este un mare răspuns la impasurile și dificultățile, adesea deprimante, ale filosofiei actuale. Deci suntem cu totul de altă părere decât aceea că «niciun motiv determinat nu-l duce pe d. Lucian Blaga la punctul său de plecare. Nu poate fi vorba decât cu adevărat de o inspirație. Eonul Dogmatic se deschide abrupt...». (C. Noica, «Un filosof original: Lucian Blaga», în *Revista Fundațiilor Regale*, 1 Decembrie 1934).

Oricât de personală și originală este această filosofie, ea este un răspuns dat vremii, pe măsura problematicii ei și în stilul personalității autorului și a unor aspecte din tradiția lui culturală. Tragicul cunoașterii luciferice este un sentiment contemporan, pe care autorul l-a desvoltat cu un calm de povestitor, dar și cu o conștiință de realități românești originare, în felul aceleia a lui Vasile Pârvan. Să nu se supere d. Vasile Băncilă dacă totuși vom găsi că acest tragic e mai mult o proiecție a conștiinței europene recente decât a folclorului nostru, ca de altfel și concepția Marelui Anonim.

Recunoaștem că uneori în *Trilogia cunoașterii* și mai des în lucrările ce i-a urmat, d. Blaga și-a constituit în mod firesc viziuni și chiar concepții în sensul folclorului românesc, dându-ne desvoltări de teme populare, potențate de o temeinică putere de jude-

cată. Numai să nu uităm că, spre deosebire de filosofie, înțelepciunea populară își formulează principiile și viziunile pe măsura empiriei și nu odată proverbele și baladele preamăresc purtări și concepții diametral opuse. Din folclor și din aceea ce atribuim noi astăzi sufletului original românesc se pot extrage minunate interpretări, uneori foarte diferite, ceea ce s'a și făcut uneori, rezultatele atârând însă de genialitatea sau măcar competența creatorului cult. În filosofie, spre deosebire de poezie, povestire, roman, istorie, muzică, sculptură, pictură și dans, d. Lucian Blaga are înțâctatea de a încerca o construcție pe motive particulare și pe viziuni etnice, realități pe care îndeobște filosofia e chemată să le depășească, dar are dreptul să le cuprindă. Dacă în loc de mister d. Blaga ar fi orânduit ca fundament metafizic visul ar fi fost declarat oriental, iar dacă ar fi recunoscut logosul ar fi rămas european.

Recunoașterea misterului; caracterul aproape magic al cunoașterii luciferice; predilecția pentru inconștient și irațional, dar totodată respectul pentru rațiune, așa limitată cum apare; poate chiar căutarea dogmei; sigur, încrederea într'un eon dogmatic și, în fine, concepția Marelui Anonim și mai cu seamă a cenzurii transcendente — toate acestea pot fi legate de o anumită viziune originară românească, anterioară creștinismului, culturii voievodale și mai ales culturii moderne, deci viziune eminentă primitivă.

Misterul și censura transcendentă pot aparține și preistoriei și începuturilor geto-romane. Căci de îndată ce se ivește creștinismul, misterul pălește, iar censura transcendentă nu mai poate fi suverană. Atunci se impune o altă viziune românească a lumii, precum o alta legată de creștinism, raționalism și de sigur de multe elemente reliefate de d. Blaga este încă posibilă, așa cum după sculptura elementară a lui Brâncuși și după pictura ce excelează acum numai în peisaje, flori și naturi moarte, continuând deci cultul frunzei verzi și compoziția scoarțelor, ne putem aștepta la creații în care chipul omenesc și drama sufletului său să predomină, realizând tot major o expresie humanistă, care de altfel n'ar fi un început.

D. Lucian Blaga ne-a dat o filosofie bazată pe anumite viziuni românești, încadrate în drama timpului și într'o superioară putere de construcție intelectuală. Dar viziunile diferă nu numai pe culturi și pe epoci, ci chiar în cadrul aceluiași popor viziunile sunt plurale, mai ales de-a-lungul timpurilor. La rândul ei, filosofia poate construi, pe baza unor astfel de viziuni, concepții care să slujească adevărul, rațiunea de a fi a filosofiei. În cadrul sistemului său, d. Blaga a făcut remarcabile încercări de a exprima și timpul, și mentalitatea originară a neamului său, răspunzând

cu o atitudine de filosof european. În istoria gândirii și mai ales a crizelor gândirii europene și românești, d-sa își are de pe acum un loc semnificativ. Sistemul său este valabil, în sens de reprezentativ.

Dacă luăm, acum, în considerare valabilitatea acestui sistem în fața realităților constante ale filosofiei, întreprinderea noastră este mult prea pretențioasă și dificilă. Se prea poate ca vremurile ce vor veni să ne aducă un eon dogmatic, în care misterul, inconștientul și iraționalul să fie suverane, omenirea ajungând la un fel de primitivism, care nu va putea uita ca totul spiritualitatea ultimilor trei milenii. Dar se poate și contrarul — și noi aceasta credem — ca lumea să revină la un nou humanism, în care dogma să nu aibă niciun sens, dacă este despărțită de conținutul ei inspirator și stăpânitor, și în care cunoașterea paradiziacă și nu cea luciferică să domine.

Chiar în stadiul actual al gândirii — să nu uităm — filosofia nu a renunțat la adecvația logică dintre gând și realitate; știința nu a renunțat să acorde cu logicul antinomiile constatate prin experiență; metodele raționale își recunosc, ele însăși, limitele și adoptă « salturile » în mister. Intelectul nostru luptă mereu împotriva misterului și nu pentru potențarea lui, chiar dacă, asemeni d-lui Blaga, are conștiința tragică a eforturilor nu totdeauna rodnice. Intelectul în genere formulează și caută transcendentul tocmai pentru a-i răpi caracterul de mister. Oamenii de știință sunt mereu sub călăuza lui Apollo și nu a lui Dionysos, chiar dacă și acestuia îi recunosc puteri magice. Apoi, pentru filosoful riguros este extrem de greu a accepta existența unei deosebiri de natură între cunoașterea luciferică și cea paradiziacă sau absența funcțiilor logice în procedeele intelectului ec-static, când nu s'a izbutit a se recunoaște nici măcar primitivilor un alt fel de gândire decât acela al civilizațiilor, deosebirile fiind de grad, iar nu de natură, de condiții, iar nu de altă constituție spirituală.

« Vraja iraționalului » are la d. Blaga un caracter păgân, vădit anti-humanist, oamenii fiind niște creaturi « înadins refuzate de adevăr, spre a fi cu atât mai mult creaturi destinate creației ». Nu vom repeta contradicțiile ce au fost semnalate de unii critici ai filosofului, printre care d. Dumitru Isac (care a insistat asupra contradicției dintre Marele Anonim și teza unei censuri transcendente, întrebând: de unde știm noi că există un Mare Anonim, ba și motivele pentru care ne censurează cunoașterea, dacă într'adevăr cunoașterea e censurată?). Dar mărturisim că dând misterului o funcțiune metafizică însuși Marele Anonim pare o existență subordonată misterului, căci dacă ar fi altfel, adică dacă Marele Anonim ar dispune cum vrea de mister, pentru a se apăra și a da creaturilor impulsul spre creație, atunci ar putea anula misterul, iar nouă nu ni s'ar mai refuza adevărul.

Ne întrebăm, de aceea, dacă — ontologic — misterul sau Marele Anonim constituie realitatea ultimă! În latura epistemologică misterul e necesar ca un absolut, — altfel dogma nemaiputând fi pură metodologică — iar în cea ontologică Marele Anonim. Intre ele rămâne acea contradicție pe care am pomenit-o mai sus, sau măcar un relativism care dăunează unității sistemului. De asemeni, concepția că suntem creatori pentru că suntem ființe refuzate de adevăr ni se pare cu totul paradoxală și protivnică adevărului.

Iată câteva dificultăți și obiecții care combat valabilitatea acestui sistem în fața realizărilor constante ale filosofiei, fără însă a-i nega rostul reprezentativ și anumite formulări subtile. Dacă nu ar fi decât conștiința tragismului cunoașterii, ideea de a forța și transfigura, în sensul dogmelor, unele constatări sau înclinații ale spiritului sau aceea de a da necunoscutului o rezistență de mister; dacă nu ar fi decât competența cu care d. Blaga urmărește setea de formulare fanică și conștiința imensității cripticului, conferind cunoașterii luciferice (care în fond nu e un fel de cunoaștere, ci mai curând un stadiu al cunoașterii) caracter de mare energie; în fine, dacă nu ar fi decât faptul că într-o astfel de perspectivă, stăpânită de mister și de censură, rațiunea nu este alungată, cum s'a întâmplat într'alte sisteme sau concepții anti-humaniste — dacă nu ar fi decât atâta și încă suntem în fața evidenței că avem de a face cu un filosof pătrunzător, subtil, capabil de mari intuiții, de ample articulări logice, de vaste compoziții simfonice. Din condițiile lui europene și românești d. Lucian Blaga a formulat un sistem cu adevărat propriu și deplin configurat.

2. Totodeauna, în fața unei creații de mari proporții și care încearcă o seamă de răsturnări de concepții și aduce alte viziuni decât acelea a generațiilor de lângă ea, admirațiile fanatice și rezistențele categorice tulbură calma apreciere. Se uită în acele momente că totul e supus revizuirii — și fanatisme, și rezistențele, și opera respectivă, și operele anterioare, precum și cele care vor veni, neputându-se ști precis locul pe care noua creație îl va ocupa între valorile domeniului ei. Creațiile nasc din libertate, dar odată născute vor să oprească libertatea celorlalte.

Sistemul d-lui Lucian Blaga, cu viziunile lui primitive, cu misterul și iraționalismul lui nu poate fi acceptat de filosofia humanistă, raționalistă, devotată adevărului, precum nici de biserica ortodoxă și în genere de creștinism. Ne-am străduit să arătăm că acest sistem, oricât de personal formulat și construit, exprimă, măcar în parte, spiritul tragic contemporan și stadiul primitiv al viziunii românești despre lume, fiind un răspuns dat crizei spirituale dintre cele două războaie mondiale și, totodată, o expresie a uneia din pluralele viziuni românești.

Înțeles astfel, sistemul d-lui Blaga își are o motivare, pe lângă valoarea lui proprie, de sigur discutabilă. Celor care cred în ideile clare și distincte (și aceștia sunt permanenți filosofi) sistemul acesta le poate părea unul de idei neclare, dar despicate.

Idei clare și distincte versus idei neclare, dar despicate. Veracitate divină versus mit. Claritate versus mister. Europă humanistă și raționalistă versus Europă temătoare de declin spenglerian, cu creaturi ce se socot refuzate de adevăr și călăuzite insondabil de un fel de voievod, boier sau cărmuitor, ale cărui metode trebuesc urmate și ascultate, fără a fi înțelese în rostul lor concludent, deci Marele Anonim cu censura-i transcendentă. Filosofie dogmatică, rodită și popularizată în vremuri în care chiar bunii creștini bănuiesc căile Domnului atât de ascunse. Preludiu la un Eon Dogmatic, care nu este probabil, totuși, să sosească!

Fără să ne ocupăm de urmările polemice ale ei, am avut recent reacțiunea venerabilului filosof C. Rădulescu-Motru, care cu vrednicia-i cunoscută și respectată își are locul său în filosofia noastră. La rândul-i teologia a reacționat împotriva concepției ontologice a d-lui Blaga. Avem volumul *Poziția d-lui Lucian Blaga față de Creștinism și Ortodoxie* de Dumitru Staniloae, cunoscutul și prețuitul teolog, în care se discută substanțiale probleme metafizice.

Cărturarul sibian întreabă, printre altele, dacă ortodoxia face sau nu parte din spiritualitatea românească. Dacă face, atunci Marele Anonim contrazice această spiritualitate și deci sistemul d-lui Blaga, măcar în parte, contrazice viziunea românească, pe care d-l Vasile Băncilă susține că o reprezintă integral.

În ceea ce ne privește, am căutat să arătăm că viziunea românească a d-lui Blaga este una din viziunile românești posibile și de sigur una primitivă, pre-creștină și pre-humanistă. Personal, credem că spiritualitate românească nu este posibilă fără ortodoxie, așa cum fără creștinism nici spiritul european — produs al rațiunii grecești, al ordinii romane, al transcendenței creștine, având ca factori secundari virtutea tracă și misticismul gotic — nu poate fi definit.

Viziunea metafizică a d-lui Blaga nu epuizează spiritualitatea românească, precum nici epistemologia dogmei, căreia i se răpește conținutul transcendent ce o justifică, nu epuizează, ci descărnează sensul dogmei (care e mai curând statică și realistă, decât dinamică și transfiguratoare, cel puțin dogma creștină).

Că filosofia d-lui Blaga nu e creștină, suntem de acord cu părintele Dumitru Staniloae; că e anti-creștină, nu. E mai curând pre-creștină sau necreștină.

Permițându-și o libertate pe care filosofia a avut-o și trebuie să o aibă totdeauna — chiar libertatea de a greși în fața lui Dumnezeu, dacă nu alta — d. Lucian Blaga a mers dincolo de con-

știința filosofică statornicită și de cea teologică, legându-se, ca atâția alți filosofi, de realități contingente, dar care pot oferi intelectului oarecare satisfacții, refuzându-și pentru o creație proprie adevărul rațiunii și al conștiinței noastre.

Părintele Staniloae își dă ostencala să apere revelația dumnezeiască, adevărul imuabil, adecvația logică, lumina transcendentă, veracitatea divină. O face cu competență teologică și cu îndemănare filosofică. Trebuia s'o facă, așa cum filosoful Rădulescu-Motru trebuia să-și apere poziția, căreia i s'a devotat și care l-a dus la creația unci vieți întregi. Dar filosofia își are dinamismul ei, iar inteligența drepturile ei de a construi mereu variațiuni pe marile teme existențiale, uitând uneori marile adevăruri pentru noi mijiri de adevăr.

Nu am avut un singur moment impresia că *Trilogia cunoașterii* vrea să mineze religiozitatea concretă românească, adică ortodoxia. Filosofia d-lui Lucian Blaga trebuie înțeleasă ca o modalitate născută din libertatea spiritului și inspirată de idei și viziuni vremelnice de sigur, dar care își au trecutul lor puternic și o actualitate relativă, care într'adevăr nu știm cât va dura.

În fața lui Dumnezeu ea poate constitui o greșală; în fața humanismului raționalist, o nemulțumire; iar, în fața unor viziuni tragice și a unor concepții relative ale timpului nostru european și ale unui străvechi duh românesc, un răspuns nespus de articulat și o construcție măreață. Răspunsurile sunt plurale și se pierd în zbaterile vremii; construcțiile se năruiesc, dar cu atât mai vrednică gloria celor care le dau, înfruntând nesigurața, și le ridică în biata noastră vremelnicie.

PETRU COMARNESCU

VIAȚA POEZIEI

1. Radu Gyr, *Balade* (București, Editura Gorjan, 1943, 270 p.); 2. Horia Nițulescu, *Tcamnă în paradis* (București, Imprimeria penitenciarului Văcărești, 1943, 92 p.); 3. Coca Farago, *Poeme pentru singurătate* (București, « Tipografia », 1943, 96 p.); 4. Mariana Moșoiu, *Poemele Soarelui* (Brașov, Tipografia Minerva, 1943, 80 p.).

Poezia de inspirație românească a lui Radu Gyr readuce în discuție problema raportului dintre artă și etnicitate. Este bine cunoscută antinomia iscată între literatura de strict colorit etnic, grupată mai ales în jurul revistei *Gândirea* și între partizanii esteticii autonome. Discuția porcede, după cum se știe, încă dela Maiorescu. Soluția ne-o dă tot el, atunci când recunoaște poezia de iredentă ardeleană a lui Goga. Totuși, cele două tabere stau încă față în față.

Arta modernă a reușit să anexeze atâtea domenii noi și să supună materiale atât de străine de obiectul estetic, încât a mai porni astăzi la o discuție în acești termeni ar fi un indiciu de orizont foarte strimt. Orice conținut sufletesc, orice sentiment și orice atitudine pot servi ca material artistic. Totul e vechi și epuizat, din acest punct de vedere. Nu aici trebuie căutat acel principiu al originalității, acel suflu de noutate și de prospețime interioară, care definește un poet. Prin metoda analizei mecanice, exterioare, care așează în rafturi și etichetează conținuturi și procedee eteronome, extraestetice, în materie de poezie, nu se poate ajunge la niciun rezultat valabil. Aici, singurul instrument sigur, puternic, este intuiția. Ea merge direct la sursă, scormonind în însăși autenticitatea și valabilitatea interioară a poetului, adică răspunzând la întrebarea atât de banală, dar atât de adevărată totuși, dacă *el are sau nu talent*. Cu alte cuvinte, dacă are sau nu o lume a lui, un fel propriu de-a răspunde la marile întrebări umane, de-a crea o nouă armonie a lucrurilor, unitară, plină, sinceră. Principiul noutății și al originalității nu trebuie înțeles pe dinafară, străin de creația propriu-zisă. Criticul trebuie să pătrundă mai adânc, să treacă peste conținutul imediat, peste *materialul brut* al sentimentelor și al atitudinilor exterioare.

Astfel, noi socotim că discuția pornită dela problema raportului dintre artă și etnicitate, în acești termeni exclusiviști și periferici, nu răspunde la nicio întrebare esențială de estetică.

Ea trebuie pusă altfel.

Volumul de *Balade* al lui Radu Gyr este un prilej potrivit pentru a încerca o lămurire a acestei chestiuni. Inspirația sa românească, acea lume legendară a baladei noastre populare și a peisajului etnic, cu mânăstiri voevodale, cu eroi de cântece bătrânești și cu poteci agreste de haiduci, formează un univers poetic pe cât de specific pe atât de unitar. Poet de efervescentă verbală și de o sensibilitate bogată, Radu Gyr realizează aici o poezie sinceră și limpede, păstrând întreaga atmosferă a poeziei populare. Dela *Eulaliile* lui Dan Botta (evident, cu un suport artistic diferit) poezia românească nu a cunoscut o altă încercare atât de reușită de a reînvia melodia versului popular și toată acea armonie morală și sufletească a trecutului nostru. Radu Gyr nu *copiază* tiparele și motivele cântecului bătrânesc. El se *identifică sufletește* cu ele, face parte, organic, din atmosfera lor. Poezia sa apare astfel sinceră, pătrunsă de un fior lăuntric violent. Cele mai multe din versurile de inspirație naționalistă, toate acele compuneri în stil cronicăresc, evocări de figuri istorice, umflute, sunătoare, ce s'au publicat din abundență în ultimii ani, au compromis jalnic acest gen de poezie. Versurile erau silite, goale, ostentative. Nimic autentic în ele. Radu Gyr este departe de această artificialitate. Inspirația sa este flacăra adevărată. Ea crește dintr'o tensiune interioară puternică. Numai în aceste condițiuni poezia naționalistă, ca și poezia de orice fel, poate fi acceptată.

Volumul este împărțit, foarte distinct, în cinci cicluri. Fiecare dintre ele ar putea forma o culegere aparte. Primul ciclu, intitulat *Fuga lupului*, conține câteva frumoase poczii de inspirație naturală. În bucăți ca: *Fuga lupului*, *Țigani ursari*, *Incrustări pe-o cobiliță*, *Pe un chilim*, Radu Gyr ne prezintă cadrul de viață și de formație legendară al sufletului românesc. Peisajul de munte, atât de poetic și de pur, plin de o sălbatecă frumusețe, ne este înfățișat în valorile lui primare, singuratic și neîntinate de oameni. Versul este limpede și proaspăt, el însuși înzdrăvenit de aerul de munte:

Mușcând paznicul, din cușca lui, spre munte,
lupul ca o flacăra-a țâșnit...
Tremură pădurile pe frunte
cu inelul brumelor sfințit.

Lunecă din bahnale cețoase
miros vânat de sălbateciuni.
Vântul sur, pe labe somnoroase,
se târâște ca o fiară prin sloduni.

Lupul fuge. Zari fi cad în blana.
 Crengile: arcane, șbilituri, bice.
 Brazii clatină albastra lor capcană,
 din puhoae îl stropeec alice.

*Indărăt, se surpă vremea cu lung vuet
 ca o stâncă prăbușită. Jnepii fug.
 Noaptea zornăie. Adâncurile sue.
 Râpe-l beau. Și piscurile l sug.*

În afară de versurile subliniate, ce constituie imagini atât de plastice și de proprii, poezia întreagă respiră într'o atmosferă de puritate naturală și de o înaltă prospețime. Notația este bogată și vie, pătrunsă de o semnificație abia indicată, care o înflorește. Lupul singuratic, de altfel, este un motiv cunoscut.

În capitolul *Cântece* întâlnim o poezie lirică ușoară, brodată pe motive populare curente, ca: *Păsăre galbenă 'n cioc*, *Ineluș-învârtecuș*, în total vreo 15. Versul capătă un suport sufletesc de o consistență suavă, plină de poezie, în care elementele cunoscute ale poeziei populare, ca: *dor*, *vis*, *stele*, se îmbină într'o melodie plăcută, personală. Radu Gyr a păstrat atmosfera și valorile expresiei populare în toată accepția lor primară. Cu toate acestea, sau tocmai de aceea, cântecul atinge uneori regiuni de o profunziune remarcabilă. Cităm *Ineluș-învârtecuș*, poate bucata cea mai expresivă, din acest ciclu:

Ineluș-învârtecuș,
 moarte, joc cu lunecuș,
 în ce inelar căzuși?

Juvaerul tău de fum
 toate le preschimbă 'n scrum,
 că podoaba-ți de nălucă
 pică 'n deget și-l usucă...

Ineluș-învârtecuș
 cu smaragdul jucăuș, —
 zâmbetele cu livezi
 cum le stingi și le 'noptezi?

Măinile de ce le 'nchizi
 sub un zarzăr cu omizi?
 Iară ochii — tufărici,
 de ce-i umpli cu furnici?

Viață, negru cărbuș,
 moarte, joc cu lunecuș,
 ineluș-învârtecuș.

În aceste versuri motivul popular se transformă într'un simbol de o remarcabilă poezie a morții. Trebuie reținută această posibilitate de-a *asimila* atmosfera și viziunea cântecului bătrânesc și de-a le transforma într'un material de proprie inspirație.

În *Țară și Mânăstiri*, capitolele cele mai periculoase pentru genul acesta de poezie etnică, Radu Gyr reia aproape toate temele lirice tradiționaliste, de la versul cronicăresc, care ne amintește de *Pajerele* lui Matei Caragiale, până la *Vodă Ștefan, Țepeș, Ioan Vodă* și toate acele motive istorice românești, compromise de alții. Față de toți aceștia, Radu Gyr aduce și aici o inspirație proaspătă și o puternică vibrație poetică. Acest material vechi, în numele căruia s'au născut totdeauna atâția falși cântăreți, la el setransformă într'o substanță lirică sinceră, ce trebuie reținută. Radu Gyr rămâne poet până și în versurile sale cele mai curente, cele mai străine de poezia propriu-zisă. Reproducem bucata intitulată *Descălecătorul*:

Se rezimau pădurile în ghioage.
Munții tăceau cu stemele pe frunți.
Grei, se lungeau pe labe anii crunți
și mormăiau ca urșii în bărloage.

Când am pornit călări la vânătoare,
un cap de zimbbru soarele părea.
Pe stânci, zavozi mei, cățeaua mea,
lătrau nemărginirea rotitoare.

Unde-a căzut, însângerată, fiara,
jilțul meu tânăr crește ca un spic,
Mi-am svârlit țurcana 'n Carul-Mic
și-am sărutat veciile și Țara.

Vechea legendă istorică devine aici un material de poezie simbolică, Descălecătorul se confundă cu poetul vânător de nemărginire și de veșnicie « rotitoare ». Astfel, motivul național nu rămâne exterior, ostentativ. El devine suportul unei lumi interioare, al unei tensiuni sufletești.

Până aici, majoritatea poeziilor cuprinse în aceste pagine erau profund lirice. Abia în capitolul *Fântâna cu pandur* întâlnim *balada* propriu-zisă. Aici, motivele populare capătă o amploare în bucăți, ca: *Balada haiducului vândut de o muiere, Corbea, Balada fratelui care a murit de ciură*, Radu Gyr reia câteva dintre motivele cele mai prețioase ale baladei populare românești, pe care le tratează ca pe un material propriu. Multe dintre ele nu sunt altceva decât o punere în valoare, o dezvoltare poetică mai largă, a unor variante puțin cunoscute, pe care poetul le-a cules din lumea satelor noastre. Fiecare bucată poate fi urmărită, astfel, paralel cu exemplarele originale, din colecțiunile noastre de poezie populară. Un specialist ar putea trage de aici concluziuni foarte interesante. Noi ne mulțumim să amintim doar că George Coșbuc a fost și el ispitit de aceste balade populare. În afară de *Nunta Zamfirii*, de *Moartea lui Gelu*, multe din poeziile sale din tinerețe și în special dintre cele publicate la *Tribuna* lui Slavici, sunt creațiuni de acest fel.

Motivul strigoiului care pleacă să aducă pe soră-sa măritată departe, a fost tratat de Coșbuc în balada *Draga mamei*, scrisă la Năsăud în 1883 și apărută în *Tribuna* din 25 Mai 1886. Ea a fost publicată și aparține în biblioteca populară a *Tribunei* (Nr. 25). Acest motiv este reluat de Radu Gyr în *Balada fratelui care a murit de ciură*, evident într'o altă variantă decât cea cunoscută de Coșbuc și într'o formă mult mai savantă.

În general, balada lui Radu Gyr nu este propriu-zis o baladă epică. Poetul este mereu prezent în vesurile sale. Adeseori, întâlnim la sfârșit o strofă sau două, în care ne este indicată identificarea cu destinul eroului popular. Un exemplu caracteristic este bucată *Domnul de rouă*, care se termină cu aceste strofe:

Cneazule ca roua
Domn cu umbre line,
tristul tău landou a
înnoptat în mine.

Anii mei te-adună,
prinț cu răni amare,
să visezi în lună
și să mori în soare.

Astfel, și din acest material poetul face o tensiune proprie. Valabilitatea lui este interioară.

Mai trebuie să observăm apoi toată acea bogată imagistică pe care Radu Gyr o presară cu atâta dărnicie în toate paginile sale. Numai versurile citate aici ne pot da un indiciu. Poet de un puternic colorit verbal, el realizează a atmosferă metaforică remarcabilă. Poate că aici critica ar putea să-i găsească unele puncte slabe. Din cauza efervescenței sale verbale, Radu Gyr nu este totdeauna un poet de profunziuni reale. Versul său scânteiază prea la suprafață. Este ceea ce i s'a obiectat în *Poeme de războiu*, de către unii. Obiecția poate fi menținută și aici.

În general, însă, este un poet veritabil, care răspunde categoric, prin opera sa la discuția inutilă semnalată la începutul acestor rânduri.

* * *

Deși la primul volum, numele lui Horia Nițulescu se bucură de o circulație literară, în rândurile tinerilor, curentă. În afară de articolele de ziar, poeziile semnate mai ales în *Meșterul Manole*, *Convorbiri Literare* și *Revista Fundațiilor Regale*, i-au asigurat o notorietate poetică promițătoare. Acest prim volum era așa dar așteptat.

Va trebui să mărturisim însă dela început, nu că așteptările noastre au fost înșelate, dar că paginile de față nu reprezintă măsura întregă a talentului său. Multe din poeziile apărute în

Revista Fundațiilor Regale, pe care nu le găsim aici, le socotim superioare. Mă gândesc mai ales la poeziile de război. Dela cea dintâi bucată ne izbesc neplăcut ecourile argheziene:

Și dela Dumnezeu am învățat ceva: caligrafia.
 Eu nu-l văd, ca alții, cu oile sau în ogor,
 nici robotind ca un salahor,
 cu sapă, cu bardă, sau mistrie.
 Nu, eu îl văd scriitor:
 se așează la masa lui de argint, ia condeiul și scrie.
 O, condeiul lui de mărgăritar!
 Și scrie apăsător și șterge, scrie rar,
 numai cu rouă și vis.
 Uite, sub ochii noștri s'a deschis
 fragedul Lui manuscris.
 Mie îmi place cum scrie El valul,
 râul, ca un fir de beteală
 și dunga norilor pe zare, violetă,
 dealurile, desenate ușure, cu cretă,
 stelele sus, ca un lan de cirlice
 și parafa Carului Mare.
 Pentru toate vremurile,
 pentru toate graiurile,
 are același, din veac, alfabet.
 Scoate doar alte cerneluri din sipet
 și scrie din nou, ca la 'nceput,
 în piatră, în iarbă, în lut, etc., etc.

Poezia este frumoasă. Dar atât ideea cât și expresia ei sunt argheziene. E o influență pe care o întâlnim, mai palidă, și în alte poezii din volum. La ea putem adăoga și pe cea a lui N. Crevedia, el însuși arghezian și a lui Emil Botta.

Recunoaștem însă în aceste vecinătăți numai o întâlnire temperamentală. Horia Nițulescu posedă o forță interioară puternică, o sensibilitate în același timp violentă și duioasă, care îl apropie de Tudor Arghezi. Această sensibilitate este sinceră. Totul în sufletul său este vibrație și tumult. De aceea, lirismul său este sănătos, vital. Poemul crește din sentimente aieve, din experiențe sufletești, din viață. Să remarcăm că acest fapt este foarte important. El definește însuși destinul poetic al unui autor. În acest sens, Horia Nițulescu este un *poet*. Poemul său e ardere adevărată. De aici acea impresie de organic, de natural, pe care ți-o lasă până și bucățile străbătute de influențe străine. Nimic artificial în inspirația și în arta sa. Imaginile, violențele de limbaj, sentimentele comune, se topesc toate într'un aluat proaspăt, personal. Din această poezie se ridică denși, calzi, aburii vieții, o bucurie de-a trăi plină, ușor melancolică, umană. Este ca un câmp îmbibată de sevă, ca un ogor ce fierbe, primăvara.

Sentimentul cel mai puternic cântat de poet este dragostea. Incantatorie, această dragoste pământeană, adamică, este străbă-

tută de un iz proaspăt de sensualitate, ca în versetele Vechiului Testament. Se confundă cu femeia, cu ființa ei întreagă, fizică și sufletească. Nimic mai uman, mai sincer. Temperament pasionat, cald, uneori violent, Horia Nițulescu este străin de artificiu:

Când las s'alunece mătasea, în cămară,
Și se 'nfioară trupul, ca sub îmbrățișare,
Răsar din spuma rufei, ca din genuni amare,
Atât ceresc de nudă, nepământean de clară,
Parcă sfâșie spațiul o sabie de pară.

Când desenez cu brațul în aer o vultură
Și sâni când încerc să-i prind în cupe,
O fericire tristă, adânc se rupe.
Crescând atât de plină, intactă, nou născută,
Mă simt precum e marea 'n amiază, absolută.

Această imagine a perfecțiunii feminine, întruchipare a dragostei și a vieții însăși, această nevoie de-a concretiza plastic sentimentul iubirii, ideea chiar («Și coapsele prea limpezi, rotunde ca ideea»), reprezintă, în poezia lui Horia Nițulescu, o obsesie:

Vécia adormită în argilă
Desface-un braț de marmură, tăcut.
Și astăzi de fiori e străbătut,
Ai trudei, născătoare și fragilă.

Putrezitoare, degetul și dalta,
Sburate pulberi, vântului, de mult.
În brațul viu, înmărmurit ascult,
O lume nouă cum tresare, alta.

Frumusețea plastică, sculpturală, liniile bine arcuite, armonia dintre plinuri și goluri, dintre umbre și lumini, toată acea lume sensibilă a perfecțiunii umane, în sensul clasicismului greco-roman, formează suportul cel mai puternic al poeziei lui Horia Nițulescu. Versul său pare el însuși cioplit cu dalta. Densă și grea, expresia este comprimată, strânsă în forme sculpturale. Fraza se apropie de valorile sintetice ale limbii latine. Uneori poetul suprimă pozițiile, inversează formele morfologice, violentează sintaxa. Iată câteva exemple:

Iubi-te-voiu mai clar ca un sărut...

Deasupra-ne, în urmă, *se rotind*
Tutelarul nostru astru.

Să nu mai mi te fure, *să nu mi te...*

Curatul timp acela, în albul monoton.

Mireasă când, în *verde-aceea seară...*

Aceste forme de limbaj dovedesc o luptă continuă cu expresia, cu tiparele ei comune. Unele bucăți devin adevărate medalii. Iată una, pe care ași apropria-o de cu *Médaille antique* a lui Leconte de Lisle:

Coreografic, gestul împietrește
Sus, în tarie, viul ei condur.
Isorul unanim, murmură, crește,
Dând jocului melodicul contur.

Înaltă, amiaza ei răsunătoare
Pe dalele cu sunetul velin.
Abruptă, în cadențe suitoare,
Desmiardă, glesna, mai ușure, lin.

Nalt rotitoare, dulce la auz,
Mătăsuri vechi cum fâlfaie văpaie.
Mai ager șoldul ca un șoim, așa e,
Adulmecat de spațiul andaluz.

Astfel de versuri ne dau dreptul să așteptăm dela poezia de mâine a lui Horia Nițulescu realizări frumoase.

* * *

Coca Farago realizează o poezie de atmosferă nedefinită, plină de o tristețe organică. Versul său este ceșos și larg, fără conținut plastic. Consistența sa e numai muzicală. Lipsit de ritmică, și de tehnică exterioară, valoarea lui se măsoară după conținutul sufletesc general, pe care-l sugerează. Familia sa poetică este formată din Rilke și din Lucian Blaga. Este o poezie de șoapte și tăceri resemnate, o poezie a unei blânde singurătăți:

Cântecul mă cuprinde ca pe o tăcere înaltă
Și mă oprește la vagă răspântie de amintiri,
Indemnându-mă să-l aud crescând în singurătatea
Din care ochii nu mi-au știut culege până acum,
Nici surăs,
Nici lacrimă.

În această atmosferă de tristețe și de singurătate, Coca Farago trăește departe de vieța adevărată, într'o lume de închipuiri mohorâte, de melancolie și de amintiri. Totul în poezia ei este umbră și depărtare, mătase grea de taină. Ea se confundă cu o melodie monotonă, cenușie, de stinsă și inutilă feminitate. Fără să realizeze densitatea materială a tristeții bacoviene, acest lirism bolnav corespunde unei descompuneri sufletești de o amară sinceritate:

Sunt așa de obosită și tot ce cred că mi se întâmplă
Vine așa de târziu,
Încât nu-mi pot clinti singurătățile.

Toate sunt colorate în cenușiu. Iubirea însăși, pe care Coca Farago o evocă în accente biblice, nu are nimic din căldura umană firească. Ea se desfășoară într'un cadru de singurătate lunară, dincolo de viața adevărată:

Iubitule,
 Cu tine seamănă dragostea lunii
 Pentru fereastră mea,
 Când mă dăruie nopții, ca faldurile unei rochii
 De-albastră catifea,
 Cu tine seamănă
 Visatele-mi deapururi călătorii,
 Cu tine seamănă și primăverile și
 Diminețile,
 Care, toropit, nedumiresc singurătatea pădurilor,
 Ca și cum
 De mult, prin ea, înserările numai și-ar fi trimes drum.

Iubitule, cu tine seamănă,
 Până acum tăcutul cântec din inima mea:
 Fiecare mugur de peisaj lăuntric mi te prevedea,
 — Opririle-mi nicăieri căutându-te, cum
 Dintre margini de hartă,
 Insula cu palmieri încearcă de renunțări tihnite
 Să ne despartă...

Evocarea aceasta a iubitului, împrăștiată în elementele unei fantezii poetice largi, diafanizată, este departe de conținutul vital. Poezia se confundă cu divagația lirică. Coca Farago realizează astfel un univers poetic muzical, compus numai din nuanțe și din stări sufletești fluide. Aspectul cel mai neplăcut al acestei poezii este monotonia. Poemul nu se încheagă unitar, nu are o construcție precisă. Inspirația rămâne arbitrară, întâmplătoare. Acesta este, de altfel, impasul cel mai caracteristic al oricărei poezii de atmosferă. Este ceea ce, în alt plan, putem observa la o altă poetă tânără, de curând discutată, anume Anișoara Odeanu Atât în volumul ei de debut *Fata lui Codru-Impărat*, cât și în recentul *Moartea în cetate*, poemul își păstrează aceeași compoziție aproximativă, lipsită de arhitectonică internă. Și acolo, ca și la Coca Farago, umbra lui Rilke și a lui Lucian Blaga se simte cu insistență. Poate că însăși feminitatea este mai aproape de aceste universuri poetice, fluide, muzicale, lipsite de elementul viril al compoziției.

Astfel, *Poeme pentru singurătate* aduce doar dificultăți de structură intimă. Peste ele, trebuie să remarcăm un temperament poetic încheagat și o artă conștientă atât de posibilitățile ei, cât și de impasurile pe care trebuie să le învingă. Ceea ce se impune în primul rând în această poezie este acea lume poetică profund lirică, pe care o socotim expresia unui conținut sufletesc real. Coca Farago

dispune de o sensibilitate bogată și de o muzică interioară promițătoare.

* * *

Dintre multele volume de poezii pe care le-am primit în ultimul timp ¹⁾ n'am putut reține decât debutul Marianei Moșoiu. Numele mi-e complet necunoscut. Volumul său *Poemele soarelui* aduce o inspirație caldă, străină de atmosfera elegiacă și plângărească a celor mai mulți poeți tineri. Versul Marianei Moșoiu e plin de optimism sănătos, de tinerețe și de viață. El izvorăște din glia realității și crește din pământ spre soare. Primăvara, lumina, seva ce clocotește în ogoarele tinere, sunt elemente ce revin cu insistență în aceste poeme:

Tumultos pământul și-a trimis din necunoscutele adâncuri
Albaștri munți, înalte nostalgii, spre bolta cea senină.
E Primăvară. Fiecare vietate și-a găsit un drum spre veșnicie,
Spre poarta vieții, poarta de lumina.

Înalt și larg, boltindu-se 'n nemărginit se 'nalță cerul.
Fără sfârșit se 'ntind ogoarele cu brazde verzi, spre zare.
Fără început și fără de sfârșit e astăzi totul.
Pământul, cerul, câmpul, își înalță cântecul de sărbătoare.

Acest imn adresat naturii și vieții, ca material de inspirație, constituie o realitate sufletească sinceră. Poeta are ceva de spus. Tinerețea ei curge prin versuri. Nu-i rămâne decât să transforme acest tumult interior într'o melodie proprie, într'o artă poetică personală. Deocamdată rămâne debutantă, anonimă. Trebuie să se ferească de locurile comune, de expresia prea directă, fără consistență plastică, fără culoare. Acest prim volum e plin de astfel de defecte.

ION ȘIUGARIU

---

¹⁾ Niciunul dintre aceste volume nu merită să ne ocupăm de el. Dar, fiindcă autorii așteaptă totuși un răspuns, le indicăm aici: Aurel V. Sânger, *Melopei*; Neculai Tăutu, *Mătăniile de zăpadă* (inclusiv prefața lui George Drumur; A. Bolohan, *Viorile văzduhului*; Leonida Secrețeanu, *Marele salt*; Constant I. Cosma, *Țărâna sângelui meu* (editura « Detunata » putea debuta cu ceva mai bun); Ion D. Tudorache, *Penumbre*, Ion Petrilă, *Elegii din tinerețe*; Lucian Emandi, *Pescarii de năluci*; Lucian Mircea, *Tristul destin*; Pavel Ion Ștefan, *Cruci de foc*; Axente Opreșanu, *Allare noi*; Cornelia Buzdugan, *Versurile mele*; Ion Marin Nicola, *Visul psetului*; C. Munteanu, *Grohotiș*; Nic. M. Constantinescu, *Meleag basarabean*; Victor Calmuc, *Eu n'am luptat în Caucaz*; Har. Mihăilescu, *Gândind la depărtări fecioare*; Ion Cerezeanu, *Flori negre*. Încercăm să reținem, sfătuind pe autor să se organizeze și să ia contact cu poezia modernă, volumașul *Ogoare și luceferi*, de B. Frunte.

ANTON DUMITRIU: LOGICA POLIVALENTĂ

(București, « Viața Literară », 1943, 181 pag., 300 lei)

Cartea aceasta, a d-lui Anton Dumitriu, este consacrată cercetării unor probleme de o importanță excepțională în logica actuală. Este vorba de eforturile logicienilor contemporani de a edifica o logică cu mai mult de două valori câte admite logica clasică. Autorul « Logicei noi » și al altor studii de logică și de filosofie a științei a dovedit prin această lucrare serioasa sa informație în domeniul celor mai noi și mai dificile probleme de logică, făcându-ne în acelaș timp un neprețuit serviciu prin prezentarea lor în mod complet și sintetic.

Logica clasică, precum se știe, este o logică bivalentă, admitând numai două valori: adevărul și falsul, afirmația și negația. Principiul terțului exclus — care afirmă că o propozițiune este sau adevărată sau falsă, *tertium non datur* — este un principiu fundamental al acestei logice.

S'a întâmplat însă că logistica, în efortul său de constituire și transcriere simbolistică, să întâlnească, la un moment dat, în interiorul sistemului de propozițiuni construit de ea, anumite antinomii sau paradoxe logice, care păreau să pună în discuție însăși posibilitatea unei atari construcții. Faptul acesta a dat de lucru atât logisticienilor, care au edificat interesanta teorie a tipurilor logice, cât și adversarilor lor, care au crezut că se aduce prin aceasta o dovadă a sterilității și ilegitimității logisticii. Până în cele din urmă s'a dovedit că aceste paradoxe nu sunt legate de o anumită concepție sau tehnică de transcriere logică și că au o semnificație mult mai largă și mai adâncă, unele din ele punând în discuție însăși valoarea principiului terțului exclus.

În acelaș sens în care au influențat paradoxele logice (dintre care d-l Anton Dumitriu analizează pe cele mai importante atât în « Logica polivalentă » cât și în « Logica nouă » și cărora intenționează să le închine o întreagă lucrare) au mai adus sugestii și îndemnuri pentru crearea logicelor polivalente și următoarele probleme: problema, discutată încă de Aristotel, a viitorilor contin-

genți, problema modalităților și problema probabilității, probleme pe care, din lipsă de spațiu, cu toată marca lor importanță nu le putem cerceta aici.

Toate aceste categorii de fapte și considerații (paradoxele logice, modalitățile, viitorii contingenți, etc.), unele mai mult, altele mai puțin, au fost determinate pentru încercările ce s'au făcut de a crea o logică polivalentă cu 3, 4, ... sau chiar infinite valori. Fără îndoială, exemplul creării geometriilor necuclidiene trebuie să fi fost mereu prezent în fața logicienilor, ca un procedeu demn de urmat. Prin aceasta se căuta să se lărgescă logica clasică, axiomatic sau nu, după cum a fost lărgită geometria euclidiană sau geometria cu trei dimensiuni la una cu n dimensiuni, dându-i o semnificație mai cuprinzătoare, așa fel ca logica clasică să devină un simplu caz particular al acestei logici polivalente.

Evident, crearea unor logici polivalente, cu n valori, poate fi făcută fie axiomatic și convențional, fără a fi obligați de a găsi valorilor logice introduse o traducție adecuată în limbajul nostru sau o semnificație intuitivă (ceea ce în fond echivalează mai degrabă cu crearea unei algebre cu n valori decât a unei logice cu n valori, cu singura deosebire că valorile acestei algebre nu simbolizează mărimi sau cantități ci valori logice), fie pe baza unor valori care deja sunt utilizate de logica clasică, așa cum ar fi mai cu seamă valorile modalității și cele ale probabilității. Cei mai mulți dintre logicieni au ales calea cea de a doua.

Cartea d-lui Anton Dumitriu, după ce face o scurtă introducere și expune sistemul bivalent al lui *Whitehead* și *Russell*, cercetează, ca sisteme polivalente, următoarele sisteme de logică: sistemul implicației stricte al lui C. J. Lewis; logica trivalentă și polivalentă a lui J. Lukasiewicz; logica intuiționistă (Brouwer și Heyting); logica modală a d-lui Gr. C. Moisil.

Expunerea acestor sisteme este clară și precisă, deși fără îndoială cam dificilă pentru nelogisticieni, pentru cititorii români, în special, care nu prea sunt familiarizați cu aparatura matematică și simbolică a noii logici. De aceea credem că lucrarea n'ar fi avut decât câștig, din acest punct de vedere practic, dacă ar fi cuprins mai mult text și mai multe considerații filosofice pe marginea formulelor. În orice caz, ea constituie prima expunere completă și sistematică pe care o posedăm, fie și în alte limbi, privitor la aceste chestiuni atât de noi și de interesante. Aici n'am putea în niciun caz să facem un rezumat al cărții. Cititorul care se interesează de asemenea probleme trebuie să recurgă la lucrare însăși.

Imediat înaintea « Considerațiilor finale », care încheie lucrarea, d-l Anton Dumitriu introduce un capitol care, nemai având un scop de simplă expunere informativă ci acela de a construi o logică polivalentă pe care o numește *logica T*, merită prin aceasta o deosebită

atențiune. Capitolul acesta constituie partea de contribuție a cărții d-lui Anton Dumitriu. Din acest motiv îl vom analiza mai din aproape mai ales că această analiză ne va permite să înțelegem mai exact mecanismul și sensul construcției oricărei logici polivalente.

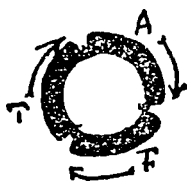
Logica T introduce, pe lângă valorile clasice adevărat și fals, o a treia valoare, *terțul*, care nu e identificată cu niciuna din valorile logice cunoscute, cum ar fi cele modale, ci e pur și simplu postulată și determinată în mod apriori și convențional, prin anumite legi sau axiome care îi precizează raporturile cu valorile logicii clasice și o fac utilizabilă în calculele logice. Logica T este unul din foarte puținele exemple pe care le cunoaștem de a crea axiomatic și detașat de interpretările ei posibile, o logică polivalentă.

În cadrul logicii T negația capătă alt sens decât cel obișnuit, întrucât negația negației sau falsul falsului nu dă loc, ca în logica bivalentă, afirmației sau adevărului, ci unei propozițiuni terțe. Negația, dintr'o operație de contradicție, devine o operație de contrarietate în trei și încă, cum vom arăta imediat, dirijată de o anumită manieră. Din acest motiv, d-l Anton Dumitriu se simte obligat să introducă o operație nouă (și un semn înnoit semnul $\sim$), care să îndeplinească rolul îndeplinit în logica bivalentă de negație: acela de a împărți dihotomic realitățile logice.

Raporturile celor trei valori, A (adevărul), F (falsul) și T (terțul), pe care d-l Anton Dumitriu le determină numai simbolic, prin formule, pot fi reprezentate foarte bine, așa cum am procedat noi în alăturata figură. Precum se vede, aceste trei valori logice sunt contrarii, trecerea dela una la alta făcându-se prin ajutorul operației de negație, dar numai în direcția pe care o indică săgețile. Așa dar, negația sau falsitatea lui A dă F, negația lui F dă T și negația lui T dă A. Aplicând negația de două ori va trebui să facem o săritură dublă: dubla falsitate a lui A dă T, dubla falsitate a lui F dă A și dubla falsitate a lui T dă F. O triplă negație sau falsitate a unei propozițiuni oarecare reproduce, în logica T, acea propozițiune.

Semnul negației este deci un semn al contrariului triplu și ordonat de o anumită manieră. Din contră, semnul $\sim$ este un semn al contradicției propriu zise, el neidentificându-se nici cu simpla negație, nici cu dubla negație. Aplicat asupra uneia dintre cele trei contrarii, el arată că se pune una sau alta dintre celelalte două; aplicat asupra a două contrarii deodată, el arată că trebuie pusă neapărat cea de a treia contrarie: *quartum von datur*.

Se înțelege că valoarea T ar fi putut fi determinată și altfel decât a fost determinată de d-l Anton Dumitriu. O asemenea determinare diferită, care constituie o probă decisivă și neașteptată de felul cum pot fi create convențional și axiomatic logicele poliva-

lente, întâlnim la Jean-Louis Destouches în crearea logicei L_1 (Cap. III din cartea: « Essai sur la forme générale de théories physique, Cluj, 1938).

Și acest autor introduce o valoare terță, pe care o determină numai convențional și independent de traducția sa în limbajul nostru, că ea este altfel determinată de cum este determinată valoarea terță de către d-l Anton Dumitriu. Lucrul acesta apare evident dacă cercetăm matricele date de acești doi autori pentru operațiile logice numite conjuncție, disjuncție, implicație și identitate, ale căror valori sunt diferite. Pentru Destouches, cu toate că autorul nu o spune niciodată, terțul este o valoare intermediară între adevăr și fals, pe când pentru Anton Dumitriu terțul se plasează dincolo de fals (cu toate că el pare să creadă că, cel puțin « ontologic », ea se găsește între adevăr și fals, așa cum o afirmă la pag. 176 și 177 ale cărții sale). Pentru cel dintâiu terțul se apropie așa dar, mai mult de posibil sau probabil, pentru cel de al doilea mai mult de imposibil sau absurd. Această determinare deosebită a terțului prin raport cu adevărul și falsul, de care autorii se pare că nu sunt îndejuns de conștiință sau cel puțin nu o exprimă niciodată cu claritate, face ca matricele operațiilor amintite să difere dela unul la altul, în fond având a face cu valori diferite deși denumite prin același cuvânt.

Întru cât la disjuncție, precum e ușor de stabilit, valoarea care exprimă rezultatul acestei operații este dată de argumentul cu valoarea cea mai bogată, adică cea mai apropiată de adevăr, și întru cât la Anton Dumitriu falsul e mai apropiat de adevăr decât terțul, în timp ce la Destouches terțul e mai apropiat de adevăr decât falsul, urmează că disjuncția falsului cu terțul va da la primul valoarea fals, pe când la cel de al doilea va da valoarea terță. Din contră, întru cât la conjuncție valoarea cea mai săracă, adică mai îndepărtată de adevăr, a argumentelor este aceea care exprimă rezultatul acestei operații, urmează că conjuncția falsului cu terțul va da în cazul lui Anton Dumitriu terțul, iar în cazul lui Destouches falsul.

În ceea ce privește implicația sau identitatea, întrucât pentru Destouches ele sunt prin definiție (*op. cit.*, pag. 42) sau adevărate sau false, urmează că matricele lor nu pot cuprinde la acest autor valoarea terță, în timp ce matricele date de Anton Dumitriu cuprind această valoare.

Am făcut aceste lungi considerații asupra logicei T nu numai pentru că ea constituie capitolul cel mai important din lucrarea d-lui Anton Dumitriu, ca unul ce cuprinde o contribuție și construcție proprie a autorului, dar și în scopul de a analiza pe un exemplu concret procedeul logicienilor de a construi alte valori logice decât cele ale logicei clasice și mai cu seamă pentru a arăta că în fond nu au fost depășite cu totul, prin aceasta, valorile duale (respectiv principiul terțului exclus), admise de logica bivalentă.

Ceea ce se poate constata aci este numai o degradare a sensului negației sau falsității: ele nu mai reprezintă o împărțire duală ci una triadică și dirijată. Falsul nu mai înseamnă tot ceea ce nu e adevărat, ci numai a mică parte din ceea ce nu e adevărat. Dar din aceasta nu urmează că s'a luat dreptul de a împărți propozițiunile în adevărate și tot restul, ci numai de a da acestui întreg rest numele de fals. Logica clasică numea, prin definiție, pe drept sau pe nedrept — numai acest lucru mai poate fi în discuție — toate aceste categorii de propozițiuni care nu sunt adevărate propozițiuni false, iar operația care fi dădea naștere primea numele de negație.

Anumite logici mai noi refuză să le numească ca atare și restrâng aplicarea cuvântului de fals la o categorie limitată de propozițiuni neadevărate cu anumite caractere. În definitiv, procedeul în sine nu e de loc inadmisibil, ba s'ar putea să elimine anumite confuzii și nelămuriri, dacă nu și anumite contradicții ce s'ar putea ivi. Dar trebuie să observăm că în acest caz cearta este mai mult de cuvinte și de definiții nominale.

Prin aceasta, se înțelege, nu s'a interzis împărțirea duală. D-l Anton Dumitriu utilizează în acest scop semnul $\sim$. Este suficient ca să se numească acest semn negație, iar negația d-lui Anton Dumitriu să primească alt nume spre a ne afla pe terenul logicei clasice, care nu ne oprește nicidecum ca să destingem în cadrul negației sau falsului o serie de valori de natură diferită.

Nu este însă mai puțin adevărat că termenul de fals, ca și cel de negație, este în vorbirea zilnică îndeajuns de ambiguu spre a da nașterea la confuzii și interpretări diferite. Falsul poate însemna tot ceea ce nu s'a putut dovedi că e adevărat, sau numai ceea ce s'a putut constata că de fapt e fals. Tot așa, negația poate fi înțeleasă sau în mod absolut, raportând-o și aplicând-o la întregul univers logic, sau în mod relativ, raportând-o și aplicând-o numai la un anume gen supraordonat. (Astfel, a nega termenul de vertebrat poate însemna fie a pune numai animalele nevertebrate, fie orice realitate ce s'ar mai putea gândi în afara vertebratelor, de orice natură ar fi ea).

De altfel, așa cum o dovedesc « Considerațiile finale », d-l Anton Dumitriu, neoprinde-se la formule ci trecând la sensuri, e perfect conștient de aceste lucruri. D-sa afirmă textual că logicele polivalente nu depășesc logica bivalentă, ci se desvoltă în sânul ei, dualitatea A-F (luând pe F cu sensul de tot ceea ce nu e adevărat), reprezentând cadrul de desvoltare al acestor logici polivalente. « Orice logică care introduce o nouă categorie de propozițiuni nu va putea să se desvolte decât în lăuntru subansamblului A-F; cu alte cuvinte va fi inclusă în logica lui Russell » (pag. 169).

Cum rămâne atunci cu logicele polivalente și care e raportul lor precis cu logica bivalentă? Fără îndoială, acestea nu o înlocuiesc

și nu o depășesc pe cea din urmă. Falsul, mai precis neadevărul, fiind o valoare nedeterminată și indefinită în semnificațiile sale, putem opera în cadrul împărțirii duale o nesfârșită serie de sub valori. Acelaș lucru am putea spune, până la un punct și într'un anume fel, și despre adevăr. Vom avea astfel o serie de logice polivalente, care departe de a fi mai generale sunt în fapt mai restrânse ca logica bivalentă. Va găsi această logică o utilizare? Pe cât se pare, răspunsul este afirmativ. D-l Anton Dumitriu dă chiar câteva date în această privință.

Înțelegerea raporturilor dintre logica bivalentă și logica polivalentă este un lucru care ne-a plăcut foarte mult în lucrarea d-lui Anton Dumitriu. Aceasta dovedește că d-sa nu face simplă algebră logică, ci o analiză de natură logică a chiar construcțiilor astfel realizate și a sensului lor.

Cartea d-lui Anton Dumitriu este în primul rând o carte de informație corectă și serioasă asupra sistemelor logice polivalente contemporane. Dar ea nu se mulțumește cu o simplă expunere, ci și adâncește, cercetează și reflectează asupra sistemelor expuse, căutând să le arate sensul și valoarea. E acesta un merit care adăugat creării logicei T, mărește mult valoarea cărții și trebuie neapărat semnalat.

FL. ȚUȚUGAN

„FILARMONICA” ÎN LUMINA ÎNCEPUTURILOR SIMFONICE

Injghebare majoră în cultura muzicii apusene, orchestra simfonică reprezintă, prin structura și grandoarea ei, cea mai înaltă treaptă a organizației muzicale. Deși apariție târzie în evoluția muzicii românești, orchestra simfonică a trecut repede dela primele înfiripări ale veacului trecut spre împlinirea ei rodnică de astăzi. Greutățile de învins erau multiple și grave: atât concepția creației muzicale cât și gustul publicului de pe la mijlocul veacului trecut nu depășeau nivelul operetelor «naționale» și a vodevilurilor de tipul lui «Baba Hârca», sau în cazul optim nivelul compozițiilor corale, dintre care unele de reală valoare. În zodia acestei plămădiri de varii întretăieri între tradiția orientală și avântul tineresc spre pătrunderea creației apusene, Eduard Wachmann, succesorul lui Flechtenmacher la conducerea Conservatorului din București, are meritul de a fi organizat, în 1866, primele concerte simfonice în Sala Teatrului Național. Orchestra lui număra deabia 30 de executanți, plătiți fiecare cu câte un galben. Pe programul primului concert simfonic figura *Uvertura Prometheus* de Beethoven, *Simfonia în Sol minor* de Mozart, un *Adagio* de Haydn și *Simfonia în re major* de Beethoven.

Din îndemnul acestor ilustre începuturi, la 1868 ia ființă mai trainică, tot sub conducerea lui Wachmann, *Orchestra Societății Filarmonice*, înaintașa actualei Filarmonici. Ritmul concertelor este la început mai lent: anual câte 3 până la 7 audiții.

În 1889 răsună primul concert simfonic în Sala Atencului. Din bogata documentație pe care ne-o dă M. Poslušnicu în *Istoria Muzicii la Români*, reiese că dela 1866 și până la 1903, anul de nouă răspântie a Filarmoniceii, s'au executat 150 concerte simfonice, interpretându-se mai des operele lui Wagner, Beethoven, Mendelsohn, Mozart, Haydn, Schumann și Berlioz. Este demn de relevat faptul că prima audiție a Simfoniei a VII-a a lui Beethoven a avut loc la București în anul 1868, pe când Franța și Italia nu au cunoscut-o decât abia după 5 ani, la 1873. Dar cu tot meritul acestei întâietăți în tălmăcirea unei celebre simfonii, să păstrăm totuși cuvenita rezervă asupra calității vechii orchestre, care pe vremea lui Wachmann era departe de a fi atins perfecțiunea Filarmoniceii de astăzi. De altfel tăioasa întrebare a lui Richard Wagner pusă criticului muzical român Gr. Ventura, cu ocazia unei călătorii a acestuia prin München, în următorii termeni: «aveți oare în București o orchestră care să poată executa *binisor* o simfonie de Beethoven», nu și-a găsit răspunsul răspicat și mândru decât mult mai târziu, aproape de noi, cu prilejul turneelor Filarmoniceii de astăzi prin țările apusului.

După anul 1903 începe o zodie nouă și temeinică pentru orchestra filarmonică. Venerabilului Wachmann îi urmează cu zel proaspăt Dimitrie Dinicu, profesor de violoncel la Conservator și creatorul faimosului quartet «Carmen Sylva».

În 1904 Dinicu strunește o nouă *Societate Filarmonică*, pe care răușește în curând să o pună sub egida și sprijinul *Ministerului Instrucțiunii Publice*. Începuturile sunt și acum destul de anevoioase. În mărturisirile proprii ale lui Dinicu cetim că «artistul nu era socotit de publicul de atunci decât ca un om inferior, fără a i se da atențiunea cuvenită». Totuși, programul este simțitor: concertele se înmulțesc la 20 anual, numărul instrumentiștilor crește dela 30 la 45 «stabili», la care se mai adaugă și alții «după nevoie». Prețurile erau populare (în atențiunea conducătorilor de astăzi ai Filarmoniceii), fixându-se la 4, 3, 2 și 1 leu locul, după rang. Încep să apară și primii soliști străini, nume poate uitate astăzi, dar celebre odinioară. Cei autohtoni sunt invitați să-și dirijeze propriile opere, astfel: Alfonso Castaldi, Caudela, Dima, Kiriac, Nonna Otescu, Alfred Alessandrescu, M. Jora, Constantin Notara, dar mai ales George Enescu, care izbutește cu darul său să dea tâlc nou vechii orchestre de ilustre începuturi.

În 1920 Dinicu, istovit și bolnav, cedează bagheta tinerei apariții de mari speranțe, lui George Georgescu, care cu un an înainte

reuşeşte să capteze atenţiunea lumii muzicale cu un frumos succes dirijoral în fruntea Filarmoniceii din Berlin. Zelul unor oameni de bine de a pune la îndemâna tânărului dirijor român o Filarmonică, sub forma unei societăţi pe acţiuni, fu salvat dela o ruină sigură prin iniţiativa hotărîtoare a *Fundaşilor Culturale Regale* care la 1 Octombrie 1920 izbutesc să dureze *Filarmonica* în forma ei de astăzi.

Nevoită, din lipsă de instrumentişti în capitala noastră, să deservească şi Opera Română, Filarmonica are meritul de a fi izbutit, învingând greutăţi uriaşe, să execute timp de peste 20 de ani un program permanent de concerte simfonice, cu muzică străină şi românească, cu dirijori şi soliştii faimoşi de pretutindeni, punând în vileag şi talentele muzicale ale tinereţii româneşti.

Datele adunate şi publicate « In lumina programelor Filarmoniceii » de d. R. Orchis ne permit să scoatem în evidenţă şi să tragem unele concluzii cu privire la « cei 20 de ani de activitate muzicală » ai Filarmoniceii.

Este într'adevăr impresionant tabloul oaspeţilor streini care s'au perindat în acest răstimp, în Sala Ateneului. Mai întâi celebri *compozitori* ca: Vincent d'Indy, Richard Strauss, Igor Strawinsky, Alfred Casella, Pietro Mascagni etc...; apoi *dirijori* de mâna întâia ca: Weingartner, Ansermet, Abendroth, Mengelberg, Bruno Walter, Scherchen şi alţii. Dintre soliştii străini, mulţi la număr şi toţi aleşi, relevăm *pianişti*: Emil Sauer, Arthur Rubinstein, Cortot, Claudio Arrau, Iturbi, Gieseking, Fischer, etc.; *violoniştii*: Thibaud, Adolf Busch, Ioseph Szigetti, Alma Moodie, etc...; violoncelişti ca Pablo Casals, G. Cassado, Mainardi, etc., precum şi vestite cântăreţe.

Spre mândria conducătorilor Filarmoniceii, tabloul dirijorilor şi soliştilor români este, prin raportare la cei străini, destul de viguros.

Activitatea dirijorală a celor 22 de stagioni ale Filarmoniceii reprezintă opera de muncă şi avânt a Directorului ei General George Georgescu, stimulată şi ridicată spre înălţimi nebănuite de marele ei îndrumător, maestrul George Enescu.

Vrednicii susţinători ai acestor concerte simfonice au fost eminentul Ionel Perlea, regretatul Nonna Otescu, Mihail Jora, Alfred Alessandrescu, Th. Rogalski, George Cocea şi Ed. Massini, cărora tânărul răsad le urmează cu paşi repezi şi siguri.

În seria destul de mare a soliştilor români, cu greu vom încerca o reliefare peste care ar cădea şi astăzi strălucirea de nimb a violonistului Enescu. Avem instrumentişti şi cântăreţi solişti a căror faimă a trecut şi dincolo de hotarele ţării. Violonistul Sandu Albu este cunoscut şi apreciat în America, Constantin Stroescu, creatorul rolului lui « Pelleas » la Paris, stăpâneşte o rară măiestrie a liedului. Vocea caldă a regretatului bariton George Folescu a dat glas neuitat viersului popular stilizat.

Tinerii Lola Bobescu, și Virgil Pop la vioară, Dinu Lipatti la pian sunt pe cale să cucerească fortărețele melomane ale Apusului și Nordului.

Să nu uităm însă apostolatul anonim al instrumentiștilor din orchestră — unii din ei talente valoroase — care de multe ori știu să renunțe la orgoliul solistic pentru bucuria pură a cântului simfonic.

Orchestra Filarmoniceii — astăzi în întregime românească — numără 90 de membri, dintre care majoritatea sunt profesori la Conservatorul de Muzică și Institutul Muzical Militar. În fruntea lor stă ca o culme ninsă de cerul boltit al Ateneului primul concertmaestru la vioară, profesorul Alex. Teodorescu, solist emerit și făuritorul unui quartet de coarde de bună clasă.

Din desigur orchestrei răsbate freamătul vecinic tânăr al contrabasistului Iosif Prunner, unduirea melodioasă a primului violist, Alexandru Rădulescu, flautul cristalin al lui Jianu, clarinetul pedant al lui Metani, cornul catifelat al lui Nistor Stavăr, trompeta vâjnoasă a lui Adamache și ca o sprânceană arcuită peste orchestră, harpa pe ecouri eolice a d-nei Pessionie.

Privită în ansamblu, orchestra Filarmoniceii nu atinge încă perfecțiunea marilor orchestre din apus, mai ales astăzi, când o parte din membrii ei merituoși, în frunte cu violonistul Virgil Pop, au trecut definitiv în formația nouă a orchestrei Operei Române. Totuși ea are de pe acum un stil propriu, caracterizat prin vioiciune și colorit, însușiri pe care talentul dirijoral al lui George Georgescu le pune în lumină cu multă vervă. Când dirijează marele Enescu, lipsurile tehnice dispar ca prin vrajă, lăsând loc liber harului să-și împlinască rodul. Maestrul Perlea strunește temeinic orchestra și tinde spre maximul de potențial pe marginea tălmăcirii obiective.

Eminenții dirijori străini care se abat din ce în ce mai des la București, precum și turneele pe care le întreprinde cu izbândă Filarmonica peste hotare, dau orchestrei românești o experiență și un stimulent de cea mai fericită calitate pentru viitorul ei.

Am lăsat, intenționat, la sfârșit problema cea mai acută: participarea muzicii românești la programele Filarmoniceii.

Este lesne de înțeles că repertoriul clasic reprezintă un patrimoniu muzical care cu greu se va putea, nu înlocui — asemenea lucru nu-l dorește nimeni — dar micșora pe cât cu putință, pentru a lăsa loc produselor propriei substanțe românești.

Datele pe care ni le pune la dispoziție broșura d-lui R. Orchis ne permit să stabilim unele rezultate statistice, care pot să fie concludente chiar și aici în lumea sunetelor.

Concertele Filarmoniceii încep de obicei în Octomvrie și țin — executându-se săptămânal câte o audiție — până în Mai, deci în medie circa 30 concerte de fiecare sezon. În majoritatea cazurilor programele sunt alcătuite, într'o proporție mai mare din autori

clasici și într'una mai mică din compozitori români. În cazuri mai rare au loc festivaluri închinată exclusiv marilor compozitori clasici și mai arareori audiții de opere în întregime românești. Autorii români cei mai des executați au fost G. Enescu, Mihail Andricu, I. N. Otescu, Alessandrescu, M. Jora, Enacovici, Sabin Drăgoi, Cuclin, Paul Constantinescu, Marțian Negrea, Rogalski, Lipatti, etc. . .

Cercetând proporționalitatea de muzică românească din alcătuirea programelor în decursul a 20 de stagii (1922—1942) putem stabili următoarele: muzica românească participă în medie cu a 7-a parte din totalul pieselor executate. Stagiunile cu proporția cea mai urcată de participare a muzicii românești au fost: 1924/1925 cu a 3-a parte; 1925/1926 și 1940/1941 cu a 4-a parte; 1930/1931 cu a 5-a parte și 1932/1933 cu a 6-a parte din programele respective.

Considerând evoluția acestor cifre statistice nu s'ar putea trage vreo concluzie precisă; totuși datele ultimilor ani (1939—1942) par a indica o tendință serioasă de a se acorda muzicii românești rangul pe care-l merită în alcătuirea programelor simfonice. De altfel această tendință este sprijinită de apariția din ce în ce mai deasă a lucrărilor simfonice românești în ultima vreme. Putem deci spune că muzica românească este pe cale de a-și făuri graiul propriului ei destin, destin pentru a cărui împlinire vor ajuta, nu în mică măsură, efortul și priceperea conducătorilor orchestrei Filarmonice.

TUDOR CIORTEA

PROBLEME DE FILOSOFIE A CULTURII FOLCLORICE

Este într'adevăr o plăcere intelectuală să descoperi lucrurilor și ideilor punctul și contrapunctul lor sau să constați că dreptatea în materie de teorie are înclinări strâmbe, când de partea lui pentru și când de partea lui contra.

Așa reflectam de curând la capătul *Comentariilor la Legenda Meșterului Manole*, prețiosul studiu de filosofie a culturii folclorice al lui Mircea Eliade și la recitirea ultimului articol al lui Lucian Blaga: *Despre permanența preistoriei*, din Nr. 5 al revistei *Saeculum*.

Este vorba de concluziile pe care singur ești ispitit să le tragi, cât privește una din cele mai interesante probleme ale folclorului și în genere ale vieții arhaice, considerate în creațiile lor de tot felul. Anume: problema metafizică a *structurii* acestora, născută din întrebarea care, de fapt, nu figurează direct în niciuna din lucrările amintite, dacă folclorul și viața arhaică sunt expresii ale *spiritului* sau ale *sufletului*. Dacă, adică, ele suferă să fie explicate prin teorie, prin general, prin abstracțiuni, prin «categorii» circulând în men-

talitatea respectivă cu multe dintre atributele spiritului (înțeles în funcțiunea lui rațională) sau dacă nu pot fi intuite decât ca trăiri în individual, în concret, în imagini insuflețite, cu un cuvânt ca manifestări ale sufletului în înțelesul său de simțire. Intrebarea aceasta poate fi pusă, odată mai mult, în marginea sugestiei pe care teoria spiritului și a sufletului a filosofului L. Klages — comentat foarte à-propos de către Lucian Blaga în articolul pomenit — o prilejuește.

Dar să facem mai întâi cunoscute, în esență, însăși lucrările care au făcut posibilă, fie chiar în mod lăaturalnic, această întrebare.

Pornind să distingă dintr'un punct de vedere personal istoria de pre-istoric, Lucian Blaga ne informează în primul rând despre teoria câtorva gânditori mai vechi (Vico, Schelling), care au « exaltat » pre-istoria, și apoi despre aceea a contimporanului L. Klages, care în opera sa « Spiritul ca adversar al sufletului » se declară pentru formele mitologice, vitale, *sufletești* ale vieții omenirii pre-istorice și arhaice și împotriva formelor logice, schematice și încărcate de *spirit* ale istoriei și ale civilizației. Spiritul apare pentru Klages un « categoric adversar al vieții » adică al sufletului.

Temperând « exaltarea » celor trei gânditori trecuți în revistă cât privește nostalgia și supravvalorificarea pre-istorici, Lucian Blaga deschide acesteia o altă poartă de înțelgere, după ce mai întâi e încadrată tipului de cultură minoră și copilăriei, ca vârstă adoptivă creatoare a omenirii. Prețuirea subiectivă pe care este dispus să o confere pre-istoriei, ca tip de viață și cultură umană, trebuie firesc reportată la cunoscutul « elogiul » pe care în împrejurările știute l-a făcut satului românesc.

Astfel încât — neavând niciun moment sentimentul unei subprețuiri sau al unei degradări, — poate afirma fără sfială că:

« După ce ai trăit ani mulți în străinătate, înconjurat de tot ce civilizația modernă poate oferi omului, și reiași contactul cu satul din răsăritul sau sud-estul european, ai dintr'odată sentimentul unei deplasări prin veacuri, până în pre-istorie ».

Cu formele și cu stilul lui de viață, în multe privințe încremenit de mii de ani, satul românesc « este în esență pre-istoric ». Capacitatea mitologică și pre-istorică a vieții sătești este atât de mare încât, în multe cazuri, absoarbe sau convertește după chipul și asemănarea sa formele « istorice » care străbat civilizația și cultura satului. Constatarea aceasta sprijină observația gânditorului nostru că pre-istoria se continuă de fapt, « e contimporană cu istoria » precum și intuiția foarte răscolitoare că pre-istoria are sensuri și virtuți psihologice și metafizice mult mai adânci decât acelea pe care mentalitatea obișnuită le conferă. În lumina câtorva pilde luate din istorie (metoda pentru idilele pastorale ale rococo-ului; întoarcerea rousseau-istă la natură; pasiunea romantică pentru natură;

setea de evadare a modernului copleșit de propria lui civilizație, « africanismul » secolul al XX-lea) Lucian Blaga lămurește forța mitică, regeneratoare, *sufletească* a pre-istoriei, care « se refugiază » în sub-conștientul oamenilor pentru a năvăli salutar, sub o formă sau alta, atunci când istoria și spiritul — potrivit lui L. Klages — devin sufocante. Africanismul, bunăoară, spune Lucian Blaga, « de proporțiile căruia încă nici un ne dăm bine seama, nu este decât reacțiunea preistoriei refugiate în subconștient împotriva excesului de civilizație istorică ». În pre-istorie el vede o vână adâncă și sănătoasă a sufletului, capabilă, prin echilibrul și prin vitalitatea ei, să ne mântuiască de propriile noastre atrofii « spirituale », « Permanența umană » care circulă vie și nealterată în formele pre-istoriei « *reacționează* » totdeauna în vederea restabilirii unei cumpene mai drepte » înlăturând îngrijorarea Klagesiană că spiritul va sfârși prin a ucide viața, adică sufletul.

Din articolul acesta ingenios ne rezervăm dreptul de a reține pentru discuția noastră ideea că pre-istoria, cu toate formele ei de civilizație și cultură, deci folclorul în primul rând, are după Lucian Blaga și pe urmele lui Klages — o structură « *sufletească* » și nu « *spirituală* ». În folclor și în genere în mentalitatea arhaică stă viu, cald, nealterat și palpitând de viață, sufletul însăși cu lumea lui bogată în imagini, în trăiri concrete, în însuflețiri și lirisme de tot felul. Din patria omenirii arhaice și a folclorului, spiritul așa dar, cu schemele, cu conceptele, cu teoriile sale este isgonit și în niciun caz nu este operant când e vorba să se încerce o lămurire a acestora pe măsura structurii lor intime. *Folclorul este, dacă vrei, pre-istoria inimii omenescii în înțelesurile ei lirice din el*; lirismul ca formă primară a oricărei literaturi — populară sau cultă — cultivă o sensibilitate pe care spiritul cu formele lui « istorice » o va vesteji așa cum anumite procedee și climaturi de serăucid florile inadapabile. Farmecul pre-istoric întotdeauna gustat în istorie sub forma unor « reînțoarceri », a unui nostalgic « on revient toujours »... și prețuit pentru bogăția, proapețimea și energia vitală a unei forțe lirice care-l străbate în orice întrupare a lui, are un deosebit tâlc metafizic pentru bietul suflet, obosit și desfrunzit de vechi podoabe sentimentale, al omului modern. Dar să nu degradăm prin teorie și rațiune aceea ce poezii au spus mult mai bine și mai convingător prin cântec și simfirie.

Reluăm însă ideea că civilizația pre-istorică și cu ea mentalitatea și cultura folclorică sunt de esență lirică sau *sufletească*, după Klages și Blaga.

Iată însă că un alt filosof și folclorist al nostru, Mircea Eliade, pregătind terenul metafizic necesar sondajului și interpretării pe care trebuia s'o primească Legenda Meșterului Manole, emite o altă ipoteză generală, în stare să valideze o întreagă concepție asupra

spiritualității populare, arhaice și folclorice. Studiul debutează cu aceste cuvinte care au darul să contrapunteze teoria unei structuri liric-«sufletească» a culturii arhaice:

« Pentru omul arhaic un lucru sau un act nu au semnificație decât în măsura în care participă la un prototip sau în măsura în care repetă un act primordial ».

Ne vedem intrați deodată în plină împărăție a spiritului și a abstracțiunii reci, din grădinile pitorești și îmbietoare ale celeilalte teorii de filosofie asupra culturii arhaice. Convins pe de o parte că creația folclorică are în mod imperios « o funcție arhetipală » iar pe de altă parte că universul mental al lumii populare se sprijină pe *teorii generale* care sunt implicate în orice produs folcloric, Mircea Eliade asigură « comentariilor » sale un puternic fundal epistemologic. Elementele ideologice ale acestuia sunt de esență « spirituală » gen Klages. Sururile originale pe care Mircea Eliade le iscodește în creațiile folclorice nu devin pentru el transparente decât dacă sunt interior luminate de « arhetipurile » cărora corespund, de principiile metafizice pe care le închid, ca într'o scoică originară a spiritului însetat de normă, de tip, de idee, *adică de el însuși*.

Memoria populară, crede Mircea Eliade, « reține anevoie faptele individuale și figurile autentice. Ea funcționează cu alte structuri, în loc de evenimente *categoriai*, în loc de personaje istorice *arhetipuri*... » Mentalitatea populară reține individualul în măsura în care acesta este integrat unei categorii impersonale; cu alte cuvinte, în măsura în care își pierde « autenticitatea » lui istorică și devine « arhetip ». Un personaj istoric, de pildă, își pierde individualitatea lui și este asimilat categoriei sau arhetipului erou; acțiunea eroică, lupta, devine o acțiune mitică; o întâmplare se transformă în proverb.

Lumea folclorică apare în acest fel în ochii cercetătorului nostru ca o lume plină de simboluri, în care este zadarnic să caute sensuri imediate. Lumea aceasta nu există și nu devine inteligibilă decât în măsura în care este purtătoarea unor principii metafizice. « Structura mentală nu validează decât ceea ce are un model și participă la o realitate ultimă ». Funcțiunea puternic filosofică și de un platonism idealism a gândirii arhaice a atins, în interpretarea lui Mircea Eliade, maximum de *spiritualitate* la care o mentalitate atât de inconștient filosofică ca aceea populară putea aspira. În tot ceea ce face și gândeste omul arhaic strabate eterna sete de absolut, de realitate ultimă. Intocmai ca în gesturile și creațiile, de extremă spiritualitate și în deplină istorie, ale celui mai faustic erou modern! Pe urmele lui Mircea Eliade ar fi să conchidem că spiritul și nu sufletul este creator de valori folclorice și de cultură arhaică. Spiritualitatea arhaică este pătrunsă în adâncimile ei ultime de gândire metafizică. Gândirea aceasta nu este afectiv colorată — ceea ce ar fi putut duce la o natură « sufletească » a ei — ci este străbătută de esențiale virtuți

magice și de sensuri. Aceste sensuri nu se pot lîrîc *intui*. Cum sensurile, în genere, presupun implicații și legături cu idei, cu teorii, cu deslegări rationale, ele nu pot fi decît *logic* analizate și interpretate. Rezonanța creațiunii arhaice nu poate fi deci aceea a unui material în care omul a exprimat spontaneitatea și individualismul său «sufletesc» ci mai degrabă a unui capabil de semnificație generală, impersonală și «spirituală». Pentru omul arhaic, spune Mircea Eliade, «lucrurile n'au sens decît în măsura în care încetează de a mai fi «lucruri», obiecte izolate, ireale, efemere, și devin embleme sau vehicule ale principiilor metafizice. Legile care stăpînesc producția folclorică nu sunt de loc «sufletești» ci sunt spirit curat, în înțelesul cel mai abstract, cel mai ideal, cel mai inteligibil cu puțință.

În acest spirit a înțeles Mircea Eliade să «comenteze» nu numai legenda Meșterului Manole dar, în principiu, *orice* produs al omului arhaic și al folclorului său. Acest fel de a interpreta creația umană îi este foarte personal și l-a aplicat și formelor culte și majore ale acesteia. Așa a afirmat și a argumentat, tot într'o lucrare recentă («Insula lui Euthanasius») că «nu există operă de artă care să nu fie solidară cu un «principiu», oricare ar fi el» și că «un anumit simbol intervine într'o operă de artă și o organizează cu o coerență a lui proprie, cu o «logică» absconsă, fără ca poetul să-și dea totdeauna seama de sensul, proporțiile sau valențele acestui simbol».

Înălțat în spiritualitate până la tensiunile cele mai înalte și mai pure, orice gând al lui Mircea Eliade primește obișnuit — mai ales în materie de «teorii» — o saturare din propria substanță a acestuia. Setea de «modele» de «arhetipuri», de «simboluri» de «principii ultime», indică o putere deosebită de abstracțiune. Nu insistăm, dar așa se explică și dialectica atât de «cerebrală» la care teoria metafizică de un pronunțat caracter platonice al «Comentariilor» sale l-a obligat. «Folclorul ca instrument de cunoaștere» sau ca depozitar al unei mentalități, până în străfunduri spirituală, în sens metafizic — n'a cunoscut în studiile noastre de filosofia culturii folclorice o mistică mai pură a spiritului și o cercetare mai în adâncuri a logiceii celei mai absconse a acestuia.

Contradicția pe care o semnalăm aci cît privește structura spiritualității arhaice și pe care cum spuneam la început am speculat-o din îndemnul de-a iscodi contrapunctul lucrurilor, mărturisim a nu-și găsi nicio justificare în afară de sugestia pe care comentariul lui Lucian Blaga asupra «sufletului» și «spiritului» lui L. Klages a provocat-o.

Într'o viitoare prezentare critică a filosofiei culturii folclorice la noi, în care operele lui Lucian Blaga și ale lui Mircea Eliade vor sta în loc de frunte și vor putea stărni o interesantă și instructivă paralelă critică, tragem nădejdea ca încercarea de față să constituie un cît de modest punct de sprijin.

MELANIA LIVADĂ

CRONICA BIBLIOGRAFICĂ

0.

LUCRĂRI GENERALE

01 *Bibliografie*

Gabrea, Iosif I.: Semnificația unui memoriu de studii, titluri și activitate. Câmpulung-Muscel, Tip. Gheorghe Gh. Vlădescu, 1943. 48 p. 22 × 16 cm. f. preț.

Georgescu, Valentin Al. și Roxana Istrati: Bibliografia de Drept Roman. 1940—1942. București, Tip. Remus Cioflec, 1943. 80 p. 24 × 18 cm. f. preț. (Academia de Științe Morale și Politice, Memorii, Tomul I; Extras din Memoriile Secțiunii de Drept Roman și Istoria Dreptului, T. I, 1942).

087. 1 *Cărți pentru copii*

Arghezi, Tudor: Iubitele noastre animale. Versuri. București, Editura Socec, < 1943 >. 5 pl. 22 × 15 cm. f. preț. ●

Arghezi, Tudor: Zile de fericire. Versuri. București, Editura Socec, 1943. 5 pl. 22 × 15 cm. f. preț.

Batzaria, N. (Moș Nae): Lacrimile mamei. Roman pentru copii și tineret. Ediția II. Coperta de pictorul Pascal. Desene de Vasile Dobrescu. București, Editura « Universul », 1943. 148 p. 25 × 20 cm. Lei 200.

Creangă, Ion: Fata babei și Fata moșneagului. Prelucrare după... de Claudius Ionescu. București, « Editura Centrala Presei », < 1943 >, 32 p.

22 × 16 cm. Lei 60. (Colecția « Hazul Copiilor »).

Ispirescu, Petre: Făt-Frumos. Prelucrare după... de Claudius Ionescu. București, Editura Centrala Presei, < 1943 >, (16 p.). 30 × 21 cm. Lei 80. (Colecția « Hazul Copiilor »).

Petrașineu, Dan: Călătorii minunate pe apă și pe uscat. Intâmplări și aventuri vesele ale baronului Minciună, din cele pe cari obișnuște să le povestească prietenilor săi copiii. Reprodus după Gustav Doré. București, Ed. Remus Cioflec, < 1943 >. 118 p. 25 × 18 cm. Lei 450.

Talaz, Caterina: Floare mică. Poeme pentru școlari. < București >, Casa Școalelor, 1943. 47 p. 22 × 16 cm. Lei 50.

Teodorescu, Traian: Insula neagră. București, Ed. Cugetarea, 1943. 159 p. 19 × 13 cm. Lei 120. (Cartea Copilului, Nr. 3).

1.

FILOSOFIE, MORALĂ

Blaga, Lucian: Trilogia cunoașterii. Eonul dogmatic. Cunoașterea luciferică. Censura transcendentă. București, Ed. Fundației Regale pentru Literatură și Artă, 1943. 458 p. 23 × 14 cm. f. preț. (Biblioteca de Filosofie Românească).

Rădulescu-Motru, C.: Lecții de Logică. Logica genetică. Metodologia.

Teoria cunoștinței. București, Ed. Casa Școalelor, 1943. 263 p. 21 × 15 cm. Lei 300.

2.

RELIGIE, TEOLOGIE,
MITOLOGIE

Coman, Jean : *Décénée*. București, Editura « Dacia Traiană », 1942. 60 p. 24 × 17 cm. f. preț. (Trage à part de *Zalmoxis*, III, 1940—1942).

Diamandi, Sterie : Fiul lui Dumnezeu, — Fiul Omului. Iisus Mântuitorul. București, Ed. Cartea Românească, 1943. 565 < -567 > p. 20 × 13 cm. Lei 800.

Herghelegiu, Pr. Dr. Dumitru : Cărțile copiilor pentru prima Sf. împărtășanie. Explicațiuni, catehism, exemple și rugăciuni. Iași, Presa Bună, < 1943 >. 84 p. 16 × 10 cm. f. preț.

Ioan, Părintele : Strigătul Credinței. Pentru « Lume » și pentru « Preoți ». Principii fundamentale pentru ridicarea bisericii și a neamului. Cu o prefață de P. S. Episcop Lt. Valeric Botoșaneanul. Buzău, Tip. I. Opreșcu, 1943. 112 p. 19 × 13 cm. Lei 100.

Laneranjan, Dr. I. : Două altare. Credința și cultura. București, Tip. Cărților Bisericești, 1943. 216 p. 21 × 14 cm. f. preț.

Lupșa, Dr. Ștefan : Primatul Sfântului Apostol Petru în literatura primelor trei veacuri creștine. Iași, Editura Secției Culturale a Mitropoliei Moldovei. < 1943 >. 90 p. 25 × 18 cm. f. preț.

Todoran, Dr. Septimiu : Providența divină. Considerațiuni biblice și dogmatice. Blaj, Tipografia Seminarului. 1943. 27 p. 24 × 17 cm. f. preț, (Retipărire din « Cultura Creștină »).

3.

ȘTIINȚE SOCIALE, DREPT

30 *Sociologie generală*

Ungureanu, I. D., C. Stamatoiu, I. Gâdea și I. Laseu : Județul Arad în chipuri și icoane. Ediția I. Tipografia Diecezană, 1943. 62 < -64 > p. 21 × 15 cm. Lei 100.

31 *Statistică. Demografie*

Mihăilescu, Vinfilă : Românii din Transilvania. Sibiu, Institutul de Arte Grafice « Dacia Traiană », 1943. 16 p. 24 × 17 cm. f. preț. (Extras din « Transilvania », Anul 74, Nr. 9—10).

33 *Economie politică*

Codrescu, Dr. Florin : Dinamismul Economiei Românești. București, Imprimeria Remus Cioflec, 1943. 16 p. 23 × 16 cm. f. preț.

Constantinescu, Mitiță : Politică Economică Aplicată. Vol. I: Schimburi, monetă, prețuri; Vol. II: Agricultură, economie rurală, cooperajie; Vol. III: Producție, muncă, comerț, credit. București, Ed. Tiparul Românesc, 1943. 371 p. + 2 h. (I); 406 p. (II); 420 p. (III). 24 × 17 cm. Lei 5000 (trei vol.).

Dragoș, Gheorghe : Contribuția « Astei » la propășirea noastră economică. Sibiu, Institutul de Arte Grafice « Dacia Traiană », 1943. 16 p. 24 × 17 cm. f. preț (Extras din « Transilvania », Anul 74, Nr. 9—10).

Kirișescu, Costin C. : Inflația și combaterea ei. Un capitol de teorie și politică monetară actuală. București, Tip. Remus Cioflec, 1943. 63 p. 24 × 16 cm. Lei 100. (Extras din *Analele Economice și Statistice*, Iulie-Septembrie 1943).

Mladenatz, Gromoslav : « Nouile fundamente » ale Științei Economice.

București, Tip. «Independența Economică», 1943. 101 p. 24 × 16 cm. f. preț. (Biblioteca Economică, Nr. 31).

Ștefan, Dr. Petre A.: Pregătirea profesională în cadrul Statului național-social. București, Imprimeriile Românești, 1942. 115 p. 23 × 16 cm. Lei 240.

34 *Drept*

Ionescu, Stelian: Izvoarele istorice ale Dreptului Comercial Român și critica nouilor tendințe de reformă. București, Imprimeria Națională, 1943. 90 p. 24 × 16 cm. f. preț. (Extras din «Pandectele Române», Nr. 4—5, 1943).

35 *Administrație publică*

Alexandrescu-Roman, P.: Noi orientări în Asigurările Sociale. Dela Legislația prințului Otto von Bismarck la planul profesorului William Beveridge. București, Ed. Gorjan, 1943. 317 p. 20 × 13 cm. Lei 500.

355 *Artă militară în general*

Cioroiu, Căpt. Mihail Șt.: Infanteria războiului modern. Câmpulung, Tip. Gh. Gh. Vlădescu, <1943>. 96 p. 22 × 16 cm. f. preț.

658 *Organizarea industriei și comerțului*

Borcea, Dimitrie D.: Principii generale de organizarea întreprinderilor industriale. Studiu economic privat. București, Editura «Muscelul», 1943. 126 p. 22 × 16 cm. Lei 400.

Demetrescu, Paul I.: Întreprinderile comerciale. București, Editura Cercetări Juridice, 1943. 494 p. 25 × 18 cm. f. preț.

37 *Invățământ. Educație*

Grigoriu, Colonel Mihail: Creșterea și educația copilului. București, Ed.

Cugetarea, 1943. 317 p. 20 × 13 cm. Lei 280.

Lacea, Constantin: Contribuții la cunoașterea trecutului și educației vechilor negustori și meseriași brașoveni. Brașov, «Dacia Traiană», 1943. 17 p. 24 × 17 cm. f. preț. (Extras din Revista Observatorul Social Economic, Nr. 5, Sept.—Oct, 1943).

Pestalozzi, J.-Henrich: Leonard și Ghertruda. O carte pentru popor. Partea I și II. Tradusă în românește, cu note și o introducere de Ioan A. Rădulescu Pogoneanu. București, Ed. Casa Școalelor, <1943>. 540 p. + 7 pl. 21 × 16 cm. Lei 300.

Simionescu, Prof. I.: Scrisori către un preot. București, Ed. Cartea Românească, 1943. 75 <-77> p. 20 × 14 cm. Lei 120.

39 *Folclor*

Filipașcu, Prof. Dr. Alexandru: Dela Românii din Maramureș. Oameni, locuri, cântece. Sibiu, Ed. Asociațiunii «Astra», 1943. 87 p. 17 × 12 cm. Lei 30. (Biblioteca Populară a Asociațiunii «Astra», Nr. 285).

Isopla. București, Ed. Casa Școalelor, (1943). 106 p. 22 × 17 cm. Lei 80.

Pann, Anton: Opere alese. Povestea vorbei. Partea I-a și Partea II-a. București, Ed. Gorjan, 1943. 107 <-109> p. (I); 109 <-111> p. (II). 20 × 12 cm. f. preț. (Colecția «Muncă și Lumină»).

Pann, Anton: Povestea vorbei. București, Ed. Casa Școalelor, 1943. 369 p. 21 × 16 cm. Lei 200.

Varlaam și Ioasa! Povestea minunatei vieți a acestor doi sfinți. București, Ed. Casa Școalelor, 1943. 122 <-125> p. Lei 100.

4.

FILOLOGIE. LINGUISTICĂ

Densusianu, Ovide: Histoire de la Langue Roumaine. Tome second. Index par I. Coteanu. București, Imprimeria Națională, 1943. 24 × 17 cm. f. preț. (Société Roumaine de Linguistique, Série II, Etudes, 2).

Iordan, Iorgu: Limba română actuală. O gramatică a « Greșelilor ». Iași, Institutul de Arta Grafice Alexandru A. Țerek, 1943. 557 p. 25 × 17 cm. Lei 480.

Tempeanu, Prof. Dr. Virgil: Dicționar German-Român. București, Ed. Tiparul Românesc, 1943. 495 p. 18 × 13 cm. Lei 685.

5.

ȘTIINȚE PURE

51 *Matematici*

Bărbulescu, N.: Din tainele derivatelor. Cum să înveți singur calculul diferențial și integral. București Ed. Fundației Regale pentru Literatură și Artă, 1943. 245 p. 18 × 12 cm. f. preț. (Biblioteca Universitară, Nr. 7).

55 *Geologie. Geografie fizică*

Crasu, V., V. Manole și Dr. E. M. Cociașu: Apele mincrale din România. Partea a doua. Județele: Dolj, Gorj, Mehedinți, Olt, Romanați și Vâlcea. București, Imprimeria Națională, 1943. 74 p. + 1 h. 24 × 16 cm. f. preț. (Institutul Geologic al României, Studii Tehnice și Economice, Seria B, Chimie, Nr. 23).

Grigore, Inginer N.: Minereurile. Prospețiunea și recunoașterea minereurilor, cu date asupra răspândirii principalelor minereuri în România. București, Editura « Universul », 1943.

158 p. 22 × 14 cm. Lei 200. (Biblioteca Tehnică « Universul »).

59 *Zoologie*

Cărăușu, Dr. Sergiu: Amphipodes de Roumanie. I. Gammaridés de type caspicien. București, Imprimeria Națională, 1943. 293 p. + LXXXV pl. 25 × 17 cm. f. preț. (Institutul de Cercetări Piscicole al României, Monographia, Nr. 1, 1943).

6.

ȘTIINȚE APLICATE

62 *Tehnologie generală*

Georgescu-Gorjan, Ștefan: Principii de Electrotehnică. Ediția IV-a. București, Ed. Gorjan, 1943. 558 p. 22 × 16 cm. Lei 800.

Halus, Căpitan Ing. Grigore: Mașini marine. București, Imprimeria Națională, 1943. 426 p. 21 × 15 cm. f. preț. (M. A. N. Subsecretariatul de Stat al Marinei).

63 *Agricultură. Zootehnie*

Dușescu, Petre: Noțiuni despre recoltarea, depozitarea, comercializarea și industrializarea fructelor. Ediția II. București, Editura ziarului « Universul », 1943. 439 < 448 > p. Lei 300. (Biblioteca Tehnică « Universul », Nr. 5).

Simionescu, Aurelia: Viermele de mătase și borangicul. Metode raționale de creșterea viermelui și prelucrarea borangicului. Pentru folosința gospodinelor și a școalelor în care se învață sericicultura. București, Ed. Casa Școalelor, 1943. 143 p. 21 × 15 cm. Lei 100.

Someșan, Laurian: L'Origine dell' Agricoltura romana in Transilvania e la sua evoluzione. Bucarest, Ed. Dacia, 1943. 72 p. + 1 h. + 10 pl. 22 × 15 cm. f. preț.

64 *Economie domestică*

Ciortan, Elisabeta și Xenia Nicolau: Noutăți gospodărești. Vol. I: Casa și masa sănătății noastre; Vol. II: Conservarea alimentelor. Ediția II-a. București, Tip. «Universul», 1943. 272 p. (I); 103 p. (II). 25 × 17 cm. 380 lei vol. I; 300 lei vol. II.

655 *Industria cărții*

Bunescu, Ing. Alexandru D.: Tehnologie grafică. București Imprimeria Națională, 1943. 199 p. 31 × 25 cm. f. preț.

Ionișiu, Nicolae Th.: Istoria Editurii Românești. București, Ed. Cartea Românească, 1943. 255 p. 24 × 18 cm. f. preț.

7.

ARTE FRUMOASE

Generalități

Iorga, N.: Ce este vechea noastră artă? Conferință la cursurile din Vălenii de Munte (13 August 1939). București, Imprimeria Națională, 1943. 142 p. 32 × 24 cm. f. preț. (Extras din Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, fascicula 113—114).

Marcu, Alexandru: Valoarea artei în Renaștere. București, Ed. Casa Școalelor, 1943. 486 p. + 26 pl. 21 × 15 cm. Lei 400.

7.01 *Estetica artei în genere*

Papu, Edgar: Soluțiile artei în cultura modernă. < București >, Casa Școalelor, 1943. 135 p. 22 × 16 cm. Lei 150.

75 *Pictură*

Opreșcu, Gh.: Pictura românească în secolul XIX. Ediția II a, revăzută și adăugită. București, Ed. Fundației pentru Literatură și Artă, 1943. 244

p. + CXIX pl. f. preț. (Biblioteca Artistică).

76 *Gravură*

Jurca, Victor: Incrustări. Gravuri în linoleum. Cu o prezentare de George A. Opreșcu (Lugoj), Editura Autorului, < 1943 >. 2 f. + 16 pl. 30 × 21 cm. f. preț.

778.5 *Cinematografie*

Martinescu-Asănu, Th.: Cinematografia cu film îngust. (filmul de 16 mm.). București, Editura «Universul», 1943. 184 p. 21 × 14 cm. Lei 200. (Știința pentru Toți, Nr. 18—19).

79 *Jocuri. Sport*

Udrishte-Olt, Ion: Din trecutul turismului românesc. București, Tip. «Viața Literară», 1943. 16 p. 24 × 16 cm. f. preț. (Federația Română de Turism și Alpinism).

792 *Teatru ca reprezentație*

Ionescu, Al. C.: Autori, actori și regisori. Volumul I. București, Ed. Cugetarea, 1943. 227 p. 20 × 13 cm. Lei 260.

8.

LITERATURĂ

8.01 *Estetică literară*

Demetrius: Tratatul despre stil. Traducere, introducerc, comentar de C. Balmuş. Iași, Atelierele Grafice Alexandru Țerek, 1943. 232 p. 24 × 17 cm. f. preț.

8.09 *Istorie literară în genere*

Diaconu, Emil I.: Poezia lui Milton. Pagini din Paradisul Pierdut. Iași, Tip. Alexandru A. Țerek, 1942. 107 < -109 > p. f. preț.

Tempeanu, Prof. Virgil: Istoria literaturii germane. Curente, rezu-

mate de opere, probe în original și traduceri în românește din lucrările cele mai de seamă, precum și portrete, facsimile, etc. București, Editura «Universul», 1943. 21 × 14 cm. Lei 380.

859 *Literatură română*

859. 09 *Critică și istorie literară*

Densusianu, Ovid: Literatura Română modernă. Ediția IV-a. București, Ed. Cugetarea, 1943. 444 p. 22 × 14 cm. Lei 480.

Cuprinde: Școala latinistă; Incepăturile literaturii poetice; Cei din urmă cronicari; Indrumări noi în Muntenia și Moldova; Poezia în spirit vechi și cea de tranziție; Cel dintâi poet modern: V. Cârlova; Curentul larg de afirmare a literaturii noi: I. Heliade Radulescu; Ultime aspecte ale școlii latiniste; Alte orientări în epoca dela 1840; Prozații epocii noi; Poezia în ascensiune de modernizare.

Gerbore, Pietro: Eminescu poeta di noi tutti. Bucarest, < Imprimeria Națională >, 1943. 38 p. 24 × 17 cm. f. preț.

Popa, Valeriu: Gheorghe Lazăr. Elementul religios în personalitatea sa. Suceava, Tip. Bucur Orendovici, 1943. 28 p. 20 × 14 cm. f. preț.

859 — 1 *Poezie*

Alecsandri, V.: Poezii populare ale Românilor. Ediție îngrijită, cu un studiu introductiv și note de I. Popescu. București, Editura Națională Gh. Mecu, 1943. XVI + 221 p. 19 × 13 cm. Lei 160. (Biblioteca Națională, Literatura Română).

Bărbulescu, Paul: Vraja anotimpurilor. Versuri. București, Tip. Ștefan Ionescu-Tămădău, 1943. 24 p. 24 × 18 cm. f. preț.

Beniuc, Mihai: Poezii. București, Ed. Fundației Regale pentru Literatură și Artă, 1943. 96 p. 20 × 14 cm. f. preț.

Boeșu, N.: Din iureșul războiului sfânt. T.-Severin, Editura Asociației Invățătorilor Mehedințeni, 1943. 35 p. 20 × 16 cm. f. preț.

Bucur, Athanasie: Suna în deal de liturghie. Cântece din tinerețe. Versuri. Sibiu, Tip. Krafft et Drotleff, 1943. 78 p. 24 × 16 cm. f. preț.

Buzdugan, Cornelia: Versurile mele. Brașov, Ed. «România Tânără», 1943. 1 f. + 1 pl. + 71 < -75 > p. 21 × 15 cm. Lei 150.

Eminescu, M.: Poezii. Cu reproduceri după I. Andreescu. (După ediția Titu Maiorescu și cu îndreptări după ediția Perpessicius). București, Ed. Casa Școalelor, 1943. 155 p. + XVII pl. 22 × 17 cm. Lei 150.

Eminescu, M.: Poezii tipărite în timpul vieții. Vol. II, Note și variante: dela Povestea codrului la Luceafărul. Ediție critică îngrijită de Perpessicius. Cu 54 de reproduceri după manuscrise. București, Ed. Fundației Regale pentru Literatură și Artă, 1943. 461 < -463 > p. 30 × 22 cm. f. preț.

Goga, Octavian: Poezii alese. București, Tip. «Luceafărul», 1943. 109 < -112 > p. 21 × 14 cm. Lei 250.

Minulescu, Ion: Versuri. A doua ediție cu adăogiri. București, Ed. Fundației Regale pentru Literatură și Artă, 1943. 388 p. 23 × 14 cm. f. preț. (Scriitorii Români Contemporani).

Nicola, Ion Marin: Visul poetului. Poeme. București, Tip. Ștefan Ionescu-Tămădău, 1943. 51 p. 24 × 17 cm. f. preț.

Nișulescu, Horia: Toamnă în paradis. Poeme. București, Imprimeria

Penitenciarului Vacarești, 1943. 90 p. 22 × 16 cm. Lei 200.

Olariu, Dumitru: Crepuscul intim. Poeme. Gravuri de C. Grosu și o înfățișare de Ioan Micu. Constanța. Tip. « Lucratorii Asociați », 1943. 52 < -55 > p. 22 × 16 cm. f. preț. (Colecția « Litoral »).

Predescu-Rion, I.: Lia-Ciocărlia. București, Tip. « Remus Cioflec », (1943). 107 p. 21 × 15 cm. Lei 200.

Ștefan, Ion: Poezia Românească. Vol. I: Până la M. Eminescu; Vol. II: Eminescu și epoca sa. Antologie îngrijită de... București, Ed. Gorjan, 1943. 126 p. (I); 154 < -158 > p. (II). 20 × 13 cm. f. preț. (Colecția « Muncă și Lumină »).

Treboniu, Virgil: Focul adus. Poeme, București, Tip. Ștefan Ionescu-Tămădău, 1943. 31 p. 24 × 17 cm. Lei 50.

Tudorache, Ion D.: Penumbre. Versuri. Brașov, Tip. « Tribuna », < 1943 > 93 < —95 > p. 21 × 17 cm. Lei 200.

859 — 2 *Teatru*

Bassarabescu, I. A.: Ovidiu Șicană. Comedie într'un act și trei tablouri și Sâmburele, monolog. Ediția V-a. București, Ed. Cugetarea, (1942). 64 p. 20 × 13 cm. Lei 80.

Cioroiu, Mircea-Ștefan: Descătușare. Dramă în 3 acte. București, Ed. Sococ, < 1943 >. 102 p. 14 × 10 cm. Lei 100. (Biblioteca Teatrului Național, Seria III-a, Nr. 40).

Luca, Ion: Amon-Ra. Poem dramatic. Ediția III-a. București, Ed. Fundației Regale pentru Literatură și Artă, 1943. 196 p. 20 × 13 cm. f. preț. (Scriitorii Români Contemporani).

Luca, Ion: Rachieria. Dramă în versuri. Ediția III-a. București, Ed. Fundației Regale pentru Literatură

și Artă, 1943. 190 p. 20 × 13 cm. f. preț. (Scriitorii Români Contemporani).

Soricu, I. V.: Minică; Ion Iliescu: Alarmă. Două piese într'un act. București, Ed. Gorjan, 1943. 104 p. 20 × 14 cm. f. preț. (Teatru, « Muncă și Lumină », Nr. 3).

859 — 3 *Proză literară*

Almaș, Dumitru: Acolo, în Filioara. Roman. București, Editura Națională Gh. Mecu, 1943. 573 p. 20 × 13 cm. Lei 690.

Arcan, Sofia: Iana Hoinara. Roman. București, Editura Contemporană, 1943. 268 p. 19 × 13 cm. Lei 390.

Bellu, Petre: După moartea Mihaelei. Roman. București, Editura Fortuna, < 1943 >. 249 p. 20 × 13 cm. 280 Lei.

Creangă, Ion: Povești. Ediție îngrijită, cu un studiu introductiv și note, de Avram P. Todor. Ediția II-a. București, Editura Națională Gh. Mecu, 1943. 281 p. 20 × 13 cm. Lei 120. (Biblioteca Națională, Literatura Română, Nr. 1).

Densusianu, Ovid O.: Ceață. București, Ed. Cugetarea, 1943. 191 p. 20 × 13 cm. Lei 250.

Dessila, Octav: Iubim. Sfârșit de viață. Roman. Ediția III-a. București, Ed. Cartea Românească, 1943. 20 × 13 cm. Lei 800.

Dessila, Octav: Uităm prea repede. Roman. București, Ed. Cartea Românească, 1943. 428 p. 20 × 13 cm. Lei 670. (Ciclul Iubim, III).

Eliade, Mircea: Huligani. Roman. Ediția III-a. București, Ed. Cugetarea, 1943. 457 p. 20 × 13 cm. Lei 350.

Martinescu, Pericle: Sunt frate cu un fir de iarbă. Poeme. Gravuri originale de Ceglakoff. București, Tip. Cărților Bisericești, 1943. (1 vol,

nepag.). 21 × 17 cm. f. preț. (Colecția « Meșterul Manole »).

Matasă, Elena: Soare-Răsare. De-scene de Ioana Jurgea. București, Ed. Casa Școalelor, 1943. 89 p. + 7 pl. 21 × 17 cm. Lei 100.

Petrescu, Cezar: Oclii strigoiiului. Roman. Ediția II-a. București, Ed. Cugetarea, 1943. 3 vol. 371 p. (I); 366 p. (II); 445 p. (III). 20 × 13 cm. Lei 1900 (trei volume).

Riuleț, Const.: Mânia lui Hercule. București, Editura « Universul », 1943. 246 p. 20 × 13 cm. Lei 220.

Sărmanul Klopstock: Feciorul lui Nenea Tache Vameșul. Vol. III. București, Casa Școalelor, 1943. 137 p. 22 × 16 cm. Lei 150.

Stănoiu, Damian: Preot fără voie. Puterea cuvântului. Roman. București, Ed. Cugetarea, 1943. 406 p. 20 × 13 cm. Lei 400.

Teodoreanu, Ionel: Tudor Ceaur Alcaz. Vol. IV. Frunză. Roman. Ed. II-a. București, Ed. Cartea Românească, 1943. 459 p. 20 × 13 cm. Lei 700.

Zamfirescu, Duiliu: Romanul Comănecștenilor. III. In Război. Ediție revăzută după manuscris și comentată de Mariana Rarincescu-Zamfirescu. Claiova. Ed. Scrisul Românesc, 1943. 251 p. 21 × 15 cm. Lei 240. (Clasicii Români Comentăți).

859—4 *Eseuri. Memorii*

Baziliu, P.: La Prut și înainte peste Nistru. Impresii de război. Coperta și desenele de pictorii Vânătoru și Iordache, ilustrații de Dinescu. București, Institutul de Editură și Arte Grafice « Imprimeriile Românești », 1943. 107 <—109 > p. 22 × 15 cm. Lei 100.

Ganc, C.: Portrete de femei. (Dincolo de sbuciumul veacului). Ediția

II-a. București, Ed. Cugetarea, 1943. 267 <—269 > p. + 10 pl. 19 × 13 cm. Lei 225.

Rosetti-Bălănescu, C.: Expediții și peripeții. Din carnetul unui vânător. București, Ed. Cartea Românească, 1943. 310 p. 20 × 13 cm. Lei 460.

Sandu, Z.: Umbre mărețe. București, Ed. Cartea Românească, 1943. 129 <—133 > p. 22 × 16 cm. Lei 200.

859—6 *Corespondență literară*

Comșa, Nicolae: Corespondența între Ion Micu Moldovanu și Ion Bianu. Un capitol din colaborarea între Blaj și București. Blaj, Tip. Seminarului, 1943. 107 p. 21 × 15 cm. Lei 120. (Retipărire din Anuarul Liceului de băieți « Sf. Vasile »).

859—8 *Poligrafii. Antologii.*

Ștefan, Ion: Muncitorul în literatura română. Antologie îngrijită de... București, Ed. Gorjan, 1943. 266 <—271 > p. 19 × 12 cm. f. preț. (Colecția « Muncă și Lumină »).

859—9 *Literatură pentru popor și tineret*

Teodorescu Kirileanu, S.: Faptele și vitejiile lui Ștefan cel Mare și Sfânt. București, Ed. Casa Școalelor, 1943. 154 p. 21 × 16 cm. Lei 150.

82/89 *Traduceri din literaturi străine*

Balzac, Honoré de: Jupân Cornelius. Traducere de V. Demetrius. București, Ed. Gorjan, 1943. 195 p. 20 × 13 cm. Lei 220. (Colecția « Muncă și Lumină »).

Brontë, Emily: La răscruce de vânturi. Traducere din limba engleză de Mary Polihroniade. București, Ed. Fundației Regale pentru Literatură și Artă 1943. 480 p. 18 × 12 cm. f. preț. (Scriitorii Străini Moderni).

Cloete, Stuart: Caravana Morții. (Turning Wheels). Din limba engleză de Wendy și Const. Noica. București, Ed. Gorjan, 1943. 440 p. 20 × 14 cm. Lei 580.

Cronin, A. J.: Castelul Pălărierului. Traducere de Jul. Giurgea. Ediția III-a. București, Editura Contemporană, 1942. 638 p. 20 × 14 cm. Lei 900.

Dandolo, Milli: Ingerul a strigat. Roman. Tradus din italienește de N. Țimiras. București, Ed. Cugetarea, 1943. 320 p. 20 × 13 cm. Lei 300.

D'Ennery, Adolphe: Cele două orfane. Roman. În românește de Aramis. București, Editura «Universul», 1943. 376 p. 20 × 13 cm. Lei 300.

Dickson, Carter: Poliția este invitată. În românește de F. Petrescu. București, Editura Apollo, 1943. 238 p. 19 × 13 cm. Lei 120. (Colecția Enigma).

Du Maurier, Daphné: Golful Francoezului. Traducere de Alice Ionescu. București, Editura Vatra, 1943. 378 p. 20 × 13 cm. Lei 585.

Ernst, Paul: Comoara din Lautenthal. Traducere din limba germană de Al. Iacobescu. București, Ed. Cugetarea, 1943. 266 p. 20 × 13 cm. Lei 280.

Essex, Richard: 7 semnături. București, Editura «Vatra», 1943. 120 p. 23 × 16 cm. Lei 75. (Colecția Alb și Negru, Nr. 1).

Fontane, Th.: Căi greșite. (Effi briest). București, Ed. Cartea Românească, 1943. 347 p. 20 × 14 cm. Lei 500.

Gogol, Nicolae: Revizorul. Comedie în 5 acte. București, Ed. Socco, < 1943 >. 128 p. 14 × 10 cm. Lei 100. (Biblioteca Teatrului Național, Seria III-a, Nr. 42).

Henry, Noël: Nu sunt eroină... Roman. Traducere de Sylvia G. Oprescu. București, Ed. Gorjan, 1943. 195 p. 19 × 13 cm. Lei 270.

Horațiu: Arta Poetică. Text, traducere, comentariu de H. Mihăescu. Iași, Presa Bună, 1943. 110 p. 23 × 16 cm. f. preț.

Lamb, Charles și Mary: Povestiri după Shakespeare. Traducere din englezește de Milena Iacob. București, Ed. Gorjan, 1943. 371 p. 20 × 14 cm. Lei 380. (Colecția «Muncă și Lumină»).

Lulofs, Madelon: Cauciuc. Un roman din Sumatra. Traducere de Livia Poenaru. București, Ed. Publicom, 1943. 365 p. 21 × 16 cm. Lei 560.

May, Karl: Corcitură. Roman. Traducere de G. N. București, Ed. Gorjan, 1943. 266 <—269 > p. Lei 250. (Colecția «Muncă și Lumină»).

Milanesi, Guido: Ankh, fată de rege. Roman. Traducere de C. N. Negoită. București, Ed. Cugetarea, 1943. 298 p. 20 × 13 cm. Lei 300.

Monnier, Thyde: Destin. (Fleuves). Traducere de Ioana B-lizarie. București, Editura Contemporană, 1943. 368 p. 20 × 14 cm. Lei 550.

Perrault, C.: Povești. În românește de Lucia D-metrius. București, Casa Școalelor, 1943. 73 p. 22 × 16 cm. Lei 80.

Shakespeare: Tragedia lui Othello, maurul din Veneția. Din și în forma originală de Dragoș Protopopescu. București, Ed. Fundației Regale pentru Literatură și Artă, 1943. 205 p. 18 × 12 cm. f. preț. (Scriitorii Streini).

Wallace, Edgar: Pușcăriașul din Siberia. Traducere de Alex. Florescu. București, Editura Centrala Presei, 1943. 158 p. 15 × 11 cm. Lei 72.

9.

ISTORIE. GEOGRAFIE

9 *Istorie în general*

Brătianu, G. I.: Nicolae Iorga apărător al drepturilor românești. (Ședință de deschidere a anului academic din 6 Decembrie 1942). București, Imprimeria Națională, 1943. 23 p. 22 × 15 cm. f. preț. (Institutul de Istorie Universală « N. Iorga »).

Bulat, T. G.: Români ortodocși și Creștinătatea răsăriteană. București, Tipografia Cărților Bisericești, 1943. 25 p. 24 × 17 cm. f. preț. (Extras din « Biserica Ortodoxă Română », An. LXI (1943), Nr. 7—9, Iulie-Septembrie).

Coman, J.: Quelques traits indo-européens des Scythes selon Hérodote. Cernăuți, Ed. Franz V. Mühldorf, 1943. 23 p. 24 × 16 cm. f. preț. (Tirage à part de la Revue des Etudes Indoeuropéennes, 1943, 3-e année, fasc. I—II).

Constantinescu, N. A.: Originea și expansiunea Românilor. Privire istorică. București, Casa Școalelor, 1943. 96 <—98 > p. + 1 h. 22 × 16 cm. Lei 100.

Costea, Preot Dr. E.: Schiturile și sihăstriile Bucovinei de altă dată. (Rezumat). Cernăuți, Editura Cercului « Bucovina Literară », 1943. 25 p. 19 × 12 cm. Lei 35.

Giachetti, Cipriano: Congresul dela Viena. (1814—1815). Craiova, Scrisul Românesc, < 1943 >. 257 p. + 20 pl. 22 × 16 cm. Lei 300. (Colecția « Istorie Romanțată », Nr. 1).

Giurescu, Constantiu C.: Istoria Românilor. Vol. II. Partea I—II. Dela Mircea cel Bătrân și Alexandru cel Bun până la Mihai Viteazul. Ediția IV-a, revăzută și adăugită. București, Ed. Fundației Regale pentru

Literatură și Artă, 1943. 803 p. (I—II) + 4 h. 24 × 16 cm. f. preț. (Biblioteca Enciclopedică).

Irineu, Mitropolitul Moldovei: Petru Movilă și Sinodul dela Iași. Iași, Tip. Alexandru A. Țerek, 1943. 39 p. 26 × 18 cm. f. preț.

Lupaș, I.: Misslungener Versuch einer totalen madjarisierung Siebensbürgens im Jahre 1842. Bukarest, < Imprimeria Națională > 1943. 55 p. 22 × 15 cm. f. preț.

Lupaș, Profesor I.: Bătălia dela Posada. Botezul de sânge al celui dintâi Stat român independent. București, Imprimeria Națională, 1943. p. 37—42. 32 × 24 cm. f. preț. (Extras din Buletinul Muzeului Militar Național, Anul V, Nr. 9—10).

Omagiu lui Ion Lupaș. La împlinirea vâstei de 60 de ani. București, Imprimeria Națională, 1943. LXVIII + 1 pl. + 8 f. + 926 p. 25 × 16 cm. f. preț.

Popa-Iisseanu, G.: Dacia în autorii clasici. II. Autorii greci și bizantini. București, Imprimeria Națională, 1943. 190 p. 25 × 17 cm. Lei 350. (Academia Română, Studii și Cercetări, LXV).

Fragmente traduse din: Homer, Herodot, Euripide, Tucidide, Plato, Polibiu, Strabo, Arrian, Ptolemeu, Dio Casiu, Priscus, Teofanes, Const. Porfirogenitul, Kikaumenos, Cedren. Ana Comnena, Niceta Choniate, Const. Manase, Cinamus, I. Cantacuzen, Calcondylas și din alți 33 scriitorii.

Spațiul Istoric și Etnic românesc. (Album). București, Imprimeria Națională, 1942. 81 foi + LXI h. 30 × 40 cm. f. preț.

Zorzi, Elio: Drama dela Belgrad. 1903. Craiova, Editura Scrisul Românesc, < 1943 >. 315 p. + 20 pl. +

3 f. 22 × 16 cm. Lei 400. (Colecția « Istorie Romanțată », Nr. 2).

91 *Geografie*

Appelius, Mario: Asia imensă și tragică. Craiova, Editura Scrisul Românesc, < 1943 >. 231 p. 22 × 16 cm. Lei 300. (Ciclul Cartea de documentare contemporană).

Mehedinți, S.: Opere complete. Vol. I. Geographica. Partea II-a. București, Ed. Fundației Regale pentru Literatură și Artă, 1943. 337 p. 25 × 17 cm. f. preț. (Biblioteca Enciclopedică).

92 *Biografie*

Armstrong, H. C.: Lupul Cenușiu. Biografie. Traducere de Alice Ionescu.

București, Editura Vatra, 1943. 420 p. 20 × 13 cm. Lei 585.

De Albertis, Giulia Datta: Maria de Medici. 1573—1642. Craiova, Editura « Scrisul Românesc », < 1943 >. 484 p. + 12 pl. 21 × 15 cm. Lei 480.

Gane, C.: Trecute vieți de doamne și domnițe. Vol. I. Dela întemeierea Principatelor până la epoca Fanarioților. Operă premiată de Academia Română. Ediția V-a. București, Editura « Universul », 1943. 25 × 18 cm. Lei 600.

Slăvescu, Victor: Viața și opera economistului Dionisie Pop Marțian, 1829—1865. Vol. I. București, 1943. 601 p. + 3 pl. 25 × 17 cm. Lei 600. (Academia Română, Studii și Cercetări, LXIII).

George Baiculescu

SPIRITUL REGIUNILOR ȘI LOCALITĂȚILOR NOASTRE

CĂRȚI

G. Ursu : *Tecuciul literar (Studiu de istorie și geografie literară)*

Autorul acestei cărți, cu multe calități și puține defecte, pornește dela o convingere pentru care a militat pe tărâmul criticii literare și anume că «scriitorii păstrează în opera lor mireasma specifică a regiunii natale... Fiecare scriitor își poartă cu sine constantele specifice sufleteste, indiferent de cadrul geografic în care se mută vremelnic... Structural, ei au rămas totdeauna credincioși regiunii din care au pornit».

Următor acestei «doctrine» autorul caută să descifreze deci în opera scriitorilor cercetați «legăturile cu pământul lor natal» și «modul cum acesta se reflectează în opera lor». De aci și grija de a determina formațiunea sufletească a scriitorilor în epoca lor de copilărie și de adolescență.

Cu alte cuvinte, autorul pleacă dela scriitorii de origine tecuceană pentru a schița, pentru a determina configurația proprie a sufletului tecucean. Este o sarcină ce va fi folositoare, în felul acesta, nu numai prin latura ei

de contribuție la istoria literaturii ci și prin aportul ce-l poate oferi unei eventuale și viitoare psihologii diferențiale românești, operă ce se cere imperios făcută, dar pentru care, până în prezent, nu s'a făcut aproape nimic. Caracteristicile pe care le notează autorul; patriarhalitate, tradiționalism, atmosferă de religiositate, nostalgie a trecutului, omenie, sfătoșenie, optimism, predominanța unei pacetii de etnicitate robustă și curată, sunt veridice, deși au un aer de prea multă generalitate. Totuși aceste notări sunt adecuate orașului Tecuci și, din întâmplare, am avut personal ocazia să le constat valabilitatea.

Vorbind mai întâi de cenaclurile literare tecucene dintre care primul se pare că a fost aceluși al doamnei Amelia Papadopol Calimah, unde au frecventat un Olănescu-Ascanio și Teodor Șerbănescu, autorul evocă figurile literare ale epocii.

Legături cu Tecuciul au avut și V. Alecsandri și Al. Vlăduță și N. Iorga. Revista «Freamătul» — care se continuă la Bârlad prin G. Tutoveanu — tot la Tecuci a apărut, sub conducerea lui C. Doboș. Autorul studiază foarte atent o serie de nume ale literaturii noastre, având fie legături cu Tecuciul, fie prezentându-i drept originari din Tecuci. Costache Conachi, Th. Vârnav, Al. Papadopol-Calimah, V.

Bucur, T. Șerbănescu, Calistrat Ho-gaș, Ion Nădejde, N. Petrașcu. fac parte din această grupă. Ștefan Petică este poetul cu cele mai adânci legături cu Tecuciul. Sunt studii în care autorul stăruie cu multă atenție, aducând perspective și contribuțiuni noi. Dar lista se lungeste cu Ștefan Zăletin, V. Pârvan, T. Pamfile, familia Boureanu (Gheorghe, Eugen, Radu și Dan Alexandru, ultimul, camarad al celui ce scrie aceste rânduri și mort la datorie în Rusia, la Rostov) Lascarov-Moldovanu, Pamfil Șșicaru, Ion Petrovici, I. Valerian, Narly, Natalia Negru, Hortensia Papadat Bengeșcu, Georgeta Mircea Cancicov, Victor Ion Popa, Nechita, Corbasca, Gabriel Drăgan, Velicu, etc. O listă impresionantă de nume consacrate și cu care puține ținuturi ale țării s'ar putea mândri. De unde și concluzia justă a autorului că Tecuciul s'a înscris cu o contribuție însemnată în patrimoniul literaturii românești. În general, o carte și necesară și bine documentată constituind o contribuție însemnată în studiul istoriei literare. Autorul ar fi putut evita totuși nume minore dar a socotit desigur o datorie a sa de a nu uita și de a nu omite nimic.

Petru P. Ionescu

Dan Simonescu: *Mănăstirea Neamțului ca focar de cultură, Iași, 1943*

Extras din revista *Studii și cercetări istorice*, Anul I, Nr. 1, studiul acesta scoate în evidență activitatea culturală luminoasă, desfășurată de Mănăstirea Neamțului dela întemeierea ei și până în zilele noastre.

Se atrage astfel în chip științific atenția asupra acestei rodnice insti-

tuții religioase, școală veche de învățatură, de artă și de literatură. Pe lângă un apreciat număr de manuscrise vechi, din ea au ieșit capodopere de artă miniaturistică și caligrafică, unele dintre ele, achiziționate de celebre biblioteci străine.

Autorul împarte judicios activitatea de aici în patru epoci de muncă și arată, atât cât permite economia studiului, importanța fiecărei epoci, caligrafii sau cărturarii ei și ce a dat mai de seamă.

Astfel, prima perioadă, închisă între anii 1424—1600, e dominată de scrisul în limba slavonă. În ea întâlnim pe vestitul caligraf și miniaturist Gavril Uricul (adică uricarul), autorul, printre altele, al unei minunate evanghelii greco-slavone din 1429, păstrată azi în Bodleian Library din Oxford; tot aci și a făcut, se pare, ucenicia știuturului de multă carte Teoctist, mitropolitul Moldovei, care a uns domn pe Ștefan cel Mare. Teodor Mirșescu sau Mărășescul, harnic caligraf de mai târziu, ne-a dat, printre altele, în 1493, un frumos *Tetrevanghel*, păstrat în Bayerische Staatsbibliothek din München. Croniciarii Măorie și Eftimie și-au scris probabil cronicile în acest așezământ religios. Alături de alte focare de cultură, mănăstirea Neamțu a creat un stil moldovenesc în caligrafie și miniatură, a cărui influență au suferit-o, se afirmă de unii învățați, vechile manuscrise rusești din secolul al XV-lea și al XVI-lea.

După un timp de stagnare, se deschide la Neamțu epoca a doua, cu începutul activității egumenului Paisie (1779 -1794). Locul limbi. slavone îl ia limba greacă. De data aceasta abundă însă traduceri de valoare recunoscută, pe care autorul le amintește după un

catalog vechi, dat publicității în ultima vreme.

Epoca a treia începe cu introducerea tipografiei, ceea ce atrage după sine punerea sub teasc și a unor vechi manuscrise. Gravura în lemn își face apariția.

Ultima epocă, deschisă cu anul 1924, este dominată de figura și activitatea egumenului Nicodim, actualul patriarh al României, care a adus în mănăstire o reînviore a vechii vieți culturale de altădată.

Și așa, o tradiție, poate cea mai frumoasă, își păstrează continuitatea după cinci secole de muncă intelectuală.

Ion Const. Chițimia

*Dr. S. Reli : Mănăstirea Putna ;
Ilie Mandiuc : Mănăstirea
Sucevița ; Pr. Dr. E. Costea :
Mănăstirea Voroneț*

Pe înțelesul călătorului de oriunde, ajutat fie în limba locului, fie în limbile germană sau franceză, aceste trei ghiduri editate de Inspectoratul Propagandei din Bucovina prin cercul « Bucovina Literară », dau, în deoptrivă dovadă, măsura prezentelor gânduri către cetățile noastre mănăstirești, păstrătoare de frumusețe, de Hristos și de istorie pe malurile fără seamăn din Țara Fagilor.

Lucrarea părintelui Simion Reli este un bun *vade mecum* către chinovia rădăușeană, cu atât mai neccsar cu cât călăuza d-nei Agripina Topor-Tarnoviechi din 1928 nu se mai găsește demult la îndemâna vizitatorului.

După prezentarea topică se urmărește rezumativ istoricul ctitoriei lui Ștefan cel Mare și Gheorghe Ștefan, arătându-se pietrele criptei domnești, pisaniile, o plimbare la chilia siha-

strului Daniil și relievelle sfinte din biserica Putnei, lângă care cucernicia Românilor s'a smerit sute de ani.

Aceleași considerațiuni și despre breviarul cu identic scop popularizator, scris de către profesorul Ilie Mandiuc din Cernăuți — el fiind, bibliografic, al doilea « îndrumător » spre poarta, spre viața, spre *minunea* Suceviței, după schița lui O. Tafrali. De altfel și pe aceasta din urmă o premerge, ca și pentru chinovia Putnei, monografia doctă a harnicului părinte Dimitrie Dăn, cel plecat dintre noi. Călăuzei d-lui Mandiuc i se adaogă familiaritatea caldului stil îmbietor, expresie fericit întrunită a teologului, a cercetătorului de vremuri și a scriitorului.

Părintele Dr. Erast Costea, istoriograful schiturilor și fundațiilor monahale din alte vremi, ne dă în ghidul sf. sale un rezumat din marea istorie ce reconstitue de câțiva ani Voronețului. Un dar, trebuie să menționăm, destul de bogat în date caracteristice, documentare culturală și indicație în erminia voronețeană, pentru ca vizitatorul, oricare, chiar și cel întâmplător, să nu se oprească doar la singularea contemplație de peisaj, ci să citească în inima l cului.

Augustin Z. N. Pop

*Monografie a orașului Turnu-
Măgurele*

D-na Aneta Chr. Milian, directoarea școlii primare de fete Nr. 1 din Turnu-Măgurele, a publicat în anul 1942 o iconografie despre orașul său « adoptiv » Turnu-Măgurele, prefațată de d. profesor N. Dașcovici. Volumul, în cele 90 pagini, cuprinde un bogat și bine aranjat material.

După ce autoarea se ocupă de cadrul cosmologic, așezarea geografică, climă, fauna și flora etc., trece la cadrul biologic. Aci vedem că în anul 1891 populația orașului număra numai 6357 suflete, din care: Români 2489 bărbați și 2231 femei, iar străini 1637, și anume 568 Greci, 89 Macedoneni, 236 Austro-Ungari, 353 Bulgari, 58 Germani, 20 Sârbi, 45 Turci și 268 Evrei. Astăzi însă, după o statistică întocmită de Serviciul sanitar al orașului Turnu-Măgurele, populația se prezintă astfel: 10.351 Români, 9 Unguri, 5 Germani, 106 Evrei, 25 Bulgari, 96 alte naționalități. În capitoul III găsim publicate mai multe acte oficiale referitoare la întemcierea acestui oraș, care a avut loc acum o sută de ani. Populația orașului se compune astăzi din trei clase distincte, intelectuală, burgheză și muncitoare.

Pentru activitatea economică a orașului Turnu-Măgurele autoarea a rezervat două capitole, în care se ocupă pe larg de agricultură, comerț și industrie, anexând mai multe acte și tablouri oficiale. În primii ani dela înființarea orașului, comerțul a fost exercitat de un restrâns număr de Români și de un număr mai însemnat de Greci, Bulgari, Sârbi, Austriaci, Germani și Evrei. În 1941 firmele individuale ale comercianților și industriașilor erau următoarele: românești 337, evreiești 20, italiene 2, grecești 3, turcești 3, jugoslave 2, cehoslovace 1.

Ultimul capitol este dedicat activității spirituale: Biserica și învățământul. Turnu-Măgurele are în cuprinsul său 3 biserici creștin-ortodoxe, o biserică catolică și o sinagogă evreiască. Cititorul va găsi și câteva date despre zidirea și pictarea bisericilor ortodoxe.

Prima școală primară de băieți a luat ființă în anul 1852, cu 42 elevi înscriși, iar prima școală primară de fete în anul 1861, sub auspiciile Așezămintelor Brâncovenesti din acest oraș. Liceul teoretic de băieți « Sf. Haralambie » a luat ființă ca gimnaziu în anul 1889 și a fost transformat în liceu în anul 1916, iar liceul teoretic de fete « Unirea » a luat ființă în anul școlar 1920—1921. Pe lângă cele două licee teoretice mai este și un liceu comercial, care a luat ființă la 1925. Situația școlară din aceste licee se vede din tablourile publicate în volum.

D-na Aneta Milian a lucrat cu mult interes și zel și ne-a dat într'adevăr o monografie științifică merituosă.

Nestor Camariano

Const. H. Economu : Viața culturală a orașului Alba-Iulia până la 1700

Burgul care în vechiul nostru scris este amintit de tipăriturile teologoprofane ale veacului al XVII-lea, când acțiunea de convertire reformată a Rákoczeștilor reușea să aducă manuscrise românești de-aiurea, să provoace traduceri și tipărituri, să așeze meșteri în culesul buchiilor, își are o tradiție culturală mult mai îndepărtată.

D-l Const. H. Economu adună, din izvoare neașe și maghiare, datele necesare spre a o lumina.

Încă înainte de Mihai Viteazul, la Alba-Iulia se identifică bisericeasca învățătură în mănăstire, iar din veacul al XVI-lea acțiunea protestanților, în fond interesată pe raportul comercial și confesional, dă numeroase dovezi în paralela cultivării limbii

românești scrise. Școala lui Gabriel Bethlen, *Academicum Colegium*, întemeiată acolo pentru formarea cadrelor misionare, având limbi de predare: româna, latina și greaca, iar profesori importanți și oameni studioși ca Iohann Alsted, Bisterfeld, poetul Martin Opitz, Piscator, Basire, Keresturi, Geleyi, Csulai, Apaczai, își identifică scopurile calvine — cum cu același temei și tot aici, superintendentul Geleyi întreținea o altă « Școală superioară ». Pentru folosul instituțiilor didactice vorbește lămurit numărul ridicat al catehismelor.

La 1638 Românii auură în Bălgrad, chiar lângă trupul mitropoliei lui Mihai Viteazul, tipografie, statornicită de Rakoczy I cu concursul voievodului basarab din Țara-Românească ce trimise în acel an (nu se cunosc însă termenii pofitirei) pe popa Dobre, tipograful la un loc al *Gromovnicului*, *Trepeticului*, *Paradisului Precestei*, al celor *Șapte Taine*, al *Păscăliei* și *Sinazarului slavonesc*, precum și al *Catehismului* calvinesc, pe care se înfiuda autorizat vlădicul Varlaam din Moldova, denunțându-l « plin de otravă și de moarte sufletească » în *Răspunsul* său polemic și spre care aduna în Iași, la 1645, soborul ierarhilor ortodocși de dincoace și de dincolo de Milcov.

Aceleași buchii vor intra, peste alți ani, în culesul următoarelor tipărituri bălgrădene: *Evanghelia cu învățătura* (1641), *Noul-Testament* (1648), *Catehismul* lui Alsted tradus de lugojanul Ștefan Fogarași (1648), *Psaltirea* (1651), *Scutul Catehismușului* (1656).

Din 1658, când tiparnița Albeilulii este devastată de Turci și puținul rămas se mută la Sebeș, până la 1685, când marele mitropolit Sava o reînființă (anul tipăririi unui Ceas-

loveț), nu se mai cunosc lucrări locale până la 1687, când Varlaam al Ardealului termină *Cărarea pe scurt spre fapte bune îndreptătoare*, dedicată prințului Apaffy. S'au urmat: *Rânduiala diaconstevelor* (1687), *Molitelnicul*, altă ediție a *Molitelnicului*, *Poveste la 40 Mucenici*, cărți care încheie acțiunea de substrat calvinizant.

Prin *Chiriacodromionul* din 1699 (exegeză cuprinzătoare reeditând cu puține schimbări formale *Cazania* ieșeană dintre 1641—1643), prin importanta *Bucoavnă* în care aflăm: *Rugăciunea când va să înceapă copilul a învăța*, *Rugăciunea dimineții*, *Impărate ceresc*, *Prea Sfântă Treime*, *Tatăl Nostru*, *Din somn sculându-mă*, manual ce vede lumina în același an și prin « catehismul valachicus » *Pânea pruncilor*, al iezuitului Barany (1702), se încheie, în plină rupere confesională, ortodocși și uniți, opera editorială a teascurilor din Alba-Iulia.

Augustin Z. N. Pop

RELAȚII ȘI COLABORĂRI INTERNAȚIONALE

Institutul german pentru știință

Publicațiile *Institutului German pentru științe din București* cuprind o serie de conferințe editate în broșuri și datorite grijii și înțelegerii constante a d-lui Prof. Dr. E. Gamillscheg. Am sub ochi două din aceste broșuri și anume: « Die Grundlagen der zwischenstatlichen europaischen Wirtsch aftsbeziehungen » (Bazele raporturilor economice dintre statele europene) de d-l Hein. Hunke și « Die Wissenschaft im Dienste des Lebens »

(Știința în slujba vieții) de d. Peter Petersen. În ordinea apariției aceste conferințe au fost: Herbert Cysarz (Weltbild und Forschungslage der deutschen Geisteswissenschaften) I. Sân Giorgiu (Neue deutsche Quellen bei M. Eminescu) cele două de mai sus și Gerhard Fricke (Wege und Wandlungen deutscher Dichtung von Nietzsche bis zur Gegenwart). În conferința sa, d. H. Hunke, după ce face analiza concepțiilor economice trecute, constatând că doctrina lui homo oeconomicus este o abstracție și că orice economie națională tinde să se organizeze pe baza conștiinței spațiului și pe realizarea unei comunități economice europene, conchide că în «acțiunea noastră practică suntem conduși de trei mari învățăminte: adevărul economic (nu există altă bază economică decât puterea de muncă) imperativul spațial și adevărul politic (pâinea și libertatea trebuie cucerite prin luptă)».

În conferința sa (Știința în slujba vieții) d. P. Petersen pleacă dela întrebarea ce trebuie pusă științei: Ce avem de făcut? După o analiză atentă a tuturor formelor și disciplinelor științifice, autorul afirmă că există în fiecare știință un centru emoțional, grație căruia știința respectivă are aplicabilitate la viață. Dar fiecare știință deservește viața numai în măsura în care servește și caută adevărul. Fără a fi o reîntoarcere sau o aservire concepției pragmatice în sensul ei obișnuit, teoria d-lui P. Petersen este o încercare de dovedire că în fiecare ramură teoretică, oricât de pură, a științei există un sâmbure de necesitate practică, prin care știința se pune în slujba vieții, pentru că e în slujba adevărului și în raport nemijlocit cu Dumnezeu.

Institutul german își îndeplinește astfel o importantă și nobilă misiune: aceea de a ne aduce ecoul concepțiilor actuale germane sub semnul vremurilor de luptă și de prefacere și de a stabili astfel acte reciproce de cunoaștere între noi și sufletul german.

Petru P. Ionescu

CĂRȚI

Edmond Bernard. Une lettre perdue. Le père Leonida et la réaction (traducere în franceză din Ion Luca Caragiale. Didier, 1943)

După traducerea «Hanului Ancuței» Institutul Francez de Inalte Studii ne dăruiește acum traducerea celei mai dificile lucrări dramatice a lui Caragiale. Dificilă de tradus atât din cauza atmosferei ei specifice cât și a limbajului ei tipic. De aceea am așteptat cu o legitimă curiozitate apariția, de mult anunțată, a acestei cărți. Iar așteptarea ne-a fost răsplătită din belșug. Fără nicio supărare pentru nimeni și ca o mărturisire strict personală, considerăm lucrarea d-lui E. Bernard superioară din toate punctele de vedere, fără a micșora prin asta, cu nimic, meritele traducătorului «Hanului Ancuței», de pildă. Greutățile au fost egale, tehnicește, din ambele părți. Acolo era vorba de stilul atât de personal și autohton al lui M. Sadoveanu, aci e vorba de stilul aproape intraductibil, idiomatic, al lui Caragiale. Nicio șovăială, nicio perifrază, nicio transpunere paralelă. Autorul a reușit să redea și savoarea limbajului și vioiciunea dialogului și caracteristica personajilor și atmosfera proprie, într-o măsură atât

de echilibrată încât verificarea cea mai strălucită nu ar urma să mai fie făcută decât prin reprezentarea acestor piese în limba franceză.

Autohtonismele înseși și-au găsit o variantă franceză în anumite forme de « argot », împământenite pentru limba vorbită curent. Iată de pildă acel « illico » sau « Scoală cucoană (de-bout la bourgeoise!) » sau « mon minou », sau « donc-donc, on fait dodo, à la Saint Glinglin » (la sfântu Sisoe!) Iată și traducerea faimoasei tirade a lui Leonida, puțin transformată, puțin redusă (fandacsie nu a fost tradus iar « și nimica mișcă » devine: Ensuite, forcément, n'importe quoi l'effrage. De asemeni acel minunat « bambacheurs » pentru « cheflii ». De asemeni, bine găsit acel « la tête me tourne » al Cetățeanului turmentat, pe care traducătorul îl numește « L'Electeur ». Sau acest minunat de bine găsit: « Ghitza, Ghitza fais-lui la lèche et ton beurre avec... » Doar formula lui Cașavencu: « Eri obscurantismul, azi liber-pansismul a fost tradusă prin « Hier, l'obscurité, aujourd'hui la libre pensée ».

Precum se vede, autorul nu a evitat nimic, nu a căutat facilități, prin comprimare. Corespondența formelor expresive este definitivă sau aproape.

Cu această realizare așteptăm înerezători seria celorlalte traduceri anunțate în curs de lucru sau chiar de apariție, ca de pildă Nuvelele lui Slavici, Călătorului îi stă bine cu drumul (Quand on voyage... e poate mai puțin fericit ales!) și Ion Creangă (Amintiri) constituind poate o veritabilă piatră de încercare. Până atunci, toată grațitudinea noastră pentru ceea ce s'a făcut până acum. Iar « Institutul Francez » își dovedește în felul acesta nu necesitatea ci și posibili-

tățile largi pe care le are de a-și împlini aci o misiune care, în cazul acestor traduceri, mai cu seamă, este extrem de anevoioasă.

Petru P. Ionescu

Letture scelle

Invățămintul literaturii italiene dela noi a primit de curând un prețios dar prin apariția cursului intitulat *Letture Scelle*, pe care îl semnează, în editura Cartea Românească, d. Prof. *Alexandru Marcu*.

D-l Marcu, urmând îndemnurile credinței sale că « o adevărată școală de literatură nu poate să fie lipsită de mijloace directe pentru cunoașterea imediată a operelor literare », ne oferă, în cartea amintită, cele mai prețioase pagini ale literaturii italiene, dela origini până în zilele noastre.

Se dau apoi, despre fiecare autor, câteva rânduri lămuritoare, asupra vieții și operei sale, alături de portretele realizate de d. Bordenache. În josul paginelor ne sunt traduse, în expresii ușor de înțeles, toate dificultățile stilistice literare italiene.

În felul acesta, cartea *Letture Scelle*, pe care d. Prof. *Alexandru Marcu* o închină școlarilor săi de astăzi și de mai 'nainte, completează în mod fericit munca de fiecare zi, pentru o « tot mai sinceră cunoaștere a literaturii italiene în România ».

Ion Pătrașcu

O revistă română la Istambul

Revista « Limba Română » care apare bilunar ca un organ al Seminarului de limbă și Literatură Română

de pe lângă Institutul de Limbi Romane al Facultății de Litere din Istanbul, sub conducerea d-lui Prof. F. Brânzeu, constituie un mijloc real de apropiere culturală și de cunoaștere a creațiilor literare mai însemnate ale celor două popoare român și turc.

Revista, care nu conține mai mult de șaisprezece pagini, cuprinde trei părți: o parte de gramatică românească, cu toate explicațiile date în limba turcă, a doua parte o alcătuesc fragmente de antologie literară română, cuprinzând poezii culte sau populare cu traducerea lor în limba turcă, însoțite de teorie literară care constă dintr'o scurtă biografie a autorului plus analiza operei respective, tot în turcește. Urmează apoi a treia și ultima parte destinată antologiei turcești, cu traducerea operelor în românește, cuprinzând și teorie literară în aceeași limbă.

Primele două numere ale revistei conțin câte un studiu asupra evoluției celor două literaturi.

Tipărită în condițiuni tehnice foarte avantajoase, cu ilustrații foarte interesante și pitorești, revista îndeplinește pe lângă scopul ei instructiv și un rol foarte important de propagandă românească în Orient.

Elena Isacu

Probleme românești în «Südostforschungen»

Revista *Südostforschungen* (Anul VII, caietul 1—2), se ocupă în mai multe studii, articole și recenzii de țara noastră. Găsim studiul d-lui Vasile Grecu referitor la bizantinologia română și pe acela al d-lui Oskar Wittstock despre Mihail Kogălniceanu, de care ne vom ocupa separat.

De asemenea, am aflat și nota d-lui Gheorghe Duzinchevici (Sibiu) despre o cerere de colonizare germană în Moldova, adresată în 1834 Principelui Mihai Sturdza, astfel ca, prin ajutorul și înțelegerea lui, să se sta tornicească o așezare germană la oarecare distanță de Iași. Se publică petiția redactată în franțuzește a coloniștilor și chestionarul cu răspunsurile lor, în limba germană. Cu acest prilej, se subliniază bogăția de documente a Arhivelor Statului dela Iași, unde s'au găsit și acestea.

La recenziile grupate pe țări, sunt numeroase semnalarile de cărți și reviste românești. Amintim că în acest număr sunt recenzate: *Revista Istorică* și *Anuarul Institutului de Istorie Națională* (V. Grecu), lucrări ca *Arheologia preistorică a Olteniei* de D. Bereiu (K. Horedt), *Die Macedo-Rumänen* de Th. Capidan (F. V., probabil Fritz Valjavec, conducătorul publicației), *Dicționarul limbii românești* de August Scriban, *Le Voyageur français à l'abateleu Delaporte în traducere moldovenească, 1785*, publicat de Iorga, *Contributo alla storia degli italianismi della lingua romana* de L. Galdi (G. Pascu), *Afinități electice: Titu Maiorescu și Goethe* de Al. Dima (Vasile Luță), ediția critică a lui Odobescu, îngrijită de Scarlat Struțeanu (Al. Dima); în fine, lucrări de F. Lang, Gustav Gündisch, Th. Holban, Michail Kausch (probleme bănățene și șvăbești), Hans Hockl, L. A. Casso, Tiberiu Moraru, V. Brătulescu, Marțian Negrea, Teodor Bodogoe, (recenzent prof. Coriolan Petranu). A. Csallner, G. Banu, E. Lammert, K. Lechner (a cărui carte *Sommer in Rumänien* este amintită de Hans Grimm) și Petre Ercuță.

După cum se vede, un bogat material referitor la noi este recenzat în diferite proporții, cărțile și revistele fiind alese de recenziții români și străini ai revistei și fiind, prin forța lucrurilor, de însemnătate inegală. Problemele minorităților săsești și șvăbești sunt cercetate pe un plan de mare atenție, împreună cu acelea proprii nouă, iar articole cu importanță redusă alături de lucrări capitale pentru înțelegerea istoriei, societății și economiei noastre.

Cu toată bogăția recenziilor, pentru care nu putem fi decât recunoscători publicației *Südostforschungen* și conducătorului ei d. Fritz Valjavec, nu putem spune că din ele se desprinde o imagine complet relevantă a problemelor științifice românești. Probabil că, în condiții mai prielnice decât acelea ale războiului, colaborarea științifică, atât de prețioasă, cu această publicație se va putea desvolta mai sistematic, înmulțindu-se domeniile de cercetare și făcându-se o ierarhie critică a materialului publicat. Altă dată vom menționa lucrările recenzate în numărul următor al revistei.

R.

Un studiu despre bizantinologia românească publicat în «Südostforschungen»

În cuprinzătorul volum 1—2, anul VII al publicației *Südostforschungen*, profesorul Vasile Grecu iscălește un documentat studiu despre istoria bizantinologiei românești, începând cu semnarea primelor apariții ale bizantinologiei, provenite din nevoile vieții religioase și culturale a poporului nostru. Traducerile din literatura bizantină sunt la început cu caracter

religios și numai după aceea se ivesc romanele, cronicile și celelalte specii. Mai târziu se întemeiază tipografia în țările noastre, sub oblăduirea Domnilor și Mitropoliților iubitori de carte. Constantin Brâncoveanu și Mitropolitul Antim Ivireanul sunt printre cei mai de seamă ocrotitori ai literelor bizantine.

După ce menționează scrierile mai însemnate, d. Prof. V. Grecu trece la bizantinologii de frunte ai noștri, cercetând contribuțiile lor. Se oprește firește la Nicolae Iorga, al cărui geniu a dat un avânt neobișnuit și bizantinologic, la C. Erbiceanu, D. Ruso, G. Bulș, O. Tafrali, I. Bogdan, C. Litzica, St. G. Longinescu, etc.

Este menționată, de asemenea, activitatea d-lor N. Băncescu, G. Brătianu, C. Marinescu, I. D. Ștefanescu, Coriolan Petranu, a autorului studiului acesta, care s'a îndeletnicit cu studii asupra iconografiei și picturii bizantine, cea a d-lui Șt. Bezdechi (literatura bizantină) și Părintelui I. D. Petrescu (muzica), precum și a o seamă de juriști, ca G. I. Moiescu, C. Spulber, D. C. Arion, G. Fotino, Șt. Gr. Berechet, A. Rădulescu, etc. Sunt menționate și lucrările datorite unor oameni de știință din diferite domenii, ca: C. C. Giurescu, G. Murnu, A. Sacerdoțeanu, Al. Rosetti, N. Cartoian (și ale școlii acestuia), Th. Capidan, P. Papahagi, I. Bărbulescu, S. Dragomir, precum și a cercetătorilor tineri. Înșiruirea aceasta nu e făcută decât după diferitele puncte de vedere luate în seamă, neconstituind niciun fel de ierarhizare.

Studiul despre bizantinologia română este remarcabil prin savanția-i documentare și prin puterea de a sintetiza vastele și bogatele manifestări ale științei românești, în-

tr'unul din domeniile unde ea excelează. Nu ne îndoim că va contribui la prestigiul științei noastre, puțin cunoscută în străinătate, slujind totodată unei temeinice informări a specialiștilor.

R.

Un scriitor german despre Mihail Kogălniceanu

D. Oskar Wittstock (Brașov) semnează în *Südostforschungen* un studiu intitulat *Mihail Kogălniceanu, der Wegbereiter des Königreich Rumänien* (Nr. 1—2, Anul VII).

Personalitatea marelui om de stat și istoric este cercetată și din punctul de vedere al înrăuirilor primite în tinerețe. Se insistă asupra influenței germane asupra operii lui Kogălniceanu. Se arată viața sa dela Berlin, unde a fost trimis împreună cu fiii Principelui Mihail Sturza, ucenicia fiindu-i călăuzită de activitatea unui istoric ca Ranke și a unui jurist ca Savigny, care i-au fost profesori. În casa lui Savigny, viitorul nostru om de stat a întâlnit pe Alexandru von Humboldt. A avut relații de prietenie cu poetul și scriitorul Alexis Willibald, care l-a îndemnat să scrie.

Urmează, apoi, o prezentare a activității științifice și politice a lui Kogălniceanu, sub Cuza Vodă și Regele Carol I, al cărui ministru de externe este în 1877.

Se insistă relevant asupra mediului și evenimentelor pe care Kogălniceanu le-a cărmuit, ca o excepțională întruchipare a duhului românesc. Sunt citate elogiile lui Alecsandri și Xenopol față de omul care a realizat atâtea reforme capitale și a adus atâtea concepții fundamentale tânărului stat român.

R.

Miracolul Enescu

D. Mihail Jora prezintă, sub acest titlu, personalitatea și opera lui George Enescu în *El Espanol*, an. II, Nr. 18. Subliniază acest caz unic în istoria muzicală a lumii, când cinci manifestări — aceea de compozitor, de violonist, de pianist, de dirijor și de pedagog — sunt întrunite într'o singură personalitate. Remarcă apoi calitatea muzicală a compozițiilor sale, care nu sunt lucrate — ca la alți virtuoși și compozitori — spre a le evidenția virtuozitatea. În fine, insistă asupra avantajelor ce le câștigă valoarea operei prin faptul că autorul nu se gândește niciodată să le publice.

Totuși, scrie d. M. Jora, dacă opera câștigă în profunzime și se prezintă sub o formă mai compactă, pierde însă din spontaneitatea primei inspirații.

Enescu are pudoarea expresiei muzicale exterioare. Își ascultă larg cugetarea muzicală, iar când se hotărăște să o facă cunoscută, o face în forma cea mai pură și fără lirismul spontaneității. Ne dă astfel o muzică limpede, lipsită de înflorituri pompoase și compusă sub forma fugei.

Astfel, Enescu e un clasic, putând fi pus alături de Brahms. Efectul primei audiții Enescu fiind similar efectului primei audiții Brahms.

Enescu, încheie d. Jora, « e muzicianul cel mai dotat al timpurilor în care trăim ».

O. D.

Un mare sculptor: C. Brâncuși

Cu acest titlu publică d. Pericle Martinescu un articol în marele ziar din Barcelona, *Solidaridad Nacional* (din 31 August 1943), din care traducem:

«In configurația artei europene a ultimelor decenii, numele lui Brâncuși se situează definitiv în rândul celor care au revoluționat sculptura, creând un limbaj complet nou pentru materie, marmoră și bronz, și descoperind un univers spiritual nebănuț încă de complexitatea omului actual. Ca și Rimbaud în poezie, Brâncuși în sculptură a dăruit toate zidurile prejudecăților spirituale care înlănțuiau imaginația și impetuozi-tatea creatoare, și nesocotind toate regulile artistice și legile omenești, în afară de acelea care făceau din puternica sa personalitate artistică: a creat o nouă viziune a vieții și a artei și cu o îndrăzneală extraordinară a profetizat o eliberare internă a omului din decadența dură și metalică a spiritualității moderne. În acest sens, Brâncuș, mai înainte de a fi un fenomen, e un aventurier. Unul din acei mari aventurieri ai spiritului care, în dorința de a descoperi adevărul și de «a forța secretul» condiției spirituale a omului, cum spunea Rimbaud, merg până la absurd și la necunoscut, pentru a descoperi logicul și cunoscutul, răsturnând prin mijlocirea acestuia ordinea lumii și creând o nouă cosmogonie.

«În ultramodernismul lui Brâncuș nu e, în realitate, decât nostalgia pentru o lume sensibilă și pură, de încântare și inocență, nostalgia paradisului lui Adam, înainte de păcatul cunoașterii. În opoziție cu supraomul lui Nietzsche, de exemplu, complicat, orgolios, lucid, cu o logică de fier și avid de a cunoaște cât mai mult, omul brâncușian e sugerat printr'o singură linie; totuși o linie mare prin forța sa de vibrație internă și, prin puterea sa de sugestie, scrutează toate adâncimile spirituale și

reduce la viață, din măruntaiele tenebroase ale trecutului, pe omul nou, adică pe omul etern».

O. D.

STRĂINII DESPRE NOI

Un Călător din 1884 despre noi

Profesorul italian *Bruto Amante* ne-a vizitat, către 1884, țara, în legătură cu unele cercetări pentru identificarea așezării cetății Tomis.

Rezultatul acestor cercetări personale a fost publicat pentru prima oară, la întoarcerea în Italia, în *La Nuova Antologia* (anno XIX, 1 Decembrie 1884), sub titlul *Una Visita a Kustendie sul Mar Nero*. Sunt în acest articol constatări de natură demografică, istorică, arheologică, artistică, etc., sprijinite pe afirmațiile lui Reclus, Desjardin, pe citate din *Larousse* sau din *Dizionario di Storia Ecclesiastica e di Erudizione* al lui Moroni, care, toate, confirmă teza cercetătorilor români că Tomis-ul nu poate fi așezat în altă parte decât în împrejurimile Constanței dobrogene.

Peste patru ani, în 1888, *Bruto Amante* a dat foarte interesanta sa carte *La Romania* (Roma, B. Amante editore), pe care, mai ales, vor s'o impună atenției cititorilor noștri aceste rânduri.

Sunt aici pagini de caldă admirație pentru țara și poporul nostru și, mai presus de toate, o clară viziune a legăturilor italo-române, ce vor trebui să ne unească odată. Iată ultima pagină a volumului: «Mă voi socoti mulțumit și răsplătit pe deahtregul dacă cercetările culese în cursul călătoriei mele pentru stabilirea așezării vechiului Tomis, și care apoi mi-au inspirat această carte asupra Româ-

niel, vor fi putut din întâmplare să contribuie la redeșteptarea conștiinței multora dintre Italieni asupra legăturilor de suflet și asupra unei politici mai latine, ce trebuie să ne lege de Orient. Aci într'adevăr se frământă și se afirmă acel popor care, *dintre toți balcanicii, este cel mai puternic ca ființă și primul ca civilizație, având cu noi atâtea tradiții comune și o identitate de origine; fiindcă în amintirea Romei, magna parens a umanității, se asociază în mod complet și rămân legate pentru totdeauna numele Italiei și al României*.

Cartea lui Bruto Amante din 1888 rămâne, după cum se vede, mereu actuală.

Ion Pătrașcu

Influențe străine și unitatea culturală a noastră

În articolul « Der deutsche Kultureinfluss in Südosteuropa », publicat în *Ungarische Jahrbücher* (anul XXI, 1941, caietul 1-3, p. 5-18), d. Fr. Valjavec, un bun cunoscător al problemelor sud-estului european, fiind același care editează cunoscuta revistă dela München *Südostforschungen*, expune câteva gânduri de sinteză asupra aceluiași subiect, tratat cu multă competență și o bogăție ne mai pomenită de material în cartea *Der deutsche Kultureinfluss im nahen Südosten* (München, 1940, vol. I).

Una din marile convingeri ale autorului este că lărgirea cercului de influențe culturale în sud-estul Europei, până la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începând cu al XIX-lea, a fost mai mult o realizare germană. Sfera de influență a culturii apusene ar fi identică, sau ar coincide în mare parte cu granița influenței culturale germane, până în Transilvania.

Nu ne îndoim nici noi de acest ade-văr și credem, împreună cu autorul, că primii stâlpi ai influențelor apusene în Transilvania au fost așezările săsești, dar paralel cu aceste prezențe germane la orașe, cu răsunete mai îndepărtate la țară, a existat și o străveche civilizație românească, de natură păstorească și agricolă; mai primitivă, mai aspră, mai simplă în formele ei, totuși organică și vie.

Scăderea influenței germane în sud-est (înțelegând aici și Ungaria), s'ar datora, după autor, dispariției treptate a burgheziei germane și înfloririi culturilor naționale.

Susține, apoi, că deosebirea de structură care ar exista între cultura sud-estului și aceea a spațiului balcanic ar fi fost cauzată prin apropierea crescândă a primei culturi de Europa de Mijloc. Evoluția ar fi fost organică, totuși în Muntenia și Moldova situația culturală n'ar fi aceeași ca în restul peninsulei balcanice, deoarece s'ar găsi influențe culturale din Europa de Mijloc, începând cu secolul al XIX-lea. Caracteristic pentru acest spațiu ar fi schimbul de curente spirituale, care a fost deosebit în fiecare epocă. Nota de bază a fost bizantină — la aceasta s'au adăugat influențele din Orientul apropiat; n'au lipsit însă nici cele din jurul Mediteranei, din Italia și Franța. Autorul spune textual: « Această trăsătură de salt a diferitelor influențe culturale nu definește numai înfățișarea culturală a acestui teritoriu, dar înseamnă și deosebirea morfologică de cultură diferită față de bazinul carpatic ».

Autorul crede că nu poate fi vorba de o graniță precisă între cultura sud-estului european propriu zis și cele două Principate. Ceea ce se observă ar fi numai o structură morfologică

diferită. Granițele culturale se contopesc din ce în ce și s'au contopit încă din timpul Evului Mediu, iar astăzi mai mult decât oricând ele coincid cu granițele poporane ale dezvoltării proprii, din care fac parte în mod organic.

Această părere nu este pe placul altor cercetători, care au vrut să găsească mari deosebiri între cultura românească a Principatelor și aceea a Transilvaniei. Legăturile străvechi între toate aceste părți locuite de Români confirmă însă unitatea culturală a Țărilor românești.

C. Jiga

Mihai Viteazul, erou al lui Lope de Vega

Criticul spaniol J. de Entrambasagnas publică într'un foileton din *Arriba* un articol în care urmărește relațiile dintre Lope de Vega și România.

Fecunditatea neobișnuită a celebrului dramaturg, virtuozitatea sa poetică, imaginația-i neobosită, extraordinara sa facilitățe creatoare, imensa varietate a temelor, — toate aceste calități explică cum Lope a ajuns să utilizeze teme din istoria României, — acest « punct terminus al drumului imperial al andaluzului Traian ».

Figura noastră istorică ce i-a atras atenția marelui dramaturg a fost contemporanul său, Mihai Viteazul. Prin 1600 scrie el comedia intitulată *El prodigioso principe Transilvano*, în care dă un portret foarte exact al acestei figuri de domn « care impresiona și entuziasma pe atunci întreaga lume creștină, dornică de a vedea înfrângerea completă a semilunei ».

Cu ocazia acestui portret, Lope mai înserează unele detalii istorice riguros exacte, relative la Țările Române.

Totuși, fiindcă Lope deține unele informații dela jezuitul Gongga, confesorul lui Sigismund Bathory, sunt explicabile confuziile ce le face atunci când victoriile dela Târgoviște și Giurgiu le atribuie lui Báthory. Dar portretul ce îl face lui Mihai Viteazul, tonul admirativ în care vorbește despre el, detaliile realiste foarte exacte ce le dă despre poporul și țările române, vădese admirația și interesul dramaturgului.

Criticul insistă apoi asupra carierei teatrului lui Lope în România, subliniind în primul rând activitatea prof. Giuglea, dela Universitatea din Cluj-Sibiu, pe care îl socotește « unul din cei mai iluștri loșiști ai noștri streini », precum și traducerea festivă a *Stelei din Sevilla*, pe care acesta a făcut-o cu ocazia tricentenarului lui Lope, și care s'a reprezentat la Teatrul Național din Cluj. Vorbește despre festivalul acestui tricentener (amintind pe Iorga, O. Densusianu, I. M. Sadoveanu) — în fine subliniază activitatea atât de fructuoasă și importantă a Asociației Hispano-Române și în special a d-lui Al. Popescu-Telega, « bien conocido en Espana », și traducerile sale făcute « cu impecabilă exactitudine și elegantă interpretare ».

O. D.

REVISTE ROMÂNEȘTI

Un Suedez despre Carol I, Regina Elisabeta, Kogălniceanu, Carp și Maiorescu

În revista lunară a Asociației Preoților din jud. Tutova, *Păstorul Tutovei* (Anul VI, Nr. 1—4, 1943) găsim,

sub semnătura d-lui Aurel G. Stino, un articol «Un călător suedez despre România vremurilor», în care se menționează o seamă de păreri și observații dintr'un volum tipărit în 1888 la Petersburg: *A travers l'Orient et l'Occident*, semnat cu numele Topchi, sub care s'ar ascunde «un militar suedez, personaj trăit mulți ani în Anglia, reprezentantul unei fabrici de armament; cuvântul *topchi*. . . înseamnă pe turcește expresiunea omul-tun, termen sub care personajul era cunoscut în sferile Ildif-Kioscului». Reproducem din articolul d-lui Aurel George Stino următoarele:

«Aflăm astfel că Bucureștii sunt un oraș semi-oriental și semi-civilizat», că Românilor le plăcea să-l numească «Micul Paris», că din punct de vedere edilitar se prezintă detestabil — și ni se mai spune despre trecerea prin țară a suveranului Suediei și Norvegiei. Are vorbele cele mai măgulitoare pentru Carol I și Carmen Silva.

«Românii seamănă cu Francezii mai mult decât cu alte popoare» iar explicația călătorului suedez apare naivă: fiindcă familiile bogate își trimit copiii în Franța la studii sau întrebuințează limba franceză. Recunoaște că «limba română este compusă mai cu seamă din cuvinte latinești». Viața politică o caracterizează astfel: «În domeniul politicii interioare, totdeauna există în România o luptă înverșunată între guvern și opoziție, luptă poate mai violentă decât pretutindeni aiurea și care dă loc adesea la scene teribile în timpul alegerilor». Despre Ion Brătianu afirmă că-i «adevăratul braț drept al monarhiei. . .».

Capitala li apare «palpitantă de admirație și veselie», constatând că

Bucureștii pot fi oarecum priviți ca cea mai distractivă capitală a Europei. Menționează că ușurința bucureștenilor aproape merge alături de corupție, dar culorile prea vii în care străinii au descris-o provin mai mult din acel «bavardage» al tinerilor Români, decât din observațiile ce au putut înregistra călătorii în trecere. Relevă obiceiul de a se vorbi cu glas tare în localuri, dela o masă la alta.

«Laudă viața laborioasă și austeră a Regelui Carol I: «soldat perfect și om de stat remarcabil». Regina Elisabeta este: «una din suveranele cele mai distinse ale Europei» și «posedă toate calitățile demne de un tron: este totodată o înaltă doamnă, admirabilă soție și scriitoare de rar talent». Dar, continuă autorul, «calitățile Reginei nu par a fi înțelese și apreciate în țară atât cât merită», iar «tonul Curții nu găsește ecou printre doamnele societății române».

Ceva despre Ion Brătianu: «Familia primului ministru actual poate fi de asemenea citată ca un exemplu de menaj fără cusur. D. Brătianu duce, în adevăr, existența cea mai simplă, neducându-se niciodată în societate. . .» și se mulțumește cu o viață extrem de modestă. Cât privește soția marelui bărbat de stat, este o excelentă mamă, care «se consacră exclusiv educației copiilor și împinge devotamentul până a se apuca de studiul matematicilor și latinei, pentru a-i putea secunda în sforțările lor».

D-na Sturdza, soția ministrului despre care ni se spune că-i «omul cel mai muncitor dintre membrii cabinetului actual, în același timp unul din cele mai erudite personaje ale țării», se bucură de a fi «fără îndoiială femeia cea mai inteligentă a

Bucureștilor »; autorul nu neglijează a-i amesteca numele în anumite rumori de anticameră. Despre D. Sturdza completează prin aserțiunea că « arată în politică o pasiune ce-l orbește la orice, afară de interesele partidului ».

Mai înșiră caracterizări pentru miniștrii Stătescu și Pherekyde, omul cu « stil elegant, deși incolor », despre a cărui soție nu ezită a exprima o nedelicateță, iar după ce a pomenit pe ministrul Nacu, aflăm că soția sa, neobișnuită cu onorurile poziției ce ocupă, le acceptă cu resemnare.

Epocalul general Radu Mihai trebuie să-l fi interesat mult: « Un om înzestrat cu cea mai mare abilitate, și care excelează în arta de a intimida »; trebuie să recunoaștem oarecare finețe în schița Suedezului despre acela ce-l numește apoi « marele elector al regatului ».

Președintele senatului, principele Dimitrie Ghica, este considerat drept unul din tipurile cele mai curioase ale României, un președinte universal, chiar la o societate filantropică alcătuită numai din doamne; Ghica a găsit mijlocul de a fi pururea la putere. Generalul Lecca, președintele Camerei: « tip morocănos; fiind ofițer, luă parte la răsturnarea prințului Cuza, deși fusese unul din favoriții săi, și amintirea uritei lui fapte pare a-l fi urmărit într'una, provocând melancolia de care-i atins ».

Iată-l acum pe Mihail Kogălniceanu: « România nu posedă un al doilea om politic atât de puternic decât acest veteran. Elocvența sa este minunată, verva îndrăcită, cunoștințele și memoria prodigioase, totul în ciuda vârstei înaintate, căci are 75 ani. ».

Cât privește pe Petre Carp, este cu totul contrariul față de Kogălni-

ceanu: « ... Un adevărat lord englez rătăcit pe țărmurile Dunării. Nimeni nu vorbește mai cu eleganță, nimeni nu tratează atât de sus chestiunile zilei. Este cel mai mare « speaker » al Parlamentului, dar este în același timp, din nenorocire, un om dintr'o bucată, nefăcând concesii întru nimic și nimănu, iar anii trec fără să-i schimbe părerile ».

Suedezul însoțește calificativul « om dintr'o bucată » cu « din nenorocire », dar tocmai aceasta poleiește memoria castelanului dela Țibănești.

Portretul sumar al lui Titu Maiorescu: « ... Un filosof, a cărui elocvență blândă și pentru a vorbi astfel artistică până și în gesturi, rămâne totuși rece. Politica este de altfel cea mai mică din grijile sale. În schimb, ca scriitor și conferențiar, ocupă primul rang și toată banca ministerială nu ajunge la nivelul său de erudiție ».

N. Fleva își împarte timpul între politică, sport și muzică. Din Italia, unde a studiat, și-a însușit verva temperamentală. Catargi este « politician dibaci și cinstit ». Generalul Manu — atât de cunoscut și prin șarjele presei umoristice — apare drept « singurul primar al Bucureștilor care, împreună cu Fleva, a lăsat amintiri », iar D. Brătianu ne este arătat ca cel mai aprig dușman al fratelui său, primul ministru.

« Ateneul Român », prin persoana lui C. Esarcu, își găsește loc în notele de față: « Ani de zile acest om stăruitor (Esarcu) n'a visat decât Ateneul și progresul acestuia; l-a preocupat ca și un copil, de altfel singurul ce i se cunoaște ».

Tache Ionescu: « D. Dimitrie Ionescu, deputat activ opoziției, este un avocat distins, care și-a făcut

studiile la Paris, și care posedă un mare talent oratoric »; despre soția sa se vorbește mai mult, cu cele mai măgulitoare calificative, autorul menționându-i cultura, cu cele patru-cinci limbi vorbite curent, larga-i cunoaștere a chestiunilor europene, fără a-i trece cu vederea nici calitățile de amazoață.

Acestea ar fi, oarecum, nume din « lumea unde se muncește ». Și acum autorul trece la lumea « unde se desfată, căci pe la București se petrece enorm, și prima întrebare ce ți se pune, la oarecare discuție, este invariabil: Cum vă distrați? ». Suedezul cu pseudonim turcesc se grăbește chiar să afirme, pueril, că s'ar putea spune, auzindu-se atât de mult repetat, cum petrecerea constituie « scopul principal al vieții românești ». Câteva doamne din înalta societate sunt evocate, cu lux de aprecieri, iarăși fără a ocoli nedelicateța uneori cea mai surprinzătoare, încât ne mirăm cum o persoană având rutina saloanelor capitalelor europene poate fi în stare a trece așa ceva pe hârtie.

« Se observă îndată că doamnele române știu să se îmbrace și nu cruță pentru aceasta nici banii lor, nici arta », fapt adevărat, ce-i drept, relevat de drumețul suedez; dar îl vor contrazice multe Românce atunci când afirmă că « o voce delicioasă și un mers imperial » sunt « destul de rare printre femeile române ».

Capitolul închinat « Societății Bucureștilor » se termină menționându-se frecvența divorțurilor « particularitate ce izbește mult pe străini la București », dar în cazul de față are prudența cel puțin să precizeze că-i vorba de înalta societate. Paginile destinate Capitalei — de altfel tot fragmentul intitulat « România » se

referă aproape numai la Capitală și se termină oarecum cu restabilirea de fapte ce-o redăm întocmai: « În fond, persistă a crede că ceea ce se blamează atât de mult la București există pretutindeni aiurea, dar cu puțin mai multă rezervă. În tot cazul, străinul vizitând această Capitală va găsi totdeauna o societate veselă și plăcută, precum și o primire foarte binevoitoare, lucru cu atât mai meritos cu cât Românul în genere nu iubește pe străini ».

R.

ȘTIINȚĂ MILITARĂ

Centenarul Artileriei Române

Odată cu renașterea politică a Principatelor armata a început să se organizeze în limita posibilităților oferite de dubla dependență, față de Înalta Poartă și față de Rusia, care se amestecau mereu în treburile interne ale țării românești. În cadrul acestei înnoiri, în anul 1843, s'a înființat prin porunca domnească a lui Vodă Bibescu prima baterie de artilerie, compusă din patru tunuri dăruite de Sultan.

Această dată de căpetenie pentru artileria modernă română a însemnat începutul unei munci continue și a unor eforturi care au marcat în mod permanent sporuri importante în cunoașterea armei și a posibilităților sale, până când artileria a putut să treacă cel mai aspru și decisiv examen: războiul. Nu vorbim de participarea artileriei la războiul ruso-turc din anii 1853—54, deoarece aceasta însemnează o contribuție silnică, străină de aspirațiunile noastre naționale. Ne referim însă la participarea artileriei la războiul din 1877-78, în care

și-a spus cuvântul hotărâtor de foc, câștigând dela început fama care va crește ulterior pe câmpurile de luptă ale războiului din 1916—19 și ale celui actual.

Pornind dela începuturi modeste, artileria română a ajuns într'un secol la o situație pe care putem să o caracterizăm — fără falsă modestie — similară celor mai bune artilerii din lume. Aceasta a fost posibil prin valoarea necontestată a corpului ofițeresc, care printr'o pregătire științifică de un nivel superior și printr'o muncă deosebită a ajuns să creeze și să facă să progreseze arma artileriei. Odată mai mult se arată adevărul necontestat, valabil pentru orice colectivitate organizată, potrivit căruia valoarea elitelor dă valoarea colectivităților.

Centenarul artileriei, dacă este prilej oarecum de întoarcere sentimentală spre ceea ce a fost, este totdeauna o ocazie nimerită pentru o serioasă considerare a rosturilor și a învățămintelor pentru viitorul acestei arme, care reprezintă la superlativ puterea de foc în câmpul tactic. Suntem siguri că factorii competenți au tras toate concluziunile logice pentru ca artileria să-și sporească posibilitățile sale și să aducă astfel în luptă contribuția ei prețioasă. Am vrea însă să insistăm că ceea ce este principal, în afară de o perfectă dotare, este un corp ofițeresc de elită, cu pregătire tehnică superioară, care să poată ști să tragă toate foloasele din materialul pus la dispoziție.

Acum când artileria română modernă împlinește o sută de ani de glorioasă existență, fi adresăm — în plin război dus pentru păstrarea individualității noastre etnice și culturale — urări de victorie.

Vintilă Teodorescu

CĂRȚI STRĂINE

Edițiile Centrului de Studii al Agenției Inter-France

Centrul de studii al Agenției Inter-France, care activează de aproape patru ani la Paris, a editat o serie de lucrări asupra catastrofei politice și militare a Franței din anul 1940. Regula principală pe care și-au impus-o toți colaboratorii Centrului de studii este de a privi faptele în fața și a nu spune nimic ceea ce nu ar fi de o integrală probitate spirituală.

Totuși, este firesc ca toate lucrările care au văzut lumina tiparului în scurtul interval de timp trecut dela consumarea faptelor, provocate de o complexitate de cauze greu de descifrat, să poarte, pe de o parte, urma unor resentimente care n'au putut încă să fie retușate, iar pe de altă parte să prezinte lipsuri inerente deficienței de perspectivă în timp. Prin urmare, toate lucrările editate de acest Centru de Studii trebuiesc să fie considerate în coordonatele stabilite mai sus, pentru a nu se trage concluziuni definitive din opere care poartă semnul impresiei de moment.

O altă observațiune pe care o putem face pe marginea acestor studii privește fenomenul studiat, care trebuie considerat în întregime, în ansamblu, deoarece catastrofa franceză n'a fost nici numai politică și nici numai militară. Lucrările apărute până în prezent au disociat însă cele două probleme și astfel au fost editate până la ora actuală următoarele studii:

«Les causes militaires de notre défaite», de colonel Alerme.

«Stratégie anglaise», de colonel Alerme.

« La croisade des démocraties », de Georges Champeaux.

« La seule route », de Georges Claude.

« Trois centenaires algériens », de Georges Claude.

Les causes militaires de notre défaite de Colonel Alerme

Cine citește acest studiu critic se poate întreba în mod legitim dacă nu ar fi fost posibil să fie scris nu în anul 1942, ci înaintea războiului, bine înțeles în afară de două detalii: exemplele edificatoare din campania germană în Franța și surpriza realizată de adversari prin întebușințarea diviziilor blindate, potrivit unei doctrine nebanuită de cercurile militare franceze.

Intr'adevăr, o serie din considerentele critice din acest studiu au fost elaborate încă dinainte de anul 1939, putând fi aflate de pildă și în *La défense nationale en danger*, publicată de generalul Mordacq în 1938. Cu alte cuvinte, ele pluteau în aer sau își găsiseră chiar exprimarea anterior războiului și tocmai aici este vina mare a factorilor responsabili, care nu au făcut nimic pentru a remedia această periculoasă stare de fapt.

Dar cine era responsabil de apărarea națională?

Generalul Mordacq scria în lucrarea sus citată că în Franța politicul comandă strategia și prin urmare lui îi incumbă responsabilitatea.

Colonelul Alerme însă precizează și o serie de capete de acuzare pentru comandamentul francez. În mare, cauzele militare ale înfrângerii sunt eele indicate mai jos, fără a fi însă exclusive.

În primul rând, lipsa de coordonare dintre politica externă și politica militară, deși de fapt politicul comanda strategia. Ingerința politicului s'a manifestat prin incompetența sa în problemele militare, prin lipsa de coordonare dintre cele trei ministere interesate în ceea ce privește apărarea națională, — război, marină și aer, — prin lipsa de înțelegere a necesităților de ordin financiar ale armatei și, în sfârșit, prin crearea unei ambianțe democratice în armată din motive de ordin electoral. Plecând dela principiul că « armata este marea mută », comandamentul francez nu a reacționat, uitând că *sans les vertus militaires la société civile s'écroute* (p. 57). În modul acesta *l'esprit ouvrier était en passe de remplacer l'esprit militaire dans nos casernes* (p. 58).

Dar sunt și alte critici directe care se aduc comandamentului francez. În primul rând, s'a făcut vinovat de o tradiție doctrinară falsă, bazată pe învățămintele perimate ale războiului din 1914—1918. Doctrina franceză a adoptat concepția veche a războiului de uzură, defensiv, care — în esența — susținea că învingător va fi acela care va poseda în ultima clipă încă o divizie în stare să lupte. De aici, construcția — de altfel incompletă — a liniei Maginot, apoi atenția mică pentru arma motomecanizată și multiplicarea diviziilor de infanterie.

Nu s'a dat apoi nicio atenție aviației și nici diviziilor blindate, care în concepția franceză erau elemente apte numai pentru rupțura fronturilor, nu și pentru exploatarea strategică a breșelor, așa cum le crease doctrina germană.

În sfârșit, învățământul superior era teoretic, principal, fără să țină seamă de condițiunile de ordin material ale celor doi adversari. El se complăcea într-o considerare olimpică a problemelor militare, uitând că în război «il n'y a pas de problème transcendant» (p. 112).

Tradiția falsă și o oarecare credință că istoria se repetă își arată funestele-i roade și în conducerea războiului. Astfel, atunci când, la 10 Mai 1940, Germanii atacă Belgia și Olanda, comandamentul francez pune diagnosticul: reeditarea planului Schlieffen, deci învăluirea stângii armatei franceze, și ia măsuri în consecință. În realitate, Germanii execută un atac central de ruperea frontului la Sedan, de unde exploatează spre Abbeville, dând loc la bătălia dela Dunkerque, în care s'a pecetluit de fapt soarta războiului purtat cu Franța.

Strategie anglaise de Colonel Alerme

Această lucrare, editată de Centre d'études de l'agence Inter-France, a apărut în jurul datei de 20 Noembrie 1942, deci după debarcarea anglo-americană în Africa de Nord franceză. Faptul că ea totuși a fost lansată, arată credința autorului că în fond nimic din ceea ce profesase în rândurile ei nu putea fi anulat de noua întorsătură pe care o luase evenimentele militare.

În aproape trei sute de pagini, Colonelul Alerme arată caracteristicile strategiei engleze, insistând în special asupra deficiențelor demonstrate de insuccesele de ordin militar din primii ani de război.

În mare, capitolele acestui studiu urmăresc ideile principale de mai jos:

— Strategia engleză este «empirică», bazându-se numai pe geografie și istorie și ridicând la rangul de principiu absolut blocus-ul.

— Victoria depinde de puterea navală, deci ea nu poate fi decât a Angliei, care — în consecință — are drept de comandă într'un război de coaliție.

— În Anglia lipsește un adevărat spirit războinic; de aceea strategia ei este o strategie de oameni de afaceri, nu una de soldați. Pe când Germania luptă pentru existența sa, Imperiul Britanic luptă pentru afacerile sale.

— Marele Comandament englez este rău organizat și nu poate să se acomodeze situației actuale, care este revoluționară. La o asemenea situație, strategia engleză dă soluții de un conservatorism anacronic. De altfel, există o incompatibilitate categorică între regimul democratic și sentimentul marilor obligații militare.

Aceste idei principale sunt dezvoltate cu un mare lux de amănunte, arătând în special modul cum ele au stat la baza insucceselor operative de până în iarna anului 1942. Vom avea ocazia, în alte note următoare, să arătăm ce rămâne valabil din afirmațiunile colonelului Alerme, după ce se va fi înlăturat poșghița falsificărilor datorite resentimentelor de care autorul, — lipsit de perspectiva vremii, — nu a putut să se îndeparteze.

Vintilă Teodorescu

Periodicele militare

Revistele și ziarele militare care apar în țară și pe front aduc, — acum, în timp de război, — unele informații serioase de amănunt, cu preocupări

de învățământ, de studiu, de doctrină, altele informație generală, necesară marelui public, unită cu tendința de a urmări în continuu dezvoltarea unui spirit militar național, iar altele sunt ziare de informațiuni de tot felul, care pun în contact pe ostași cu viața din țară și le descrieșc frunțile cu câte o vorbă de haz, aruncată pe ultima pagină.

România Militară, revistă oficială de specialitate care anul viitor împlinește optzeci de ani de existență, și-a continuat apariția și în timpul războiului, modificându-și însă cuprinsul după nevoile vieții de azi. Se depune prin urmare mai multă insistență asupra învățămintelor care se trag din desfășurarea războiului actual, decât asupra speculațiunilor pentru o doctrină a viitorului.

Întâlnim astfel în ultimele numere apărute (Martie-Septembrie 1943) articole care se intitulează:

— « Războiul din 1939 » de General Gr. Constandache.

— « Noile reguli pentru întrebuințarea artileriei pe câmpul de luptă » de Lt.-colonel C. Ștefănescu.

— « Bătălia de pe Somme și Aisne » de Colonel M. Mihăilescu.

— « Constatări și învățăminte din război » de Căpitan Gr. Mastacan.

— « Acțiunea marinei în ultimele două războaie mondiale » de Lt. comandor Eugen Săvulescu.

— « Necesitatea Comandamentului Artileriei Divizionare » etc.

Ele formează majoritatea materialului acestor reviste, restul referindu-se în mod lăudabil la chestiuni de doctrină, la considerațiuni psihologice asupra unei doctrine de război autohtonă, note redacționale etc.

Gazeta Militară, *Armata*, *Aripă românească* și *România Aeriană* sunt

reviste de informație generală militară. Dacă primele trei se mențin la un cadru ușor, pur informativ, în genul revistelor ilustrate, *România Aeriană* privește problemele aeronautice pornind dela o serioasă documentare, atât în ordinea tehnică, de specialitate, cât și în aceea de date generale aviatice. În ultimul număr primit (Septembrie 1943) după o pioasă amintire a lui Aurel Vlaicu semnata de aviator Laelius Popescu, d. profesor Victor Vălcovici întreprinde « o cercetare teoretică a sborului », d. Alex. Vlădicescu scrie câteva cuvinte despre distrugătoarele aeriene, d. căpitan av. Pătru dă referințe asupra planorului, iar prof. dr. Friedrich Karl Roedemeyer ne informează asupra științelor radiofonice germane.

Pe front, în Crimeea, apar două ziare militare redactate de marile unități de acolo: este vorba de *Bravi din Caucaz* și de *Ecoul Crimeii*. Sunt două ziare cu colaborarea imediată a unora din luptătorii de pe front, în care scrie și locotenent-colonelul Mircea Mărcoiu, acel poet născut în vâltoarea războiului. Citim astfel în numărul din 13 Iunie 1943 poezia « Spre Caucaz », în care se simte puternic pulsația marilor împliniri ale ostașilor noștri, care duc peste tot

Hrisovul pentru-o nouă Românie. Să nu lăsăm hapani de primprejur Să bage mâna 'n cronică să-l scrie.

Menite să informeze și totdeauna să aducă o rază de soare pe fruntea luptătorilor din Crimeea, ziarele acestea poartă în ele oarecum misterul primelor foițe de informațiuni, făcute să treacă din mână în mână și să satisfacă mereu setea de cunoaștere a cititorilor.

Vintilă Teodorescu

INCUNOȘTIINȚARE
PENTRU COLABORATORII NOȘTRI

DIN CAUZA LIPSEI GENERALE DE HÂRTIE, REVISTA SE VEDE CU REGRET ÎN IMPOSIBILITATE DE A MAI TIPĂRI EXTRASE DIN STUDIILE APĂRUTE ÎN SUMARUL SĂU.

COLABORATORII REVISTEI SUNT RUGAȚI CA, ODATĂ CŪ MANUSCRISELE TRIMISE, SĂ MENȚIONEZE ADRESA EXACTĂ, UNDE SĂ LI SE EXPEDIEZE ONORARIUL ȘI, DACĂ ÎMPREJURĂRILE PERMIT ACEASTA, PRIMA CORECTURĂ.

ÎN CEL MULT TREI LUNI DELA DEPUNEREA FIECĂRUI MANUSCRIS, AUTORUL VA PRIMI RĂSPUNS DACĂ MANUSCRISUL A FOST ACCEPTAT SPRE PUBLICARE. DIN MOTIVE FINANCIARE, REDACȚIA NU ÎȘI POATE LUA OBLIGAȚIA DE A RĂSPUNDE ȘI CELOR ALE CĂROR MANUSCRISE NU AU FOST ACCEPTATE.

MANUSCRISELE ACCEPTATE VOR FI PUBLICATE DUPĂ NECESITĂȚILE DE ORDIN REDACȚIONAL.

MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE ÎNAPOIAZĂ, AUTORUL CONSIDERÂNDU-SE OBLIGAT SĂ-ȘI PĂSTREZE COPIILE NECESARE.

EDITURA FUNDAȚIEI REGALE PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

Director: Prof. D. CARACOSTEA

Anunță apariția următoarelor volume care se găsesc în librăriile din Capitală
și din întreaga țară:

- ARGHEZI TUDOR
BĂRBULESCU N.:
BENIUC M.:
BLAGA LUCIAN:
BLAGA LUCIAN:
BRŢŢE E.:
BYRD R. AMIRAL:
CALDERON DELA BARCA
- CALEDONIU OVIDIU:
CAMILAR EUSEBIU
CAPIDAN TH.:
CAPIDAN TH.:
CARACOSTEA D.:
CARACOSTEA D.:
CARACOSTEA D.:
CARACOSTEA D.:
CARAGIALE I. L.:
- CARTOJAN N.:
CAZIMIR OTILIA
CIUREZU D.:
CONSTANTINESCU N. P. Ing.:
COTRUȘ ARON
DAVIDESCU N.:
ELIADE MIRCEA
EMINESCU M.:
FRANKLIN B.:
GALACTION GALA:
GIURESCU CONST. C.:
GIURESCU CONST. C.:
GIURESCU CONST. C.:
GIURGIUCA E.
HELIAD RĂDULESCU I.:
KIRIȚESCU C.
LOPE DE VEGA:
LUCA ION:
LUCA ION:
MACEDONSKI AL.
MEHEDINȚI S.:
MEHEDINȚI S.:
MINULESCU I.:
MUNTEANU B.:
NOICA C.:
OPRESCU GH.:
OPRESCU GH.:
PAPADIMA OVIDIU:
PAPILIAN VICTOR:
PAULESCU C. N. Dr.:
PETRESCU CAMIL:
PILLAT ION
POPESCU-VOITEȘTI I. Dr. Prof.:
POPESCU-VOITEȘTI I. Dr. Prof.:
POPESCU-VOITEȘTI I. Dr. Prof.:
ROSETTI AL.:
ROȘU N.:
SADOVEANU M.:
SADOVEANU M.:
SADOVEANU M.:
SHAKESPEARE W.:
SHAKESPEARE W.:
SHAKESPEARE W.:
- SHAKESPEARE W.:
SIMIONESCU I.:
SPIESS COL. A. von:
- STAMATIAD AL. T.:
TEODOREANU AL. O.:
TUDOR D.:
VESPER IULIAN:
VOICULESCU V.:
- Versuri, ed. III adăogită
Din tainele derivatelor
Poezii
Poezii, ediție definitivă
Trilogia cunoașterii
La răscruce de vânturi ed. II
Singur, traducere din limba engleză de B. Brezeanu
Viața este vis trad. din limba spaniolă de Al. Popescu-
Telega
Vrajitorul apelor — versuri
Cordun
Limbă și cultură
Macedoromânii
Creativitatea eminesciană
Critică, vol. I
Critica vol. II
Expresivitatea limbii române
Opere, vol. VII — Corespondența — ediție îngrijită de
S. Cioculescu
Istoria literaturii române vechi, vol. II
A murit Luchi
Cumna soarelui — versuri
Enciclopedia invențiilor tehnice, vol. II
Rapsodie dacă — versuri
Roma — versuri
Insula lui Euthanasius
Opere, vol. II, ediție critică îngrijită de Perpesicius
Autobiografie, trad. din limba engleză de Pr. Găldău
Rița Crăița
Istoria Românilor, vol. I, ediția IV-a
Istoria Românilor, vol. II, ediția IV-a
Istoria Românilor, vol. III ediția II-a
Dincolo de pădure, versuri
Opere, vol. II, ediția îngrijită de Prof. D. Popovici
Școala română într-o răscruce de istorie
Fata cu urtorul și Tărăncuța din Getaf
Rachierita
Amon-Ra
Opere, vol. III ediție îngrijită de prof. T. Vianu
Opere complete, vol. I, partea I-a
Opere complete, vol. I, partea II-a
Versuri, ediția II-a
Dela metodă la cunoașterea ăterară
Două introduceri și o trecere spre idealism
Grafica românească în secolul al XIX-lea
Pictura românească în secolul al XIX-lea, ediția II-a
Creatorii și lumina lor
Manechinul lui Igor și alte povestiri de iubire
Opere, vol. I, ediție îngrijită de Dr. V. Trifu
Transcendentalia
Împlinire — versuri
Noțiuni de geologie
Petrolul românesc
Sarea regiunilor carpatice
Istoria limbii române, vol. II, ed. II-a
Destinul ideilor
Neamul Șoimăreștilor
Opere, vol. III
Șoimii
Cum vă place? traducere din limba engleză de P. Grimm
Otello, traducere Dragoș Protopopescu
Regele Lear, trad. din limba engleză de Dragoș Proto-
popescu
Scorpiu îmblânzit
Țara noastră, ediția III-a cu numeroase ilustrațiuni în text
Din Ardeal la Kilimanjaro, trad. din limba germană
de Radu Cioculescu
Cortegiul amintirilor, versuri, ediție definitivă
Caiet, ediția II-a, versuri
Oltenia Română
Izvoare — versuri
Intezdriri — versuri